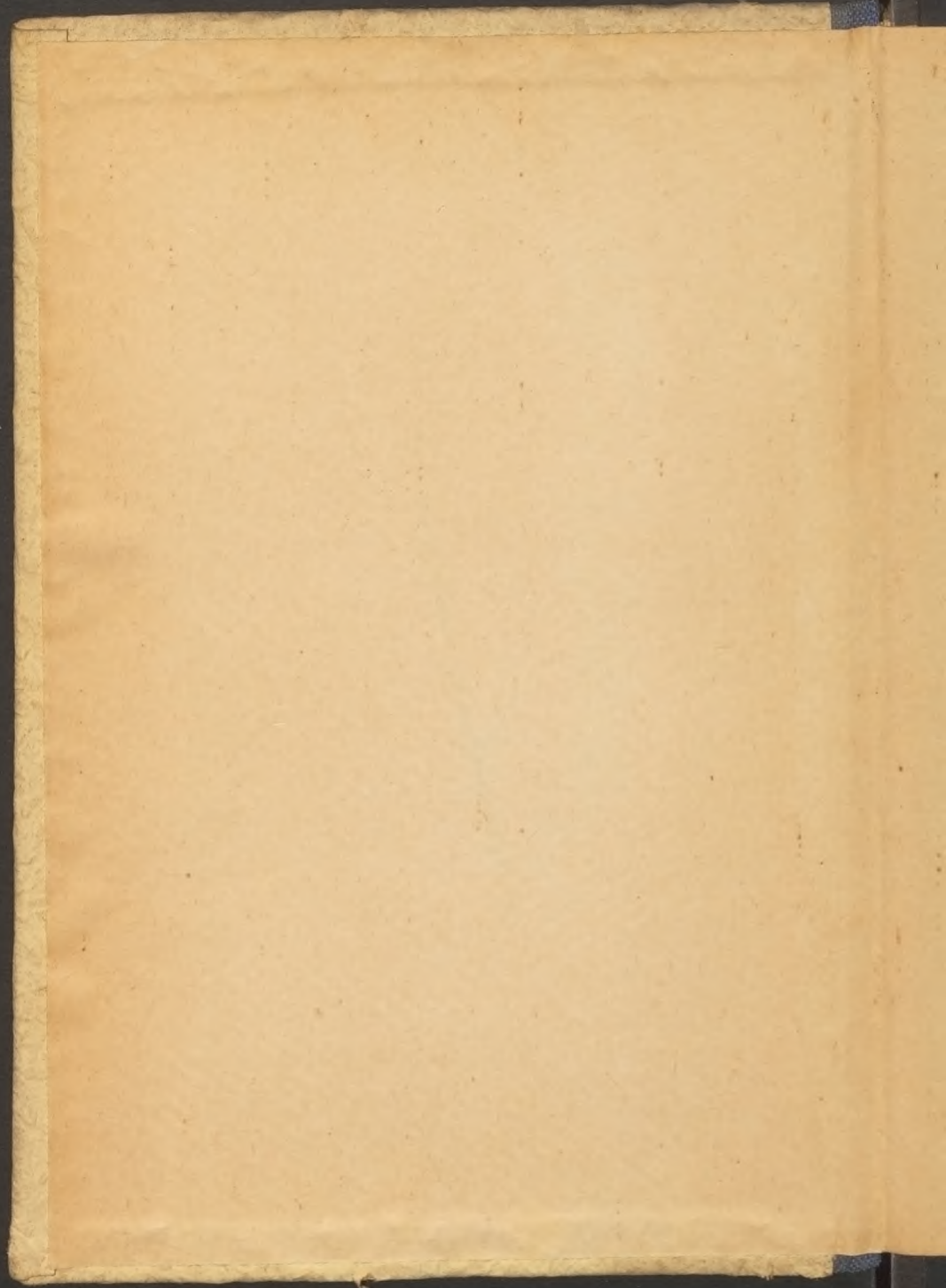
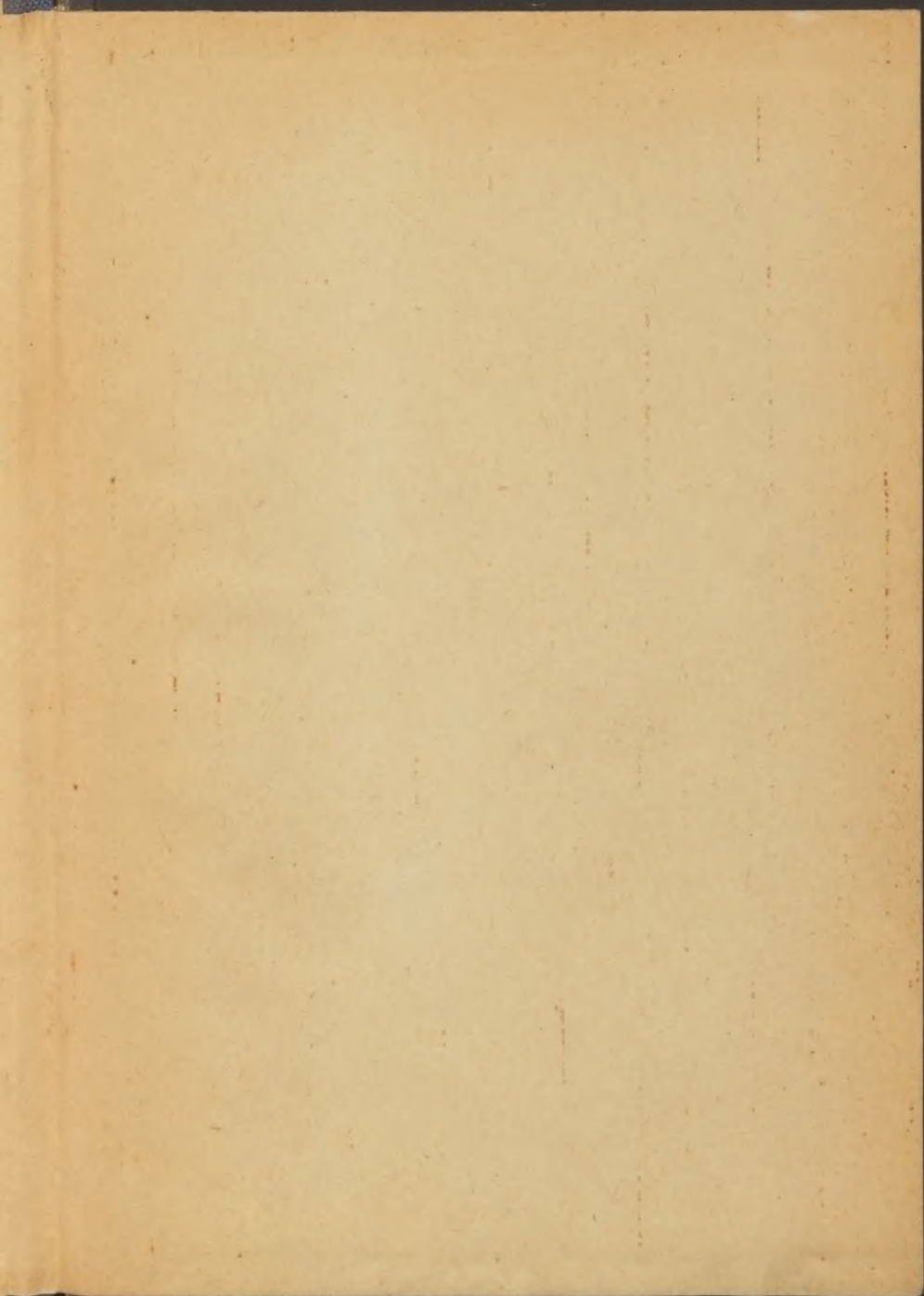
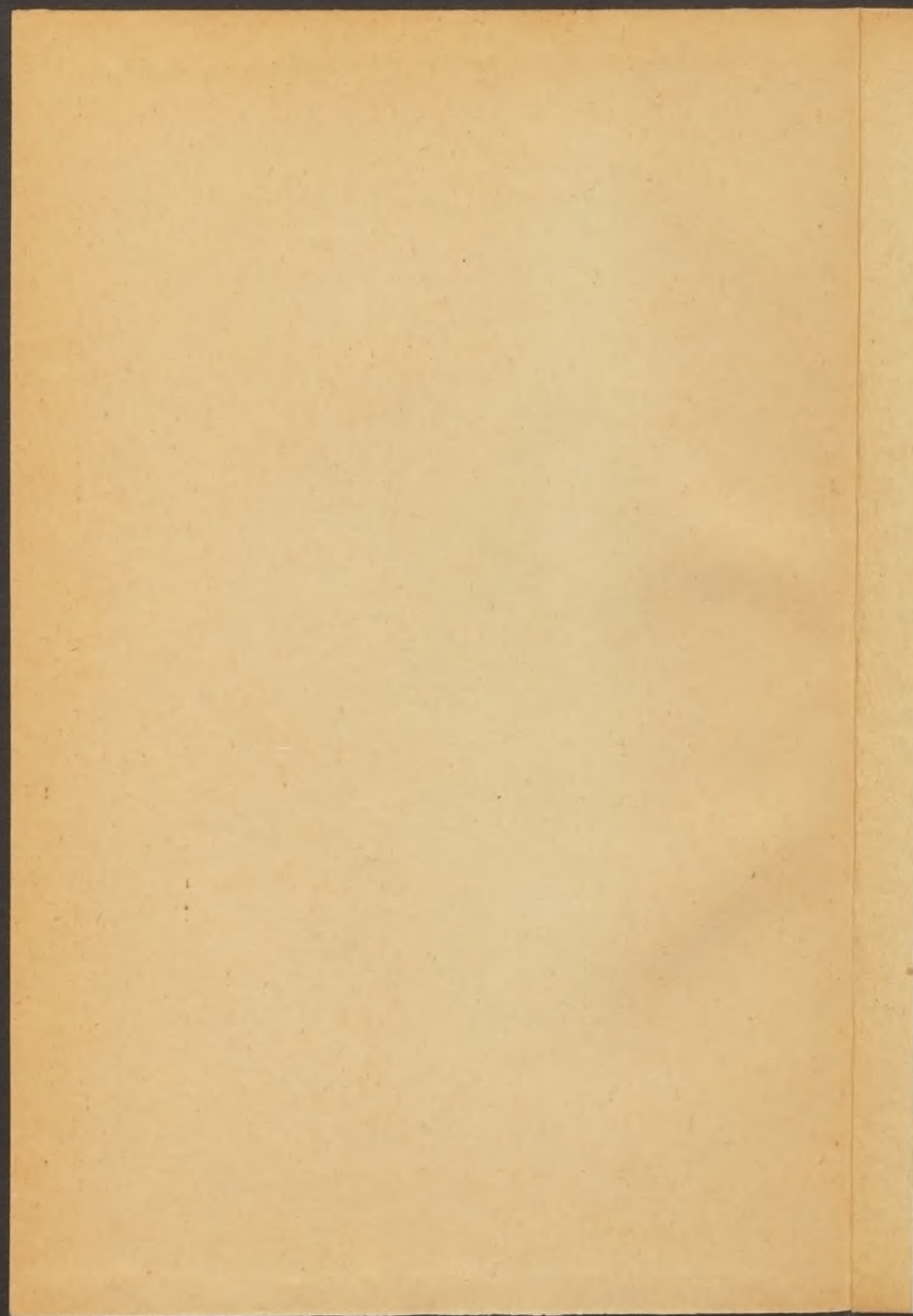

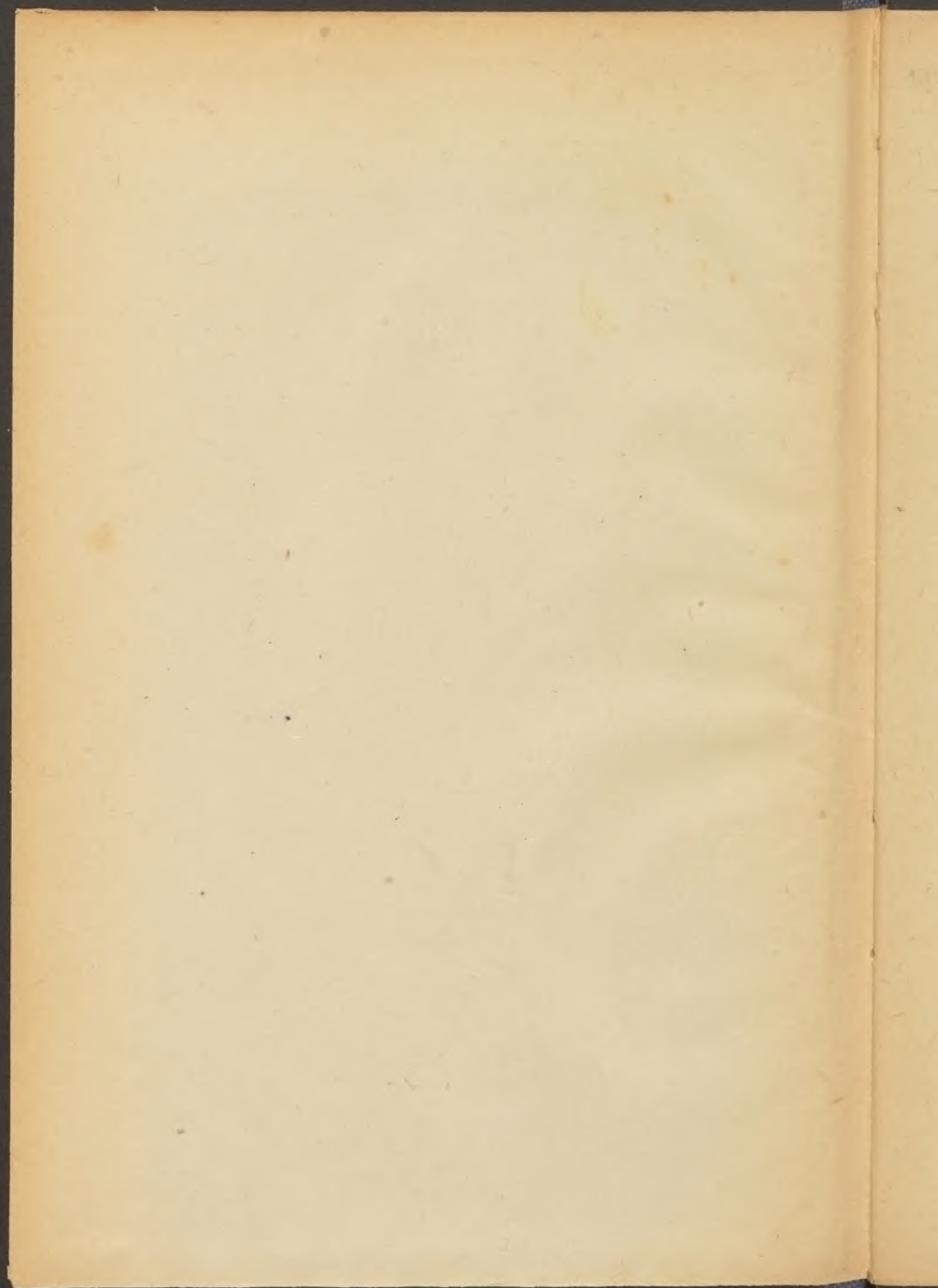
M
150.946 32K

A TANÍTVÁNY

NAGY LAJOS

A TANÍTVÁNY

REGÉNY

HUNGÁRIA KÖNYVKIADÓ, 1945
BUDAPEST

A burkolót Kozma Zsuzsa tervezte

M 150.946

Felelős kiadó: Bródy András

3073.45. — Hungária Nyomda Rt., Budapest

Felelős: dr. Bródy László

ORSZÁGOS SZÉCHENYI KÖNYVTÁR

1968/R leltár

A fiatal urat, András grófot az első jogtudományi alapvizsgára kellett előkészíteni. A család kívánsága volt, hogy a jogot elvégezze. Ő maga ehhez semmi kedvet nem érzett, nem szeretett tanulni, még olvasni sem szokott, könyvet egyáltalában nem vett a kezébe. Szeptemberben iratkozott be az egyetemre, az egész tanévet a karácsonyi és húsvéti megszakításokkal Pesten töltötte, az előadásokra nem járt, csupán félékenként egyszer ment el indexét az előadó tanárokkal aláíratni. A pesti élete mintaszerű volt, éjjel mulatozott, mappal aludt. Sok pénzt költött italra és nőkre, annyit, hogy a hazulról kapott havi néhány száz koronát időnként uzsorakölcsönökkel kellett megtoldania. Az uzsorakölcsön is hazulról jött. Csillag jószágigazgató adta, bár maga úgy mondta, hogy szerezte.

Amikor András júniusban vizsga nélkül utazott haza Barlangvárra, apja megdorgálta, édesanyja szomorú-kásan aggódott a sorsáról, mert hát mi lesz vele, szegény fejével, jogi végzettség nélkül, hiszen az életben, azon a rongyos kilencezer holdon kívül, amit majd mint egyetlen gyermek örökölni fog, semmi jó nem vár rá. Az anyai aggodalmakat nem kellett komolyan venni, az apai dorgálás sem volt veszedelmes. Az apa behívatta fiát a szobájába és ilyenfélét mondott neki: Mire nézed a napot? Azt hiszed, hogy neked semmi kötelességed nincs? Magyaróváron már elpocsékolnál egy eszten-

dőt. A gazdaság nem tetszett, most már a jog sem kell? Ott is. Magyaróváron, a folytonos lumpolás. Csak pocskokolod a pénzt. Mit állsz te össze az Eszterházyval meg a Wenckheimmel? Te azokhoz képest koldus vagy. Biztosan Pesten is költekeztél. Hogy majd az anyád titokban elrendezi az ügyeidet. Csakhogy nem rendezi el, mert nem engedem meg neki. Mit tudtál csinálni egy esztendeig, hogy semmit sem tanultál? Azt hiszed, hogy csak a szegény frátereknek kell tanulniok? Ma már a rendes embernek is szüksége van a jogvégzettségre. Hátha úgy adódik, hogy mandátumot kell vállalnod? Vagy főispán leszel. Fiam, nagyon helytelenül fogod fel az életet. Ne a lumpok, a pénzpocskokolók után indulj te, hanem Tisza vagy Apponyi legyen a példaképed. Most is hallom, hogy a reggelihez sonkát meg halacskákat kérsz. Mi a csodának az? Halacskák! Ilyent még nem is hallottam.

Az öreg gróf ezeket nagy felindulásban mondta el, föl-alá járva a szobában, abban a hitben, hogy most aztán alaposan megmosta a fiú fejét. Andrásnak a dorgálás alatt állnia kellett, így illett. Állt, sápadt volt és néha megpróbált valamit mondani, de sohasem tudott egy mondatot sem befejezni. Egyrészt azért, mert nem volt mit mondania, másrészt mert atyja nem volt kíváncsi sem a védekezésére, sem az esetleges ellenvetéseire. Az apai dorgálás után lovagolni indult, az anyai aggodalmak után kikocsizott, keményen űzve rossz utakon, szántóföldeken, árkon-bokron át a kis homokfutóba fogott két félvad lovát.

Összeült azonban a családi tanács, már mint az apa

és az anya, hogy megbeszéljék a teendőket. A megbeszélés rövid volt, András gróf, már mint az apa, közölte elhatározását a feleségével s a grófné azt jóváhagyta. A határozat az volt, hogy a fiatalúrnak folytatnia kell tanulmányait, vizsgáznia kell. Mivelhogy lusta és nyugtalan, a saját jószántából aligha fekszik neki a könyveknek s bizonyára nem használna az apai fenyegetődzés és az anyai szelíd kérlelés sem, ezért hát valami jogi instruktort, holmi házitanárt kell felfogadni, az talán majd különféle praktikákkal rábírja a fiút a tanulásra.

Így került Barlangvárra dr. Pakulár. Őt az egyetem maga, pontosabban a római jog tanára ajánlotta. A tanárral az idősebb András gróf személyesen beszélt, egy derék, megbízható fiatalembert kért tőle, különös kelekül azt kötötte ki, hogy a fiatalembernek, aki bár csakis valami szegény ördög lehet, emberi formája legyen.

— Mosakodjon, beretválkozzon, ne legyenek fekete a körmei — szabta ki a feltételt András gróf, amikor látta, hogy a tanár értetlenül néz rá. — Ne kelljen eldugnom, ha társaság jön hozzám — folytatta mosolyogva. — Mert volt már nálam olyan, amikor a fiú még a gimnáziummal bajlódott, hogy szégyeltem magamat miatta. Attól tartottam, hogy egyszer villával kezdi enni a mártást.

A tanár is mosolygott s óvatosan megnézte a saját körmeit.

Dr. Pakulárral meg voltak elégedve Barlangváron. Már persze csak úgy nagyjából. Igénytelen, mondhatni demokratikus külsejű emberke volt, de rendes a ruhája,

síma a modora, beszélni is lehet vele, ami azt jelenti, hogy értelmesen felel a kérdésekre, azon felül pedig legfeljebb egy-két szót szól.

— Nincs púpja, nem nyerít és nem bűdös — mondta róla Barlangváry gróf, bemutatkozás után. — Délben majd meglátjuk, nem csurgatja-e vissza a levest a szájából a tányérjába. Ha nem, nekem megfelel.

A fiatalúrral hamar barátságot kötött dr. Pakulár és ezt a barátságot még az a próbálkozása sem zavarta meg, hogy tanítványát mindjárt a második napon rá akarta bírni egy kis tanulásra. András grófnak már nagy gyakorlata volt az ilyen támadások kivédésében, a tanár urat néhány vicces megjegyzéssel leszerelte és egy-kettőre ő vette át az oktatás irányítását. Az élet tudományában járatlan szegény lateinernek a nagyvilági életből mondott el történeteket mulatozásokról, pénzről, kártyáról, fogadásokról, színésznőkről, persze nem a maga eseteiről, hogy megmutassa milyen csekélység, sőt haszontalanság a dr. Pakulár tudománya a római jog alapelveiről, a *honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* s más eféle bolondságokról.

Az első lecke után, melyet ilyenformán a fiatal gróf adott, még egy kis mókás szórakozás következett: a fiatalúr elkapta dr. Pakulárt, birkózásra kényszerítette és csupa tréfából, mondhatni kedveskedésből alaposan megdöngönyözte. Azt csinálta vele, amit akart, mert dr. Pakulár vékony ember volt, sétatálcaszerű végtagokkal s olyan nyakkal, amelyhez minden gallér bő, András pedig jólmegtermett atléta volt. A birkózás cirkuszi mutatványnak is beillett volna. Legmulatságosabb jelenete

az volt, amikor András úr áldozatát a két bokájánál fogva fölemelte a levegőbe, fejfelé lógatta, jól meghimbálta, mintha csak a haszontalan jogtudományt akarná a fejéből kicsurgatni, és egy kicsit a fejével a padlóhoz ütögette. Baj persze nem történt, mert András úr gyöngéden kezelte bajtársát, óvta töréstől kezét, lábát és a sanyargatás eredménye csak az lett, hogy dr. Pakulárnak úgy kellett nevetnie, mintha csiklandozták volna. Az elszenvedett állatkínzás után, ahogyan dr. Pakulár elnevezte tanítványa szórakozását, még fájdalomdíj is járt a vesztesnek, mert legvégül a győztes megölelgette, a képét megveregette s kegyesen úgy bocsátotta el, hogy még a térdével farbarúgta.

Nem kell azonban ezt az egész enyelgést úgy fel fogni, mintha dr. Pakulárra megalázó lett volna. Nem, mert dr. Pakulárnak is megvoltak a maga jogai és harci eszközei. Csípte, karmolta a fiatalembert, ez meg volt neki engedve. Sőt szabad volt szitkozódnia és gorombaságokat is mondania. Ha az első birkózás alkalmával még nem is jutott lehetőségeinek tudatára, később már használt, mert használhatott olyan szavakat, hogy maga számár, maga vadállat, maga gyilkos. András urat ezek a gorombaságok igen mulattatták. Úgy érezte, hogy most már egyenlő erők küzdenek egymással, tehát nem kell magát türhetetlenül fékeznie. Különösen megtetszett neki dr. Pakulárnak az az ötlete, hogy egyszer azt mondta: maga zsidó! Ez olyan pompás volt, annyira megneveltette Andrást, hogy a sanyargató eljárást, a nagy röhögés miatt, abba is kellett hagynia. Szinte azt lehetne mondani, hogy ez alkalommal dr. Pakulár nyert.

Dr. Pakulárnak a hivatalos leckeórákon kívül is akadt napi egy-két kalandja a tanítványával. András úr egyszer erőszakkal fölrakta a hátszlovára s a lovat megzargatta. Máskor dr. Pakulár, aki naponként lefeküdt a szobájában, egy kis ebédutáni alvásra, nem zárta magára az ajtót, András benyitott hozzá, látta, hogy hanyattfekve alszik, nyomban visszafordult, de nem hogy eltávozzék, hanem a súlyzóért. Igen, a vendégház bejáratánál hevert egy negyvenkilós füles vasgolyó, azt bevitte András a szobába, lábujjhegyen járva, és rátette dr. Pakulár hasára, hogy keljen már fel, mert a nap a hasára süt.

Mindez megjárta tréfának, mulatságnak, a felnőtt állapotból egy kis visszahullásnak a gyermekkorba. Pakulár úr is visszaüthetett, ha tudott, akár el is gáncsolhatta pajtását, ha merte. Megsértődni nem volt ok, baja nem lehetett, mert András úr ügyesen, kedves mosollyal végezte munkáját és ha Pakulár úr ügyetlenül védekezett, azaz a kelleténél nagyobbbat zuhant például, akkor hízog szavakkal kért tőle bocsánatot. Dr. Pakulár azonban üres óráiban, amikor egyedül és békén maradhatott, elmerengett helyzetén. Mulatságos, az igaz, még sincs rendjén. Három hét telt el érkezése óta s a tanulást el sem kezdték. Októberben lesz az alapvizsga, a fiatalúr nem fog tudni semmit, megbukik és őt kudarc éri. Ha minden így megy tovább, akkor ő nem felel meg vállalt kötelezettségének, sőt megcsalja András szüleit, akiknek lelkiismeretes munkát ígért s akiknek érdeklődésére eddig már kétszer is azt felelte, a jobb jövő reményében, hogy a tanulásban szépen haladnak.

Azután a botrány is bármelyik napon kitörhet. Mert mi lesz, ha egyszer vagy a gróf vagy a grófné ellenőrizni akarja őket, kopogtat, benyit rájuk és ők éppen birkóznak a szőnyegen? Szóval dr. Pakulár azt a tervet forgatta elméjében, hogy elmegy Barlangvárról, elhagyja állását, mely ideiglenes ugyan, de jó fizetéssel jár. Valami koholt akadályra hivatkozik majd, betegsége vagy efélére. Esetleg egész egyszerűen megszökik s hátrahagyott levélben mentegeti magát, sűrű bocsánatkérések közt.

Néhány napig kellett csak vívódnia, mert váratlanul katonai behívót kapott fegyvergyakorlatra. Dr. Pakulár honvéd póttartalékos volt és a póttartalékosokat időnként négyheti gyakorlatra hívták be. Talán elintézhette volna felmentését az idősebb András gróf, de a behívó előbb Pestre ment, dr. Pakulár pesti címére, onnan kacsaringós úton érkezett Barlangvárra, szóval későn került dr. Pakulár kezébe. Július vége volt, a behívó augusztus elsejére szólt, közbelépésre nem volt idő. Dr. Pakulárnak távoznia kellett s örömmel hagyta el Barlangvárt.

Megkérték azonban, hogy küldjön maga helyett valaki mást. Értelmes, megbízható és tűrhető külsejű fiatalembert. Kifizették, fáradozását megköszönték és ő, mihelyt Pestre érkezett, rögtön keresni kezdte, hogy vajjon ki lehetne méltó utóda András úrfi oktatásában. A barátai közt senki alkalmas nem akadt. Aki alkalmas lett volna, annak megvolt az elfoglaltsága. Választása Nagyrévi István nevű joghallgatóra esett, akit egy barátja ajánlott. Nagyrévi előbb ügyvédi irodában dolgozott,

akkor éppen állás nélkül volt, mert jogásszal, ügyvéd-jelölttel az Úrnak ezerkilencszáznegyedik évében a Dunát lehetett volna elrekeszteni. A fő szempont, ami miatt dr. Pakulár az állást Nagyrévinek szánta, a Nagyrévi szegénysége volt. Egyetlen fia özvegy édesanyjának, halotta róla, hogy magát és az anyját kell a keresetével eltartania. Különben sincs idő tovább kutatni, Földes zsidó, Pásztély büszke ipszilonos, ő rögtön elutasítón is nyilatkozott, hogy olyan helyre ő nem megy. Rendben van hát a dolog Nagyrévvél, most még személyesen kell vele beszélni, látni kell őt, megfelele azoknak a külsőségeknek, amik az állás legfőbb kellékei.

*

Dr. Pakulár üzent Nagyrévinek, hogy este kilenc-kor a Fiume-kávéházban várja. Az üzenetet a közös barátoknak, Bochkornak kellett átadnia. Eddig csak dr. Pakulár és Bochkor tárgyaltak egymással, még csak ők egyeztek meg a Nagyrévi bőrére, Nagyrévi mit sem tudott arról, hogy neki állása van és el fog utazni egy vidéki grófi kastélyba, ahol úgy él majd, mint hal a vízben.

Bochkor rohant Nagyrévihez, a Hernád-utcába. Dél volt, remélte, hogy otthon találja. Ha nem, hát megvárja, mert ebédre biztosan hazamegy. Nagyon örült, hogy jó hírrel érkezik és segíthet a barátján, régi iskolatársán. Nagyrévi anyja nyitott ajtót, éppen főzte az ebédet, Nagyrévi maga még nem volt otthon. Bochkor ismerte az öregedő asszonyt régóta. Az mosolyogva fogadta, bevezette a szobába. A lakás egy háromemele-

tes ház földszintjén volt, az udvarra nyílt az egyetlen szoba ablaka. A szobába a konyhán át lehetett bejutni. A szoba sötét volt. Bochkor leült a rozoga, hasadttestű dívánra és rögtön a tárgyra tért:

— Szereztem Istvánnak egy fényes állást.

Az anya kételkedve mosolygott. Az állás csak akkor állás, ha már elfoglalták.

— Vidékre kell utaznia, egy grófi családhoz.

Az asszony mosolya elhalt és ijedten pislogott. Grófi családhoz! Igaz lehet ez? Mert ez a Bochkor jó fiú, de olyan szeleburdi. És vajjon István megy-e? Mert annak meg olyan különös a gondolkozása. Grófi családhoz. Talán majd azt mondja, hogy ilyen állás neki nem kell.

— Egy velünk egykorú fiatalembert kell tanítania az alapvizsgára.

— Alapvizsgára — a szót megismételte az asszony. És a száját kissé kinyitva várta, hogy mi következik még. Tanítani, azt tud az ő fia. Már kiskora óta mindig tanított és mindenhol nagyon meg voltak vele elégedve. Talán mégis csak igaz, amit ez a Bochkor mond. Grófi család. Jóságos Isten! Ez még meghozhatja a fia szerencsáját.

Bochkor mintha ezt a gondolatot folytatta volna:

— Ha van esze Istvánnak, elmegy és akkor olyan kapcsolatokra tesz szert, hogy megalapozhatja a jövőjét.

— De vajjon megy-e?

— Miért ne menne? Csak nem bolondult meg? Ha nem megy, hát én istenbizony nem állok többé vele szóba... Jó dolga lesz, pénzt keres, nem költhet, mert

mindene meglesz, még hozhat is haza egy kis pénzt. De ez a legrosszabb eset. Ha megkedvelik, akkor esetleg megtartják. Később vagy a birtokon adnak neki állást, vagy bepártolják valami hivatalba.

— Nem akar hivatalba menni. Semmi áron. Azt mondja, hogy ő ügyvéd lesz. Független akar maradni.

— Hát legyen ügyvéd.

— Ó, mikor lesz az? Hát lesz ahhoz neki kitartása? Miből? Hiába mondom én, hogy a legjobb egy nyugodt hivatal. Az ember megkapja elsején a szép fizetését és öregségére van nyugdíja.

— Majd elmegy, néni, egészen bizonyos vagyok benne. Ha nem, hát megverjük!

Az asszony mosolygott:

— Hányan?

— Majd összeállunk tízen. Amnyian csak elbirunk vele.

— Tízen? Talán. Milyen erős is. Mint egy bivaly. Nem szeretem nézni, mikor azokkal a súlyzókkal vesződik.

— Soká jön. Hol késik? Szokott késni?

— Mikor hogyan. Néha már félegykor beállít és akkor türelmetlen, hogy nincs még készen az ebéd. Máskor meg nem győzőm várni és az étel ott pang a sparhelten.

Bochkor eltűnődött ezen a szón, hogy sparhelt. A szegények a leghasználatosabb szavakat is rosszul mondják. Mintha egész életükben ragaszkodnának ehhez, mintha önként viselnék a hibás beszéd áruló bélyegét és így szándékosan különböztetnék meg magukat a gaz-

dagoktól, akik olyan jól megtanulhatták, hogy Nűjork az Nyűjork, hogy ridikül az retikul és azt sem mondják, hogy standapé.

— Megvárom. Okvetlenül megvárom. Itt hagyhatnám ugyan a címet, de tudni akarom, hogy mit határoz. Mondom, el kell foglalnia ezt az állást. Most is már hetek óta nem jár irodába.

— Már több mint két hónapja. Aztán azt hiszi, hogy az a kis pénz, amit olykor ad, elég a háztartáshoz. Házbér, koszt, meg minden. Nem számol. Nem tudja, hogy van egy kis megtakarított pénzem, azt szedegetem ki a takarékból. Maholnap az is elfogy. Meg már mindenem a zálogban van. Mikor, miből váltjuk ki azt a holmit? Mert oda nem veszhét.

Az asszony panaszkodó természetű volt. Egész életén át aggódott és panaszkodott. És most úgy nézett Bochkorra, mintha arra várt volna, hogy az benyúl a pénztárcájába és letesz az asztalra egy százast.

Bochkor gazdag család fia volt, de azért tudott a szegénységről és megértette azt. Most is figyelmesen, részvétellel hallgatta barátja édesanyját és csakugyan arra gondolt, hogy ha nagyon sok pénze lenne, egy kis baráti kölcsönnel segítene rajtuk. Sok pénz, baráti kölcsön, az persze úgy értendő, hogy ha tízezer koronája lenne, akkor adna százat. Az ilyen szándékot már nagyfokú segítő készségnek lehet felfogni.

— Aztán dolgozok is, amiről ő nem tud. Minden héten kétszer elmegyek egy úrhoz, akinek kimosom és kivasalóm a fehérneműjét.

Bochkor a fejét csóválta. De azért majdnem elne-

vette magát. Most arra gondolt, mi lenne, ha Nagyrévi ezt hallaná, már mint azt, hogy az édesanyja így mondta: egy úrhoz.

— Miféle az a kuncsaft? — kérdezte.

— Nagyon finom úr. Egy sajtkereskedő... Aztán haza is hozok ruhát. Kimosom, kivasalom a mienkkel. Ő nem veszi észre, mert azt nem nézi, hogy én mit csinállok. Ő csak a maga dolgaival van elfoglalva. Jön, megy, itthon soha nincs, csak enni jár haza, meg aludni. Hallom, hogy már kávéházba is jár, a multkor látta valaki az ablakban ülni. Hát... az ő dolga. Még szerencse, hogy nem cigarettázik.

— No, nem baj, néni, majd minden jóra fordul.

— Jóra? Mikor? Az ember nem ér rá várni, élni már ma kell és napról napra drágul minden. Most a cukor is két fillérrel drágult. Harmincnyolc egy kiló. Ki bírja ezt?

— Drágult a cukor? Két fillérrel? — és Bochkor kedélyesen nevetett. Két fillérrel és még ezt is számon tartja valaki. Csodálatos.

— Sok kicsi sokra megy — mondta az asszony, de neki is muszáj volt mosolyogni.

— Jól van, néni. Nem kell kétségbeesni. Nevetni kell az ilyen csekélységeken! Most István elmegy Barlangvárra...

— Hová-á?

— Barlangvárra.

— De csúnya neve van.

— Aztán, ha már ott lesz, majd felviszi Isten a dolgát.

— Talán. Csak ő maga el ne rontsa.

— Olyan ügyefogyottnak tartja a néni?

— Hát Isten tudja. Nem mondom, jól tanult, mindig csupa jeles volt, de az a kérdés, hogy az életben megállja-e a helyét. Eddig nem sokra vitte. Nem tud pénzt keresni. És nem tud pénzzel bánni... No de ki-megyek, elhúszom az ételt a tűzről. Hogy hol tud ilyen soká maradni?

Az asszony kiment a konyhába, becsukta maga után az ajtót. Bochkor ásított egyet és hunyorgó szemmel nézett szét a homályos szobában. Künn túlságos volt a meleg, a szobában hűvös volt, ez volt a szoba egyetlen jó tulajdonsága. A falak foltosak, a bútorok egymás hegyén-hátán, látszott, nagyobb lakásból kerültek kisebbbe, túlságosan megtölték a szobát. A díván, ahogy megmozdult rajta a nagy, kövér Bochkor, nyirkorgott. A vászon közepén hosszan el volt szakadva, kilátszott a díván bele és rúgók ütköztek ki a testéből. Fél órát sem volt kellemes időzni ebben a szobában. Szegény Nagyrévi, persze hogy kávéházba jár. Hogyan tudna itthon tartózkodni? Mit csinálna? Olvasna? Nap-pal is égetnie kellene alá a lámpát.

Bochkor megnézte a zsebóráját. Egy óra már elmúlt. Türelmetlenül állt fel, de szilárd elhatározása volt, hogy vár. Egy kis könyvespolchoz lépett, nézegette Nagyrévi könyveit. A könyvekre füzetek, jegyzetek voltak téve és néhány régebbi ujság. Ott hevert az előző-napi Esti Ujság. Kezébe vette. Megtudta, hogy az Ischl-ben nyaraló király fölszállt az átutazó György szász király vonatára. No, ez nem érdekes. Nyomban letette

az ujságot s egy könyvet húzott ki a sorból. Tóth Béla Magyar anekdótakincsét. Visszaült a dívánra, felnyitotta a könyvet, aztán behúnyta a szemét. Csaknem aludt már, amikor Nagyrévi megérkezett:

— Szervusz — üdvözölte őt Nagyrévi.

— Szervusz. Már egy óra óta várlak.

— Vagy tíz perc óta, mi?

— Komolyan, legalább egy órája. Kérdezd meg az édesanyádat.

— Ilyenkor szoktam haza jönni.

— Te! Egy jó állásról volna szó. Barlangváry András grófot kellene előkészíteni az első alapvizsgára.

— No és?

— Egy dr. Pakulár nevű barátom volt eddig náluk, a birtokukon, de behívták fegyvergyakorlatra. Most keres valakit, még pedig sürgősen, aki utódja lenne.

— Nem nagyon értem. Hát kivel lehet a dologban megállapodni?

— Dr. Pakulárral. Menj el ma este kilenc órakor a Fiume-kávéházba, ott vár. A főpincértől kérdezd, hogy hol ül dr. Pakulár úr. Egy kis, nyirott bajuszu, sovány ember. Vállald el az állást, nincs semmi akadály. Leutazol Barlangvára...

— Csak úgy leutazom?

— A részleteket majd megbeszélitek. Az elfoglaltság az alapvizsgáig tart.

— Nem nagy kedvem van hozzá.

— Miért? Ne okoskodj!

— Tudja Isten.

— Ugyan, ne törődj vele. Eszel, alszol, sétálsz és a többire semmi gondod.

— És mennyi a fizetség?

— Azt majd intézd el Pakulárral. Ő minden felvilágosítást megad.

Nagyrévi állt és mintha habozott volna.

Édesanyja behozta a levest, addig letette a szék-
rényre, amíg megterített. Bochkor beszélt tovább:

— Mindenesetre rendesen fognak fizetni. Dr. Pakulár azt mondja, hogy dúsgazdag emberek.

— Hát... jó.

— Menj el este a Fiumébe, állapotjatok meg, azután utazz el. Jót tesz neked egy kis vidéki levegő. Legrosszabb esetben nyaralsz egyet. Az is valami. De szerintem, ha okosan viselkedsz, akkor még jobban is járhatasz. Ilyen családhoz bekerülni, barátom... Én magam is elvállalnám az állást, ha lehetne. Miért ne? De hát tudod, hogy nekem az öregem nem engedné meg.

Nagyrévi kanalizta levesét, hallgatott.

— Már megyek is. Ezért kerestelek. Én, mondhatom, nagyon megörültem ennek a fényes alkalomnak és rögtön rád gondoltam.

— Jó, jó, minden esetre köszönöm. Este kilenckor ott leszek a Fiumében.

— Szervusz.

— Szervusz. Majd aztán fölkereslek és elmondom, hogy vállalkoztam-e a kalandra.

— Ne beszélj számságokat. Kaland! Majd Pakulár kiveri a fejedből a kételyeidet. Szervusz.

*

Dr. Pakulár már este nyolckor beült a kávéházba. Megmondta a főpincérnek, hogy ha keresi valaki, irányítsa hozzá. Megitta a feketekávét, azt a gyanus fekete-színű lötytyöt, melyet a kávéházak ötven fillérért adtak, amikor a kávénak öt korona volt kilója, azután képeslapokat kért, nézegette a Kakas Mártont, az Üstököst, a Magyar Figarót, közben szüntelenül az ajtó felé lesett. Izgalommal várta Nagyrévit, mert megbízatásának okvetlenül eleget akart tenni. Ha el is kellett a helyét hagynia, azért ilyen gazdag urakkal célszerű jobban lenni, kérésük tehát parancs.

Kilenc előtt néhány perccel jött Nagyrévi. Dr. Pakulár rögtön felismerte, illetve kitalálta, hogy ő az, bár a külsejéről semmi részletet nem tudott. Nagyrévi a főpincérrel beszélt, az Pakulár asztala felé mutatott. Ahogy közeledett az asztalhoz, dr. Pakulár alaposan szemügyre vette. Borotvált, kicsit sápadt, nyugtalan arcú fiatalember volt Nagyrévi. A ruhája sötétkék, vékony fehér csíkokkal, türhető, bár kissé gyűrött. No, rendben van, jó lesz így is. Az úrfihoz nem szerezhetik meg házi tanármak a welszi herceget.

Bemutakoztak. Nagyrévi leült az asztalhoz.

— A lényegét elmondta már Bochkor barátom?

— Igen.

— Van kedve hozzá?

— Tudja Isten.

— Tehát?

— Azért vállalom. Mert muszáj. Már két hónapja nem sikerült egy rendes irodába bejutnom. Tanítványom sincs most.

— De mondjuk, hogy talál egy irodát. A fizetéséből úgy sem élhet meg.

— Nem. A múlt héten volt valahol üresedés. Az ügyvéd ötven koronát kínált, otthagytam.

— No lássa. Éppen jókor adódik ez a Barlangvár. A fizetés itt sem sok, havi száz korona. Tulajdonképpen két hónapról van szó. De ha sikerül a vizsga, az pedig biztos, hogy sikerülni fog, akkor az öreg gróf megtoldja a fizetséget. Nem szűkmarkúak. Nekem váratlanul kellett őket otthagynom, azért mégis gavalérossan fizettek ki. Nem kell szerénynek lennie.

— Hogyan hogy nem kell szerénynek lennem? Mit tehetek?

— Megvan a módja annak, hogy az ember ne mutassa magát olyannak, akit a krajcárok is boldoggá tesznek. Remélem, ha ott lesz, majd feltalálja magát.

— És milyen emberek általában? Ilyen grófokkal én még sohasem beszéltem.

— A fiú, András, aféle vadember. Ezt megmondom őszintén. Nem lesz vele könnyű dolga, mert nem akar tanulni.

— Mindjárt gondoltam.

— De nem ostoba, szó sincs róla. Némely dologban szinte éleselméjű.

— Az én édesanyám ezt úgy mondaná, hogy: megvan neki a magához való esze.

— No ne-em. Különben majd meglátja. Néha majd csodálkozik rajta.

— Tud már valamit?

— Egy betűt sem.

— Hát... mennyi ideig foglalkozott ön vele?
— Három hétig voltam náluk. Hogy foglalkoztam vele, azt túlzás lenne állítanom.

— Ezt nem értem.

— Majd megmagyarázom. Nem akart tanulni. Semmi áron sem. Mindig halogatta.

— Akkor mit csinálok vele én? Az én kedvemért aligha változik meg.

— Ne legyenek aggályai. Nem győzöm magát megnyugtatni. Minden esetre próbálja meg, maga talán tud rá hatni. Hátha magának sikerül, ami nekem nem sikerült. Csinálja jobban.

— És ha nekem sem sikerül?

— Látja, ez a dolog veleje. Akkor sem lesz baj.

Nagyrévi kétkedően bámult maga elé.

— Nem lesz baj. A fiút a vizsgán így is, úgy is átengedik. Biztosan maga is éppen olyan jól tudja, mint én, hogy az ilyen főúri csemetének nem muszáj a vizsgára elkészülnie. Ismeri maga is a zárt vizsgát. Két cimbora elállja az ajtót, aki be akar menni, azt megkérlik, hogy kolléga úr most ne, és odabenn hallgatóság nélkül folyik a vizsga.

Nagyrévi gúnyosan mosolygott. Dr. Pakulár folytatta:

— Mondom, nem sok az a havi száz korona, hiszen két hónapról van szó mindössze, de remélem, hogy magának is kifizetnek hat hóuapot. Az útiköltséget oda-vissza ők fizetik. Nagyszerű kosztja lesz, a vendégházban lakik majd egy szép szobában, a családdal étkezik, mit akar még? A pénz nem számít náluk.

Azután még egyet mondok, ami fontos. Igyekezzen jó eredményt elérni és a családdal jó viszonyba kerülni. Ez még jövőt is jelenthet. Pártfogást, állást, Isten tudja mi mindent, az ilyen előkelő összeköttetés, ha valóban összeköttetés, sokat segíthet a szegényemberen.

— Medve bőre, ne alkudjunk rá.

— Jó. Majd meglátjuk. Emberek közt forogni, enni, viselkedni maga tud, hiszen hallom Bochkor barátomtól, hogy volt már úri házaknál, ha nem is éppen arisztokratáknál.

— Voltam. Nem volt valami kellemes.

— Hát majd most kellemesebb lesz, higgye el. Igazi uraknál egészen menetrendszerű az élet. Meglátja, megy majd minden, mint a karikacsapás. Én sem vagyok világfi, elhiheti, mégsem volt soha semmi elakadásom. Istenem, ha nem tudja, hogy valami ételt kézel kell-e enni, vagy lábbal, megvárja, mit csinál a háziasszony. Nem kell félni, nem kell nagy dolgot csinálni az egészségből. Andrással sem lesz baj. A fiatalember szélső és vad, de jóézésű fiú. Az udvariasság szabályait sohasem fogja megszegni. Általában olyan udvarias lesz magával mindenki, mintha maga is gróf lenne. Sőt még udvariasabb.

— Aztán... hogyan kell őket szólítani?

— Hát... no az csak természetes, hogy a házigazda is, az asszony is méltóságosak. Méltóságos uram, méltóságos asszonyom. Vagy... Istenem, magam sem tudom, ha később már szívélyes lesz a viszonyuk, megjárja vegyesen is, egyszer méltóságos uram, másszor gróf úr.

— Nehéz dolog. Tudja, ha az ember jól meggondolja és a szó alapjelentését nézi: méltóságos! Nem megalázó ezt mondani egy nyavalyás embernek? A szemébe?

— Ezt nem így kell felfogni. Üres szavaknak kell tekinteni az efféle címeket.

— És a fiatal fenséget, vagy maharadzsát hogyan kell tisztelni?

— Őszintén szólva, ebben magam is zavarban voltam. Andrásnak, András úrnak szólítottam.

— Szép, hogy ő is nem méltóságos.

— Lehetne még, mondjuk, gróf úr.

— A fene mondaná neki, hogy gróf úr. Inkább el sem megyek.

— Majd úgy csinálja, mint én. Mert én valójában sehogyan sem szólítottam. Elkerültem a megszólítást. Én nem tudom itt mit ír elő a menetrend. De tudja mit? Kérdezze meg tőle.

— Kérdezze az ördög.

Pakulár egy kis szünetet tartott. Tünődött, mintha előbb jól meg akarta volna fontolni, amit mond. Azután kezdett bele:

— No, most még a fiatalúr mókáiról kell felvilágosítanom. Igyekeztek a mókákat kedélyesen felfogni, maga is megtréfálhatja őt módjával s majd megférnek.

— Miféle mókákról van szó?

— Elég komisz csínyeket művel néha a csemete, az igaz. Csak egy esetet mondok el magának. A vendégháznak, amelyben az én szobám volt, valószínűleg az lesz a maga szobája is, van egy hosszú folyosója.

A falban, a bejárathoz közel, van egy üreg, annak vasajtaja van. Észre sem lehet venni az üreget, mert mondom ajtaja van, de az ajtót sem, mert az is fehérre van meszelve, mint a fal. Talán fát raknak bele télen, vagy mi a csoda a célja, nem tudom. András farkasveremnek nevezi, mert néha oda zárják be az egyik kutyát s az éppen farkaskutya, mindegy no. Hát éppen nálam van a gyerek, már mint András, a szobámban barátságosan elbeszélgetünk, képzelje, egyszer belekezdett egy könyvbe, Büchner Erő és anyag című művébe és arról filozófált, elég nagyképűen, de komolyan, évődés nélkül. Azután indulunk, hogy egyet sétálunk a parkban. A szobából kimenet udvariasan maga elé enged, ez nem szokása éppen, és a keskeny folyosón mögöttem jön. Egyszer csak, éppen a farkasverem mellett, nekem ugrik, átkarol, le akar teperni. Balkarjának egy fogásával az üreg ajtaját kinyitja. Látom, mi a szándéka, kétségbeesetten védekezek, hiába. Letepert, sokkal erősebb mint én, begyömöszölt az oduba és rám zárta az ajtót. Az ajtónak retesze van és ha azt becsapják, akkor belülről nem nyitható ki. Szóval bezárt és ott hagyott. Később tudtam meg, hogy elment lovagolni, annyira ott hagyott. Nem mintha távolról kibicelt volna, hogy ha már sok a jóból, mégis csak kienged. Én ordítottam, mert veszett kényelmetlen volt ott a sötét lyukban összegomolyodva nem is tudom mit csinálni, ülni, fekiüdni, lógni az ürben. A Ferenc inas hallotta meg az ordításomat és az eresztett ki.

Nagyrevi ámulva nézett dr. Pakulár-ra, majd maga elé a márványasztalra. Úgy érezte, hogy a kecségtető

kilátásoknak fuccs, rögtön meg is mondja, hogy kár tovább beszélni, ezzel kellett volna kezdeni. Dr. Pakulár azonban így folytatta, fanyar nevetéssel:

— Este azután legbájosabb mosolyával jött felém és a kezét nyújtotta. Remélem, nem haragszik — mondta engesztelőn. De nagyon is haragszom — feleltem én. Aztán vitatkozni kezdett. Hogyan lehet egy állítólag intelligens ember, egy doktor juris, annyira korlátolt, hogy nem érti a tréfát? Valljam csak meg, nem volt-e jó vicc? Legalább ezt is megtapasztalhatta a doktor úr. Menjen a fenébe a sértődéseivel. Álljon bosszút, semmi akadály. Azután átölelt és megveregette a vállam. Higgye el, nem lehet rá haragudni.

— Engem már az ilyen eset hallása is felháborít.

— De csak a hallása. És nem az átélése. Mert magával ez nem történhetik meg. Magát, amint látom, nem tudná az oduba bedugni. Olyan jó izmos embernek látszik.

Nagyrévi csak bólintott. Azután ezt mondta:

— De nem fog ez az András úr csupa kedvtelésből belém lőni?

Dr. Pakulár nevetett:

— Kissé félreértett engemet. Nem tudom, hogy jól jellemeztem-e a jövőendő tanítványát, de ismétlem, nem kell tőle félni. Lehet, hogy némely kötekedéssel magam is okot adtam rá, hogy vaskosabb tréfát köveszen el. Viselkedjen maga másképp, mint én. Azután... nézze... az csak olyan póz volt, hogy a bezárás után lovagolni ment. Tudta ő nagyon jól, hogy csak percekig maradok az oduban, mert valamelyik inas meg-

hallja a kiabálásomat. Nem kell az ilyesmit tragikusan felfogni. Maga csak menjen le Barlangvárra, nekem teljhatalmú megbízatásom van az utódom megválasztására és a feltételekben való megállapodásra.

Nagyrévi küzdött magával. Azt akarta mondani, hogy sajnálom, nem megyek, ez az állás nem kell, nem nekem való. De valami felháborodás forrt benne és dacosan ezt vágta ki:

— Rendben van!

— Ez már beszéd. Én még ma, illetve még itt a kávéházban írok egy levelet Barlangvárra és közlöm az eredményt. Mikor akar utazni?

— Hát... mikor utazzak?

— Minél előbb.

— Rögtön nem indulhatok. Néhány dolgomat még el kell intéznem.

— Arra van idő. Az én leveletem megkapják, mondjuk, holnapután. Megírom a nevét, a lakcímét... mindjárt fel is jegyzem... Hernád-utca?... negyvenhárom?... Igy. Mondom, mindjárt megírom a levelet. Majd küldenek útiköltséget, ötven koronát, de lehet, hogy többet is.

— Magának mennyit küldtek?

— Én itt mutatkoztam be a fiúnak, vele utaztam. Amiből az a hasznom lett, hogy elsőosztályon mentem, jól lehetett aludni... Szóval kap útiköltséget, de azután már ne sokat késlekedjék, hanem sürgönyözzze meg, hogy mikor megy. Ez okvetlenül szükséges. Már csak azért is, mert kocsit küldenek az állomásra. Majd meglátja milyen libériás kocsis megy ki magáért.

— Rendben van — ismételte meg Nagyrévi. — A szívességét mindenesetre köszönöm. Most fizetek és megyek.

— Maradjon még, — erőltette dr. Pakulár.

— Holnap délelőtt dolgom van.

— Majd kialhatja magát Barlangváron.

Nagyrévit, aki nehezen tudta magát esténként rászánni, hogy hazamenjen, könnyű volt ott tartani. Már felállt ugyan, de visszaült az asztalhoz és még jóideig beszélgettek. Az egyetemről, a tanárok szeszélyeiről, Zsögöd Benő rettentő tudományáról, Kmetty Károly szürke cilinderéről, Pikler Gyula eredeti gondolkozásáról. A vizsgázók bökverseiről, melyekkel a falakat teleírták, mint például ez: „Kmetty, Földes, Csarada. Szívem elfacsarada“.

— Látja, ez a Csarada! — mondta dr. Pakulár. Valamelyik főhercegi családnál volt nevelő. És most egyetemi tanár. Egyetemi tanár és kaszinótag. Sőt kaszinótag, ahogyan ő mondja. Jogbölcselet és nemzetközi jog! Annyit ért mindkettőhöz, mint én a csillagászathoz. Nem rossz, ha az embernek nagyúri pártfogói vannak.

— No, ezt én is tudom, hogy pártfogó nélkül nálunk semmit sem lehet elérni — mondta Nagyrévi.

És elbeszélte, hogy régebben, az édesanyja erőltetésére, néhányszor megpróbálta, hogy hivatalba jusson. Még napidíjasi állást sem nyert el. Mindjárt az érettségije után rászánta magát az édesanyja, hogy elmenjen Kammermayerhoz, a főpolgármesterhez. Napidíjas állást kért a fia számára a fővárosnál. Kammermayerhoz, mint olyan emberhez fordult, akiről azt hallotta,

hogy jóindulatú és igazságszerető. Már pedig az igazság az lett volna, hogy az ő fia állást kapjon, hiszen szegények, rá vannak szorulva a keresetre, meg aztán színjeles érett volt, az érettségi bizonyítványát is elvitte megmutatni. Kammermayer fogadta, meghallgatta és nyersen ezt kérdezte: Ki a protektora a fiának? A szegény asszony elcsodálkozott és felelni sem tudott. Hiszen Kammermayert akarta pártfogónak. Csak hallgatott és várt. Kammermayer megnézte ugyan a bizonyítványt, de ridegen ezt mondta: Nagyon sajnálom, ha a fiának nincs protektora, nem adhatok neki állást.

Jóllehet éppen arról beszéltek, hogy protekció nélkül sehol semmit sem lehet elérni, dr. Pakulár mégis megütközve hallotta ezt az esetet és a fejét csóválta:

— Lássa, ezek a Barlangváryak nem főhercegek ugyan, most a Csarada esetére gondolok, de biztosan megvan mindenhol a befolyásuk.

És hosszasan volt még szó Barlangvárról, a Barlangváryokról, külön-külön a család minden egyes tagjáról, a nagyapáról is, már mint a fiatal András nagyapjáról, a három Barlangváry testvér apjáról, aki már nyolcvanhét éves, ő a majoreszkó, az övé az egész családi vagyon, G.-n él, egy kisebb birtokon, nem messze Barlangvártól.

*

Tíz óra már elmúlt, amikor Nagyrevi eltávozott a Fiuméből. Korán lett volna még hazamennie, mert éjfél után szokott lefeküdni. Haza csak aludni járt, no meg ebédelni és vacsorázni. Dr. Pakulárral nem akart

tovább maradni, hisz' annak levelet is kellett írnia, de meg hazamenés előtt szeretett hosszabb ideig egyedül lenni. Néha kávéházba ment, néha az utcákon csatangolt. Fáradhatatlan volt a sétálásban. Ha ugyan sétának lehet mondani azt a tempót, mellyel az utcákat rőtta.

Barlangvárról nem sokat töprengett. Elmegy, lesz ahogy lesz. Talán sikerül majd neki is elkészülnie az első szigorlatra. Akkor ügyvédjelölt lesz és többet keres. Irodai munka és tanítás mellett azután még két szigorlat, háromévi jelöltösködés, csak akkor tehet ügyvédi vizsgát. Szinte megoldhatatlan feladatok előtt áll. Mert hogyan lehet ezt bírni? Más ember a vizsgái előtt viszszavonul és csak tanul. Majdnem mindenki meg tudja ezt tenni. Igen, mindenkinek van támasza. Legtöbb a szülei pénzén él, amíg nem tesz szert elégséges keresetre. És a szülei pénzén nyit ügyvédi irodát. Mert ahhoz is pénz kell, mégpedig nem is kevés. Megfelelő lakást kivenni, bebútorozni, sok-sok tárgyat vásárolni, még ki is öltözködni.

Ügyvédnek, orvosnak muszáj jól öltözködni, különben nincs hozzájuk bizalom. Hogyan lehet a végső célt elérni? Csak ha valami csoda történik. Ezért talán igaza van az anyjának, aki időnként előhozakodik azzal a hivatallal. Hogy hivatalt szerezzen magának. No, de hogyan szerezzen? Eddig még nem sikerült. Más miért tud szerezni? — kérdezte néha az anyja. Ilyenkor felforrt benne a harag. Más! Másnak másféle szülei vannak. Mindenkinek van családja, a családban akad gazdag ember, nagyállású ember, a családokon belül

támogatják egymást. Másnak nem kell huszonkettedik életévében önmagát és az anyját eltartania. A kezdő fizetés mindenhol rossz. Nevetségesen kevés a megélhetéshez. Nem lesz hivatalnok. Semmiféle alkalmazott nem lesz. Független ember akar maradni, aki magának dolgozik és csak magának felelős. Vele ne packázzon senki. Ügyvéd lesz minden áron. Ha pedig nem sikerülne... arra nem is lehet gondolni. Arra úgy nem gondol az ember, mint olyasmire, hogy mit tenne, ha például többől lementszenék a lábát.

Mindezeket most, hogy a Fiuméből a Múzeumkörúton a Rákóczi-út felé tartott, nem gondolta így sorra végig, de elméje, amikor szunnyadoztak is a gondolatai, ezekkel a megállapításokkal és szándékokkal volt telítve.

Ment az esti lámpafényben, céltalanul, csupán hogy az időt töltse és magát elfárassza. Az utcákon még élénk volt a forgalom. Nyugodtaknak látszó emberek ballagtak hazafelé, vidám ábrázatúak, siettek valami szórakozásra.

Szórakozás mindenkinek mindenfelé kínálkozott, persze csak annak, akinek pénze volt. Vendéglőbe lehetett menni, ahol néhány koronáért kitűnő vacsorát adtak. Egy koronába számították a bécsiszeletet, finom borjúhús, kisütve prézliben és tojásban, akkora, hogy a tányér széléről kétoldalt lelógott. Ha valaki már vacsorázott, akkor ihatott sört. Tizenhat fillérbe került egy korsó sör, olyan, hogy bódító gyönyörűség volt inni. A kávéházban a szép nőket lehetett nézni és ha valaki fiatalember volt, persze ismét csak ha volt pénze, meg-

kísérelhette, hogy ismeretséget kössön valamelyikkel. Csak a harmadrendű férfiak hirdetései jelentek meg a napilapokban, efféle szöveggel: „Azon szép hölgyet, kit az E. kávéházban e lapra figyelmeztettem, ezúton kérdezem meg...“ Vagy nyugodtan lehetett lapokat olvasgatni. Hazai és külföldi lapokat lehetett nézegetni. Adtak ilyen lapokat és ehhez a szórakozáshoz is megvolt a kellő légkör. „A budai királyi palota már csaknem kész“ — mondta a szöveg és látható volt a palota képe. És az ilyen hír akkor érdekes volt: „Amerikai hadihajók látogatása Fiume kikötőjében, báró Roszner Ervin kormányzónál“.

A zenés kávéházakban cigánybanda játszott. Az Emkében Dombóvári Babáry Jóska, a Milleniumban Toll Károly és Árpád. A szórakozni kívánók reggelig fennmaradhattak. Kimehettek Ösbudavarába, különféle francia elnevezésű mulatóhelyekre, amelyekben szép nők táncoltak, énekeltek és árusították magukat. Aki ezer koronát keresett havonként, az tobzódhatott a testi gyönyörökben, ehetett, ihatott, nőket vásárolhatott, hajnalban konflison döcöghetett hazafelé. És igen sokan kerestek havi ezer koronát, vagy annál is többet. Csaknem minden kereskedő, mérhetetlen mennyiségű ügynök, az igazi gazdag emberekről, földbirtokosokról, háztulajdonosokról és gyárosokról, tőkepénzesekről nem is szólva. De az ügyvédnek, orvosnak is felvitte néha Isten a dolgát. Nagyrévi mintaképe egy E. S. nevű ügyvéd volt, akinek az irodájában, másodéves jogász korában, egy esztendeig dolgozott Szegény családból származott ez az E. S., de ügyvéd lett és mire

elérte az ötvenedik életévét, virágzó irodán kívül két bérháza volt. Itt, ebben az irodában látta közelről, hogy mi az anyagi biztonság, a jólét. Utazások, télen a Tátrába, nyáron Abbáziába. Elegáns ruhák. Volt ennek az E. S.-nek egy panamakalapja, amely háromszáz koronába került. Annyiba, mint amennyit öt hónap alatt fizetett az írnokának... Persze nem E. S. volt az egyetlen mintaképe. Sok mintaképe volt, mert sokféle vágy égett benne, egymástól eltérőek, sőt egymással ellentétesek is. Szeretett volna matematikus lenni, tudós, lemondva az élet örömeiről, a jó keresetről, életét csekély tanári fizetésén tengetve, de a tudománynak szentelve. Végtelenül szeretett egyenleteket, matematikai feladatokat megoldani. Szeretett volna orvos lenni, de ezt lehetetlenségnek érezte, mert irtózott a betegségek-től, a haláltól, a hulláktól, a sebektől. Szeretett volna sakkmester lenni, jól sakkozott. Fejből is játszott, tábla nélkül, aztán ezt a szándékát is feladta. Mintaképei voltak tehát: Maróczy a sakkmester, dr. Tauszk Ferenc a belgyógyász, akinél egyszer-kétszer ideges tüneteivel, gyomorsavával járt; Fejér Lipót, a matematikus, aki már huszonötévesztendőskorában előadott az egyetemen. Szeretett volna szép ember lenni, akiért rajonganak a nők, mint ahogy Császár Imréért, a színészért rajongtak. És szeretett volna rettentően erős ember lenni, mint például Lurich, a műbirkózó... Korán ráeszmélt arra, hogy a pénz végtelenül fontos. A pénz, ha nem is egészen, de nagy mértékben szükséges is, egészséges is, a pénz, szépség, hatalom, erő, védelem az embertársak komiszkodása ellen, biztonság, tehát

olykor védelem még az úgynevezett igazságszolgáltatás ellen is. A pénz eszköz a szeretet és szerelem megszerzésére. Akinek nincsen pénze, annak önzetlen párja sem lehet a szeretkezésben, mert nem tudja megteremteni a szükséges előfeltételeket: a találkozást elrendezni, megfelelő lakást tartani, szórakozást nyújtani a nőnek, kifogástalan eleganciával öltözködni. Öltözködni! Ezt nagyon szeretett volna. És ezt is hiába.

Rossz utakon járt és nem ismerte fel tévelygését. Nem tudta, hogy aki pénzt akar szerezni, annak nem azzal kell töltenie az idejét, hogy a Bűn és bűnhődést olvassa, vagy hogy olcsó jeggyel tizedszer megy el a Carmenba, hogy barátaival Spencer Herbert filozófiájáról vitatkozik, hogy amikor mindezt nem teszi, akkor sóhajtozva bámulja a nőket, akiket egy vagy két koronával a zsebében meg sem szólíthatna, amelletten reménytelenül szerelmes S. Irénbe. Ez az S. Irén csak kíváncsiságból adott neki alkalmat egy-két találkozásra.

Nem tudta tisztán, hogy elnyomott és megalázott, kisemmizett, az életből kitagadott robotmunkára ítélt pária, aki balsorsából csak úgy szabadulhat, ha pénzt keres. Nem tudta, hogy a pénzt másképpen kellene használnia. Hogy el kellene fordulnia érdeklődése minden tárgyától, hogy kereskednie kellene, adni-venni, üzleteket közvetíteni, a megtakarított garasokból valami vállalkozásba kezdeni és másokat dolgoztatni. Nem vette észre például, hogy a pénzt nem a költő keresi, hanem a kiadója. Hogy nem a joghölcselet tanárának nagy a fizetése, hanem Imhóf Mór keres sokat, akinek ruha-

üzlete van a Rákóczi-úton. Nem tudta, hogy Harkányi Ede a „Babonák ellen“ című könyvéért háromszáz korona tiszteletdíjat kapott, de Sándor úr, aki a Társadalomtudományi könyvtár köteteivel üzletezett, havi ezer koronát keresett. Olyan mintaképei nem voltak, mint például B. S. úr, aki vidékről jött Pestre, sajttal és heringgel kezdett házalni és már három négyemeletes házat szerzett. Nem ismerte annak az életnek, annak a közegnek törvényeit, amelyben mozognia, lélekeznie kellett. Csak vágyakozott, csak fuldokolt a tehetetlenségtől, csak szedte a szódabikarbónát, a sok gyomorsava ellen, néha brómot vett be szívdobogás ellen és már-már megáévvá tette azt a felfogást, hogy a világot kell megváltoztatni, mivelhogy igazságtalan. Vitára kelt az önzők felfogásával, hogy a világ mindig igazságtalan volt, mindig az is lesz, az egyénnek kell vele megvívnia győzedelmes harcát. Nem ismerte a világot, mint ahogy senki sem ismerte, aki akkor, a század elején benne élt. Senki sem tudta, nem is sejtette, hogy a világ milyen lehetőségeket rejt magában. Az emberek, egyszerűek és bonyolultabbak egyaránt, örök tényeknek látták, hogy a Múzeum-körút az Múzeum-körut és az is marad, hogy a helybeli levél bélyege zöld és hat fillér, a vidékié piros és tíz fillér, hogy a kávéházban kirakják reggel az asztalra a Stefánia kiflit, a pasztránát, a hernyóformájú vajast, hogy a nyomorúság jelképe: tíz fillérért töpörtyűt és négyért kenyeret vacso-
rázni az utcán, stanicliból, sétálgatva.

A Károly-körútról Nagyrévi elérkezett a Váci-körútra, onnan az Andrássy-útra kanyarodott. Egy szép

utcai lány haladt el mellette, ő a lányra nézett, a lány mosolygott és megszólította. Ezt kérdezte:

— Miért olyan szomorú, publi?

Nagyrévi egy pillanatra megállt, szemébe nézett a lánynak, majd rögtön ment tovább. És eltűnődött azon, hogy lám ez a nő is egyetlen tekintettel belelátott a lelkébe. Ha nem is lélektani, de csalhatatlan üzleti érzékkel. Bár... nem is csalhatatlanul, mert ha nem esett volna tévedésbe, akkor ügyet sem vetett volna rá.

Ment kifelé az Andrásy-úton. Vacsora óta megéhezett. Ha pénze lenne, beülne egy vendéglőbe. És még egyszer megvacsorázna. Hasonló helyzetben oly sok ember megetheti ezt. Az igaz, hogy vannak másféle emberek is. Az emberek sokfélék, szinte annyifélék, ahányan vannak. Vannak olyanok, talán ezek is hősök, akik este lipthói túrót vacsoráztak és most már, tizenegy órakor, alusznak. Nem törődnek azzal, hogy a nagyvárosban most kezdődik az éjjeli élet. Ők korán lefeküdtek és tudnak aludni. Idejében kelnek, sietnek a dolgukra. Tíz, tizenkét, esetleg tizennégy órát is dolgoznak, azon túl még tanulnak is, mint például Schönstein. Valami oduban, cselédszobában laknak, reggel kávémrésben kávéznak kávé, zsemlye, borraivaló kitelik negyven fillérből, délben kifőzésben ebédelnek, Schönstein a Mari néninél, az ebéd egy korona, szóval megélnék mindenestől, mosatással, ruhajavítással együtt havi száz koronából. De élnek-e? Szórakozásuk semmi, nemi életük semmi, nem csak kalandokra, hanem még prostituált nőkre sincs pénzük, az életük nem egyéb, mint nélkülözés, törtető munka

és takarékoskodás, hogy hogyan bírják, annak csak a Jóisten a megmondhatója. Így tart ez azután két-három, esetleg több évig, végül elérik a célt, a kispolgári jólétet. A hónapos odu, a cselédszoba átalakul három-négyszobás „összkomfortos“ lakássá, amelyben még silány képek is lógnak a falon, vastag aranyozott rámban, vagy ágynemű, evőeszköz, abrosz, szalvéta, van feleség és mindenek, az úr, aki eddig a kávé mérésben lötytyöt reggelizett, ebéd után lemegy a kávéházba és az eddigi halvány hangjának rezeitetése helyett sztentori hangon kiált a pincérre: Héj, pincér! Micsoda disznóság ez? Nem tudja, hogy én pohárból szoktam inni a feketét? Miért hozza csészében? Hülye maga?

A Nagymező-utcahoz érkezett Nagyrévi. Ez a tájék volt az éjszakai élet központja. A mulató-negyed. Szinte egymás mellett sorakoztak benne a kávéházak, amelyekbe igazolványos nők jártak. Az Andrássy-út sarkán, jobbról és balról volt a Helvétia és a Français kávéház. Balra beljebb a Fővárosi Orfeum-kávéház, ahol tizenkét órákor, az orfeumi előadás után kezdő az élet. Nagyrévi egy-két percre megállt. Bámészkodott a sarkon. Sehova nem mehetett, vagy legalább is nem volt érdemes mennie. Hazatérni még korán volt. Nem tudna aludni, nem olvashatna ott hon az ágyban, mert hiszen az anyjával lakik egy szobában s őt zavarná. Elindult megint, megtapogatta nadrágzsebében a pénzét, volt két koronája és valami apró is zörgött a koronák mellett, bement a Japán kávéházba. Tele büntudattal. Mert tudta, hogy mi lenne a kötelessége, hogyan cselekedne észszerűen. Ha úgy

élné, mint mondjuk Schönstein. Ha lefogná háborgó vágyait, ha minden lelkierejét céltudatos munkára fordítaná. Ha tépelődés, sóhaj, szívdobogás helyett az elszánt törtetés következne, csupa lemondással, szinte önsanyargatóan, hogy egyszer mégis csak kiemelkedhessen a nyomor posványából.

*

A Japán akkoriban inkább nappali kávéház volt, uzsonnaidőben telt meg vendégekkel. Késő este már üresen állt az Andrásy-úti ablakban a tüzértisztek asztala; közvetlen szomszédságában a művészasztalnál is legfeljebb Lechner Ödön beszélgetett egy-két ismeretlen nagysággal. Nagyrévi gyakran járt ebbe a kávéházba. Igen, itt kivételesen jó haboskávét kapott, melynek az ára zsemlyével, borravalókkal együtt hatvanhat fillér volt... Leült egy magányos asztalhoz, válogathatott az asztalokban, kávét rendelt és ujságokat kért. A kávéhoz három zsemlyét evett. Szinte kísértette a gondolat, hogy csak kettőt mond majd be, mert szégyelte magát. Nem ismerte még jól Marcit, a főpincért, aki ilyen esetekben gépiesen megismétli, hogy egy kávé, két zsemlye, és nyugodtan felszámítja mind a hármat, mert tud mindent, figyelmét nem kerüli el semmi.

A pincér szolgált a lapokkal is. Volt köztük napilap, a Magyarország Bartha Miklós vezércikkével, Pesti Hírlap, Esti Ujság, volt egy sereg rájába rakott képeslap, a L'Illustrazione Italiana, L'Illustration, Simplicissimus, L'asiette au beurre, Üstökös, Uram bá-

tyám, Borsszem Jankó... Folyt az orosz—japán háború. A hónap első felében az orosz flotta kitört Port-Arthurból, hogy Vladivisztokba meneküljön. Nogi aztán a vár átadására szólította fel Stössel orosz tábornokot, eredménytelenül. Folyt az ostrom. A szárazföldi japán főserég Liaojang felé vonult előre. Egyébként a legutóbbi napokban szélesend... Tisza István már régén visszavonta házzsabálymódosító javaslatait s egyelőre béke volt az ellenzékkel, az ellenzék hajlandónak mutatkozott arra, hogy nem akadályozza meg az újoncsozási javaslat tárgyalását. Unalmas így is, úgy is. Azaz mindegy, hogy mi történik, hogyan történik. Már hogy a belpolitika unalmas. Mert a világ eseményei közt az orosz—japán háború tényeit már nem lehetett unalmasnak nevezni. Az emberi kegyetlenség olyan hírei érkeztek a messze Keletől, amelyekről egy naív fiatalembernek, de meg az emberek többségének fogalma sem lehetett. ... A L'Illustration csupa háborús képpel van tele. Japán gyalogosok rohamra indulnak. Port-Arthur látképe, a képen a 203-as magaslat, a vár kulcsa... Kis hír egy napilapban: Bubics Zsigmond kassai püspök nyolevanhárom éves. Éljen egészséggel.

— Szervusz! — szólt rá a lapokba mélyedt Nagy-révire valaki.

— Szervusz — mondta és felnézett az érkezőre.

Az egyik barátja, Szirt Jenő állt előtte. Elegánsan kiöltözve, szokása szerint frissen borotválkozva, a karján lenge felöltőjét tartva. És leült az asztalhoz. Vacsorát rendelt, a Japánban szokott vacsorázni, minden este ugyanúgy: teát, vaját, lágytojást és kekszet. Ala-

csony termetű tip-top emberke volt, kimért mozdulatokkal és lassú, kínosan pontos beszéddel. Beszéd közben gúnyosan mosolygott, szavaival csipkedte azt, akivel beszélt. Nagyrévit is így kezelte, szinte fölénnyel.

Hogy' vagy, mit szólsz ehhez a meleghez, s más efélék és egy kis szünet után Nagyrévi előállt az ujsággal:

— Elmegyek vidékre.

— Hogy-hogy? Talán szolgabírónak?

— Nem, valami gazdag fiatalembert tanítok majd, aki jogi vizsgára készül. Egy-két hónapról van szó.

— Remélem, kapsz legalább egy ezrest.

— No, azt nem hiszem.

— Akkor számár vagy. Én nem csinálnám olcsóbban. Kiről, miről van különben szó?

— Egy grófi cemetéről.

— Brávó! Gratulálok. Használni fog neked az iskola.

— Hogy' érted ezt?

— Űgy, hogy egy kicsit kicsiszolódsz.

Nagyrévi zavart érzett:

— Akkor talán el se menjek?

— Dehogy ne menj. Sőt rohanj.

— Véleményed szerint, úgy látszik, nem illek majd bele a környezetbe.

— Nem baj. Egy kicsit majd kiütközöl belőle. De éppen arról van szó, hogy majd idomítanak rajtad. Tudod, kissé darabos vagy. Az a bizonyos csiszolatlan gyémánt. Majd itt-ott letörnek belőled egy-egy szögletcskét.

— Igen, szóval mire kikerülök majd a műhelyből...

— Igen, a javítóintézetből.

— Akkorára olyan úriember leszek, mint te vagy.

Szirt úr gúnyosan nevetett:

— Már megint marhaságokat beszélsz. Nagyréviádákat mondasz. Orv megjegyzéseiddel azt akartad mondani, hogy én nem vagyok úriember.

Nagyrévi is nevetett:

— Körülbelül.

— Tehát szemtelenkedsz velem. Már megint rútul visszaélsz barbár testi erőddel. Mert ha nem lennél ilyen marhaerős, helyesebben ilyen erős marha, akkor most hasba boxolnálak.

— No, boxolhatsz, nem ütlek vissza.

— Igazi proletár gondolkozás. Úriember a sértést megtorolja, még pedig nyomban.

— Honnan tudod te ezt? Olvastad? A Clair-kodexben talán?

— A lényeg tehát az, hogy én nem vagyok úriember. Ragaszkodsz ehhez a rögeszmédhez.

— Nem nagyon.

— Majd mindjárt kioktatlak. Elfoglalt ember vagyok ugyan, de szabad időmben szívesen foglalkozom népoktatással. Írni-olvasni már tudsz, de még sok tanulás fér rád. Például fogalmad sincs arról, hogy kit nevezhetünk joggal úriembernek.

— Például, aki olyan, mint te.

— Kitűnő! Eltaláltad. Látod, milyen fogékony az eszed. Csak éppen hogy velem ülsz egy asztalnál, máris

ragad rád valami. Sőt már magadtól is felismered az egyszerűbb igazságokat. De térjünk vissza a tárgyhoz. Kit tekintesz te úriembernek? Határozd meg az úriság tárgyi ismérveit.

Nagyrévit kis indulat öntötte el:

— Határozza meg a fene. Azt hiszed, hogy én gondolkodtam valaha is ilyen marhaságokon?

— Nem csak hiszem, hanem tudom is, hogy igen. Csak ne heveskedj, mert már megint visszaélsz barbár testi erőddel. Ha nem gondolkodtál volna soha azon, hogy vannak úriemberek és vannak nem úriemberek, akkor most nem lennének aggályaid amiatt, hogy mi történik veled egy igazi úri környezetben, ahová úgy csöppensz most bele, mint tejbe a légy.

— Nem közöltem veled az aggályaimat.

— De elárultad azokat.

— No jó! Halljuk tovább a népoktatást.

— Pardon! Az oktatás kérdésekkel és feleletekkel folyik. Most én kérdeztem, neked kell felelned. Halljuk tehát, kit tartasz te úriembernek.

— Nem téged, Szirt úr. Mert nálam az úriember ezer holdnál kezdődik. Aki ezen alul úriemberkedik, az majom.

— Értem. Köszönöm. Szamár vagy. Akiről te képelepsz, az a gazdag ember.

— Úriember, gazdagember, ez a kettő egy kutya.

— A te fejedben... Úriember az, aki annak tartja magát, akinek van fogalma az úriságról, aki szinte függetlenül a vagyoni helyzetéről, aki tud úri módon viselkedni.

— Istenem, milyen buta vagy! Úgy zeng belőled a butaság, hogy az már zenekari játék.

Mindketten nevettek. Mindent komolyan mondtak, de az egymás ócsárlását félig komolynak érezték. Szirt mosolygott, kicsit hallgatott, aztán komolyabban szólt:

— Most már mondj el mindent, miről van szó?

Nagyrévi előadta azt a keveset, amit jövőendő állásáról közölhetett.

— Ügyelj magadra, — ajánlotta Szirt. — Nem vagy úriember, az igaz, de légy rendes, tiszta és illedelmes. Pucold a körmeidet, hisz' a te javadért mondom ezt. Ha arról lenne szó, hogy beiratkozz a szocialista-pártba, akkor azt ajánlanám, hogy egy kis skatulyában mindig hordj magaddal fekete földet s időnként abból egy keveset kenj a körmeid alá. Jelen esetben azonban ellenkező a javaslat. Minden reggel tiszta gallért vegyél fel és rendszeren kösd meg a nyakkendődet. Én is megtaníthatlak rá, hogyan kell nyakkendőt kötni. A ruhádat vasaltasd. Azt persze nem ajánlom, hogy szmókingot vigyél magaddal, mert...

— Mert szmókingom nincs.

— Persze, hogy nincs. Pedig háromszáz feketekávét árából kitelik egy szmóking. De menjünk tovább. Mutsad a cipőd!

— Jó, jó. Nem mutatom, még nem rongyos, hat héttel ezelőtt vettem.

— Csakhogy a sarka ne legyen kopott. Ne legyen ferde a teremtedet. Mert láttalak már olyan ferde sarokkal, hogy azt hittem, ha megállsz, hát elveszted az egyensúlyodat és felbillensz.

— Majd mindezt jegyzem, jó?

— Szóval kötekedsz. Nehéz hallani a keserű igazságokat.

Nagyrévi elkomolyodott. Most már komolyan zavart volt, kicsit el is pirult. Zavarában dúdolni kezdett.

— Mikor utazol?

Mielőtt Nagyrévi felelhetett volna, váratlanul oda toppant az asztalukhoz Róna. Mindkettőjük barátja, műegyetemi hallgató, leendő mérnök:

— Szervusztok, — köszöntötte őket lágy, érzelmes hangon.

— Ül le és olvass ujságokat, — szólt rá Szirt. — És ne zavarj bennünket.

— Kérlek, elülhetek egy másik asztalhoz.

— Azt már nem. Csak azt mondtam, hogy komoly dolgokról beszélünk.

— Nőkről?

— Még komolyabbról.

— Pénzről.

— Majdnem. Nagyrévinek állása van.

— Nagyon örülök neki. Ügyvédi iroda?

Nagyrévi neki is elmondta dióhéjban a helyzetet.

— Mennyi lesz a fizetésed? — kérdezte Róna.

— Pontosan még nem tudom. Mondjuk, hogy háromszáz koronát keresek a vállalkozásommal.

Szirt összezsapta a kezét, az égre, illetve csak a füstös mennyezetre nézett és fel akart sóhajtani: Istenem, látod ezt a szegény szamaradat?

De Róna megelőzte. Ő elismerően nyilatkozott:

— Szép pénz. No, ennek igazán örülök. Elintézheted legalább a szigorlataidat.

Szirt ránézett Nagyrévire:

— Látod? Ez Róna. Aki gazdag ember, de nem úriember. Ilyen fogalmai vannak a pénzről. Ő otthon remek lakásban lakik, kitünően étkezik, persze ingyen, megvan mindene, kap zsebpénzt a papájától és azt hiszi, hogy más ugyanúgy megélhet havi száz koronából. Ez Róna!

— Miért? Szerinted nem lehet száz koronából rendesen megélni? — kérdezte Róna csodálkozva.

— Igenis, nem.

— Ó, hányan keresnek kevesebbet.

— Azok nem élnek.

— Még hozzá családos emberek.

— Azok nyomorognak.

— Nyomorgás, olyan nincs.

— No, hagyd abba, Róna úr. Én számadatokkal bebizonyítom neked, hogy a legszerényebb létminimum havi háromszáz korona.

— Ne mondj ilyen őrültségeket. Ennyi egy középiskolai tanár fizetése a lakbérrel együtt.

— De ötször ennyi egy cukorkakereskedő jövedelme a Király-utcában... Ide figyelj!

— Halljuk, majd én azután megteszem az észrevételeimet.

Szirt ceruzát vett elő és a kávéház szürke márványlapjára írta a számokat:

— Nőtlen fiatalember havi költségvetéséről van

szó. Úgy, ahogyan én állítom össze. Hónapos szoba bére negyven korona.

— Hohó! — tiltakozott Róna. — Hónapos szobát húsz koronáért is lehet kapni.

— Én nem azt nézem, hogy mit lehet, vagy mit nem lehet kapni, hanem mi az átlagos ár. Lehetni lehet ötven, sőt hatvan koronáért is. Van egy barátom, aki az Andrássy-úton utcai kétablakos, lépcsőházi különbejáratú szobáért hatvanöt koronát fizet. Persze a szoba elegáns, tiszta, jól van berendezve, van benne díván is, karosszék is, íróasztal is. Tehát ne szólj közbe, negyven korona, ebből egy koronát sem engedek. Én nem arról beszélek most, hogy mit fizet egy ágyrajáró, aki tíz koronát fizet vagy tizenkettőt, arról sem, hogy meny-nyiért lehet bérelni egy nyomortanyát piszokkal és kétmillió poloskával, én tisztességes ember által elviselhető életszínvonalról beszélek.

Róna beletörődve:

— Jó, legyen tehát a lakbér havi negyven korona. Sok, de elfogadom. Ez negyven, mi van azután?

— Tévedsz, nem negyven, hanem negyvenkettő. Mert úriember a cselédnek is ad két korona borravalót.

— Gyerünk tovább.

— Reggeli. Nem számítok kávéházat, csak kávé-mérést. Nyolc korona havonként... Ebéd. Nem számítok vendéglőt, hanem beutalom az áldozatot valami házikosztra. Mondjuk tizennyolc korona. Vacsora. Az illető még nem nagyváradai püspök, nem kell neki pástétomot ennie, a hentesnél vásárol valamit esténként. Felvágott és kenyér, egyebek, tehát sajt és gyümölcs

nélkül, ez napi ötven fillér, tehát havi tizenöt korona.

— Na! — kiáltott fel diadalmasan Róna. — Már majdnem készen vagyunk. Összeadom, összesen nyolcvanhárom korona. Mi van még? Lakás, koszt megvan, kell még mosatás és valami az apró kiadásokra, mondjuk havi tíz korona. Ez összesen kilencvenhárom korona, tehát amint mondtam, száz korona elég a tiszteességes megélhetéshez.

Most Szirt nevet diadalmasan. Nagyrévi elgondolkozva hallgat. Szirt így szól:

— Hülye vagy. Egy undok gazdag fráter vagy, aki azt hiszi, hogy csak neki vannak igényei, csak neki jár minden, más elégedjen meg azzal a semmivel, ami jut neki. Hol a ruha?

— Pardon! Hordja a meglévő ruháit.

Erre már Nagyrévi is közbeszól:

— Meglevő-ő-ő! Honnan lennének meg a ruhái? Az égből hullanak időnként?

Szirt:

— Nem, az égből időnként hó és eső hull. A ruháért fizetni kell.

Róna:

— Ruha, havi húsz korona.

— Tévedés! Egy ruha, csináltatva, olcsó szabónál, kilencven korona.

— No és? Ez havi húsz koronából kitelik.

— Nem telik, mert...

— Vegyen kész ruhát.

— Légy nyugodt, vesz. Az hatvan korona.

— Tehát havi öt korona.

— Tévedés! Mert kell neki ruha, felöltő, télikabát, ing, alsónadrág, hálóing, kalap, cipő, nyakkendő, zokni...

— Minderre elég a havi húsz korona.

— Nem elég. Egyszer ez kell, másszor az kell, javíttatni kell, talpaltatni kell, no de kell sámfa, zoknitartó, nadrágtartó vagy öv, szóval legkevesebb havi negyven korona. Abból úgy öltözködhetik, mint egy díjnok vagy egy sóhivatali segédtsízt. De lássuk az összeget, száznegyven korona.

Számoltak azután tovább. Szírt kifogyhatatlan volt az ötletekben, hogy mi kell még. Borotválkozás. A borbély pénzbe kerül. Ha otthon borotválkozik az ember, egyszer beretva kell, másszor beretvaszappan, harmadszor fenőszíj, negyedszer kenőcs a szíjhoz, ötödször a beretvát meg kell köszörültetni. Mosdás, kell szappan. Megfájdulhat az ember feje, kell aszpirin. Egyszer egy héten megihatik az ember egy pohár sört, megehetik egy sóskiflit. Kétszer egy hónapban megehetik valami gyümölcsöt. Pardon! Cipőkrém is kell. Pardon! Elszakad a cipőzsinór, az is kell. Kimarad az ember, akkor a kapupénz tíz fillér, éjfél után húsz. Pardon! Vesz az ember egy ujságot. Esetleg, néha. De akkor könyvet még nem vesz. Átmegy az ember a Láncföldön négy fillér. Gyomorrontás, kell valami gyógyszer. És az orvos ingyen legyen? Mondjuk, ingyen, valami jóbarát. Előfordulhat, hogy levelet ajánlva kell feladni. Eltörhet a zsebhóra rugója, leeshetik a mutatója. De mi van a színházzal? Ingyen jegyet kap az ember? Akkor is a ruhatár! Tízórait nem számítunk,

uzsonnát nem számítunk. De elmegy az ember a nővé-
réhez és visz a kisgyerekeknek valami cukorkát. Ő maga
nem eszik soha. No de dohányzik. Hord szemüveget,
vagy nem? Mondjuk, hogy nem. De óriási összeg kell
még a száznegyven koronán kívül. Akkor megvan a la-
kás, táplálkozás, ruházat, gyümölcs, de mi van a nemi
élettel?

— Á-á, barátom, — tiltakozott Róna, — azt már
nem vesszük számításba. Hogyisne! Legyen az illető úr-
nak szeretője.

— Jó, legyen. Hol találkozik vele? Szállodában?
A lakásán? Soha nem mennek együtt sehová. Cuk-
rászdába sem? Egy-egy fagylaltot sem esznek meg? Egy
szál virágot sem kap a hölgy? Nem küld az ember le-
velet hordárral, bojjal, amikor is a bojt illik kifizetni?

Szirt kacagott, Róna kézzel-lábbal tiltakozott az
újabb és újabb tételek ellen, de — vesztés maradt.
Nagyrévi ellene fordult és ők ketten, ő meg Szirt, belé-
fojtották a szót. Tréfás haraggal állt fel és otthagya
őket. Ilyen hülyékkal hiába vitatkozik az ember. De már
kitervelt magának szombat estére egy jó programot.
Bécsben az operában a Tannhäusert játsszák, felmegy a
gyorssal Bécsbe, vált magának egy földszinti jegyet, meg-
hallgatja az előadást. Biztosan nagyon jó lesz, Schmedes
Tannhauser, Schrödter Wolfram. Megvacsorázik egy
étteremben és még éjjel hazautazik, ugyancsak a gyors-
sal. Az egész kevesebbe kerül száz koronánál.

Nagyrévi és Szirt kettesben maradtak. Kicsit szid-
ták Rónát, a gazdag barátjukat, azután Szirt még vissza-
tért Nagyrévi elutazására:

- Mikor mégy?
- Két-három nap mulva.
- Minden rendben lesz. Még jól járhatsz.
- Lehet. De lehet, hogy nem.

És most Nagyrévi elmondta, hogy a leendő tanítvány eddigi hallomása szerint kissé szeszélyes és vad. Még kérdés, hogy meg tudnak-e egymással férni.

Szirt úrnak erre vonatkozólag is volt egy jó tanácsa:

— Semmi az egész, csak légy tartózkodó és hallgató, légy komoly, ne bocsátkozz holmi viccekbe. Panaszkodjál arról, hogy milyen sok kellemetlenséged van, megint vár rád néhány napos államfogház. Párbajoztál és súlyosbító körülmény, hogy az ellenfeledet megsebesítetted. Még szerencse, hogy csak karddal, mert a pisztoly párbajban nem lőttél rá. Nem jó?

Nagyrévi a fejét csóválta és gúnyosan mosolygott.

— Tudom, hogy te az ilyesmit képtelen vagy megcsinálni. És azt hiszed, hogy ez a tisztesség. Szerintem ez gyengeség. Örök gimnázista vagy. Mint gimnázista fogsz meghalni. Neked tanárnak kellett volna lenned. Jó, gépies, leckefelmondó középiskolai tanárnak. Ha neked volnék, a nevemet sem írnám í-vel, hanem ipszilonnal. Mindjárt másképpen néznének rád ott azon a ... Bideskúton.

— Barlangváron ... Tyű, a teremtését, már egy óra? Eltelt az idő. Már mehetek is haza.

— Ráérsz.

— Nem, nem érek rá, még egy nagyot sétálok. Két óra lesz, mire hazaérek a Hernád-utcába.

Nagyrévi kifizette a kávé, bemondta mind a három zsemlyét. De Marci főpincér négyet számított fel neki, amit ő nem vett észre. Már indult, már a kezét szorongatta Szirtnek, amikor az még egy kicsit évődött vele:

Aztán a grófnénak meg ne csipkedd a farát.

— No, szervusz, úriember. Talán még találkozunk. De ha nem találkoznánk, én is adok egy-két hasznos tanácsot. Ne mondd úgy, hogy kislány, hanem úgy, hogy kisjány. És azt se mondd, hogy miniszter, hanem mondd szépen úgy, hogy minister. S-sel és ne sz-szel. Ha már mindenáron igazi úriember akarsz lenni.

— Köszönöm, majd megfontolás tárgyává teszem. Hanem... van útiköltséged? Egyet-mást biztosan vásárolnod is kell.

— Úgy áll, hogy küldenek majd útiköltséget, abból talán telik vásárlásra is.

— Ennek igazán örülök. Mert akkor nem kell, hogy zálogba küldjem miattad ezt a kitűnő felöltőt.

Nagyrévi ment kifelé, a liget felé. Azután mellékutcákba fordult be. Elsétált a Vörösmarty-utcába, elment addig a házig, ahol S. Irén lakott. Megállt a ház előtt és sokáig bámult fel a harmadik emeleti ablakokra. Ez volt az epedés, a boldogtalan szerelem. Szerelem, amelyet a lány nem viszonz. Képzeltetés egy el nem következhető jövőről. Színesen fájó érzelmek; boldogtalanság, sóhajtások, azután, mintha most már elfáradt volna, megnyugodott volna, indulhatott haza, a Hernád-utcába. Egy kocsmá mellett haladt el. Benn hegedű cincogott s borízű hang énekelt végtelen bánattal: „Nem kívánom, hogy felrója a Jóisten, Azt a sok kint,

amit érted elszenvedtem...“ Megállt és hallgatta sors-társát. Annak a szomorkodását kómikusnak érezte. Egy-egy érzelmesen elnyújtott hangon mosolyognia is kellett. De, amikor már tovább ment, maga is dúdolni kezdte a nótát: ... De ha egyszer a búbánat elér téged. Akkor tudd meg, hogy ki voltam én tenéked.“

Dúdolva énekelt, az utcán, ez után a nóta után másikat, harmadikat, csend volt, csend borult a városra, éjszaka volt, a lépései keményen kopogtak a kövezeten. Az ő lépései! Úgy ment mindig, mintha menetelne, sarkát erősen vágva a földhöz. Ha valaki messziről nézte, olyannak láthatta, mint akit majdhogy föl nem vet a kemény erély.

Megérkezett, csöngetett. A házmeister nyitott neki kaput és mosolyogva, barátságosan fogadta. Volt a zsebében még egy kis aprópénz, de kapupénzt nem adott. Úgyis tartozott öthónapi kapupénzzel, pontosan ki lehetett volna számítani, hogy mennyivel, mert mindketten tudták, hogy mikor nyílt a számla. Csak az összeghez hozzá kellett volna számítani háromszor negyven-negyven fillért, mert háromszor esett meg az öt hónap alatt, hogy Nagyrévi úr késő éjszaka nem tudott aludni, a boldogtalanság kivetette ágyából, fölkel, nyakába vette a várost, végigtrappolt számtalan utcán és hajnal tájban elfáradva és lehülve tért vissza. Elfáradt, ezt úgy kell érteni, hogy inkább csak megelégedte a sok járást, mert Nagyrévi testileg sohasem fáradt el. Egyszer, egy lelki válságában, vasárnapi napon, délben egy órakor indult el a ligetbe, pénze nem volt, hogy bárhova is beüljön, de talán nyugalma sem lett volna ehhez, járt,

járt, bement a városba, ismét ki a ligetbe, éjjeli három óráig szakadatlanul járt és akkor sem fáradt el. Csupán ahhoz az állapothoz érkezett el, hogy már nem érezte lehetetlenségnek a lefekvést.

*

Száz koronát kapott Nagyrévi útiköltségre Barlangvárról, postán. Elérkezett tehát az utazás ideje. A kávéházban megnézte a menetrendet, noteszába írta az adatokat, hogy este kilenckor indul a délivasúti pályaudvarról, E.-re érkezik két órákor, ott vár ötig, átszáll a helyiérdekűre és reggel kilenckor van Barlangváron. Sürgönyt szerkesztett és azt feladta a postahivatalban. A sürgönyt valósággal szerkesztenie kellett, mert a címmel is, a szöveggel is persze hogy elakadt. A sürgönynek rövidnek kell lennie. Mi legyen tehát a címe? Barlangváry, Barlangvár? No, ez nem, ez csaknem kórikus. Barlangváry gróf, Barlangvár? Ez még mindig ugyanolyan, mint az előbbi ötlet. Vagy csak így: Kastély, Barlangvár? Ez sem jó. Címeket kiírni sürgönyben, ez furcsa. És ha a gróf-ot kiírja, hagyja-e el a méltóságot? Ezt az utált szót? Hosszas tanakodás, próbálgatás után jutott el ehhez a címhez: gróf Barlangváry András, Barlangvár.

Volt egy kis pénze, száz koronája. Egyelőre. Bár már ennyi sem volt, mert a kávéház is, a sürgöny is pénzbe került. Az útiköltség, már mint a jegy ára, tizen-nyolc korona, — azt is kisilabizálta a menetrendből. Kapupénztartozását elutazása előtt meg kell fizetnie, az

tizenöt korona kereken. Az édesanyjának kell valamit adnia, szegénynek. Ő vette át a postástól a pénzt, látta, biztosan várja legalább a felét, amennyit nem is adhat. Szóval alig marad valamije vásárlásra. Vásárolni pedig muszáj egyet-mást. Igazság szerint bőröndöt is kellene vennie, mert olyan ócska, vedlett az a kis bőrönd, amiye van, hogy szégyeli. Egy vándorlólegény sem jár kopottabbal. Az állomáson majd kocsit várja, mondta dr. Pakulár. Azzal a bőrönddel ül majd be a kocsiba? Úgy érkezik meg a kastélyba? Az egy szál ruhájában, karján a kopott felöltővel? De hát felöltőt sem vehet, ruhát sem, bőröndöt sem, legfeljebb kisebb használati tárgyakat. Mi is kell? Fogpaszta. Szappan. Hajkefe. Még jó, hogy van egy rendes zsebórája. Össze kell írnia, hogy mit vigyen magával. Persze könyveket, hogy készülhessen a leckére. Zokni! Úristen! Amiye van, az már mind lyukas. Hordani még csak hordható, de ott mosásba nem adhatja. A szegénység szégyen. Az ember gyenge, különösen a szegény ember. Nem szégyenleni a szegénységet, a rongyokat, a lyukas nadrágot, a cipőből esetleg kikandikáló lábujjat — az lenne az igazi lelkiező. Akinek nem tetszik, adjon mást, adjon új cipőt. Mert kinek szégyene a rongyos cipő? Nem mindig annak, aki viselni kénytelen. No, a cipője, az még nem rossz.

Délután hazament, hogy csomagoljon.

— Ma este utazom — mondta az édesanyjának.

— Már ma este? — kérdezte az anyja.

És szemrehányóan nézett a fiára. Ilyen az ő gyermeke, aki az utolsó percben közli vele ezt is. Nem tartja

érdemesnek, hogy közlékeny legyen hozzá. Hát szép dolog, az igaz.

— Igen, ma este — mondta a fiú ridegen.

— Előbb is szólhattál volna.

— És akkor mi lett volna? Kikészítette volna talán a szmókingomat?

— Csak beszélj, beszélj. Hátha most nem lenne semmi tisztád.

— Akkor nem lenne. Piszkosat vinnék magammal.

— Megstoppoltam volna néhány zoknit.

— Úgyis stoppolhatott volna.

— Persze. Én mindenre ráérek. Én alszok egész nap.

— Nem mondtam, hogy alszik.

— Két tiszta inged van.

— Akkor kettőt viszek el.

— Alig van valamid.

— Azt én nagyon jól tudom.

— Legalább a ruhádat kivasaltathattad volna.

— Most már arra nincs idő.

— Azért kellett volna előre gondoskodnod...

— Hagyjon békén, ne tegyen nekem szemrehányásokat.

— A kofferodnak nincs kulcsa.

— Akkor nem zárom be.

— Majd kilopnak belőle valamit.

— Hol? Az úton? Hisz' velem lesz.

— Tudom is én, hol. Te mindent elvesztel mindig.

A szemedet is kilopják.

— Ott, a kastélyban, mi?

- Ott is elzárja a gondos ember a holmijait.
- Ott majd a szekrényben lesznek.
- Te mindenre kész vagy a felelettel. Hisz' te olyan okos vagy.

Nagyrévi ezalatt levette a szekrény tetejéről a bőröndöt, felnyitotta s szétnézett a szobában, hogy honnan mit vegyen elő, amit a bőröndbe kell raknia. Az anyja behozott a konyhából egy rongyot, megtörölte vele a bőröndöt. És kinyitotta a szekrényt, hogy fehérneműt adjon elő.

- Ez a hálóing is szakadt.

A fiú nem kérdezte, hogy miért nem foltozta már meg. Szótlanul rakosgatott tovább. Alsónadrág. Borotva. Fenőszíj...

Az anyja:

- Messze van az a ... ahová mégy?
- Barlangvár.
- Az. Hol van?
- A helyén.

Az anyja elhallgatott.

Amikor készen volt Nagyrévi a csomagolással, így szólt:

— Most még elmegyek. Hétre itt leszek. Nehogy várnom kelljen a vacsorára.

— Nem kell, nem kell.

Ó, milyen gyermek, milyen gyermek! Még azt a kis időt sincs türelme itthon tölteni.

Hétre beállított, bekapta a vacsoráját, disznóhúst és kelkáposztát, egy tányér túrós metéltet. Nem is tudta, mit eszik, csak gyorsan falt, szokása szerint, nem törő-

dött az evéssel, az otthoni egyhangú, ötlettelen kosztal.

És elbúcsúzott az anyjától. Kezet fogtak, kissé meghajtott a fejét, az anyja megcsókolta a halántékán. Ez volt a búcsúzás.

— Aztán vigyázz magadra! — szólt utána az anyja.

— Hogy el ne lopjanak, mi? — ez aféle akasztófa-humor lett volna.

— És íráj! Hogy tudjam, mi van veled.

— Isten áldja meg.

Csak a Damjanich-utcáig ment gyalog. Ott megállt és megszólított egy üres konflist. Mindegy már. Barlangváron úgy sincs konflis, nem lesznek efféle kiadásai.

Személyvonattal utazott, de másodosztályú jegyet váltott. Idegenkedett a harmadik osztálytól, ha csak tehetett, szeretett uraskodni. Meg aztán nem akarta, hogy Barlangváron, ahol kocsival várják — és ez fontos volt! — ha csak a kocsis is lássa harmadik osztályú kocsiból kiszállni. Azt hitte, hogy azt is szégyelni kellene.

A pályaudvaron vett egy Magyarországot. Talált egy üres fülkét, leült az ablak mellé, arccal menetiránynak. Azért sietett, hogy jó helye legyen. A jó hely megvolt, szeretett volna egyedül maradni az egész úton. De csakhamar jött egy öregedő férfi és vele szemben leült. Erre fölemelte az ujságot és nézegette. Nem volt jó ujságolvasó, csak a címeket futotta át, ritkán akadt meg valami olyasmin, amiről azt tartotta, hogy el kell olvasnia. Vezércikk. Külpolitika. Belpolitika. Hírek. Gróf Teleki Sándorné — Szikra — a leégett Koltó segélyezésére hívja fel a közönséget. A Kárpát Egyesület Tarajkán emléket állít Szilágyi Dezsőnek. Petőfi

pozsonyi szobrának tervezetét Radnai Béla nyerte meg. Köszönetnyilvánítás: Nem bírtam járni a tyúkszemektől... No, aránylag még ez a legérdekesebb: Nem bírt szegény járni a tyúkszemektől és most már tud. Nagyrévi leletette az ujságot, megnézte jobban a vele szemben ülő utast. Sovány, öregedő ember, kopottasan van öltözve, kihajtott kemény gallérja kissé piszkos... Nagyrévi kinézett az ablakon. Új utasok jöttek, a fülke hamarosan megtelt. A vonat elindult. Eleinte lassú, majd gyorsabb ütemben követték egymást a kattogások. Mikor a várost elhagyta a vonat, már csak sötétséget lehetett látni, legfeljebb itt-ott egy lámpát, máshol sárgafényű ablakokat. A vonat zakatolása, a kocszi rezgő rázása érezte Nagyrévivvel a rohanást, ez az érzés, meg az utazás tudata, az ismeretlen valami új felé közeledés izgalma egészen eltöltötte s hiába kísérelte meg, hogy a szemét le-lehúnyja, képtelen lett volna aludni. Ismételtén ránézett szemközti utazó társára és szeretett volna vele beszélgetésbe elegyedni. Az rágyujtott egy kis szivarra és nyugodtan füstölt. Valami kereskedelmi utazó lehet — vélte Nagyrévi. Az ilyenek jó történeteket tudnak elmondani, sokfelé járnak, sok mindent látnak, hallanak, tapasztalnak. Székács barátjának az apja is utazó. Az igaz, hogy az csak vicceket szeret előadni. Ismer minden viccet. Mindig úton van, járja keresztül-kasul az országot és sok pénzt keres. Vasárnap este vonatra ül és szombaton tér haza. Nagyrévi szereti, nagyszerűnek tartja az utazást, gyönyörűnek azt, hogy az ember jóformán naponként máshol, más városban van, vendéglőben étkezik, szállodában alszik, ritkán kell

otthon lennie. Nagyrévi a közismert közmondást már régen így változtatta meg: Mindenütt rossz, de legrosszabb otthon. Otthon nem lehet a valóság lényegéről megfeledkezni. Küzdelem, szegénység, család, nehéz emlékek, távoli és bizonytalan jövő. Az új környezet mindig azt az illúziót kelti, mintha az emberről minden gátló kötelék leszakadt volna, újra született, újra kezdheti az életet s vannak kilátásai... Az öreg, szemben Nagyrévível, csak füstöl, de a száját ki sem nyitja. Nagyrévi szeretett volna minden teketória nélkül szólni hozzá, így: Beszélgessünk uram, ha önnek is úgy tetszik. Nem baj, ha még nem ismerjük egymást, majd most megismerkedünk. Hogy miről beszélgessünk? Amiről jólesik. Kezdjük azzal, hogy én megkérdezem, hova utazik. Azután én is megmondom, hogy az én utam célja Barlangvár. Ez lenne az indulás, azután megy a többi, magától. Én ugyan nem tudnék hamarjában érdekes dolgokat elmesélni, de ön bizonyosan tud. Akármiről. Például, hogy hol járt legutóbb, mit látott, mit evett, mennyit fizetett a vacsorájáért, jó volt-e? Csinált-e üzletet? Van-e abban a városban, amelyikben legutóbb járt, kávéház? Vannak-e szép nők? Érdeklík-e még a nők? Vagy: Hogyan is volt hát az az eset Spitzzel, az ön kollégájával?... Nagyrévi most felélénkült állapotban volt, figyelme minden kérdésen megakadt volna, érdeklődéssel hallgatta volna akár azt is, ha a mesélő egyes cégek neveit sorolja fel, vagy statisztikai adatokat ad elő arról, hogy Zalaegerszegen mennyi fát lehet vásárolni évente. És mintha az útitárs megérezte volna roppant vágyakozását, megszólította:

— Szabad néhány percre az ujságot elkérnem?

— Tessék.

— Mert látom, hogy nem olvassa. Krausz vagyok.

Ez is valami. Igaz, hogy most talán olvassa majd azt az ostoba lapot. De majd lehet az ismeretséget folytatni.

Az útitárs pápaszemet tett fel és csakugyan olvasni kezdett. De csak a címeket nézegette. Nagyrévi nekibátorodot:

— Nincs benne semmi érdekes.

— Nincs. Politika. Engem nem érdekel, — és Nagyrévre nézett, bele a szemébe, mosolygott. — Különben is béke van Tisza és az ellenzék közt. A béke pedig jó, de nem érdekes. Én szeretem a békét és szeretem, ha nem kell ujságot olvasni.

Ezen nevetett az útitárs. És megelégedetten simogatta meg az állát. Közben még a kezével egy röpké mozdulatot tett, egy kis félrelegyintést az ujjak széttáráásával, mintha ezt mondta volna: hát nincs igazam?

— Ázsiában háború van, — figyelmeztette útitársát Nagyrévi.

— Ázsiában. Az Ázsiában van. Messze van. Talán nem is igaz.

— Igaznak azért igaz.

— Még ha a lapok is írják, mi?

Ezen az ötleten is nevetett az útitárs. Csakhogy most nem simogatta meg az állát, hanem két tenyerét a két térdére fektette és így előrehajolva ismét biztatóan nézett Nagyrévre.

— A háborúról különben sincs az ujságban semmi.
Tehát ott messze is béke van. Legalább is szünet.

— Az éppen nincs. Port-Arthur ostroma folyik.

— Folyik, folyik, messze van. Minket nem érdekel
Ázsia. Oroszok, japánok, messze vannak.

— Egyszer majd esetleg elér ide...

— Mi ér el? A sárga veszedelem? A japánok?

— Nem, hanem a háború.

— Addig még sokat kell nekem utazni.

— Miért? Sokat utazik?

— Mindig utazok.

— Úgy? Talán...

— Igen, utazó vagyok. A W. és F. céget képvisel-
lem. Fűszer, gyarmatáru!

Újra mosolyogva nézett Nagyrévire, de kérdező
tekintettel, mintha azt kérdezné, hogy meg van-e mind-
ezzel elégedve.

— Most hová utazik?

— Ne is kérdezze. Tíz helyre. Egyik faluból a má-
sikba. Most a vasárnapot is vidéken töltöm. Nem tudom
máskép lebonyolítani az üzleteimet.

— Akkor jól keres.

— Arról nem panaszkodhatok. Keresek, hála
Istennek.

— És kellemes foglalkozása van.

— Hogy' érti ezt?

— Utazhat. Nézelődhet. Sok vidéket, tájat láthat.

Az útitárs ültében felegyenesedett, sőt hátrahökölt
és szemöldökét ráncolta:

— Miért? Maga nem szokott utazni?

— Nem igen. Csak szeretnék. Nagyon kellemes és érdekes lehet utazni.

Az útitárs kicsit félrebillentette a fejét, az egyik szemét félig behúnyta és úgy nézett Nagyrévire, mintha célozna rá:

— Azt hiszi? No persze, aki nem szokott utazni. Boldog ember.

Most meg Nagyrévi kérdezte ezt:

— Miért? Talán nem szeret utazni?

— Nem szeretek, az nem kifejezés. Utálom az utazást. Undorodom tőle.

— Nem értem. Hát a változatosság, a sok szép táj...

• — Szép táj? Hol? Kérem, a tájak nekem már a könyökömön nőnek ki. Mit néztek? Mikor az Alföldön megyek, folyton az a síkság. Síkság és síkság.

— És itt a Dunántúlon?

— Hát ez meg a Dunántúl. Dombok és dombok. Vagy domb és síkság, domb és síkság. Na? Ez érdekes?

— Például a Balaton. Én még sohasem láttam.

— Nem látta? Az más. Akkor magának tetszene.

— Mellette megyünk el.

— Igen, de éjszaka van. Illetve lesz. Ha csak a hold nem világít... Tudja, hogyan nézem én a Balatont? Elfordulok, amikor a vonat mellette megy. Általában mindig befelé fordulok a kupéban. Én nem azért ülök az ablak mellé, hogy kinézzek, hanem hogy befelé forduljak. Én már harminc év óta fordulok befelé, ha jönnek a tájak.

— Harminc év óta?

— Igen. Már harminchárom éve utazom. Képzelse el.

— Akkor bejárta az egész országot.

— Be. Sajnos. Maga szeretne utazni?

— Nagyon.

— No lássa. Én meg szeretnék egy szobában, egy kuckóban ülni és onnan ki sem mozdulni napokon át. No, nem mondom éppen, hogy kuckóban, de egy olyan jó füstös kávéházban, hátul a kártyaszobában. És kibicelni. De nem utazni!

— Hát nem érdekes annyi várost, annyi falut bejárni?

— Tudja mit? Nem. Eleinte még volt benne valami, elismerem, de azután! Az ember egy-két év alatt megunja. Azok a faluk, tudja úgy hasonlítanak egymáshoz, mint egyik tojás a másikhoz. Hát mi a falu? Trágya, meg légy, meg por. Ha esik, sár. És a parasztok. Ugyan kérem. Legfeljebb az egyik azt mondja, hogy ló, a másik meg lú. Az egyik azt mondja alma, a másik meg óma. Ettől eltekintve mind egyformák. A falu, kérem, templom és ronda vityillók, pont. És azok a fogadók! A városban van poloska minden szállodában, a faluban meg bolha. Azok a büdös ágy-neműek. Higgye el...

Nagyrévi csak ámult és mosolygott, most hirtelen közbevágtott:

— De hát városokba is jár, nem? Nagyobb városokba. Hát nem érdekesek? Kassa, Kolozsvár, Sopron...

— Ké-é-érem, nem mondom, Kolozsvár, az egy

szép város. De ha az ember várost akar, akkor maradjon Pesten. És, értse meg, a városban is, faluban is, félnapot tölt az ember, legfeljebb egy napot. Azért utazó. Felveszi a rendeléseket és kell mennie tovább. Az utazó a vonaton tölti az életét. És ez a legunalmasabb. Rosszabb, mint a falu.

— Érdekes. Nekem nagyon kellemes így a robogó vonaton ülni.

Az útitárs gúnyosan mosolygott:

— Hová utazik, ha szabad kérdezni?

— Barlangvárra.

— Barlangvár? Ismerem. Olyan, mint a többi. Talán látogatóba?

— Nem éppen. Valami dolgom lesz ott...

— Pardon, ha indiszkrét lett volna a kérdésem...

— Szó sincs róla, csak nem érdekes a dolog.

— Kérem. Csak azért kérdeztem, mert Barlangvár is, meg az egész vidékét úgy ismerem, mint a tenyeremet.

— Elhiszem. De én nem éppen a faluba megyek, hanem...

— Kitalálom. Akkor csak a birtokra mehet.

— Azt is ismeri?

— Hallomásból tudok mindent. A gróf Barlangváry András birtoka van ott. És van egy szép kastélya a falu közelében. Talán... valamelyik gazdatiszthez tetszik?

— Ne-em.

— Pardon. Csak úgy kérdeztem.

— Nem titok. A fiatal gróffal tanulok majd együtt.

— Érettségi? Pardon, de ön idősebbnek látszik.

— Jogi alapvizsga.

— Hogyhogy együtt tanulnak?

— Már hogy én adok neki leckéket.

Mindezt kelletlenül nyögte ki Nagyrevi.

— Vagy úgy! — és az útitárs arca elkomolyodott.

Úgy érezte, hogy több tisztelet jár ki az ilyen tudományos fiatalembernek.

— Régóta tetszik őket ismerni?

— Nem. Ez csak egy ideiglenes dolog. Két hónap.

Engem ajánlottak.

Az útitárs fontoskodó képet vágott:

— Jó állás! A Barlangváry gróféknál! Tudja mennyi földjük van azoknak? Harmincezer hold! Prima föld. Erdő, gulyák, ménesek, csordák, halászat, amit akar... Én ugyan gyarmatáruval foglalkozom és csak a falusi boltokat járom, de egy kollégám fát szokott náluk vásárolni. Az mesél nekem a Barlangváryakról. Nagyurak! Úgy félnek tőlük a faluban, mint a tűztől. Ezek itt a Csák Máték, kérem. Tiszta középkor, kérem.

— Majd meglátjuk.

— Azért kegyeddel jól fognak bántani. Kegyed még itt megcsinálhatja a szerencsáját.

— Két hónap alatt?

Az útitárs fölényesen mosolygott:

— Tessék úgy intézni, hogy ne csak két hónap legyen.

— Az nem rajtam mulik.

— Tessék behízelegnie magát.

— Ahhoz nem értek.

— Hát ... az baj. Nagy baj.

— Lehet.

— Ha én lennék az ön helyében és oda egyszer betenném a lábam, hát én nem mennék többé el.

— Miféle szerencsére gondol?

— Azt meg azután tessék rájuk bízni. Egy nagybirtoknak, harmincezer hold, kérem, meg egy nagyúri családnak mindig szüksége van egy intelligens, megbízható fiatalemberre. Az ilyeneknél, kérem, az a legfontosabb, hogy valaki megbízható legyen.

Nagyrévi elbiggyesztette az ajkát:

— Mit várhatok tőlük? Elvégzem a dolgom, azután vége.

— Mit várhat tőlük? Karriert kérem, karriert!

— Nem tehetnek meg pécsi püspöknek.

Az útitársat elöntötte a hév:

— Nem-e? Kegyed ezt úgy mondta, mint egy viccet. Hát tudja mit, ha nagyon akarnák, annak is megtehetnék.

Nagyrévi bosszúsan legyintett:

— Ugyan kérem. Ismerem én már az ilyen túlzásokat.

— Jó, legyen túlzás, — mondta az útitárs. És egy kicsit elhallgatott. De hamarosan új támadásba kezdett. Az ujjával Nagyrévi felé bökött és ezt mondta:

— Üzleteket lehet velük csinálni.

— Miféle üzleteket?

— Látja, kérem, ez az ilyen lateineroknak a hibája. Jó üzleteket! Tessék szétnézni és megismerkedni a jószágigazgatóval, az uradalmi intézőkkel. Szemfülesnek

kell lenni. Hej, ha én ott benn lennék. Tessék közvetíteni a marhaeladásait, hogy mást ne mondjak.

— Marhaeladást? Ahhoz igazán nem értek.

— Majd megtanulja. Csak el kell kezdenie. Nézen szét, írja meg egy pesti barátjának, hogy mi van és az járjon el a nagyvágóknál. Vagy egy erdőrészt kivágnak, vagy... vagy mit tudom én, egy cséplőgépet akarnak venni. Ha húsz üzlet nem sikerül, de végre egy sikerül, akkor ön gemachter Mensch.

Nagyrévi nem szólt. Hallgatott és eltűnődött azon, amit az útitárs mondott. Hátha nem lehetetlen. Micsoda jutalék járna ilyen üzletek után! Egyszerre pénze lenne, még az édesanyjának is jó fia lenne. Irén kisasszonynak a Vörösmarty-utcában hajnali fűtyszerenádot adna, az már tudná a változást és barátságos mosollyal jelenne meg az ablakban. Leszólna, azon a mély szép hangján: Maga az, Nagyrévi? Eh, boldonság! Az ilyen uradalom üzletei már előre meg vannak kötve. Ugyanazoktól a cégektől vásárolnak, ugyanazoknak a cégeknek adnak el, dehogy lehet ezekbe az adásvételekbe úgy kívülről betolakodni. Ez az útitárs egy megkötyagosodott fűszerügynök. Megrészegült a saját kis üzleteitől.

Az útitárs egy ideig hallgatott. Új szivarra gyújtott. pizmogott vele, mert nem akart égni, majd komoly ábrázattal kezdte újra:

— Ezek Csák Máték, kérem!

— Miért, mit csinálnak?

— Tetszik tudni, mi utazók összekerülünk a vonaton, messzire megyünk, hosszú az út. Hát kártyáztatunk.

De ha nem kártyázunk, akkor mesélgetünk egymásnak. Ki hol, mit látott vagy hallott.

Azután elnevette magát az útitárs:

— Csak a tájat nem nézzük kérem. Azt nem. Elfordulunk, vagy a szemünk elé tartjuk a kezünket. Így. No igen. Ez az András úr, akihez kegyed megy, egyetlen fiú a családban. De amikor kicsi gyerek volt, volt egy testvére, egy bátyja. Az még kisgyerek korában meghalt. Az apja lovagolni tanította, az idősebb András gróf egyszer egy olyan bolondos lóra, hogy is mondják...

— Csökönyös, makrancos.

— Igen. Hát egy olyan lóra felültette. A ló, kérem, táncolt, ugrált, de nem mozdult előre. A gyerek meg félt. Erre a gróf mérges lett és ostorával a lóra ütött. A ló ugrott egyet és a gyerek már a földön volt. Valami olyan baj érte, mit tudom én, talán agyrázkódás, szóval amibe belehalt. A grófné sírt folyton és — a gróf azt mondta neki: Nem kár érte, mert gyáva kutya volt! No, kérem. Egy apa.

Nagyrévi megdöbbsent. A vonat sípolt, lassított, egy állomásnál megállt. Nagyrévi szeretett volna leszállni és visszautazni Pestre. Még az is az eszébe ötlött, hogy ezt nem teheti meg. Mert nincs nála elég pénz a jegyre. Most már mennie kell, most már meg van fogva.

Az útitárs elhallgatott. Majd eloltotta a szivarját, a parázsló, makacsodó végét odanyomta az oldalfázra erősített hamutartóhoz, azután bedugta a felső mellényzsebébe. A fejét hátravetette és behúnyta a szemét.

*

Reggel kilenckor érkezett meg Nagyrévi Barlangvár-ra. A személyvonattal E...-ig utazott, ott négy órát kellett a pályaudvaron a váróteremben eltöltenie, amíg végre felszállhatott a helyiérdekűre. A helyiérdekűn egyedül ült egy kupében. A személyvonaton csak félórát sikerült aludnia, a helyiérdekűn, talán mert már világosodott, mély álomba merült. De már félhétkor felébredt és nem mert többé elaludni. Minduntalan megkérdezte a kalauztól, hogy közelednek-e már Barlangvár felé. A kalauz, mint formaruhás és hivatalos személy, fölényes válaszokat adott. Mindjárt az első kérdezősködésre így felelt:

— Az csak természetes, hogy közeledünk, ha egyszer odamegyünk.

Nagyrévi azt szeretne volna neki mondani, hogy: maga hülye. De gyámoltalanul firtatta tovább:

— Úgy értem, hogy messze van-e még Barlangvár?

A kalauz most is így felelt.

— Benne áll a menetrendben, hogy kilenc órákor érkezünk meg.

És a kalauz tovább ment.

Persze, látja a kopott kofferom, — töprengett magában Nagyrévi. Újra és újra megnézte az óráját, aludni már nem mert, pedig majd leragadt a szeme. Kipislogott a tájra, dombos, erdős területeken kanyargott a vonat, a kép idegen volt, szinte annyira idegenszerű, mintha más országban, vagy más földrészen utazna, mivelhogy szörnyű messzeségben tudta magát hazulról, Budapesttől. És mint utazáshoz nem szokott ember már félórával a megérkezés előtt leemelte bő-

röndjét a polcról, maga mellé tette és állva várakozott. Majd ez sem volt neki elég, kiment a folyosóra, onnan is ki a kocsiajtóhoz. Persze más oka is volt ennek, mint az utazásban való gyakorlatlanság: Mind elköltötte a pénzét s amikor a jegyet megvette, csak néhány korona maradt a zsebében.

Az egész úton nem érzett különösebb izgalmat, legfeljebb egy kis feszültséget az ismeretlen miatt, ami felé közeledik. De amikor már látszott Barlangvár, a falu és az állomás, egyszerre izgalom fogta el. Jól beszélték-e meg és jól intézte-e el ő ezt az utazást? Várják-e az állomáson? Ha nem, csak úgy gyalogosan, álmosan állítson be a kastélyba? Hol a kastély? Hát ha nagyon messze van az állomástól.

Már az ajtóból meglátta a sárgásbarna kocsit, amely rá várt. Két fekete ló volt a kocsiba fogva, a bakon libériás kocsis ült. Nagy, fekete bajusza volt a kocsisnak, ahogy az elő van írva. Hát üsse a kő!

Egykettőre tisztázódott, hogy a kocsi őt várja. Feltette a bőröndjét, gyorsan, hogy ne nagyon fitogtassa, felült a hátsó ülésre és elindultak. Nagyrévi úgy érezte, hogy ilyen nagy úr még életében nem volt. Arra nem is gondolt, hogy nem is lesz. Megpróbált kedélyesnek lenni a kocsishoz, de az olyan merev volt, hogy merevsége búskomorságnak is beilllett volna. Elhallgatott. Szétnézett. Kavarogtak a gondolatai, figyelmét nem ragadta meg semmi, poroszkáltak a lovak, gördült a kocsi, csak azt leste, mikor bukkan fel a kastély. És amikor a kastélyt meglátta, nem tudta, hogy átmertek-e a falun, látt-e embereket, hogy nyár van-e még, vagy már

ősz. A kastély parkban állott, a parkot nem övezte semmiféle kerítés, a kastély emeletes volt, egyszerű, dísz nélkül való, kis emelkedésen feküdt, a parkot utak szeltek keresztül, az az út, amelyen haladtak, kanyargós volt, a fák különös tarka színben pompáztak, mert láttott sárga, vörös és liláslevelű fákat is, sok volt a mélyzöld színű fenyő. És már meg is állt a kocsi a feljárón, a fal és az oszlopok között, bolthajtásos ív alatt.

Fehérkesztyűs, borotvált képű inas lépett a kocsi mellé, szó nélkül levette róla a bőrröndöt és — Nagyrévi elfelejtett szégyenkezni miatta. Az inas nem a kastély kapuján lépett be, hanem átment a kavicsos udvarrészen, a kastély közvetlen szomszédságában lévő fehérre meszelt zömök épületbe. Nagyrévi ment utána. Régi lehetett ez az épület, alacsony a bejárója, deszkapadlós folyosó következett utána. A keskeny folyosó mélyen benyúlt a ház belsejébe, ott kétfelé ágazott. Az inas jobbra fordult, az egymás után következő néhány ajtó után az utolsót kinyitotta és belépett rajta. Ez volt tehát a Nagyrévi szobája. Az inas letette a bőrröndöt és így szólt:

— András gróf úr még nem kelt fel, arra kéri Nagyrévi urat, hogy szíveskedjen megvárni itt a szobában.

— Köszönöm, — mondta Nagyrévi.

— Ha tetszik mosdani, itt a mosdóvíz, törülköző — a mosdóra mutatott — és rögtön hozom a reggelit.

Nagyrévi szétnézett a szobában. Itt fog tehát lakni. Soha még ilyen rendes szobában nem lakott. Pedig a szoba egyszerű, csak éppen jól berendezett és kényel-

mes. Jó nagy, két ablaka van. Az ablakok a parkra néznek, hiszen itt minden a parkra néz. Az ablakok előtt éppen fenyőfák állanak, sűrű lombosított fenyőfák. Deszkapalló a szobában is, szinte fénylik a tisztaságtól, rajta négyzetalakú szőnyeg. Ágy, zöld terítővel, szekrény, éjjeli szekrény az ágy mellett, külön lámpa rajta, díván, karosszékek, ezek is zöldszínűek. Díván és karosszékek között az asztal ovális alakú. Az ajtó mellett egy állófogas. Mosdószekrény. Óriási, virágos mosdótál, kancsó, egy tartórúdon kis törülköző lóg, a falakon néhány színes rézmetszet, melyek lovakat ábrázolnak.

Nagyrévi kinyitotta a bőröndjét, kiszedte a holmijait, de mindjárt be is rakta a szekrénybe, hogy ne igen ékeskedjenek a napvilágon. Azután hozzálátott a mosdáshoz. Ó, itt még a mosdás is egészen más, mint otthon, székre helyezett kis lavórban. Nagy mosdótál, sok víz van benne, szinte fürdőzés ez a mosdás. Két törülköző, az egyik bolyhos és akkora, mint egy lepedő. Mindjárt fel is fedezte benne a piros hímzésű kilencágú koronát, egy nagy B betű felett.

Még mosdott, amikor az inas már nagy tálcán hozta a reggelit és letette az asztalra. Nagyrévi, mit sem törődve az inassal, elfordult a mosdótól és az asztalhoz lépett, hogy megnézzze, mit hozott reggelire. Hát csoda nem történt, de meg volt elégedve: kávé, két kifli, vaj és őszibarack volt a tálcán. A kávé úgy felszolgálva, hogy külön ibrikben a tej és másik ibrikben a fekete-kávé. Ez az! Nem kell félni, hogy esetleg világos lesz a kávé!

Az inas elment.

Nagyrévi véget vetett a mosdásnak, illetve lubic-
kolásnak, megtörülközött, felöltözött, a haját megke-
félte, és nekilátott a reggelinek. Félbarnára keverte
a kávé és a tejet, úgy, ahogy szerette. Hej, a pesti
kávéházakban mennyit kellett harcolnia, hogy a kávé
úgy adják, ahogy kérte, félbarnán. Hol barna volt, hol
világos. És szűrve kérte mindig. Aztán hol megszűrték,
hol nem. Fültanuja volt egyszer annak, hogy miután el-
mondta a pincérnek a leckét, félbarna kávé, szűrve,
csészében, a pincér odaállt a konyha nyílásához és be-
kiáltott: egy kávé! Ezért, bár együttértzett a szegények-
kel, a pincéreket ki nem állhatta, több ennél, gyűlölte
őket; azt tartotta, hogy a pincér nem munkás, nem
proletár, nem is ember, hanem pincér. Ó, a pincér
és a pesti kávéházak! Amikor meghozta a pincér a ká-
vét s az éppen világos volt, amit utált és vissza akarta
küldeni, a pincér hozott úgynevezett javító feketét. És
a javító fekete nem fogott a világos kávéban. Megfigyelte
azt is, hogy ha valaki külön rendelt tejet és kávé,
akkor az összeöntésnél az egész csésze feketét néhány
kanálnyi tej világos kávévá varázsolta. Azaz a fekete-
kávé csak víz volt. Amit a kávések ötven fillérért áru-
sítottak, arra nem akartak többet szólni három-négy
fillérnyi kiadásnál. Így szerezték azután sorra a bér-
házakat... A kávé, amint megkóstolta, rendkívül ízlett
neki. Soha még ilyen jó kávé nem ivott. Csak annyit
tudott persze róla, amennyit érzékelt. Azt nem tudta,
hogy a fekete a legfinomabb és legdrágább kávéból van
főzve, erőse, a tej pedig nem is tej, hanem tejszín.
Hát... eddig pompás minden. Szoba, mosdás, reggeli.

Megkóstolta az őszibarackot. Az is remek, négy darab volt egy kis tányérkán.

Kemény léptek hallatszottak, kopogás, a „szabad“ bevárása nélkül nyílt az ajtó és belépett rajta a fiatal András gróf. Az ajtónál megállt, jól megnézte Nagyrévit. Ő maga igen szép fiatalember volt, felnőtt férfi, kis angol bajusszal, elegánsan felöltözve.

Nagyrévi felállt. Most látta, hogy András alighanem kissé magasabb, mint ő. A feje szép, a termete olyan, mint egy atlétáé.

— Jóreggelt! — mondta kissé fátyolos hangon András, valami különös hanyagsággal ebben az egy szóban is.

Odalépett Nagyrévihez és kezét fogott vele, eközben a száján enyhe, biztató mosoly rezdült meg.

Leült az egyik karosszékbe és intett Nagyrévinek, hogy foglaljon ő is helyet és szólt, mivelhogy az őszibarack még ott volt a tányérján:

— Tessék, csak folytassa.

Egy ideig szótlanul ültek egymással szemben, Nagyrévi kis zavart érzett és azt úgy intézte el, hogy evett tovább, nekilátott az őszibaracknak. A két fiatalember mintegy kémlelte egymást. Nagyrévi várta, hogy előbb András beszéljen, úgy vélte illendőnek. András viszönt sokáig hallgatott. Voltak gondolatai, de mondanivalója egyelőre semmi. Rokonszenvesnek érezte Nagyrévit, mégis kissé elégedetlen volt vele. Már az első tekintettel meglátta, hogy nem olyan tréfás kedélyű, cigánykodó, mindenre alkalmas pajtás, szinte cinkostárs, mint Pakulár volt. Arra gondolt, hogy ez a

Nagyrévi túlságosan komolynak, sőt komornak látszik, afféle nehézlelkű szegényember, bizonyára sértődékeny is. Kicsit sápadt, városi színe van, de... izmosnak látszik. Olyan sunyi módon izmos, aki keveset mutat ruhában, de meglepetést okoz, ha levetkőzik.

Nagyrévi evett, a tányérra, az őszibarackra nézett és csak néha emelte fel tekintetét. Valami irigységet érzett, amikor András fejét látta. Szabályos, mondhatni görög szoborról való arc, erősen sápadt, szeme kék, haja fekete és dús. Nemrég olvasott egy könyvet Byronról, melyben a költő arcképe is benne állt. Hát ez a fej egészen hasonlít ahhoz az ábrához. És érdekes, az arc értelmességet mutat, a tekintet elmélyedő. Annyira lord Byron ez a fiatalember, hogy talán... biceg is. Majd megfigyeli, ha feláll. Sok mondanivalója nincs, nem lehet túlságosan barátságos.

András elővette a cigarettatárcáját, odanyújtotta Nagyrévinek, aki éppen megette az utolsó barackot.

— Köszönöm, nem dohányzom.

András rágyújtott egy cigarettára. És mintha hosszú megfontolás után mondta volna ezt:

— Én most magára hagyom. Szórakozzon, ahogy tud, olvasson vagy sétáljon a parkban. A szüleimnek majd délután mutatom be, mert ma a szomszéd kastélyba megyünk ebédre, Z.-re, a nagybátyámhoz. Magát nem jelentettük be, mert még nem volt itt. Egyedül fog ebédelni.

Felállt, kezét nyújtott:

— Viszontlátásra.

Nagyrévi mintegy lopva végignézte Andrást. Látta,

hogy termete nem egészen tökéletes, minden rendben volna, de a lábai, habár igen enyhén, ó-alakúak. No persze, hogy lord Byron. Ezzel a kis hibával. Micsoda nagy bánata lehet emiatt! A lord is mindig kétségbe volt esve, ha felállnia és járnia kellett mások előtt; az egész életét szerette volna végigülni.

András, mintha meggondolta volna magát, az ajtóban, miután már kinyitotta, visszafordult és még ezt mondta, enyhe, kissé gúnyos mosollyal:

— Remélem, jól érzi majd magát. Mint afféle városi ember, talán kicsit unatkozik majd, de legalább kipiheni magát. Mindene meglesz, de — és itt hangosan elnevette magát — nők tekintetében, hogy úgy mondjam, önmagára lesz utalva, mert a cselédeket illetőleg itt kötelező az erkölcsös viselkedés. Majd egy kicsit sportolunk. Tud lovagolni?

— Lehet. Még nem próbáltam.

András nevetett ezen.

— No, viszontlátásra, délután. Bár... inkább este felé.

Nagyrévi föl-alá járt a szobában. Eltűnődött az első találkozáson. Meg volt elégedve, meg nem is. Érezte, hogy az egymáshoz való viszonyuk már kész, annak alapjai adva vannak mindkettőjük jellemében és társadalmi helyzetében. A fiatalúr kedves, udvarias, de önkéntelenül is fölényes. Nem tanár és tanítvány ők ketten, hanem a nagyúr és a szolgálattevő szegény fiatalember... Micsoda különbség is ember és ember közt! Csodálatos világ! Egy ilyen embernek már kisgyerek kora óta megvan mindene. Soha szükségét nem

szenved. Lakás, étel, ital, szórakozás, élvezet. Ekkora vagyonba beleszületni. Más meg egy sötét, szűk oduban, lomok és rongyok közt látja meg a napvilágot. Sötét oduban napvilágot? Mintha tehát nem is látná meg még azt sem. A nap korlátlan fényéből is csak könnyöradomány jut másnak. Milyen ruha volt rajta! Fekete kabát, galambszürke mellény és szürke, csíkos nadrág, selyemnyakkendő. Mintha ráöntötték volna azt a ruhát. Az anyag, a szabás. De nem ám mint a Rákóczi-úton készen vásárolt ruha, vagy a Weisz kispolgári szabó fusermunkája, mely úgy áll a rendelőn, az áldozaton, mint tehénen a gatyá. És még szép is a fiatalember. Bizonyára erős, makkegészséges. Bár... az arca valami belső nyugtalanságot mutat. Az arca, a szeme, némely vonásának furcsa rezdülése. Annál érdekesebb az egész látvány. Ez az úr aztán nem szenvedhet szerelmi nyomorúságban. Ha csak el nem ment az esze. Mi lenne, ha ez az András udvarolni kezdene S. Irén kisasszonynak? Ha egyszer meglátná és megtetszene neki. Annyira megtetszene, hogy foglalkozna vele, komoly szándékkal, persze házasság kizárva.

Föl-alá járt a szobában. Lám, még ez sem történt meg vele. Csak gazdag embereknek van olyan szobájuk, ahol föl-alá lehet járni. A hernádotcai lakásban nem lehet ezt megtenni. Ott kettőt lehetne lépni előre és kettőt vissza. Ekkora a terep. Nem éppen terem... Leült. Olvasnivalót nem hozott magával, a szigorlatáról is úgy tervezett, hogy a tankönyveket majd postán kapja meg, ha már itt Barlangváron megmaradhat. De most nem is lett volna türelme az olvasáshoz. Kimenni meg a szobá-

jából nem akart. Hátha éppen indul a család, a kocsi ott áll a feljárón és megjelenik a gróf és a grófné s őt meglátják. Mit tegyen akkor? Köszönjön? Persze, hogy köszönjön, de odamenjen-e, vagy ne? Persze, hogy ne menjen. Hisz' úgy áll a dolog, hogy délután mutatja be András.

Megint felállt, odalépdelt az ablakhoz. A szobája földszintes volt, merthogy az egész vendégház földszintes épület, mégis a kert mélyen feküdt az ablakai alatt, itt végződött a kis emelkedés, melyen a kestély állt.

Nézte a fákat. Vajjon mekkora lehet a park? Nem látni a végét, a tekintet belevész a sok fába. Egészen más fák, mint az Alföldön. Vastagtörzsűek, terebélyesek, élettől dúsak, akácfa jóformán semmi. Mikor a kocsival jött reggel s befordultak a parkba, akkor látott akácokat. Itt az ablak előtt közvetlenül fenyők merednek a magasba. Amott platánokat látni. Távolabb nyárfa, megint másfelé fenyők, vékony, hosszútörzsűek, kicsiny a koronájuk, mintha afrikai pálmák lennének. Bizonyára van tölgy is. Szereti a fákat. Tölgyet oly ritkán látott. Némely fának, különösen a platánnak már sárgul és hull a levele. Még csak augusztus eleje van, a kert láttán mégis megérezni már valamit az őszből. Azért ősszel és télen unalmas lehet itt. Kihajolt az ablakon.

Lenni a mélyben két cselédlányt látott, akik hordóra állított óriási teknőben ruhát mostak. Dereukat meghajlítva, kezükkel szaporán dörzsölték a ruhát. Karjuk, lábuk meztelen volt, lengett a szoknyájuk. Az inas nyitott a szobába. A mosdóvizet akarta kivinni, mert a mosdóhoz lépett és fölemelte a mosdótálat.

Nagyrévi az inas felé fordult, közeledett hozzá néhány lépéssel s beszélgetni kezdett vele:

— Mi a maga neve?

— Ferenc.

Ezt az inas olyan merev képpel mondta, mintha közlegény lett volna s a hadnagyának jelentené.

Nagyrévi félig komolyan, félig a Ferenc tanulmányozása céljából ezt kérdezte:

— Mondja, Ferenc, vannak itt nők?

Ferenc felelt, az arcán egy vonás sem mozdult meg:

— Igenis, kérem, vannak.

— Jó, jó, azt tudom. De ... olyanok, akikkel barátságot lehetne kötni.

Ferenc nem felelt. Állt és más kérdésre várt.

— Mert hát, nézze Ferenc, én itt leszek talán két hónapig is.

Ferenc csak állt és várt.

— És ... nemcsak kenyérrel él az ember.

Ferenc semmi jelét nem adta, hogy ezt érti. Pedig Nagyrévi azt várta, hogy egyszer mégis csak elmosolyodik. Elmosolyodik, azután kényelmes állásba vágja magát, talán még egy cigarettára is rágyújt és megered a nyelve. Hát úgy van az, kedves Nagyrévi úr, hogy nálunk ... Aztán majd kiderül, hogy hát hogyan is van. De hát hiába, Ferenc olyan volt, mintha kőből faragták volna.

— Ért engem, Ferenc? — kérdezte ezt már csaknem könyörgőn Nagyrévi.

— Igenis, kérem.

— Nahát! Tudja, én még soha nem voltam ilyen nagyúri kastélyban. Nem tudom, itt mit csinálnak, hogyan élnek az emberek. Szeretnék hát magával jóbarátságban lenni és szeretném, ha maga segítségemre lenne. Maga itt ismeri az embereket, a szokásokat, a kastélyt, a falut, mondom hát, hogy nekem...

No, erre már csak emberré változik ez a kőbálvány! A teremtését!

És csakugyan Ferenc elpirult. A szeme is pislogott Nagyrévre. De a teste és az arca mozdulatlan maradt. És nem szólt semmit. Várt. Rettentő ez a Ferenc!

Nagyrévi most elfordult, föl-alá járt, nem is nézett Ferencre. Ferenc tegyen, amit akar. Talán hülyévé dresszírozták ezt a Ferencet.

Ferenc a mosdóhoz lépett, fölemelte a tálat, beleöntötte tartalmát a csöbörbe és vitte ki a csöbröt. Azután visszajött, tiszta vízzel kiöblítette a tálat, megtörülgette, rendet csinált, vizet hozott a kancsóba és végleg eltávozott.

Másfél óra múlva jött vissza és gépiesen, mereven jelentette, hogy az ebéd kész, tessék átsétálni a kastélyba.

*

Az ebédlő hatablakos nagy terem, csillogó parkettal. Az asztal díszesen meg volt terítve, edények, poharak, bor tündököltek, az asztal közepén virágtartóban virágok. Az óriási ebédlőszekrény előtt fehérkesztyűs, libériás inas foglalatoskodott. A négyszögletű asztalon egyszemélyes teríték. Nagyrévi leült, egyet ütött éppen

az óra, az ebédlőnek egy másik ajtaja megnyílt, bajuszos, csizmás, magyarruhás szolga letette a levesestálat. Nagyrévi kitűnő ebédet evett végig, akárcsak valami díszlakomán. Két inas szolgálta ki, szertartásos arccal, csaknem áhítattal, gépszerű mozdulatok sorozatával, hangtalanul, mintegy némajátékot játszva. A beretváltképű nyújtotta neki a tálakat, a bajuszos meg italt öntött a poharába. Nagyrévit annyira lenyűgözte a különös helyzet, hogy az ételeket nem is figyelte. Ha valaki megkérdezte volna, hogy mi volt az ebéd, nem tudta volna megmondani. Pedig mindössze négy fogást kapott, csak éppen a sült-höz szolgáltak fel annyiféle köretet, hogy az ebéd pazarnak tűnt fel. Feketekávét is kapott, ott az ebédlőasztalnál. Persze hogy jobb volt az is, mint a Japánban, vagy a Fiumében. Az ebéd után még ült néhány percig, megivott egy pohár vörösbort és — nagyszerűen érezte magát. Arról képzelgett, hogy így van jól, így kellene ennek lenni napról-napra, illetve örökké. És egészen különös, szinte érthetetlen, hogy nincs így.

Ebéd után sétára indult. Bejárta az egész parkot. Kanyargó, keskeny utakon, ápolt virágágyak közt sétált. A kastélytól nem messze megállt, megfordult, előtte ragyogott a katély a napfényben. Kis szellő fújt. A levegő friss volt s eszébe jutott egy régi iskoláskönyvből, hogy jó a tüdőnek, ha az ember a friss levegőn néhány mélyet lélegzik. Ezt meg is tette, gyerekesen engedelmeskedve az iskoláskönyvnek... Tovább ment, következett a konyhakert, benne a melegházzal. A melegház ajtajában ácsorgó kertészek emelgették a kalapjukat...

A konyhakerten túl, a sövényornál megállt. Túl a sövényen következik a nyers természet. Falusi szekérút, mély kerékvágásokkal, árok, pocsolya, gazos rét s amott részeg vályogházak, a falu.

A falu képe emlékeket idéz fel benne, kisgyerek korában falun élt. Áll, nézi a falut, visszahull önmagába, mezítlábas gyerek volt, sebek borították a lábafejét, véres karcolások a lábaszárát, köröskörül piszok, zöld, csípős legyek, tarló, tövis, szúrós kavics, fanyar, zöld gyümölcse sanyarú fáknak, még az eperszemeket is megmászta a mezei poloska s szagát maga után hagyta. Az árokparton döglött macska rothad és amott a rettentő falusi reterát, néhány lépésnyire a háztól, korhadó szürke deszkáival, hiányos zsindeletével... Visszafordult a kastély felé. Mikor odaérkezett, megint látta a két cseléd lányt, akik szakadatlanul mostak. Lengett a rövid szoknyájuk. Lassan lépdelt feléjük, hogy sokáig nézhesse meztelen karjukat, lábszárukat, megkerülte őket, hogy az arcukat is lássa. Az egyik durvaképű, szeplős és kócos, a másiknak szép a feje, városiasan csinos az arca... Megállt a lányoktól három-négy lépésnyire. Hogyan is szóljon az ember hozzájuk? De mindegy:

— Mi lesz ebből?

Furcsa kérdés, amikor mosnak. A lányok lejjebb eresztették a fejüket, még szaporábban dörzsölték a szennyeszt, egyik sem felelt. Nagyrévi nem haragudott meg, állt és várt. Majd közelebb lépett hozzájuk.

Most egy pörgekalapos, kesehajú és bajuszú, vörösképű kis ember toppant elő a vendégház mögül. Pörge

kalapját megemelte, kezét nyújtotta és harsány hangon mondta, mint valami leckét:

— Vérfi Barnabás uradalmi kasznár vagyok.

Nagyrévi is bemutatkozott.

A kasznár hadart tovább:

— Tudom, hogy az új tanár úrhoz van szerencsém. Hát hogy' tetszik itt nálunk?

Feleletre nem is várt a kis ember, mert hát bizonyos, hogy itt csak nagyszerű lehet. Gyors beszéddel a kastélynak, a vidéki életnek, különösen pedig az ő urainak dícséretét zengte, nyilván abban a reményben, hogy ez a derék fiatalember valamicskét, csak egy kicsit és csak úgy véletlenül elkottyant abból, amit tőle hallott. Mert ezekkel a korrepetitorokkal vagy mikkel úgy van az ember, hogy egy asztalnál esznek az urasággal, egy pipázóban szürcsölik a feketét és pusztítják a drága cigarettát. A derék uradalmi tisztekkel meg, pedig azok is tanult emberek, egy egész életen át nem eshetik meg ekkora megtiszteltetés. Legfeljebb a jószágigazgatóval, ötvenéves jubileumán, a vén gonosz Csillaggal.

— Haha! Úgy élhet itt, kedves tanár úr, mint török basa a hetedik mennyországban. Ha nem is hurik, de jó ropogós parasztlányok vannak itt dögivel.

A két cseléd kacagott. Nagyrévi önkéntelenül elindult, de Vérfi is belekapaszkodott és odébb vonta őt:

— Látom, hogy ezekre már ugyancsak feni a fogát a tanár úr, erre a kettőre itt. Há'szen jó bögyük van, az szentbizonyos. De kissé bajos dolog ez, kérem, ezzel a kettővel. Ejnye, éppen ezzel a kettővel. Mert az a

szeplőspofájú az egyik kocsisal már összeszúrta a levét és őszintén szólva magam sem nagyon merném birizgálni. Mert az a zsvány, ha belém nem is, hát beléje vágná a bicskáját. Emezzel a szendébbikkal megint úgy áll a dolog, hogy hát tetszik tudni, ezek a ribancok együtt hálnak itt a vendégház alatt, ebben a pincében, la!

— Pincében?

— E-egen, pincében!

— Pincében?

— Ott hát, pincében! Affene a velőt a csontjuktól marja ki, jó ezeknek ott is, a pincében. Ha tőlem függne, hát a krumplisveremben lakatnám valamennyit. De hát, mondom, együtt hálnak, így aztán mindent tudnak a disznók egymásról. Az egyik nem teheti arrább a farát, hogy a másik ki ne beszélje, a nyavalya ferdítse fülig valamennyinek a száját. Nem mondom, magam sem vetném meg ezt a riszálósabbikat, de hát hozzá nem nyúlok a kisujjammal se, mert lenne abból olyan kalamajka, hogy a Jóisten se vetné végét. Tudja, tanár úr, olyan fertelmes posvány ám az ilyen istenháta mögötti rezidencia, ezzel a csürhe néppel, hogy önnek arról halavány segédfogalma sincs, megbocsát: Márhogy az alsó néposztályt értem persze, azt egye meg a fene. No, de azért nincs baj, tanár úr, mert majd bevezényelek ám én ide kíségetés ürügyével egy-egy gyöngé csibét a tanyákról, ókor-ókor!

És a nyelvével csettintett.

Nagyrévi ijedten védekezett:

— Ne tessék, köszönöm, ne tessék! Nem kértem

— Nono, nem kell úgy megijedni, én csak jót akarok. Magamnak is, másnak is. Elsősorban magamnak, ha nem tetszik rossz néven venni.

És ezen nagyokat kacagott. De vonta tovább magával Nagyrévit:

— Mikor tetszett érkezni? Merthogy még nem láttam. Ámbátor én nem járok be mindennap.

— Ma reggel jöttem.

— Úgy. Akkor még egészen ujone itt. Akkor még nem ismeri a zörgést.

— Majd megismerem.

— De meg ám! Ámbátor... kegyednek nem lesz itt semmi baja. Tejbe-vajba fürdetik. Nagyon finom urak. Hozzánk, már mint uradalmi tisztetekhez, kicsit szigorú a gróf úr. Megtáncoltat néha bennünket... Most is az irodába jöttem, jelentést tenni. Aztán hallom, hogy ma átmentek Z-re. Mehetek vissza dolgomvégezetlenül. Itt vagyok a Tó-pusztán. Remélem, a fiatal gróf úr majd kihozza egyszer-kétszer kocsin a tanár urat. Majd aztán meglát bennünket munkában. Látott már nagygazdaságot?

— Még nem.

— Hát akkor láthat. Olyant, hogy a szemeszája eláll tőle. De hát itt a Tó-pusztán én dirigálok a gazdaságot. Meg is látszik rajta. Pedig ezer holdat egymagam vezetek, csak egy koszos írnokom van, az is most egy hétre szabadságos.

— Ezer hold? — kérdezte Nagyrévi áhítattal.

— Annyi az. De nehogy azt higgye a tanár úr, hogy ez az egész birtok.

— Sejtem, hogy nagyobb. Beszéltek már róla.

— Nyolc tanya van. Tó-pusztá, Béla-major, Mélykút, Erdő-pusztá, Homokos, Fekete-major, Hegyi-pusztá; Harang-pusztá. Tó-pusztán tó van, halastó. Azok a jó finom pontyok! Igazi mintagazdaság ez a Tó-pusztá... Az egész birtok egy tagban kilencezerkétszáz katasztrális hold. Nem ártana egyikőnknek se, tanár úr, mi? Hej, az áldóját, ha nekem kilencezer holdam lenne... He-ej, tudja mit csinálnék? Ha-aj, az árgyélusát, feléje sem néznék a birtokomnak. Kiadnám árendába, azután élném a világot Pesten. Ott vannak csak szép jányok, nem igaz? Hisz' a tanár úr jobban tudja, mint én.

— Nem szereti a gazdálkodást?

— Szereti ám a nyavalya.

— Pedig a legszebb foglalkozás.

— Szé-é-ép? Már, hogy ez? A gazdálkodás? Nahát, ha ez szép, tanár úr, akkor a pávián ülepe is szép az állatkertben. Gazdálkodás! A bűdös béressel meg a bűdös napszámossal veszkődni?

— Olyan sok baj van velük? — kérdezte Nagy-révi, kissé hunyorítva, jól szemébe nézve a nekilendült kasznárnak.

— Azokkal? — a kasznár arca egészen eltorzult.
— Még rájuk nézni is kínszenvedés.

— Ejnye, de haragszik rájuk.

— Azokra? A béres kérem, amikor az anyja há-sában van, már akkor is amerikázik. Nem szeret az dolgozni egy sem. Nem az ő földje, minek dolgozzon? Úgy kéne ezeket vasvillával döfködni, mint a bivalyt. Lusta, gonosz, rosszindulatú, csaló, hazug. Ha látok

egyed, már felforr bennem a méreg és a korbácsért nyúlok.

— Korbácsért? — kérdezte megdöbbenve Nagy-révi, de úgy, hogy ez a kérdés fenyegetésnek is bevált.

— Na, ne tessék megijedni, látom, hogy a tanár úr afféle érzékeny városi humanista. Valami népbárát. Nem ütöm meg egyiket sem, csak szeretném.

— No és?

— Korbács, pofozás, testi bántalmazás nálunk nincs. A méltóságos úr nem engedi. Azonnali elbocsátás terhe mellett tilos. Pedig hát...

— Pedig hát?

— Pedig hát, anélkül nem dolgozik a cseléd. Anélkül nem lehet neki parancsolni.

Nagyrévi gúnyosan mosolygott a kasznár szemébe:

— Nem dolgozik? Ezt nem értem. Mert az előbb azt mondta, hogy Tó-pusztá, ahol maga dirigálja az embereket, igazi mintagazdaság.

— Az, az. Mintagazdaság.

— Hát ide figyeljen. A cseléd, ha nem ütök, nem dolgozik. Tó-pusztán nem szabad a cselédeknek verni. És Tó-pusztá mégis mintagazdaság. Hogyan lehet ez?

— Majd mindjárt megmondom. Tó-pusztá csakugyan mintagazdaság. De milyen áron! Kora hajnaltól késő estig kell a bűdös cseléd sarkában lenni és szépszóval, könyörgéssel, fenyegetéssel, káromkodással üzni. Félórai rimánkodás, meg egyórai káromkodás. Ejnye már, Galambos, a Jóisten áldja meg magát! Aztán hallja-e Galambos, azt a hétszentséges krucifikszum alleluja atyáúr... Hát ez az. Tetszik már érteni? Pe-

dig rimázkodás helyett is, káromkodás helyett is, meg-
tenné, ha az ember egyet odacsördítene. De hát nem.
Csak hadd köpjem ki a tüdőmet, hadd feszítse szét a
vér a fejemet. Majd ki tetszik jönni úgysis András úr-
ral, aztán meg tetszik látni, hogy folyik nálam a
munka. Már szántunk, gőzekével, 'de meg még csép-
lünk is. Akkora a cséplőgép, mint egy emeletes ház.
Bár a cséplés künn megy a határban, mert egybehor-
dattuk a tópusztai meg a bélamajori gabonát. A ro-
zsot, árpát már el is vertük három nap alatt. Ez a
gazdálkodás. Nem ám a paraszté. Aki turkálja a maga
lepedőnagyságú földjét, az egyik ezt vet bele, a másik
azt, a földjeik közt mesgye van, egész határokat elfe-
csérelnek. Minálunk akkora legelők vannak, hogy...
hogy egyik végétől nem látni el a másikra. A hízalás
is Tópusztán megy, majd meg tetszik látni a göbölö-
ket. Száz áll most benn az istállóban.

— Száz göbölő! — ábrándozott el Nagyrévi. És
eszébe jutott az útitárs, Krausz úr. Hogy próbáljon
valami üzletet csinálni. Megkérdezte:

— Száz göbölő. Mennyi annak az ára, amikor
eladják?

— Az attól függ, — felelte kitérően Vérfi.

— Mégis.

— A kimustrált magyar ökör, ha meghízik, nyom
hat mázsát is. Az drágább. A meddő tehenek meg,
amiket szintén beállítottunk hízásra, azok olcsóbbak.

— Számot mondjon, kasznár úr, számot!

— A kórság tudja az árukat. Én csak hízalom
őket, az eladás nem az én feladatom.

Aztán elhalkult hangon, szinte sűgva mondta:

— Azon a jószágigazgató keres.

— No persze — mormolta Nagyrévi lemondóan.

— Az ám a zsíros állás. Ilyen uradalomban jószágigazgatónak lenni. Csak ezt az egy tételt tessék számítani. Száz hízott marha mondjuk ötvenezer korona.

Tehát a kasznár mégis csak tudta az árat. Folytatta:

— Abból a jutalék. Ha csak három százalék is. Ez csak egy tétel! De a szegény gazdatiszt a fizetésén kívül nem kaphat ám itt egy fityinget sem. De nem ám.

A nagy beszélgetésben elkerültek egészen a melegházig. A kertészek megint emelgették a kalapjukat. Az egyik pipára gyujtott. Vérfi nem állhatta meg szó nélkül.

— Itt van, la! A disznó. Mondom, hogy lusta, munkakerülő valamennyi. Pipázik munkaközben. Nem is munkaközben, mert addig semmit sem csinál.

Nagyrévi most már bosszús lett:

— Mit törődik maga vele? Itt dolgoznak, nem Tó-pusztán. Nem a maga baja.

— Nem hát. Tőlem lefekhetnek, azt' ott rohadhatnak el, a földön dögölve, ha akarnak. Csak nem tudom nézni. Felforr bennem a vér.

— Túlságosan buzgó ön, úgy látszik. Dolgoznak ezek bizonyára eleget. Itt is elvégzi mindenki a munkáját, máskép nem lenne ilyen szép a kert.

— Elvégzi ám, mert hajtják őket.

— Mindenkit hajszoznak?

— Mindenkit. Minket is.

A kasznár megint belekarolt Nagyrévibe és vonta magával tovább, messzebb a melegháztól, nehogy valaki meghallja a szavait:

— Hogy minket is hajszolnak-e? A télen, kérem, egyszer be voltunk rendelve jelentéstételre. Egymás közt úgy mondjuk, hogy ad audiendum verbum regum.

Nagyrévi ridegen kijavította:

— Regium!

— Cudar hideg volt, lehetett tíz fok minusz. Öt órára voltunk berendelve, de vendége volt a méltóságos úrnak, várnunk kellett. Ott vártunk az iroda előtt a hideg folyosón félnyolcig. Már amikor jöttünk, sötét volt. Azt' akkor, félnyolckor, kiderült, hogy az egyik kollégám, Benedek, a Béla-majorból, egy kimutatást elfelejtett behozni. Hát azon minutumban visszazavarta, haza Béla-majorba, hét kilométer innen, hogy hozza el rögtön a kimutatást. Aztán volt ám lehülyezés és leszamarazás, de úgy, mint az iskolában. Úgy ám!

Ekkor, mintha észbe kapott volna, hogy túlságosan sokat beszél, illetve, hogy már egy idő óta nem dicsér, hanem panaszkodik, sőt bírál, hát hirtelen elhallgatott, elkomorult, majd egészen más hangon rákezdte újra:

— Szigorú ember a gróf úr, mondom, de igazságos. Barlangváron mindenki megkapja, ami őt illeti. Itt nem lehet senkinek panaszja.

Mélyen Nagyrévi szemébe nézett, elszántan, éreztetve azt, hogy ő minden szót, ami a száján kiszaladt, úgylis letagadná. És folytatta:

— Nálunk kérem nyugdíjat, meg kegydíjat kapnak öreg, munkából kidőlt cselédek. Béres, gulyás, erdőkerülő. Ha valaki nagybeteg...

Elhallgatott. Mintha elakadt volna. Majd mosolygott és hirtelen ezt kérdezte:

— Szóval, a gyenge csibéket nem akarja?

— Nem — felelte Nagyrévi szárazon.

— Gondolja meg jól!

— Nem, nem.

— Úgy is jó. Még meggondolhatja, van idő... Aztán, ha már a göbölők ára iránt érdeklődött, tudja, tanár úr, hogyan lehet ezeken keresni?

A fejével a kastély felé bökött.

Nagyrévi erre kíváncsi volt. Várta a folytatást. Nézett a kasznárra.

— Nem éppen az én gazdámon, hanem általában az ilyen nagyurakon... Nem itt, hanem odafönn, Pesten. Jutalékot!

— No?

— Nem göbölőket kell eladni, hanem nőket. Felhajtani nekik, színházból, orfeumból. Hallottam ám én.

— Ugyan, hagyja a fenébe. Mi jut eszébe?

A kasznár harsányan nevetett. Élvezte Nagyrévi zavarát:

— Én nem zseniroznám magam.

— Ne vicceljen már. Nőket! Kiknek, miknek? Furcsa.

Nagyrévi másra akarta terelni a szót:

— Nekem sejtelmem sincs ilyen birtok jövedel-

méről. Mennyit jövedelmezhet ez az egész Barlangvár így, ahogy van? Az egész.

— Becsülöm vagy százhúszezer koronára.

— Hm. Havi tízezer.

— Annyi az.

— Hm.

— El tudná a tanár úr is költeni, mi?

*

A Barlangváry-család, apa, anya és fiú, a szomszédos Z.-n lévő kastélyban ebédelt, gróf Barlangváry Tamásnál, Barlangváry András unokatestvérénél. Elég nagy társaság gyűlt itt egybe, minden különösebb alkalom nélkül. Az ebédekhez és vacsorákhoz általában elégséges volt e társaság tagjainak, hogy szerettek ebédelni és vacsorázni. Otthon is, vendégségben is finom ételeket ettek, finom italokat ittak, az étkezés egyik fő gyönyörűségük volt.

Az ebédre tizennégyen gyűltek össze, Barlangváry Tamásék és tíz vendég, lehetőleg arisztokraták, ez a gróf, az a báró, amaz a grófné. Egy katonatiszt is hivatalos volt, egy ezredes, a szomszéd városka helyőrségének parancsnoka, az is gróf volt, gróf Libedinszky. A Barlangváryak nem szívesen érintkeztek rangon aluli emberekkel. A szomszéd dzsentrí földbirtokosokkal csak ismeretséget tartottak, de nem barátságot, nem hívták meg őket házukhoz soha és nem tettek náluk látogatást. Különösen Barlangváry Tamásné irtózott rangon aluli emberektől. Mikor a közeli Köves nevű birtokot egy úriember megvásárolta s beköltözött a

kastélyba, tisztelgő látogatást tett a szomszédoknál, így Tamáséknál is, Barlangváry Tamásné a lányával együtt kikocsizott, csak a férfiak maradtak otthon, Tamás és a fiú, Péter, azzal a szigorú utasítással, hogy a vendéget hűvösen kell fogadniok és egykettőre kifüstölmiök. Tamásné még orvost sem engedett magához, ha bármilyen beteg volt is, mert az orvos polgári egyén. Nem bírom nem bírom! — sóhajtotta és ha a család erőltette, toporzékolva tiltakozott. Inkább meghal, — mondta. Ha mégis úgy adódott, hogy feltétlenül szükséges volt magát orvossal megvizsgáltatnia, akkor felutazott a fővárosba és ott nem a tudományos tekintély, hanem társadalmi rang szerint választott orvost, olyant, akinek grófi vagy bárói címe volt. De született arisztokratának kellett az orvosnak lennie, holmi Korányi, Müller vagy Herzel egyáltalában nem felelt meg.

Az ebéd egy órakor kezdődött. Barlangváry Andrásék jó korán beállítottak még alig múlt tizenkettő. Közeli rokonok voltak, nem kellett nekik az időt méricskélmiök. Ebédhez a gyülekezés mindig az ebédlő melletti pipázóban történt. Tamás gróf és fia Péter fogadták a vendégeket. Tamás gróf mérsékelten hasonlított unokaöccséhez, Andráshoz. András sasorrú, őszülő magyaros bajuszú férfi volt, düledt, véreres szemekkel, vörösbarna arcbőrrel, hasonlatos a tipikus pesti vagy bécsi fiákeroshoz, csak éppen tartásának, mozgásának úriasságával különbözött tőle. Tamás úr pedig kissé krumpliorrú, császárszakállas, pislogó szemű úriember volt, aki nyilván még erőltette is a Ferenc Józsefhez való hasonlatosságot.

Tamás fia, Péter, afféle igazi degenerált arisztokrata volt, karrikaturának is bevált volna valamely vicclapba, minden további torzítás nélkül közölhette volna arcképét mondjuk a *Simplicissimus*. Sápadt, csőfejú, kopasz, keskenyajakú. És raccsolt. A két idősebb Barlangváry, Tamás és András, magastermetűek voltak, keskenyek, szikarak: András egyenes, merev, Tamás kissé előrehajló. András modora olyan, mint a testtartása, nyílt, merev, bár udvarias; Tamásé hízelgő, lágy, sunyi.

Tamás felesége, akit keresztnevéen Jankának hívtak, fanyar arisztokrata nő volt, hajlott nagy orral, szüntelenül szaglászott, mindent fitymálva, mindentől a rettegésig undorodva. Választékos szavakkal beszélt. Szinte körmönfontan, zsémbelődve, szemrehányóan, követelőn. A leánya, Olga, hasonlított hozzá, bár benne megcsillant valami természetes, gyermeki kedvesség.

Volt a társaságban egy Ferrayné nevű asszony, aki egyszerűen csak Ferrayné volt, özvegy és hogy hogyan kerülhetett mégis Barlangváry Tamáséhoz ebédre, annak bizonyára az a magyarázata, hogy az elhalt férje, Ferray Fidél, igen gazdag ember volt, gazdagabb, mint akármelyik Barlangváry s vagyonát az özvegy örökölte.

Ebéd előtt a pipázóban gyűltek össze, néhányan ürmöst ittak, egy órákor átsétáltak az ebédlőbe. A férfiak karonfogták a hölgyeket; a háziasszonyt Libedinszky ezredes, Ferrayné Büchl-mayer báró, Olgát az ifjabb Barlangváry András, Barlangváry Andrásnét Barlangváry Tamás. Több férfi volt, mint nő. A pár nélkül maradt férfiak magányosan kullogtak a többiek

után. Elhelyezkedtek az ebédlőasztal körül, az asztalfőn a háziasszony, tőle jobbra és balra lehetőleg rang és kor szerint ültek a társaság tagjai. Az ifjabb András gróf két asztalszomszédja a két fiatal Barlangváry volt, Péter és Olga. Az asztal szinte roskadásig meg volt rakva táányérokka, poharakka, ezüstevőeszközökka. Mindegyik terítéknél több pohár volt, kisebb és nagyobb, a különféle italok számára. Felszolgálták a levest. Olga oldalba bökte Andrást és a szemével mutatta, hogy figyelje az anyját, mindjárt szagolgatni fogja a levest és ha annak a legfinomabb illata is van, úgy játszik az egész arca, mintha undorodna tőle, csak lassan simulnak el majd nyugtalan vonásai s akkor kezdi a levest, mintegy beletörődve sorsába, kanalazni. Péter is észrevette ezt a pillantást és odasúgta a két másiknak:

— Valamit egyszer bele kellene önteni a levesbe.

— Ó, te illetlen! Csak nem valami csunyaá gondoltál?

— Ne-em. Mondjuk egy kis parfömöt kellene belecsöppenteni. De hogyan? Ez a bökkenő.

— Akkor mindenkinek parfömös lenne a leve. A tied is. Nem tudánk megenni.

— Éppen azon töröm a fejem, hogy csak a mamáéba kellene, mondjuk egy-két csepp gyöngyvirág parfömöt csöppenteni.

András nevetett:

— Komisz ember vagy, Péter.

— No, ezt az ötletet csak felvettem, anélkül,

hogy okvetlenül meg kellene valósítani. De hecnek jó lenne, mi?

— Tudnék jobbat — suttogta András.

Olga szemrehányóan:

— András, te is a mama rovására akarsz elméskedni?

— Nem, szó sincs róla. Én azon tűnődöm, mi lenne, ha Libedinszky székébe tűt helyeztünk volna el.

— Hát mi lenne? Mi ebben az ötletben az elemés? ... Mind a hárman Libedinszky felé néztek, aki lassú ünnepélyességgel ette a levesét és közben nem szűnt meg recsegő hangján beszélni:

— Ó, az oroszok győzelme kétségtelen.

Ekkor következett egy kanál leves, majd a folytatás:

— Csak a laikusok hisznek a japánokban. Mindaz, ami eddig történt, kezdeti siker.

Egy kanál leves, azután az újabb folytatás:

— Csupán annak a helyzetnek a következménye, hogy a japánok közel vannak a hazájukhoz, az oroszok pedig végtelen távol. Ez az egész.

— No, most mozdult egyet, — morogta András — most ment volna bele a tű!

Jáformán csak Libedinszky beszélt egy ideig, a többiek hallgatagon ettek. Leves után a többi étel következett, előételnek csirke-majonéz, majd marhasült, köretekkel, sült, parfé, sajtok és gyümölcs. Egykét nőt kivéve mindenki sokat evett, másodszor is vett egyes fogásokból. Különösen az idősebbek merültek bele az ételek élvezésébe, a fiatalok kevésbé törődtek

azzal, hogy mit esznek. Olgának körülbelül mindegy volt, csak egészben véve rossz ne legyen, amit eléje tesznek, Ferrayné éppen a kísértéségnek hódolt, mindenbe csak belekóstolt. Étkezés közben leginkább csak a szomszédok váltottak egymással egy-egy mondatot, halkan. A két Barlangváry, Tamás és az idősebb András, egymással szemközt ültek és átbeszéltek egymáshoz. András azt mondta, hogy az öreg Csillagot szeretné nyugdíjba küldeni. Túlságos mohón szaporítja a vagyonát. Csahogy, ha nyugdíjba küldi, akkor megint megnőnek a kiadások. Csillagnak nyugdíj, az új jószágigazgatónak meg fizetés. Nem lehet elbírní a sok terhet... Tamás mosolygott és ajánlattal szolgált:

— Tégy számvetést. Ha nyugdíjba küldöd Csillagot, akkor fizetsz nyugdíjat is, fizetést is. Ez a kiadásaidban egy plusz. De ha nem küldöd nyugdíjba, akkor tovább lop az öreg. Most számítsd ki, hogy mi több, a kiadásaid szaporulata-e, vagy az az összeg, amit Csillag lop. Ez csak egyszerű, no nem?

— Dehogy egyszerű.

— Miért ne lenne egyszerű! Mi van ebben komplikált?

— Az, hogy az utódja is lop majd.

Tamás hangosan felnevetett:

— Az már más! Az más lapra tartozik.

Mások, ha már megszólaltak, az ételekről beszéltek. Büchlmayer báró minden ételtől el volt ragadtatva. A cékla, még az is pompás. A kelvirág prézlivel, a köretek közt, egyszerűen felséges, mert az a derék szakács leönti valamivel, ami érdekes ízt ad neki. A

gorgonzolára megjegyezte, hogy az a Sári néni kedvenc sajtja, annyira szereti, hogy ha ráhagynák, hát megenne belőle fél kilót. A barackról azt mondta, hogy ez aztán a barack! Nem nagyszemű, de olyan az íze, mint az ananászé. Életében csak egyszer evett ilyen barackot, jól emlékszik rá, tíz évvel ezelőtt Cannesban, egy szálloda éttermében. Hát az a barack, meg ez, mintha egy fán termett volna.

Az ebéd hosszúra nyúlt, két óra elmúlt, mire a leglassúbb evő is, Libedinszky ezredes, befejezte az evést. Akkor felálltak, egymás egészségére kívánták az ebédet, kezeltek, hajlongtak és átvonultak a pipázóba. Ott szolgálták fel a feketekávé. Ezt maga a háziasszony töltögette ki csészékbe, közben szagolgatta, fájdalmas arckifejezéssel. A házigazda zsebéből kis kulcsot vett ki, kinyitott egy barna szekrényt és szivart, cigarettát szedett elő és sorra kínálta a vendégeit.

— No és ki lenne az utód? — kérdezte Barlangváry Tamás Barlangváry Andrástól.

— Magam is azon töröm a fejem.

— Talán Vérfi? — és pajzánul nevetett megint.

— Vérfi! Még nagyobb tolvaj lenne, mint a vén Csillag.

— Ez a Csillag! Ez a Csillag! Az ördög sem hinné, ha ránéz és látja azt a jó magyaros képét azzal a nagy ősz szakállával.

— Vérfi még zöld. Vannak külön gazdatisztejaim is. De ha Vérfi a legöregebb, illetve a legrégebb lenne is köztük, akkor sem tenném meg jószágigazgatónak.

— Emlékszem, András, hogy máskor dicsérted.

— Lehet. Mégis utálok.

— Ne utáld, András. Olyan szép ember azzal a pulykatozás képével és a kajla, vörhenyes bajuszával.

— Igen. Amikor beszél, úgy jár föl s alá az ádám-csutkája, hogy az ember, ha nem utálná, szeretne ráütni.

— Giga az, András, giga. Sétál a gigája... De miért nem küldöd el?

— Azt a nyomorultat? Hadd maradjon. Az előbbi helyéről is elűzték. Valami bérest megkorbácsolt.

— No, akkor nem is olyan rossz kasznár.

— Hát hajtani tudja a cselédet, az biztos. Néha magam is megsokallom.

Libedinszky ezredes már megint, vagy még mindig az orosz-japán háborúval foglalkozott. Most más hallgatót talált magának és annak magyarázta:

— Port-Arthurt sohasem fogják a japánok bevenni, ezt jegyezd meg, kérlek. Csak laikusok hisznek ilyesmit, akiket még az ujságok is bolondítanak. A vár, mondom, egy modern erősítés. Ez nem úgy van, kérlek, mint egy régi vár. Ez nem Nándorfehérvár, kérlek. Valami árok és víz és falak. Az a modern tüzéségnek nem számítana semmit. Ez, kérlek, egy erődövezet. Láncolatos, egymással összefüggő dombok, ezt úgy hívják, kérlek: erődrendszer. Nahát egy ilyet nem lehet bevenni. Itt nem lehet kérlek, rohamozni. És nem lehet szétlőni a falakat. Gyerekség. Ezt legfeljebb körülzárni lehet és kiéheztetni... A kulcsa az erődrendszernek egy bizonyos kétszázhármasság magaslat. Ez uralja a tere-

pet. Ezer és ezer japán hullott már el és ezt a magaslato-
latot nem sikerült elfoglalni. Hát nem is fog sikerülni.
Az ki van zárva. Ausgeschlossen!

András megbökte Olgát:

— Most! Most kellene, hogy itt legyen a tű a ka-
rosszékben és megsúrja.

Péter is a közelükben volt, Olga mögött állt. Le-
hajolva megkérdezte:

— Akkor talán engedékenyebb lenne?

— Igen, — állította komolyan András. — Csak
ne ne vess. Érdemes lenne egy ilyen kísérletet elvé-
gezni. Most, ugye, azt mondta, hogy a japánok sohasem
foglalják Port-Arthurt bevenni. Ki van zárva. Ausge-
schlossen! Akkor kapná a tűszúrást és újra feltennék
neki a kérdést: No, mi van azzal a Port-Arthurral? El-
foglalhatják a japánok vagy sem?

Olga: — Azt hiszed, akkor már azt mondaná, hogy
elfoglalhatják?

— Szó sincs róla. Nem olyan könnyű legény. Ta-
lán még dühösebben állítaná, hogy ausgeschlossen. Ki
van zárva! De kapna egy másik tűszúrást. Azután egy
harmadikat. Jó mélyet persze, egészen fel a hasáig.
Akkor már alkudozni kezdene. Lehet, hogy már lengye-
lül beszélne. Azt mondaná, hogy végre is ő nem tud-
hatja biztosan. Lehet, hogy nem foglalhatják el, lehet,
hogy elfoglalhatják.

Olga és Péter szinte meggörnyedtek a nevetéstől.
Hallatlanul mulatságos volt, ahogyan András halkan
és komolyan adta elő, hogyan is folyna le a szen-
zációs kísérlet. A kezével időnként döfött egyet a le-

vegőbe, mutatta az újabb és újabb tüzúrásokat. Jött a tizedik, a harmincadik tüzúrás, András egészen nekihevült és a képzeletbeli Libedinszky ezredes már egészen elalélt: és alig hallhatóan nyöszörögte: Elfoglalhatjá-á-ák, persze, hogy elfoglalhatjá-á-ák. Kérem alázatosan, nekem fogalmam sincs róla, mert én hatökör vagyok, de bizonyára elfoglalhatjá-á-ák.

Hárman félrevonulva, összebújva, csodajól mulattak. Dehát ez csak a képzelet tréfás játéka volt, a valóság az maradt, hogy Libedinszky recsegett tovább és tisztán lehetett hallani a szavait:

— Kérlek, az egész japán kezdeti siker egy hadászati újításnak köszönhető: feltalálták a lövészárkokot. Elássák magukat, kérek. Nos, kérek, ez semmi, mert ezt az ellenség is rövidesen meg fogja csinálni és passz.

A háziasszony második csésze feketekávéval kínálta vendégeit. Néhányan kértek csak, ő maga is öntött magának és az orrához emelve, hosszasan szagoltatta a kávé.

Barlångváry András is figyelni kezdett Libedinszkyre, felkapta a szót és ismételte:

— Elássák magukat, elássák magukat. Különös. Ami időnkben ez még nem volt.

— Ja, — mondta Libedinszky, — valamikor még sok minden nem volt, ami ma már van. És sok minden volt, ami ma már nincs. Valamikor volt falanx és ma már nincs. Valamikor nem volt rajvonal, kérek, és ma már van. Ezt meg, ezt a rajvonalat, Nagy Frigyes találta ki.

— Hm! — csóválta a fejét Barlangváry.

Tamást nem érdekelte a hadászat, megmaradt a belpolitikánál, amelyről eddig is beszélgetett Barlangváry Andrással:

— De mit akar tulajdonképpen az ellenzék? Azt magyarázd meg nekem.

— Fogalmam sincs róla, — felelte András gróf.

Büchlmayer báró szolgált felvilágosítással:

— Az ellenzék meg akarja buktatni a kormányt.

— De miért? Hát kaphat jobbat?

— Nem jobbat akar, hanem a legjobbat szeretné, ő maga akar kormányozni.

— Ez abszurdum.

— Ők nem így ítélik meg.

— Hiszen őfelsége...

— Őfelségének nem sok baja lenne velük. Ha hatalomra kerülnének, teljesítenék őfelsége minden kívánságát. Ami ellen most obstruálnak, illetve a paktumig obstruáltak, azt, vagyis az ujoncozási javaslatot ők szavazták meg.

— Én csak Andrássyt nem értem, — jelentette ki Tamás gróf. — Mert az ilyen polgári ügyvédek, mint az a Polónyi, meg akár a többi, azokkal nem törődöm. De Gyulát nem értem.

— Barlangváry András eltűnődött. Aztán kivágta:

— Mit nem értesz? Rivalizál Tiszával. Ez az egész. Tisza a kormányelnök, tehát Gyulát az ellenzékkel barátkozik.

— Érthetetlen egy... egy... egy rendes embertől.

Ferrayné szólt közbe:

— Tamás, helyet cserélek magával. Közelebb ülök a feleségéhez, aztán maguk tovább politizálhatnak. Ez engem nem érdekel.

— Parancsoljon, — állt fel Tamás.

— Még ha megmaradtak volna az orosz-japán háborúnál, azt még kibírtam volna. De Tisza és az ellenzék, ez már sok nekem.

— Nagy Frigyes is sok. Régen volt, sokat írtak meg beszéltek már róla, — mondta nevetve Büchl-mayer báró.

De legalább érdekes ember volt.

A helycsere megtörtént, a két nő egymásra mosolygott.

— Meddig maradsz Erdősön? — kérdezte Barlangváryné Ferraynétól.

— Fogalmam sincs róla. Únom már. De ilyenkor nyáron Pestet is únom.

— Mikor voltál fenn utoljára?

— Néhány hete. Megnéztem a virágkorzót.

— Sajnos, én nem láttam. András azt mondta, hogy őt nem érdekli, egyedül meg nem akartam felutazni.

— Pedig szép volt. Engem szórakoztatott. Egyéb szórakozásom aztán nem is akadt. Még voltak színi-előadások, de a színházakkal határozottan pechem volt. Képzeld, elmentem az Operába és valami kúnokat kellett végighallgatnom. Szörnyű volt.

— Kúnokat?

— Igen. Képzeld egy opera, aminek az a címe, hogy Kúnok. Nem is tudom, ki a szerzője, valami ma-

gyar. Mondom, hogy szörnyű volt. Képzeld, a Kuthen is szerepelt benne.

Most, egész véletlenül, többen befejezték azt, amit mondani akartak, csend állt be. Ebben a csendben azután úgy hangzott fel, hogy mindenki hallhatta:

— A húst egy ideig még párolják, körülrakják a hagymás zsírban sütött szalonnadarabokkal, végül leöntik ezzel a szósszal és kész.

És ezt férfi mondta egy másik férfinak. Senki sem nevetett, feltűnő sem volt ebben.

A két Barlangváry már valami birtokperről beszélgetett. Tamás pere volt, arról panaszkodott, hogy nem áll valami jól az ügy.

— Mondd, András! Most eszmélek csak rá, hogyan van az, hogy ma csak hárman jöttetek ebédre? — kérdezte Andrástól Olga váratlanul.

András a kérdésen elcsodálkozva nézett unokanővérére:

— Hányan jöttünk volna?

— Hát mi van azzal a... a... a... hogyan is hívják? ... Pelikánnal?

— Ja? Pakulárral. Már nincs nálunk.

— Hogyhogy?

— Elment, be kellett vonulnia fegyvergyakorlatra.

Péter elnevette magát:

— Ez nem rossz! Pakulár, mint katona. Ha csupa ilyen katonájuk lenne a japánoknak, egy-kettőre megrohamozhatnák azt a... hányas magasztot is?

— Fene tudja. Kérdezd meg Libedinszkytól.

— Nem fontos.

— De csak kérdezd meg. Hátha most más számot mond, mint az előbb.

— Csacsi vagy, András. Hogyan ellenőrizhetjük, hogy más-e a szám, ha nem emlékezünk rá, mit mondott.

András azért is megkérdezte Libedinszky ezredest:

Libedinszky bátyám, kérlek!

— Parancsolj!

— Hányas az a magaslat, ott Port-Arthurnál? Amiről az előbb beszéltél.

— Kétszázhármass. Kettőszázhármass!

— Köszönöm.

— Felsültünk, — nevetett halkán András. — Az előbb is ezt a számot mondta. Szóval tud valamit az öreg.

— No hallod. Hetek óta ír róla minden ujság.

— És mondd, kérlek, ez a Pakulár... izé... jutottatok vele valamire? — kérdezte Péter.

— Mire lehetett volna jutnunk?

— Hát a tanulásban. Tanultál valamit?

András legyintett:

— Majd levizsgázok.

— De készültetek?

— El sem kezdtük a tanulást.

Péter kacagott:

— És ha elkezdtétek volna. Ez a... a... Pakulár... tud ez valamit?

— Bizonyára.

— Mert nagy szárnak látszik, ne haragudj.

— No ne-em. Pakulár nem számár, igen tűrhető ember.

— Kicsit mulya, erősítette meg bátyja véleményét Olga.

— Talán nem is mulya. Kicsit félszeg. Ez érthető is egy ilyen szegény ördögnél.

— És most te magad fogsz tanulni?

András lemondóan legyintett:

— Van már egy másik agyusztálóm.

— Brávó! Szintén Pakulár? Vagy az talán már csakugyan Pelikán?

— Nagyrévi nevű.

— Maradjunk annál, hogy Pakulár. Nekem tetszik ez a név.

*

Nagyrévi, miután elvált Vérfitől, még sokáig sétált a parkban, azután bement a szobájába, hogy kéznél legyen, ha a család hazaérkezik. Várt, unatkozott, olvasnivalója nem volt, mert a tanításhoz szükséges két jogi szakkönyvön kívül mást nem hozott magával. Hol leült, hol föl-alá járkált, türelmetlen volt. Az első benyomás gyakran döntő fontosságú, vajjon milyen lesz a gróf és a grófné, hogyan sikerül a bemutatkozás, illetve az első beszélgetés? Az idő múlt, kiment a folyosóra a bejáráig, nézelődött, senki és semmi. Meglátta Ferencet. Kérdőzködött tőle:

— Még nem jöttek haza?

— A méltóságos úr még nem jöttek haza — vá-

laszolta Ferenc mereven s válasza úgy hangzott, mintha kijavította volna Nagyrévit, hogy így nem kell kérdezni.

No, ezt jól megnevelték, ezt a hülyét — gondolta Nagyrévi. És bosszankodott. Eltűnődött azután rajta, hogy milyen nehéz neki ezeket a furcsa címeket a szavaihoz odabiggyeszteni. Dr. Pakulár talán tudta ezt a csuda mesterséget? Mit is mondott erről? Érdekes, hogy némely embernek meg sem kottyán az ilyesmi, az ilyen megalázkodás. Szirt úr, az úriember, biztosan jól csinálná. Esetleg még ő javítaná ki az inast. Ezt a Ferenc nevű szörnyeteget. Ezt a Ferencet azután alaposan kiherélték, kezét, lábát levágták, ez már nem is ember. Ez gép. Inas. Valami nagy emberszörny-gyárban állíthatnak ilyeneket elő... Eh, ideges számár vagyok — gondolta. Más nyugodtan csavarogna tovább a parkban. Ha jönnek, hát jönnek. Itt lesznek. Majd előkerítenek. Minek őket órák hosszat lesni?

Amikor erről hánytorgott, még nem várt többet félóránál... Leült a dívánra. Egy kicsit most már ábrándozni is tudott. Talán kicsit unatkozik majd — ezt mondta a fiatalúr. Bizonyára sajátmagáról tudja, hogy itt nagyokat lehet unatkozni. Jólét, kényelem, csend, nyugalom, az van itt annyi, hogy az ember esze lassan megáll és... és... hát ő még olvasni sem tudna itt, ha volna is mit. Félálomba szenderült. Csaknem egészen elaludt.

Barlangvályék jó későn hagyták el Z.-t, estefelé érkeztek haza. Még az úton azt mondta Barlangvály gróf a fiának:

— Hát azt a fiatalembert majd a vacsoránál meglátom, mi?

— Igen.

— Azután milyen? Nem valami madárijesztő?

Érdeklődni az új szegény fiatalemberről, ez csakugyan egy madárijesztőről jutott eszébe a grófnak. Mert az egyik földszalag végében, az út mentén madárijesztő állt. Két vékony karóból kereszt, azon szakadt szalmakalap és foszlányokban lógó fekete kabát.

András felelt a kérdésre:

— Egész tűrhetőnek látszik.

Ezt a témát be is fejezték, más következett:

— Ezeket a parcellákat szeretném megvásárolni. Hogy ne végződjk Tó-pusztá itt ebben a keskeny ékben.

András hallgatott. Helyeselnie nem volt muszáj, ellenkezni meg eszébe sem jutott volna.

Ezzel a kérdéssel is elkészültek. A nap már alatt járt a nyugati éggömbön, éppen szembe vele robogott a kocsijuk, a piros napgolyó, az ég szép kéksége, a szeszélyes alakú bárányszerű felhők, mindez nem lehetett ok a beszélgetésre. Talán a fejük körül röpködő bogarak inkább. De egy szőrös, hernyóformájú repülő szörnyetegről, amely az arcába vágódott, csak ezt mondta Barlangváry gróf:

— Az ördög vinné el ezeket a férgeket.

A grófné apró muslicákat vert el az orráról, füléről és mosolyogva jegyezte meg:

— Sokat tud beszélni ez a Libedinszky.

A vacsora ideje nyolc óra volt. Félnyolckor benyitott András a Nagyrévi szobájába. Nagyrévi talpra ugrott.

— Jóestét. Aludt?

— Nem, csak úgy félig.

— Nemsokára vacsorázunk. Mindjárt viszem is magammal.

És egy kicsit várt. Számított ugyan rá, hogy Nagyrévi nem fog átöltözni, Pakulár sem tette azt, de azért, hátha.

— Akkor nem unatkozott.

Közben szétnézett a szobában, mit rakott ki ez a szegény fiatalember. Ez a vizsgálódás olyan diszkrét volt, hogy Nagyrévi nem vehette észre.

— Minden pénteken átmegyünk Z-re ebédre. A jövő héten maga is velünk jön.

Nagyrévinek is illett valamit mondania, okosabb nem jutott eszébe:

— Messze van az a Z.?

— Ne-em. Tíz kilométerre.

Nagyrévi, hogy valamit mégis teljesítsen, legmosta kezét a mosdótálban.

— No, mehetiünk — és András elindult. Ment előre, Nagyrévi utána.

A nap lebukott, a kastély halljában már lámpák égtek. Nagyrévi délben nem is vette észre, hogy milyen a hall. Hogy csupa vadászagancs, fegyver és lovat, falkavadászatot ábrázoló kép. A hallból jobbra vezető folyosóra kanyarodtak, ott fogasok vonultak a fal mellett, azok fölött szintén agancsok és kardok, pajzsok és

régi puskák voltak láthatók. Egy ajtónál megállt András, kopogott és rögtön kinyitotta. A pipázóba léptek. A grófné már ott ült, valamivel foglalatосkodott.

— Nagyrévi úr! — mondta szertartásosan András.

— Kezét csókolom, — rebeget halkán Nagyrévi és meghajolt.

— Isten hozta, — a grófné kezét fogott vele és leültette: — Üljön le.

Nagyrévi beleült a kényelmes karosszékebe, szemben a grófnéval. Láta, hogy a grófné nyakkendőket köt, bordópiros selyemfonálból. A kötetet most abbahagyta és letette a pápaszemét. Jól megnézte Nagyrévit, az is őt. Negyven év körüli, kövérkés, őszülő hajú asszony volt a grófné, olyan, akire azt szokták mondani, hogy még mindig szép. Halk a hangja, lágy a szava:

— Sajnálom, hogy ma még nem vihettük magunkkal, bizonyára unatkozott.

— Nem unatkoztam, sétáltam a parkban.

— Ó, az nem nagy szórakozás. A mi parkunk kicsiny.

— Sok szép fát láttam benne.

— Nem éhezett meg? Mi nem szoktunk uzsonnázni. De ha maga kívánja, adatok magának mindig uzsonnát.

— Köszönöm, én sem szoktam uzsonnázni.

Ez alatt a beszélgetés alatt András állt és mintha elmerülten bámult volna maga elé a szőnyegre. Jött Barlangváry gróf:

— Jóestét — és már nyujtotta Nagyrévi felé a kezét.

Nagyrévi felállt és meghajolt.

Barlangváry gróf leült és Nagyrévi székére mutatva csak ennyit mondott:

— Tessék!

Egyideig szótlán maradt, mintha azon tűnődött volna, hogy ugyan mit is mondjon ennek a fiatalembernek, vagy mit kérdezzen tőle. Majd felállt, kinyitott egy szekrényt, cigarettát tett a kis kerek asztalkára:

— Dohányzik?

— Köszönöm, nem dohányzom.

— Az derék! És van-e már egy négyemeletes háza Pesten?

— Még nincsen.

A gróf rágyújtott egy cigarettára, András is kivett egyet a dobozból és ő is rágyújtott. Egy perccig egymás mellett álltak. Az apa valamivel magasabb volt a fiánál, de keskenyebb, nyulánkabb termetű. A fiú vállas, domború mellű. Arcra sem hasonlítottak egymáshoz. Az apának sasorra volt és magyaros bajusza, szinte lilába hajló vöröses barna az arcbőre. A szeme kissé kidülledt, az orra végétől két barázda húzódott lefelé a szája széléig. Nagyrévi nézte ezt az arcot és keménynek, szigorúnak érezte. És kegyetlennek. Bár nem tudta, hogy nem rálátás-e ez, mivelhogy azt a bizonyos történetet hallotta a grófról, illetve a fia haláláról. A történet és ez a külső passzoltak volna egymáshoz, viszont az öregúr olyan megvesztegetően udvarias, majdnem gyengéd volt, hogy Nagyrévinek kételkednie kellett a történet hitelességében.

Az apa leült, András állva maradt, a grófné fel-

tette ismét a pápaszemét és kötött tovább. András az ablakhoz sétált és kibámult rajta, odakünn már sötétedett. A szobában a világosságot egy kerekégőjű óriási petróleumlámpás szolgáltatta.

— Hát... kezdjék meg minél előbb a munkát, mert azt hiszem, sok idejük nincsen.

Nagyrévi hallgatott.

— Mikor is lesz az a vizsga? — ezt Andrástól kérdezte az apa, ő is felelt:

— Október eleje körül.

— Pontos terminus nincsen?

— Még nincs.

— Hát... Ez nem egészen két hónap. — Most a gróf Nagyrévihez szólt: — Úgy gondolom, hogy napi kétórai tanulás elég lesz.

— Azt hiszem én is, — mondta Nagyrévi.

— Már nem mintha ennyitől jogtudóssá válhatna bárki is, hanem mert a fiatalurat nem lesz könnyű ennyire is befogni.

András háttal állt a beszélgetőknek, nem fordult meg, úgy tett, mintha odakünn az esti árnyak közt kutatna valamit.

— Nem lesz könnyű dolga, — folytatta az apa — erről bizonyára már informálta magát Pakulár.

— Igen — bökte ki Nagyrévi.

— Andrásnak kevés türelme van a tanuláshoz. Én ugyan már megmagyaráztam neki, hogy...

A grófné közbeszólt:

— Nekem megígérte, hogy most már tanulni fog. És a fia felé tekintett. Szerette volna hallani a

szent ígéret megismétlését, de a fiú makacsul állt, bámult ki az ablakon és egyelőre mintha nem szándékozott volna megfordulni, még kevésbé a róla folyó beszélgetésben résztvenni.

Kis csend következett. Nagyrévi a petróleumlámpát figyelte, annak buzgó sárga lángját, és az volt az érzése, hogy ilyen világosságnál szívesebben elolvasgatna, mint a kávéház rikító villanyfényében.

— Tamás azt mondja, hogy a pere nem áll valami jól — fordult a feleségéhez a gróf.

— A multkor még nem így beszélt. Akkor nagyon bizakodott.

— Tegnap kapott értesítést az ügyvédjétől.

— És az ügyvéd ilyen őszintén informálta?

— Nincs megelégedve az ügyvédjével. Amint látom, nem bízik benne.

— Az elég baj.

— Nem tudom, alapos-e az aggálya, de az ügyvédekkel mindig csehül áll az ember. Az ügyvédnek feltétlenül megbízható, becsületes embernek kell lennie, — mondta a gróf és önkénytelenül ránézett Nagyrévre.

Nagyrévi ezalatt a beszélgetés alatt arra eszmélt, hogy sokszor esik itt majd szó olyan dolgokról, amikhez ő nem ért és amik nem is tartoznak rá. Akkor bizony majd lóg az ürben, ég és föld között, mint egészen felesleges jelenlevő. Jó lenne cigarettázni, legalább ilyen esetekben füstöléssel töltené az időt s így a többieknek kevesebb gond és teher lenne. Az utolsó szavakra, melyekkel a gróf az ügyvédekről mondott véleményt,

szinte megdobbant a szíve. Hiszen még rá is nézett a gróf, mintegy várakozással. Tehát a gróf becsületességet, a feltétlen megbízhatóságot kívánja az ügyvédől. Ez az első mozzanat, amely az ő kételkedő lelkében is reményeket gerjeszt.

Egy távoli gong ütött valahol a folyosón vagy a hallban. A gongütés után azonnal megnyílt az ebédlőajtó s megjelent az egyik inas:

— Tálalva van! — jelentette.

A gróf és grófné felállt, Nagyrévi is. András oda lépett az anyjához, karonfogta, utána lépdelt Nagyrévi, akít a gróf maga elé tessékelt.

Az asztal ugyanolyan pazarul volt megterítve, mint délben. A grófné leült az asztalhoz, a gróf mutatta meg Nagyrévi helyét, a háziasszonytól jobbra. A háziasszonytól balra ült a gróf, a háziasszonnyal szemben András. Ez már igen! Ez a rendezés tetszett Nagyrévinek. Ő a vendég, ő kapta a háziasszony után az első helyet. De nem ám úgy, mint Magyarýéknál, ahol még szűkebb-körű családi ebédkor is a hetedik, nyolcadik volt, csupán a nevelőnőt és a saját tanítványát előzte meg a screndben. Úgy látszik, igaza van Pakulának, itt előkelően bánnak a vendéggel.

A vacsora valami zsírban sült sós lepénnyel kezdődött, tehát tésztával. És mindjárt fel volt adva a lecke, hogyan kell azt enni? Mert a háziasszony, akinek először nyújtotta az inas a tálát, kezének egy elhárító mozdulatával jelezte, hogy nem vesz belőle. Következett Nagyrévi. Kivett egy lepényt. Ekkor az inas átsétált a tállal a grófhöz. Nagyrévi nem tudta, hogy villá-

val, vagy villával és késsel kell-e ennie. Várnia kellett, míg a gróf lát neki a lepénynek. Vizet töltött tehát a poharába, azaz csak akart tölteni, mert mihelyt nyúlt az üveg felé, az inas ott állt már a háta mögött, megtogta az üveget és ő töltött. Nagyrévi ivott, jó sokáig. Ez az időnyerés elég volt ahhoz, hogy kiderüljön, aminek ki kellett derülnie. A lepényt villával és késsel eszik. Csupán abban tévedett Nagyrévi, hogy azt hitte, senki sem lát át manőverezésén. Mindenki pontosan tudta, hogy mi történt, illetve ami történt, miért történt, még a két inas is. No, de nem esett baj, sőt mindenki meg volt vele elégedve.

— Mi ujság Pesten? Mi már régen nem voltunk fenn, — mondta a grófné, Nagyrévihez intézve szavait. — Ugye most holtsezon van?

Nagyrévi nem tudta, mit kell erre felelnie. Legegyszerűbb volt ráhagynia:

— Igen.

— Már úgy értem, hogy se színház, se parlament.

— Nem szoktam színházba járni — felelte Nagyrévi.

— Valami új darabot adtak a Nemzetiben a szezon vége felé. Azt sem láttam. Attól a... a... mi is a címe, András?

— Bizánc.

— Igen. Bizánc. Herczegtől. Te megnézted?

— Nem láttam. Nem igen jártam színházba.

Nagyrévinek feltűnt, hogy a két felszolgáló inas milyen szótlannul, merev képpel, gépies mozgással tesz-vesz. Csupa szemfűl mind a kettő, az urak gondolatát

is felfogják és már teljesítik is kívánságukat. Zajtalanul járnak, talán lábujjhegyen, szekrénytől asztalig, asztal körül és vissza a szekrényhez. Igen, bizonyára lábujjhegyen járnak, látszik is a mozgásukon, hogy ne kopogjon a sarkuk a padlón. Egymással hiba nélkül működnek össze, bár soha egymáshoz nem szólnak, általában senkihez sem szólnak, csak a tekintetükkel beszélnek, persze egymás közt. Olyan az egész vacsorázás, mint kitűnően betanult és előadott némajáték, már ha kiszakítjuk belőle az oda nem tartozó elemeket, azt, hogy az urak itt-ott váltanak néhány szót egymással.

A második fogás valami sült volt, számtalan körettel. A sültöt a borotvált képű inas hordta körül, utána vonult a bajuszos a köretekkel. A bajuszossal baj történt. Az egyik köretes tálat, súlyos hibát követve el, úgy vonta el a grófné elől, hogy megérintette vele a vállát. A bajuszos zavarában elpirult, a grófné meg sem rezzent, csupán egy pillantást vetett a gróf felé, de az éppen a tányérjára nézett, nem vett észre semmit.

Tejszínhabos sütemény után gyümölccsel fejezték be a vacsorát. Amikor elkészültek az étkezéssel, még egy kicsit ülve maradtak, mert a bajuszos inas egy kis könyvecskét, afféle keménytáblás irkát tett a gróf elé. Abba írta bele a szakács a másnapra vonatkozó javaslatait. A gróf vette kezébe a füzetet, nem a grófné, mormolva elolvasta, az ételek franciául voltak az inkába írva. A gróf valamit kihúzott, be is írt az irkába és visszaadta a bajuszosnak. Akkor a háziasszony felállt, utána a többiek, egymás egészségére kívánták a vacsorát és visszamentek a pipázóba.

Az est Nagyrévinek nem volt unalmas, mert néhány szón kívül egyáltalában nem kellett beszélnie, áthadhatta magát a nézelődésnek és hallgatta a családi csevegést. Megtudta, hogy a „papa” holnapután talán eljön három-négy napra látogatóba. Ugyanakkor vendégek is érkeznek. Az öreg úr külön étkezik és amíg a vendégek itt lesznek, nem jön a pipázóba sem. Ezt nem értette, de néhány szóból sejthette, hogy mi ez az ok. Az öregúr már nagyon öreg, messze túl jár már a nyolcvanon, el-elálmosodik a társaságban és el is alszik. Nyugtalan öregember, túlságos buzgalommal utazgat, látogatja a fiait.

Az est folyamán a gróf többet beszélt, a grófné kevesebb, ő megint elkezdett kötni.

— Ez a tied lesz, András.

— Köszönöm.

— Pravonszky talán már holnap megérkezik.

— Majd sürgönyöz.

— Nem túlságosan szimpatikus ember.

— Nem rossz fiú pedig.

— Holnap már tanultok, ugye?

— Igen — és András szinte riadtan nézett Nagyrévre.

— Legjobb lesz naponként reggel, mi?

— Igen.

— Hol fogtok tanulni? Talán Nagyrévi szobájában.

Andrásnak ez nem tetszett:

— Ne-em. Inkább fenn, az én szobámban. Tízkor kezdjük.

Azután kiderült, hogy ha sok vendég lesz, nem lesz elég a dohánynemű. Már meg kellett volna érkeznie, amit Pestről rendeltek. Ha késik a küldemény, úgy látszik, valakit el kell szalajtani V.-be, a nagytrafikba.

— Ötszáz korona havonként csak a dohány, — mondta a gróf, Nagyrévire nézve, mintha panaszkodott volna neki, hogy milyen nehéz a megélhetés.

Amikor aludni tértek, Nagyrévi együtt ment ki a pipázóból a gróffal. A folyosó utolsó ajtaján a gróf benyitott. Egy kis szoba volt látható közönséges bútortattal. Egy széken egy kopott parasztruhás öregember ült és pipázott. A gróf felordított:

— Takarodsz ki, te kutya!

Az öregember felállt és kezdett kifelé topogni, a gróf mintegy magyarázólag még ezt mondta, lihegve a haragtól:

— Ide beül a disznó.

*

Nagyrévi zavartan köszönt el a gróftól és sietett a vendégházba. Emberre így ráförmedni! Öregemberre! Rongyos, szegényemberre. Ősz szakálla van és mégis azt mondta neki, hogy te. Takarodsz ki, te kutya! Még a kutyának sem kellene ezt mondani. Vajjon ki lehet? És mi volt a bűne? Csak az, hogy beült abba a szobába és pipázott? Persze a gróf nem szolgált felvilágosítással, ő meg nem kérdezősködhett. Mégis mi történt volna, ha ő megkérdezi: Ki ez az öreg és mit csinált? Rá is ráordított volna, hogy semmi köze hozzá?

Azt talán nem tette volna, de bizonyára nem tetszett volna neki a kérdés. Egészen paprikavörös lett. Ilyen csekélység miatt. Pedig az est folyamán milyen rokon-szenvesnek látszott. Vándorló, koldus, elcsapott cseléd az az öreg?

Bement a szobájába, meggyújtotta a lámpát. Az ő lámpája is körégős volt, igen jól világított. Sárga, meleg fényénél megnézte az óráját, háromnegyed tizedet mutatott. Most mit tegyen? Lefeküdni korán van. Bár, úgy látszik, itt meg kell majd szokni a korai lefekvést. Ha beáll az éjszaka, nincs mit tenni. Kár, hogy olvasnivalót nem hozott. Nem gondolt hosszú, nehéz estékre. Sok mindenre nem gondolt. Nem voltak emlékei, amelyek alapján képzelődhetett volna a kastélybeli életről. Csend fonta körül, kísérteties csend. Szobájának ablakai nyitva voltak, az ágy megvetve. Micsoda ágy, micsoda fehérnemű! Hófehér huzatok, hófehér lepedő! Piros paplan, rajta külön takaró, két duzzadó párna, kisvankos, csipkés huzattal. Elnézte az ágyat. Talán... ilyen ágyban jól lehet aludni. Itt minden finom, pazar, kényelmes, — ez a tudat megnyugtató. Vajjon vannak-e nyugtalan gazdag emberek? Arra nem gondolt, hogy ez az egész vendégség a kastélyban csupán püünkösdi királyság és utána vissza kell térnie abba a sorsba, amelyből jött.

Föl-alá járt a szobában. Kongtak a léptei. Gyötörte az egyedüllét. Arról is ábrándozott, hogy ha esze lenne Andrásnak, hát bejönne hozzá. Együtt még csavaroghatnának egy kicsit. De most beszélgetni is lehetne. Kettesben, a végtelen időben, sürgető cél nélkül, hosz-

szan, meghitten... Talán Ferenc mutatkozik még. Akárki, csak ember legyen és néhány szót lehessen vele váltani. Ha... egy nő jönne be most hozzá. Egy szép fiatal nő, csak úgy váratlanul, mosolyogva betoppanna.

Az ablakhoz ment és kitekintett az éjszakába. Tiszta volt az ég, ragyogtak a csillagok, szinte sziporkáztak. Most látta, hogy az ablakok délre nyílnak. Mert balfelől látta a holdat, amely a keleti égbolton már magasan járt. A sovány sarló a C-betű domború szárát mutatta, crescit növekszik, tehát — ez a fogyó hold. Szellő sem lebben, a fenyőfák sötét lombjai komoran, szinte holtan mozdulatlanok... A csendet távoli kutyaugatás szakította meg. Jó ilyenkor a kutyaugatást is hallani. Igen, takarodsz ki, te kutya! Ha semmi hang fel nem csendülne, az ember már szorongást érezne és arról képzelődne, hogy ilyen elhagyott helyen, kívül a falun, rablók támadhatnák meg a magányos kastélyt. Rablók. Ha jönnének csakugyan, mi történne akkor? Mit csinálna például a gróf úr? Megjelennének a rablók, villogó szemmel, gyilkolásra készen. A gróf úr akkor is ilyen sztentori hangon ordítana fel? Takarodjatok ki, kutyák! És András? A grófné biztosan megijedne és remegne. Ő jó asszony. Jónak kell lennie. Benne nem csalódhat... Az ügyvédekéről azt mondta az öreg gróf, hogy azoknak becsületeseknek kell lenniök. És így megbízhatóknak. Becsület és megbízhatóság, — ezt tudná vállalni. És hátha mégis sikerülne itt maradnia. Akkor néhány esztendő múlva az ügyvédjük lehetne. Csak egy kis türelem, egy kis önuralom kellene. Biztosan vannak

pereik, szerződéseik és az egyik ügyfélhez kapcsolódna a másik, nagy a család, sok a birtokuk... De jaj, mi minden történhetik még addig! Nem lehetséges-e, hogy ez a rablólovag egyszer majd rá is ráordít? Akkor pedig... Eh, ez nem valószínű. Mit is törődik ő azzal az öreg emberrel, aki ott ült és pipázott abban a szobában? Az sem törődik talán olyan sokat magával. Talán már régóta nyugodtan alszik. Miért is kötötte a sors az ő lelkét annyira össze a nyomorultakéval? Hát nincs ebből a betegségből szabadulás? Mindig ez a pártosság: habozás nélkül, a tények ismerete nélkül, a szegényember mellé állni. Szirt úr most kicsúfolná. Hogy nem úriember, — állapítaná meg századszor, diadallal. És igaza is lenne. Csakugyan nem úriember. Az úriasság csak jelmez rajta. Játssza a nem neki való szerepet. Zakó, félcipő, keménygallér, nyakkendő! Nagyrévi úr! A leveleken, ha nem hazulról jönnek, ez a cím: Nagyságos Nagyrévi István joghallgató úrnak. Micsoda is hát ő? Az a két kertész is kalapemelgetve, szinte fátyolos hangon köszöntötte, csaknem áhítatos tisztelettel. A nagyurakkal egy asztalnál ül. A háziasszony után, az ő jobbján, a házigazda előtt. Tisztára komédia.

És tovább rajzoltak elállíthatatlanul a gondolatai. Bő áradással, így: Pedig olyan nyilvánvaló, hogy mi vagyok. Csak éppen szavakba nem önthető, ki nem mondható, pontosan meg nem határozható, mégis talán minden ember, aki ismer, tudja. Ha nem is tudja, mert a jelmez kissé félrevezeti, akkor is érzi. És érezni, ez a jobbik tudás. Ezért olyan tartózkodó S. Irén kisasszony is. Ezért. És az a külö-

nös, hogy mégis mindenki téved. Én magam is tévedek. Mert kísérelném csak meg, hogy kimenjek az éjszakába és megkeressem azt a kivert kutyát, az öreget. És szóljak hozzá néhány jóságos szót. Ha hálás lenne, akkor is nem a sorstársnak, hanem a nagyságos úrnak hálálkodna. Talán azt hajtogatná, hogy kezit csókolom. És mi lenne, ha nem hagynám el, mennék vele tovább, amíg magához való emberek közé ér? Micsoda zavar, micsoda megrökönyödés keletkezne hirtelenében! Ha addig beszélgettek, hát egyszerre elhallgatnának. És ha sokáig köztük maradnék, alig várnák már, hogy menjek tovább, hagyjam el őket, hadd maradjanak maguk közt. Mi lenne, ha a béresek közé mennék? A kertészek közé, a munkások közé? ... Most itt vagyok. Idegenül, mint más földrésről való vándor. Ahogy ülök köztük, abban semmi természetes sincsen. Egy feladat teljesítése ez: most pedig félkilenctől fél-tizig ülünk. Soha nem feledkezhettek meg magamról. Nem káromkodhatok. Nem kiálthatok fel, hogy ejha! Vagy hogy: a fene megette! Nem mondhatok borsos vicceket. Nem panaszkodhatok szívből, elkeseredetten, még csak nem is dicsekedhetek túlságosan, mert nem lehetek én magam a társalgás középpontja.

Elővette a szekrényből a római jogi tankönyvet. Hogy majd átfut az első néhány fejezeten, hiszen reggel már megkezdik a tanulást! Fel kell frissítenie emlékezetében az anyagot.

Leült az asztalhoz, maga elé tette a könyvet. Azután ... ki sem nyitotta. Behúnyta a szemét és várt. Jó lenne elálmosodni. Vagy ... jó lenne egy beszélgető-

társ. Egy szép nő. Csakugyan lehetetlenség ez? Itt is úgy, mint máshol? Ez az elátkozott kastély. Ki kellene menni a folyosóra és megnézni, nem röpködnek-e odakünn boszorkányok. Ódon kastélyok hangulata, az itt nincsen. Unalom van és tehetetlenség. Kellemesen lehetne emlékezni a multra, ha emlékei lennének az embernek. Ábrándozni a jövőről, ó, ez már sokszor volt...

Az ablakhoz ment és becsukta. A másikat is becsukta, ok nélkül, csak úgy megszokásból, mert otthon, a Hernád-utcában, földszintes és udvari a lakásuk. Jó lenne itt és mégsem jó. Mert Pesten lenne jó, anyagi bőségben, biztonságban. Ha ott volna egy szép nagy szobája, amelyben magányosan lakhatna. Igen, ha külön lakást tarthatna s csak ebédelni és vacsorázni járna haza. Ezenfelül hetenként egy látogatásra, délután. Felnőtt férfinak künn a helye a világban. Már az is megtörtént, hogy egy lánnyal karonfogva ment az utcán és szakadatlanul arra kellett gondolnia, nem találkozik-e az anyjával. Ki kellene mennie a világba, más városba, és csak pénzt küldeni haza. Sok pénzt, persze. Künn a világban élni, más városban, de nem vidéken egy elvarázsolt kastélyban, ahol egy idegen család lakik, amelyik már tíz óra előtt elvonul aludni. Vajjon alszanak-e? Hol vannak a hálószobáik? Egymás közelében? Olvas-e most egyik is, másik is? András bizonyára nem olvas. Az apja, no az sem. A könyveket egyszerű emberek írják. Szegény ördögök, vagy kódisosok, ahogy ő mondaná. Így hát nem is érdekelhetnek a könyvek egy nagyurat. Ha valamelyik Esterházy írna egy regényt, azt talán elolvasná. De lehet, hogy a grófné olvas. Mit olvas vaj-

jon? Talán Marlittot. Vagy Beniczkynét. Jóságos aszszonynak látszik mégis... Hogy az ablakok be vannak csukva, a csend még mélyebb, olyan mély, hogy szinte zuhan bele az ember és a megsemmisüléstől retteg. Mintha térbeli mélysége lenne a csendnek. Hallani a csendben a lámpa zenélő hangját, ahogy búg, ahogy a lángja olykor sercen egyet. Még az sem lenne baj, ha egér akadna a szobában, élőlény, amely motozna. Társ lenne az elhagyatottságban... Ilyenkor Pesten még az utcákat rója, vagy a Japánban ül, esetleg más kávéházban. Szirt úr most ujságot olvas és rágcsálja a kekszet. S. Irén kisasszony már lefeküdt és akkor hamarosan el is aludt. Mély az alvása, könnyű az álma. Élőlény, de szinte nem is ember, hanem növény. Szép virág. Ha legalább vihar kerekedne odakünn és zúgna a szél. Szakadna az eső, verné a párkányt és az ablaktáblákat. Ha legalább kis szellő lengetné a fák lombjait, akkor... kinyitná az ablakot és nem lenne ennyire egyedül. Suttognának a lombok. De ahogy kitekint a zárt ablakon, a fenyőfák olyanok, mint a vasöntvények. Ha legalább egy szúnyog tévedt volna a szobába és dudorászna. Vagy egy-két légy zümmögne. Ilyenkor éjjel a legyek a falakra tapadtan alszanak. Ámbár lámpavilágnál éjjel is szárnyrakelnek. No de nincs itt se szúnyog, se légy. Micsoda fehér falak, micsoda tisztaság! Itt aztán nem lehet poloska. Itt *van*, aki szorgalmasan tisztogasson. Bizonyára a kastélyban is van valami Vérfi Barnabás. A grófné maga lenne? Még ez sem lehetetlen. Valaki mindenesetre hajtja az inasokat, a szakácsot, a kertészeket, a vadászt, a mosólányokat, a szobalányokat, a

konyhalányokat, az éjjeliőrt és valamennyinek csak szakadatlanul dolgoznia kell, hogy lehetségessé váljék a jólét, a nyugalom, a pihenés, a szórakozás, a rend és ez a nagy tisztaság. Valahol azt olvasta egyszer egy régi palota pazar díszítéséről, hogy az csak rabszolgamunka által jöhetett létre. Megdöbbenő, ha igaz. És kétélű ez a megismerés, mert egyrészt bűnben marasztalása a legfőbb jók élvezőinek, másrészt megállapítása a rabszolgamunka nélkülözhetetlenségének. Kísértésbe esik az ember, mert hát mit kívánjon? A rabszolgamunka megszüntetését-e, vagy önmagának azt, hogy nagyúr legyen, császár, maharadzsza, kán, gróf, pasa, dollármilliomos.

A lámpa lángja meglobogott, nyilván csak véletlenül, a nagy mindenség kis szeszélye folytán.

Nagyrévi már a karosszékben ült és a teste pihent. Most kezdte érezni, amit egész napon át nem vett észre, hogy a cipő szorítja a lábát. Ennek a fájdalomnak a jelentkezése szinte megnyugtató volt, mert elfogta a vágy végre, hogy levetközzön és lefeküdjön az ágyba.

Jaj, kicsit mégis korán van! Túlkorán van. Ha még el lehetne menni. Ha... el lehetne innen szökni. Takarodsz ki te kutya! Ki a vonathoz és elutazni, haza, Pestre... De itt kell maradnia. Muszáj lefeküdni, elaludni, holnap idejében fölkelni. Holnap kezdődik a tanulás. Az első lecke holnap lesz, jön azután a többi, napról-napra. Talán... el is lehet aludni. Szemközt az egyik ablak, künn ragyog a hold, fénylenek a csillagok, valami furcsa hang kél, éppen olyan, mintha sárgarigó füttyölne. Éjjel? Ez lehetetlenség. Mi hát az a kellemes, szép hang?

Másnap reggel nyolc órakor kelt föl Nagyrévi. Ferenc behozott a szobájába egy nagy edényt lábfürdőnek és meleg vizet. Csaknem gőzfürdői hangulata támadt erre. Azután megborotválkozott, megreggelizett, a reggelire ugyanúgy, mint az előző napon, kávé, vajat, kiflit és gyümölcsöt kapott. Már egészen megszokta az ilyen reggelit Nagyrévi. Még reggelizés közben felnyitotta a római-jogi tankönyvet. A római jog institutiói. Jogtörténeti bevezetéssel a forrásokba. Írta dr. Vécsey Tamás. 1898. Ára 5 frt. Kicsit nagyképű, de becsületes könyv. Már a címlapja is az, megmondja nyiltan, hogy mikor jelent meg és mi az ára. Nagyrévi átfutott néhány oldalon. Elsőnek az Előismeretek című fejezetet olvasta el. Hamarosan elkészült annyival, amennyit első leckének szánt. Kétkedett ugyan benne, hogy akár ennek az első leckének is végére juthatának.

Ferenc, hogy félreértés ne essék, közölte Nagyrévi úrral, hogy András gróf úr szobájában lesz a tanulás, oda tessék majd felmenni. A kastélyépületben van a szoba, az emeleten. Messze volt még a tíz óra, Nagyrévi sétálni indult. Persze a parkba. Egy padot fedezett fel egy kis tisztáson, sűrű bokrok közt. Ott leült. De nyomban felugrott és megint járt-kelt, csaknem futott. Friss volt, kipihente magát jól, tele volt testi energiával. Eljutott a melegházig, azon túl virult a konyhakert, melyet csak most fedezett föl. Egy vöröses kecskeszakállú embert látott, aki éppen két lányt dirigált. A lányok a konyhakerti veteményeket szedték kosarakba. A férfi kedélyesen noszogatta őket, olykor rácsapott az ülepükre, a lányok nevettek. Idegen kiejtéssel beszélt ez

a kecskeszakállas, a lányok ezen is mulathattak. Eleg fan pelőle, figyetek már, nekem is elég fan pelőletek.

Nagyrévi nézegette az óráját és tíz óra előtt néhány perccel fölment András szobájába. Ferenc várta és ő kalauzolta. Nagyrévi fölvitte magával a könyvet. A szobában szétnézett, leült és várt. Ferenc eltűnt, azután megint előjött és jelentette, hogy a gróf úr még ágyban van, most reggelizik; azt üzeni, hogy tessék megvárni. Ez nem tetszett Nagyrévinek. Minek csűrni-csavarni, ez már szemtelenség. El is határozta hirtelenében, hogy szól emiatt a késés miatt. Mert ha mindent szó nélkül tűr el, akkor viszonyuk egészen elfajulhat, Isten tudja mit művel még majd vele a fiatalúr. De hát mit tehetett mást, várt. Állt a szobában és nézelődött. A bútorok itt meglepően egyszerűek voltak, az egész szoba irodához hasonlított. A szoba közepén óriási íróasztal állt, rajta írómappa, tintatartó, tollak, ceruzák, apróságok, egy-két dísz tárgy, két-három keretes fénykép, az asztal mellett papírkosár. Az asztal körül elég kényelmetlen nádfonatú székek és egy ugyanolyan nádfonatú kanapé. Könyvespolc nem volt, könyv egyetlen egy sem, illetve egy kis feketekötéses könyvecske, inkább füzet, az íróasztalon. A papírkosár üres volt. Pedig ez a szoba nem lehetett más, mint dolgozószoba. Legalább is annak rendezték be. Ugyan micsoda dolognak, micsoda munkának szánták? A falon két csinos rajz lógott, lovasjelene-
teket ábrázoltak. Egy faállványos kis bronzszobor, vadászkutya. Még csak egy ujságot sem lehetett látni. Az íróasztal lomjai közt volt zsebkés, törlőgumi, ceruzavédő, nehezék, tollszár, egy kis szíjkorbács és

két tör, tokban, az egyik kisebb, a másik nagyobb. Még szép, hogy handzsár, pajzs és lándzsa nincs — gondolta Nagyrévi —, meg patkódarab, amely szerencsét hozna.

Nagyrévi kezébe vette a feketekötésű kis könyvet. Felnyitotta. A Barlangváry-család története volt. Írta Kovács Xavér káplán. Ajánlva méltóságos dunakelzi és barlangvári gróf Barlangváry József úrnak, hálával és hódoló tisztelettel. Belenézett a szövegbe: „A dicső Barlangváry grófi család eredete a messze múltban, még Árpád vezérünk idejében keresendő.“ Vajjon micsoda hőstettei és a nemzetnek tett szolgálatai a Barlangváryaknak vannak e könyvecskében megörökítve? Hódoló tisztelettel. Nagyrévi letette a könyvet, szinte eltolta magától. De aztán arra gondolt, hogy aki keres, az talál. Talán nem is kell a Barlangváryakon gúnyosan mosolyogni. Mert vajjon ő micsoda munkát végzett eddig a nemzet javára?... A nyitott ablakhoz ment. Innen új képét láthatta a parknak, mivelhogy emeleti volt a szoba és még így is jó magasra estek ablakai a földszinttől. A fák közti réseken és az alacsonyabb fák felett messze el lehetett látni, a láthatár a föld ködlő páráiban veszett el, messziről egy cséplőgép bűgása halatszott, ezt a hangot jól ismerte Nagyrévi, izgatott és rázódozó hang, amely egy-egy ponton elakad, azután újra megindul.

Félórai késéssel jött be András a szobába. Más ruha volt rajta, mint az előző napon. Barna, nagykockás zakó, kék mellénnyel, barna cipő, sötétkék nyakkendő, trombitaalakú aranytűvel. Elegánsan volt felöltözve, bár kissé ríktóan. Vajjon kinek, minek itt? Tulajdon-

képpen az Isten háta mögött. Nyilván önmagáért az öltözködésért öltözködött. Talán meg-megnézi magát a tükörben. Hófehér ing, rávarrott kemény duplagallérral, az ingujjra varrott kézelők, benne pici ezüstgombok.

Szép és különös volt András, enyhe a kék szemének tekintete, szinte melankóliás, az egész arc csaknem szenvedő, valami olyan könyörgéssel, hogy: ne bántsatok! A nyers erő, amely ezt az áradó neuraszténiát megtöri, inkább egy-egy szavából, némely mozdulatából volt érezhető.

Valamit majszott éppen. Nagyrévi az ablaknál állt, amikor András a szobába lépett. Belépett, ránézett Nagyrévre, aztán letessékelte a kanapéra. Ő maga vele szemben az egyik kényelmetlen székre ült.

— Szereti a diót? — Ezt kérdezte.

És a kabátja zsebéből néhány friss diót vett ki.

— Szeretem — felelte Nagyrévi.

— Tessék! — mondta András és két diót odadobott Nagyrévinek, át az asztalon.

Nagyrévi önkéntelenül benne volt az érintkezés tréfás indulásában és ügyesen elkapta a diókat.

András fölemelte az asztalról az egyik tört, a nagyobbikat, kihúzta tokjából, megcsillant a pengéje és a törrel vágta fel a diót. Nagyrévi a kezével akarta feltörni a maga dióit úgy, hogy kettőt egymáshoz nyomott. A diók azonban különösen kemények voltak és nem tört meg a héjuk. András ravaszul pislogott feléje és csak úgy könnyedén odaszólt:

— A kezével nem tudja megtörni. Kár az erőlködésért.

Nagyrévi azértis erőlködött. Hiába.

— Talán ezzel — szólt András és az éles, hegyes tört áthajította Nagyrévinek.

Ez örült! — villant át Nagyrévi eszén, de egy pillanat alatt azt is átlátta, hogy ami történt, abban nem volt semmi veszélyes. A tör a súlyosabb végével, nyelével repült Nagyrévi felé és beleesett az ölébe.

Nagyrévi fogta a tört, felvágta a maga két dióját, azután így szólt:

— Köszönöm, tessék!

És visszadobta a tört Andrásnak. Andrásnak tetszett ez a válasz és elismerésül felnevetett. Azután dióevés közben, mialatt mindketten azzal piszmogtak, hogy a friss dióbélről fejtették a hártyás burkot, ezt mondta András:

— Remélem, nem ringatja magát abban a hitben, hogy már má tanulunk.

És a szemét félig behúnyva, kémlelőn nézett Nagyrévre, hogyan reagál erre a buzgalmát hűtő kijelentésre.

— De igen, ma tanulunk! — mondta Nagyrévi nyugodtan.

Andrásnak nem tetszett a felelet nyers határozottsága. Szinte megvetően beszélt:

— Hát ha akar, maga előadhat, majd én keresek magamnak valami szórakozást. Talán megpucolom a körmeimet. Nem haragszik, ha közben átmegyek a másik szobába? Maga csak meséljen nyugodtan.

— Én nem mesélek, hanem előadok. Ön itt fog maradni és figyel. Meg kell kezdenünk a munkát.

Kellemetlen egy ember! — gondolta András. —

Buzgó. Becsületes. Teremtését! — Hirtelen felütötte a fejét, gúnyosan nézett Nagyrévi szemébe, valamit mondani akart neki, már a száját is nyitotta, de nem szólt semmit. Nem tartotta érdemesnek, hogy szóljon. Újabb diót vágott fel és azt majszolta. Azután a diplomatikus módszert választotta, elkezdett beszélgetni, hogy múlt-jék az idő és Nagyrévi megpuhuljon:

— Hányadik osztályon utazott?

— Másodikon.

András ezt helyeselte, bár helyeslésének nem adott kifejezést.

— Aludt a vonaton?

— Keveset.

— Nem tud vonaton aludni? Én jobban tudok, mint ágyban.

— Nemigen mertem aludni.

— Nem mert? Mitől félt? Csak nem maga is az összeütközéstől fél? Mint Vajdik báró, aki nappal sem mer vonaton utazni.

— Összeütközésre nem gondoltam. Hanem attól félttem, hogy elalszom a csatlakozást is, meg később a vicinálison Barlangvárt is.

András nevetett:

— Akkor tovább utazott volna. És másnap vissza-utazott volna. Miért kellett attól félni?

— Visszaautazni? Az is jó. De ... miből?

— Vagy úgy! Most már értem. Nem volt magánál elég pénz.

— Ez az.

— Teremtését. Én nem értem az ilyen embereket.

Pakulárnak sem volt soha pénze. És egyetlenegy ruhája volt, amit éppen magán hordott.

Nagyrévi elpirult a szégyentől. De gyenge volt, nem volt akkora lelkiereje, hogy kivágja: nekem is egyetlenegy ruhám van, amit itt rajtam lát. Hallgatott.

— De ha el is fogy az ember pénze, végre is ez mindenkivel megeshetik, hát... nincs magánál semmi, amivel segíthet magán, ha elakad? Valami értéktárgy. Mit tudom én, aranyóra, vagy gyűrű, vagy ilyesmi.

— Nincs.

András a fejét csóválta. És megint gúnyosan, de résztvevően, szóval jóindulattal nevetett. Aztán folytatta:

— Nálam mindig van valami. Persze pénzt is vesznek magamhoz. Ha például utazom és mondjuk ellop-nák a pénztárcámat, akkor sem esek zavarba, mert van más, legrosszabb esetben a nyakláncom és a rajta levő amulett. Persze csak zálognak. Az embernek biztosítania kell magát minden eshetőségre. Hát mit csinál Pesten, ha ilyen helyzetbe kerül? Mondjuk egy vendég-lőben.

András úr láthatóan most az olyan demokratikus lények életviszonyáról érdeklődött, mint amilyen a vele szemközt ülő egzotikus figura, ez a Nagyrévi. Folytatta a kérdést:

— Tud angolul?

— Nem.

— Milyen idegen nyelveket tud?

— Semilyent. Magyarul tudok és igen keveset németül.

András ezen is csóválta a fejét:

— A latint persze nyolc éven át magolta. Ahelyett, hogy feleannyi fáradsággal megtanult volna angolul vagy franciául. Pakulár doktor is csak németül tudott. Furcsa.

Nagyrévi hallgatott.

— Ezt a római jogot is azért útalom — és ránézett a Nagyrévi előtt heverő könyvre —, mert tele van latin idézetekkel. A teremtését, tanítsák az embereket arra, ami most van, de ne a római jogra. Minek az?

És itt várakozóan nézett Nagyrévire, hátha meggyőzte őt a római jog tanulásának haszontalanságáról.

— Hogy minek kell a római jogot tudni? — tűnődött Nagyrévi fennhangon és ezt feleletül is szánva: — Az mindjárt az első fejezetből kitűnik. Akarja hallani?

— Ó, köszönöm, annyira nem vagyok rá kíváncsi. Majd máskor.

— A római jogot azért kell tudni, mert vizsgázni kell belőle. Talán elég lesz önnek ennyi.

— Köszönöm.

— Szóval, a római jogot tanulnunk kell. Kezdjük is meg.

András hallgatott és egészen elkomorult. Csakugyan a szülei erőltetik ezt a vizsgázást. És általában a jog elvégzését. Pedig neki semmi szüksége nincs rá. Únja a tanulást, még akkor is, ha másról és nem a római jogról van szó. Ha hízelgő rábeszélésekre néha kötélnék is állt már, elszántsága sohasem tartott félóránál tovább. Nem tudott figyelni arra, amit előadtak neki.

Minden porcikája fellázadt az ellen, hogy ő üljön, nyugton maradjon, hallgasson, hogy valamit a fejébe akarjanak verni, amire ő nem kíváncsi. És részvéttel nézett Nagyrévre, aki majd szintén pórul jár vele, mint ahogy pórul járt Pakulár úr. Iparkodik majd, azt hiszi, hogy ez neki kötelessége és kárbavész minden igyekezete. De más érzés is megmozdult benne Nagyrévi ellen, ami ellen küzdenie kellett, ami már majdnem megvetés, majdnem gyűlölet volt. Küzködött magával, már mint az érzéseivel. Kis ideig hallgatott, majd egyszerre megszólalt, másról beszélve:

— Ha nincs pénze, majd szólok apámnak, hogy valami előleget adjon magának. Néma gyereknek az anyja sem érti a szavát. Pakulár úr nem volt ilyen szemérmes. Az azzal kezdte, hogy kéthavi fizetését kikérte, mindjárt az első napon.

Nagyrévi megrökönyödve meredt Andrássra, majd rántott egyet a vállán. Mit csináljon, ha nem olyan merész, mint Pakulár? ...

— Milyen pályára készül? — kérdezte nyomban András.

— Ügyvéd leszek.

Nagyrévi szeme felvillant, hátha most hallhat valami kellemeset, valami biztatót.

András fürkésző tekintettel nézte végig, mintha most látná először.

— Nem magának való.

— Miért nem?

— Az ügyvédnek minden hájjal megkent csalafinta embernek kell lennie. Maga inkább bírónak való.

— Miért? — kérdezte újra Nagyrévi.

András olyanformán legyintett a kezével, mintha csitítani akarná:

— Nyugodjon bele, hogy annak való.

Nagyrévit ez a vélemény, amely dicséret álarcában jelentkezett ugyan, zavarba ejtette. Szerette volna most már végét vetni ennek a csevegésnek, ennek a faggatásnak:

— Mégis, mi a szándéka? Mikor akarja elkezdni a tanulást?

András nevetett. Ő már látta, amit Nagyrévi még nem vett észre, hogy ezzel a kérdéssel máris beletörődött a halasztásba:

— Majd... ha kedvem lesz.

— Ha kedve lesz... Kedve sohasem lesz.

András nevetett.

— Így... igazán különös helyzetben vagyok. Mert ön azt tehet ugyan, amit akar, de én nem lophatom itt ingyen a napot. Én... én, kérem, az ebédet és a vacsorát sem tudom megenni, ha semmit sem csinálok érte. Én... ez igazán kellemetlen.

András meghökkent. Hát ez a Nagyrévi borzasztó ezzel a tanulással. Mit csináljon vele?

— Jól van, ne elégedetlenkedjen, majd... milyen nap is van ma? Szombat? Rendben van. A jövő héten.

— Hétfőn.

— Á — á, azt nem mondtam. Én csak azt mondtam, hogy a jövő héten. Ezen a héten már nem érdemes, holnap már vasárnap lesz. A vasárnap pedig iskolaszünet, nem?

— És ma?

— Ma már eltelt az idő.

— Úgy? Tehát... mondjuk: kedden.

— Jó, kedden.

— De ezt most megígerte.

— Megígérttem. Csak a becsületszavamat ne kérje.

— Jó. Keddig várok.

Várok! Ez a kifejezés nem tetszett Andrásnak. Kissé orrhangon kezdett beszélni:

— Mit szól a faluhoz? Vagy még nem látta? Nem nézte meg tegnap?

— Nem.

Egyideig a faluról, Barlangvárról beszéltek. A helyi viszonyokról, a lakosokról. Az orvosról, aki derék ember, már kétszer mentette meg András életét. Hogy ez hogyan történt, hogy mi volt az életveszély, azzal egyelőre adós maradt András. A lakosok száma körülbelül ötezer. Vegyesen katolikusok és reformátusok.

Ez is adat. De miért fontos? — tűnődött Nagyrévi.

András kijelentette, hogy a község lakói derék magyar emberek és kegyesen ezt mondta:

— Én szeretem a magyarokat, jóraavaló, becsületes, dolgos nép.

Ez legfelsőbb elismerés volt egy nemzetközi értelemben vett nagyról részéről. Ezután fel is állt András gróf. — Rögtön jövök — mondta és átment a másik szobába.

Nagyrévi elábrándozott róla, az Andrással való most alakulóban levő viszonyáról. És elégedetlen volt önmagával. Nem jól csinálom, hiába, nem jól csinálom

— töprengett. Szirt úr talán másképp tudná csinálni. András fölénye önkéntelen és így ellenállhatatlan. Ez az a fölény, amely akkor is megvan valakiben, ha alszik. Helyzeti fölény ez, amely csak idők során alakult át fölényes tulajdonságokká. A fegyverek ura parancsol, próbáljon parancsolni egy magányos ember, akinek nincs semmije. A csendőr parancsol a megjelenésével, a pusztá létével. Próbáljon parancsolni a csendőrnek a csavargó. A kilencezer hold parancsol. Még hozzá szép is a fiatalember, minden finom és drága rajta; a keze ápolt, nem úgy, mint az övé. Ránézett a kezére, a körmeire. Nagyúrnak, milliomosnak kell lenni ahhoz, hogy valaki szegényes ruhában járhasson. A szegény ember a maga holmijaival, ó, jóságos Isten! Még akkor a legszerencsétlenebb, ha túlságos gondot fordít rájuk s némi vasalás, rendezés, igazgatás után azt hiszi, hogy most már bonviván. Téglás egyszer, aki csodaszegény, elmondta, hogy hetekig járt szakadt cipőzsinórral. Hogy a zsinórjai úgy össze voltak bogozva, hogy húsz darabból álltak már és úgy festett egyik-egyik a cipőjén, mint a bogáncs. És egyszer, végre, tudott új cipőzsinórt venni. Befűzte a cipőibe, azután... sétálnia kellett, már-már a korzóra kíváncozott, hátha megbámulják az emberek: ki ez az úr, akinek olyan ragyogó, vadonatúj cipőzsinórja van?... A fiatalember arcán néha egy-egy ideges rángás villan meg, beszéd közben el-elakad, keresi a szavakat s azokat vontatottan, szenvtelenül, kissé orrhangon donogva mondja ki, magyarul mondva, afektál. Mégis, jó lenne őt szeretni, jó lenne, ha a szeretetet megérdemelné. Hasznos lenne talán vele

barátságot kötni. Barátságot? Talán az nem is lehetséges. Pajtátságot. Nemrégén olvasott egy kis könyvet a Martinovics-féle összeesküvésről, Pulszky Ferencről, olvasókönyvtári füzetet, és abban feltűnt neki, hogy az akkori szellemi munkával foglalkozó fiatalok, mint Hajnóczi, maga Martinovics is, meg Szentmarjai, mind nagyurak titkárai voltak. Nagyuraknak igen, dr. Pakulár is azzal biztatta, hogy Barlangváron megalapíthatja a jövőjét.

András visszajött. Ahogy a kezére, felemelve azt és ujjait széttárva ránézett, látszott, hogy a körmét pucolta. Szólt:

— Tizenegy elmúlt. Ma már ha akarnánk sem csinálhatnánk semmit. Hát még így, hogy nem akarunk! Mehetünk, ha úgy tetszik.

Elindultak egy kis csatangolásra. Lementek a földszintre, ki a kastélyból, onnan be a vendégházba, Nagyrévi szobájába.

— Rendben van itt minden?

— Ó, hogyne.

— Ez a Ferenc lusta disznó. Csak erélyesen kell vele bánni.

Erre Nagyrévi nem felelt semmit. András ide-oda járt a szobában, szétnézett, nyugtalanul indult tovább, vitte magával Nagyrévit.

— Ez a vendégház van legalább kétszáz éves. Ha nem több. Ennek olyan vastag a fala, hogy... ő, van talán egy méter. Nyáron hűvös, ha meg télen egyszer itt lesz, majd meglátja, hogy milyen meleg, néhány darab fával befűthető. Valamikor ez volt a kastély.

Ha télen egyszer itt lesz! — Ez megragadta Nagyrévi képzeletét.

— A kastély mintegy hetven évvel ezelőtt épült. A dédapám építtette. Nagyobbra is építtethette volna, de neki nem volt fontos, az ő rezidenciája S.-en volt, Barlangváron csak mellékesen tartózkodott.

Mikor kifordultak a vendégházból, András megállt a súlyzó előtt:

— Láttá már?

— Igen.

— Fel tudja emelni?

Nagyrévi csak ránézett még egyszer a súlyzóra, megbecsülte és büszkén felelte:

— Hogyne.

— No, de félkarral.

— Csakis úgy értem.

— No, lássuk.

Nagyrévi megragadta a vasgömb fülét és jobbkarral fölemelte a magasba.

— No, csak tessék! Hányszor megy?

Nagyrévi fölemelte a súlyzót ötször. Most András következett. Ő fölemelte kilencszer. Kicsit kivörösödött és kicsit fújt, amikor letette. Elismeréssel mondta:

— Öt, az is szép. Nem is nézné ki magából az ember. Maga a sunyi módon erős emberek közé tartozik.

Nagyrévi nevetett. András gyöngéden megveregette a vállát.

Nagyrévi azért arra gondolt, hogy ez megint aféle vizsga lehetett.

*

Az ebéd zavartalanul folyt le. Új észlelése az volt Nagyrévinek, hogy az apa túlságosan nagy úr a családban. A grófné galambszelídsége, halk szava mintha óvakodó félelem következménye lenne. András mintha úgy drukkolt volna szakadatlanul az apja jelenlétében, mint diák a szigorú tanár előtt. Nem mondott neki ellent semmiben, akár a borról beszéltek, hogy ez a vörösbor most mintha gyengébb lenne, akár Tamásról volt szó, hogy az ügyvédjétől meg kellene vonni a megbízását, vagy ha azt állapította meg a gróf, hogy az idén több légy van, mint tavaly volt, már ide az ebédlőbe is betolakodnak. András csak jóváhagyott mindent, legtöbbször hallgatott, láthatóan alig várta az ebéd és az utána következő rövid együttlét végét. A hangja bágyadt volt, ha kérdésre felelt, kis zavar volt érezhető rajta, elakadt, kereste és nehezen találta meg a szót. Pedig a gróf udvarias volt úgy nevéhez, mint a fiához, úgy látszott, hogy dűrva szó el sem hangozhatik az ajkáról, csak éppen igen határozottan beszélt, mint valami főnök az alkalmazottaihoz, akikkel patriarkálisan bánik ugyan, de akik neki feltétlen engedelmességgel tartoznak.

Az ebéd húslevessel kezdődött. De milyen húslevessel! Nem olyannal, amilyent a Hernád-utcában főzöget Nagyrévi édesanyja, rossz marhahúsból, és olyan se, mint amilyent pesti vendéglőkben szolgálnak fel, ami nem más, mint sárgás, világosszínű meleg víz. A levesben tésztakockák úsztak, valamivel, valami húsvagdalékkal megtöltve. A leves után marhahús következett. Omlós, pompás ízű. Hozzája lehetett venni a tálakból uborkamártást, rizst, pirított darát, apró kelbimbókat,

angolosan készült zöldborsót és hosszúkás, zsírban barnára sült krumplit.

Nagyrévi bort is ivott, kedvre derült és tréfálkozó beszélgetésre is felbátorodott. Amikor a grófné kifogásolta, hogy a krumplit kissé túlkeményre sütötték meg, Nagyrévi megkockáztatta egyik sajátgyártmányú elmés-ségét:

— Furcsa ezzel a krumpli szóval. Az emberek úgy tudják, hogy a szavak írása és kiejtése között a különbség legnagyobb az angol nyelvben. Az angolok úgy írják: Shakespeare és úgy mondják: Sekszpír. Pedig ez semmi. Mi úgy írjuk, az étlapon is így áll: burgonya és úgy mondjuk: krumpli! Ez aztán az eltérés. Még a mássalhangzók sem azonosak. Ugyancsak magyarul úgy írják, hogy tengeri és úgy mondják, hogy kukorica.

A grófné közölte, hogy W. báró a krumplit következetesen kolompérnak nevezi. A piros szót meg úgy mondja, hogy pirus. Akkor átsiklottak a beszédbeli furcsaságokra:

— Holnap már itt lesz nálunk egy vendégünk, Pravonszky, majd megismeri — mondta mosolyogva Barlangváry gróf. — Az raccsol. De olyan jól, hogy egész szép véket mond az errek helyett. Úgy mondja: vitka. Igen: Vitka búza, vitka ávpa, vitka vozs.

András közbeszólt:

— Egy kasznárunk meg az e helyett á-t mond. Így mondja például: Kásá! Ez nem azt jelenti, hogy kása, hanem kese. A lóra azt mondja: áz á kásá! De nem minden e-t mond á-nak, hanem csak némelyiket. Így mondja: áz á kásá kicsit háhész. Ez a kese kicsit kehes.

A marhahús után fogolysült következett, szalon-nával tűzdelve. Utána mogyorós torta. Többféle gyümölcs, friss füge is.

A pipázóban csak rövid időt töltöttek. Elszívtak egy-egy cigarettát, Nagyrévit kivéve; megitták kis csészékből a feketekávéjukat és a társaság feloszlott.

Nagyrévi a szobájába ment, leheveredett a dívánra. Nem tudott okosabbat tenni. Sokat is evett ahhoz, hogy bármivel foglalkozzék, akár hogy a Vécseyt is elővegye és olvassassa.

Egy óra múlva Ferenc nyitott be a szobájába:

— András gróf úr kocsizni megy, kéreti Nagyrévi urat.

Az udvaron állt a homokfutó, mellette János, a nagybajuszú kocsis. Két fekete ló volt a kocsiba fogva. András a bakon ült, kezében a gyeplő.

— Kimegyek egy kicsit a határba. Üljön föl, ide mellém.

Nagyrévi felült András mellé, elindultak, a kocsist otthon hagyták. A kastély udvaráról a parknak a falu felé vezető útjára kanyarodtak. Áthaladtak a falun, elég jó, kövezett úton. András szótlanul hajtott, jobbról-balról megsüvegezték a falusiak. A falu egyetlen utca volt, melyből oldalt kis utcák, inkább közök ágaztak ki.

— Ez a református pap — mondta András egy borotváltképű, pápaszemes, eléggé fiatal úniemberre.

Ez volt ezúttal minden ismertetése a faluról.

Künn a határban megeresztette András a két lovat. Vágtattak a lovak, csak úgy repült a kocsi. Az út erre már rossz volt, a kátyúknál nagyot-nagyot ugrott a kocsi.

Csoda, hogy el nem tört kerék, tengely. Ilyenkor akkorát zökkentek, hogy szinte felvetődtek a levegőbe és úgy zuhantak vissza a kocsiba. Nagyrévi egy-egy ilyen zökkenéskor azt hitte, hogy mire visszahull, kiszalad alóla a kocsi és ő a földre pottyán. Azután lassított András. A lovak fújva, remegve, lépésben haladtak. A két fiatalember feszülten figyelte egymást, mintha valahogyan mérkőztek volna. Megint megzavarta a lovakat András. Lekanyarodtak az útról, átmentek az árkon, rá a földekre, repültek tarlón, szántáson, gyepon át. Néha egy-egy bucka oldalára kerültek, akkor a kocsi félrebillent, mert az egyik oldalon a kerekek magasabban jártak, mint a másikon. A lovakat még sebesebbre fogta András. Tartotta erősen a gyeplőt, előre nézett, a világért sem lett volna egy szava, sőt összeszorította a száját és sápadtabb volt, mint amilyen lenni szokott.

Nagyrévi látta, miről van szó. Egy kis tréfa, egy kis vizsgáztatás ez megint. Dr. Pakulár ilyen kocsizásról nem beszélt. Pedig bizonyára neki is volt benne része. Mert a fiatalember úgy csinálja ezt, mint egy gyakorlott artista. Nagyrévi szótlanul ült és minden idegének megfeszítésével vigyázott. Nem hitte, hogy baja történhet. Úgy képzelte, hogy a kellő pillanatot tévedhetetlenül megérzi és már ugrik is le a kocsiról. Bízott a tornászügyességében.

Jóideig tartott ez az összevissza vágatás a földeken. A lovak már habzottak. Azután visszakanyarodtak az útra. Az út csakhamar kettéágazott. Az egyik ág egy messziről látszó tanya felé vezetett. Arrafelé mentek. Keskeny volt az új út és két oldalról sekély árok veze-

tett mellette. Egyideig lépésben mentek, hogy a lovak pihenjenek. Szót még mindig nem váltottak. András megint megeresztette a lovakat. Sebes iramban gördült a kocsi, de csakhamar úgy, hogy az út szélén jártak, a baloldali kerekek, amely oldalon Nagyrévi ült, lenn az árokban forogtak, a jobboldaliak meg fenn az úttesten. Egész félredőlten ment a kocsi és még mindig nem fordult föl. Így mentek jódarabon, csak a lovak dobogása, fúvása és a kocsi nyekerzése hallatszott, a két fiatalember konokul hallgatott.

Egyszerre csak lassított András és Nagyrévi felé fordulva így szólt, kiáltva a szavakat:

— Nem fél?

— Nem.

— Miért nem fél?

Nagyrévi kicsit dühös volt, de óriási nyugalommal felelt:

— Azért, mert azt gondolom, hogy ha felfordulunk és én kitöröm a nyakam, maga is kitöri a magáét.

— Ejha! — tört ki Andrásból a meglepetés és elnevette magát.

Láthatóan meg volt elégedve a felelettel, de Nagyrévi is önmagával. Ezekben a percekben azt hitte, hogy megtalálta a fiatalúrral való bánás módját.

Szinte észrevétlenül siklott fel a kocsi az út közepére, lassan baktattak azután a tanya felé. András rágyújtott egy cigarettára, egyet meg Nagyrévi szájába dugott erőszakkal.

— Ó, köszönöm, köszönöm — és elkapkodta Nagyrévi a fejét —, tudja, hogy nem dohányzom.

— Most egyre rágyujt.

— Nem, nem.

— Az én kedvemért.

Nagyrévi kissé elernyed:

— Miért telik ebben kedve?

— Csak úgy tetszik. Leszoktatom magát arról a káros szenvedélyéről, hogy nem dohányzik. Álmos ember. Minek nem dohányozni, ha mások mind dohányoznak? Spórol?

— Lehet. A dohányzás sok pénzbe kerül.

— Pesten. De Barlangváron nem. Ebéd után is, vacsora után is ott a cigaretta az asztalon, annyit szívhat, amennyit akar. Aztán, ha még akar szívni, ki lehet abból a dobozból markolni néhányat.

— Ezt nem értem. Hogy én markoljak ki?

— Dehogy maga. Az nem illene. Majd én kimarkolom mindig a napi adagot.

Nagyrévi hagyta meggyújtani a cigarettát. Ez nem is ment olyan könnyen, mert a kocsi mozgott, a légáramlás el-elfújta a gyufát. Végre égett a cigaretta. Füstöltek mind a ketten. Jódarabon hallgattak, egyszer csak meglepően ezt kérdezte András:

— Magának özvegy édesanyja van, ugye?

— Igen — felelte Nagyrévi és hosszasan eltűnődött azután, hogy ezt meg honnan tudja a fiatalúr, mikor eddig a személyes dolgairól nem is eshetett szó.

Közeledtek Tó-pusztához. Ez a birtokrész esett a kastélyhoz, illetve Barlangvárhoz a legközelebb. Itt volt kasznár Vérfi Barnabás. Ezen a napon sok ügye-baja akadt a kaszárnak. Már korán reggel cselédet akart

enni. Az öreg Vargára förmedt rá, aki már csak fél szolgálatot teljesített, mindig benn a tanyán. A vályúban piszkos, állott volt a víz, mikor a göbölyöket kieresztették, hogy megittassák. Ez Vargának is a hibája, mert ő a csősz benn a tanyán. Szidta, az öreget, mint a bokrot, és hogy jobban megalázza, tegezte. — Te vén ökör, te vén barom. — Azután kilovagolt a csépléshez, messzire a Béla-pusztá és Tó-pusztá határára. Ott a cséplés elakadt, mert elszakadt a hajtószíj. Emiatt állt a munka csaknem egy óra hosszát. A gépésznek támadt neki, mert ő felelős a szíjért, neki kellett volna a hibát észrevennie, mielőtt a napi cséplésbe belekezdenek. A gépész szembeszállt vele és feleselt, hogy ő nem cseléd, neki a kasznár úr nem parancsol. A gorombaságokra hasonló gorombaságokkal válaszol a gépész, a kasznár pedig, nehogy a tekintélyén csorba essék, kénytelen volt meghátrálni. Mert csak úgy körülállták őket a tétlen cséplőmunkások és gúnyosan mosolyogtak. Láta is, hogy a Varga suhanc fia, aki pedig tanyai, csupán a csépléshez állt be segítségnek, megbökte a társát és vigyorgott. No, majd ezért is ellátja neki is, az apjának is a baját. A cséplést azután otthagytá, hogy ellovagoljon a szántáshoz, az ugart szántják éppen gőzekével. Nagy kerülőt tett, a sűrű akácos erdőn keresztül. Ekkor már elmúlt dél, még nem is ebédelt, éhes volt, mint a farkas. Az erdőt átszelő úton lovagolt, éppen az erdő tanya felé eső széléhez ért, amikor meglátta, hogy valaki benn a sűrűben nagyban buzgólkodik valamin. Egy szemvillanás alatt tudta, mi történik: valaki lopja a gallyat. Megállította a lovát, enyhén megpaskolta, meg is simogatta,

hogy az állat értse meg őt és maradjon csendben. Majd lassú lépésben közeledett a gallyat szedő emberhez. Fölismerte, hogy valami idegen cigánylegény. A legény hátal állt feléje és szorgalmasan hajlongott, szedte a gallyat, itt-ott tépdelt a beteg, korhadó fatörzsekről. Egy kis rakás gally már ott állt a legénytől néhány lépésnyire. Vérfi elborultan nézte egyideig a legényt, végén rászólt:

— Mit csinálsz, drusza?

Így, ilyen szelíden kérdezte, persze el volt tökélve arra, hogy majd másképpen folytatja. Mert hát nem kisebb dolog történik, minthogy lop ez az égetnivaló tolvaj.

A legény megrebbenve hirtelen felegyenesedett és egyidejűleg meg is fordult. A kezében levő gallyat eldobta és első gondolata az volt, hogy felel a barátságos kérdésre. De amint meglátta, hogy a kasznár úrral áll szemben, a második gondolata az volt, hogy elszalad, be a sűrű fák közé, ahova lóval nem lehet követni. A kasznár azonban előkapta revolverét és rászegezte a cigányra. És megismételte a kérdést, kissé barátságosabban:

— Azt kérdeztem, mit csinálsz.

— Kis gallyát sédtem, tekintetés úr.

Jóképű fiatalember volt a cigány, a tekintete riadozott, de a szájával mosolyogni próbált.

— Kiéből? — recsegett az újabb kérdés.

— Senkiéből, tekintetés úr, csák ámi itt á fédén hever.

— Kinek a földjén?

— Nem is tudom én ást, tekintetés úr. Nem kell ezs á kis gálly sénkinek, itt rohádná úgyis.

— Szóval loptál.

— Nem loptám, tekintetés úr. Nem kell ezs sénkinek.

— Hogy' hívnak?

— Sunyónák.

— Micsodának?

— Sunyónák.

— A rendes nevedet mondd.

— Sunyó.

— Szóval nem akarod megmondani a nevedet.

— Nem loptám én, kényérgém, itt á rézse, nem vittem el beléle egy sálát sé.

— Még nem vitted el, csak akartad. No várj csak. Eriggy előre!

A cigány nem mozdult. Vérfi közelebb léptetett hozzá, a revolverét folyton ráirányítva:

— Indulj, ha mondom, mert beléd eresztek egy golyót.

A cigány olyan mozdulatot tett, mintha a kasznárnak akarna ugrani. De úgy megtorpant maga is, hogy inkább hátrált egyet. A kasznár tanácstalanul nézett körül, mert belelőni a cigányba még nem mert. Nincs tanu, aki alkalmazottja az uradalomnak és vallja, hogy a cigány megtámadta őt. Várt, újra és újra nyugtalanul nézett körül.

— Indulsz, vagy nem indulsz?

— Tessék elengedni, tekintetés úr, kenyergem. Ázs Isten is megáldja.

— Elengedjelek?

A cigány szeme felvillant. Ez a kérdés úgy hangzott, mintha még lehetséges lenne a szabadulás, hogy talán még ellágyulhat ez a jó tekintetes úr. Még alázatosabban kezdett könyörögni:

— A Jóisten is megáldja a tekintetés urát. Nincs egy fálát tízsreválónk.

— Csak nem fűtötök nyáron?

— Válamit főzsnénk, egy kis levest.

— Az előbb még azt mondtad, hogy nem is akartad elvinni a rőzsét.

— Csák elkérném a tekintetés úrtól, kenyergem.

— Majd odabenn a tanyán beszélünk róla. Ha igazat mondtál, majd kapsz fát. Nem ilyen nedves, rossz gallyakat, hanem jó száraz fát. Aztán főzhettek. Gyérünk! Indulj előttem.

A cigány nem mozdult, csak állt és a teste meg-megvonaglott. Láthatóan az járt az eszében, hogy megugrik.

— Te cigány! Ne kéresd magad sokáig, mert...

Ebben a pillanatban meglátta a kasznár az egyik kerülőt, háttal feléje, jó messzire az erdőszélen.

— Héj! Hallja-e? Kerülő-ő-ő!

A kerülő megfordult a hangra. Láttá a kasznár urat lóháton és előtte egy embert. Szaporán elindult feléjük.

— Szedje a lábát, az istenit magának.

A kerülő futni kezdett.

— Tessék elengedni, tekintetés úr, a Jóisten is megáldja. Nem csináltam és sémmit. Lédozgozsom... megfizetem. Itt a rézse, el nem vittem, tekintetés úr.

A kerülő loholva érkezett, megállt és várakozóan nézett a kasznárra.

— Kötözze meg ezt a cigányt.

A kerülő matatni kezdett a zsebében.

— Zsineg... Aligha van nálam zsineg.

— A szentségét magának! Nézze meg jól.

— Nincs, kasznár úr.

— Kutassa ki ezt, hátha van nála valami madzag.

A kerülő odalépett a cigányhoz. Az elhúzódott.

A kerülő elkapta és átfogta a két karját, az oldalához szorítva. A cigány le akarta magáról rázni. Dulakodni kezdtek. A kerülő teljes erővel pofonütötte a cigányt. Az sírni kezdett. A kerülő sorra belenyúlkaált a zsebeibe. A cigány tűrt. A nadrágzsebéből zsineget húzott elő. Vérfi fölnevetett, úgy, mintha nyerített volna:

— Jól van! Most kötözze össze a kezeit. Szorosan. Ne úgy, ne úgy, maga mulya. Hogy ki ne húzhassa.

A cigány megint ellenkezett, kirántotta kezét a kerülőéből. A kasznár ráordított:

— Ha még egyet moccansz, keresztüllőlek! Puskás, álljon félre!

Puskás, azaz a kerülő, nem állt félre, hanem dühös buzgalommal egykettőre összekötözte a cigány kezeit.

— Á-áj-já-jáj! — ordított fel a cigány, mert vágta a zsineg a csuklóját. — Ázs istenit!

Vérfi szájaszéle és orrcimpája reszketett.

— Még káromkods is? No megállj! Majd ha benn leszünk... Kösse ide mögém: a ló farkához.

A kerülő elbámult és habozott,

— Mire vár, mamlaşz?!

- Kérem alássan, kasznár úr...
- Ne papoljon! Tegye amit mondok!
- De kasznár úr, én...
- Tegye amit mondok! Az én felelősségemre.
- Csakis arra, kasznár úr.
- Gyerünk, gyerünk!
- A kerülő nem szólt többet.
- Erősen!

Kis szünet után:

- Készen van?
- Odakötöttem, kasznár úr.
- Na, gyerünk. Maga jön utánunk.

A kerülő csóválta a fejét, már meg is bánta, hogy teljesítette a parancsot. Szerette volna leoldozni a cigányt. De most már mindegy, egye a fene.

— Maga jön utánunk, mondtam. Nehogy ellógjon ez a jómadár. Magát teszem felelőssé.

Elindultak. A kasznár ment lóháton, utána a ló farkához kötve a cigány, végül a kerülő. A cigány hallgatott, a kerülő dohogva káromkodott. A kasznár megpöccintette a lovát, az ügetni kezdett. A cigány futott, a keze meg-megrándult, ordítani kezdett: Já-áj-jájáj! A kasznár hátracsapott az ostorával a cigányra. Az arcát találta. A kerülő nem volt hajlandó futni, elmaradt, majd megállt. A kasznárban a szenvedély fellobogott, megint megcsapta a lovát. A ló sebesebb iramot vett, a cigány botladozott mögötte, majd elbukott s attól kezdve vont a maga után a ló. Így rohant zsákmányával a tanya felé Vérfi. Mire odaért, a cigány már félig ájult volt. A keze feltört és vérzett. Az arcán széles piros sáv

volt, az ostorcsapástól. A ruhája csupa por, föld, rongyokban lógott rajta. Egy-két tanyai, akik érkezésükkor meglátták őket, csupa asszony, csodálkozva meredt a látványra. A gyerekek hangtalanul álltak és bámultak. Egy asszony megszólalt:

— Hát ez mi a csoda? Jézusom, mit csinálnak? —
És futott be a házba.

Gyorsan terjedt el a híre annak, hogy mi történt. Az asszonyok rémüldöztek, hangjukat suttogóra fogva beszéltek.

— A kasznár úr megveszett — mondta az egyik.

— Meg az. Tisztára. Még hogy ilyent.

— Istentelenség.

— Agyon kéne az ilyen embert csapni.

— Nahát, ha az én uram itthon lenne, az neki-menne.

— Isten ments. Majd elérí ezt a büntetése.

— El. Előbb-utóbb agyoncsapja valaki.

— Már régen agyon kellett volna csapni. A cigány is ember. Szegény pára.

A kasznár leugrott a lóról, az öreg Vargára ráripakodott:

— Ne tántorogjon itt, mint a részeg, hanem ugorjon! Nyissa ki azt a kisajtót.

— Ez a kamraajtó, kérem.

— Azt, azt. Nyissa ki, vén marha.

Varga meg a kasznár leoldozták a cigányt a ló farkáról. Varga a kezét is ki akarta oldozni.

— Mit csinál? Ahhoz ne nyúljon!

— Csupa seb ez már,

— Ebcsont beforr. Majd teszünk rá fügefalevelet.

A cigány talpra állt, a kasznár betuszkolta a kamrába. Varga csak immel-ámmal segített neki. A kasznár becsukta a kamraajtót.

— Van ehhez az ajtóhoz kulcs?

— Nem tudom, kérem.

— Hogyhogy nem tudja? Kerítse elő a föld alól is a kulcsot.

— Nem tehetem, kérem alássan.

— Az istenit maguknak! Zsivány mind, valamennyi. Akkor majd...

A kasznár kinyitotta az ajtót, a sarokba lökdöste a cigányt, ott le kellett ülnie egy felborított dézsára.

— Varga, kerítsen elő egy darab kötelet.

Varga elment a szín felé. Azalatt a cigány sziszegett, jajgatott, néha könyörgött:

— Á Jóistenre kérem a tekintetés kásnár urát, oldja ki már a kezseimet.

— Ne óbégass!

— Léragjá ez a zsineg ázs egés husomát...

— Hadd rágja!

— Hát egy kicsit há meglázsítaná... Jájjáj!

Varga beállított a kötéllel.

— Kösse meg a lábait, hogy ki ne mehessen innen. Mert itt kell maradnia, míg a csendőröknek átadom.

Megkötözték közös erővel a cigány lábait. A cigány Vargának könyörgött:

— Jóember, ázs Isten áldja még...

Hogy talán annak lágyabb a szíve, mint a tekintetes kasznár úrnak,

Amikor a kasznár kilépett a kamrából, jónak látta, hogy kicsit megmagyarázza Vargának a dolgot:

— Rámtámadt a disznó! Meg akart ütni. Az ilyen még le is szúrhatja az embert.

Az ajtót becsukta és ráparancsolt Vargára:

— Maga innen el nem mozdul! Megértette? Addig itt áll és vigyáz, míg a csendőrök el nem viszik ezt a tolvajt.

— Igenis, kérem alássan.

A kasznár levette a kalapját, nagy tarka zsebkendőt húzott ki a zsebéből és megtörülte verejtékező homlokát. Még egy pillantást vetett a kamra ajtajára, felpattant lovára és ellovagolt. Ki a tanyáról, az ugar felé, ahol a szántás folyt.

*

Alig érkezett meg Vérfi a gözekéhez, a falu felől vezető úton felbukkant a kocsi, amelyben András és Nagyrévi ült.

— A teremtését, ennek is most kell idetolnia az orrát — morogta a kasznár.

A kocsi lekanyarodott az útról és az ugaron át a gözeke felé tartott. Vérfi rákiáltott az ekén ülő legénykére:

— Héj, alszol? Mindjárt kihagysz egy barázdát!

De a hangja nem harsant úgy, mint szokott, resze-
lös rekedtség keveredett bele.

A kocsi megállt, András leugrott róla, majd Nagyrévi is. A kasznár messziről emelgette a kalapját, le-
szállt a lováról, úgy ment András úrhoz.

— Alázatos szolgája, gróf úr. Alázatos szolgája —
köszönt Nagyrévinek is.

— Jónapot — mondta halkán Nagyrévi, András
nem fogadta a köszöntést.

— Látott már gőzekét? — kérdezte András.

— Még nem.

— Hát most láthat. Ilyen, la! — és András mosoly-
gott, ezzel a la-val a kasznárt csúfolta ki. — Igen hasz-
nos találmány. Egész másképpen megy vele a szántás,
mint ökörrrel vagy lóval.

Nagyrévi érdeklődve, mintegy tisztelettel nézte a
gőzekét. Két hatalmas lokomobil a szántás alá vett tábla
egy-egy végén és maga az eke, mely egyszerre több ba-
rázdát szánt. Megkapta a felvilágosítást erről is: kilen-
cet. Gyorsabban jóval, mint ahogy állati erővel menne
és a szántás is mélyebb. Az ekét hosszú drótkötél húzza
egyik lokomobiltól a másikig. A kötél hol az egyik, hol
a másik lokomobil hengerére csavarodik rá. Az eke se-
bes tempóban halad, az ekevasak csak úgy röpitik ki
a földet és az belevágódik a szomszédos barázdába.

— Látja ezt az egész ugart? — kérdezte András
Nagyrévitől. — Egy ekkora terület felszántása, mond-
juk nyolc igával... Különben a kasznár úr majd meg-
mondja az adatokat.

Vérfi szótlanul sündörgött mellettük, most sietett
a felelettel:

— Igen, kérem alázatossággal, nyolc igával egy nap
alatt meg lehet szántani...

És mondta a számokat. Ennyit és ennyit, az egész
ugar pedig ennyi, tehát...

Nagyrévi nem is figyelt rá, nézte az ekét.

— És három ember kell hozzá — vette át a szót Vértől András. — Kettő a lokomobiloknál, egy az ekénél.

Jóideig beszélgettek a szántásról, a gőzekéről. András megállította az ekét, odament hozzá, valamit meg nézett és kérdezgette az ekét vezető legénykét. Láthatóan csak szórakozott, nagyúri mivoltát élvezte, tetszett neki és mindjárt be is mutatta, hogy az ő szavára a gép megáll, az ő szavára elindul és az ő kérdéseire mindenki szaporán és alázattal felelget.

Nagyrévi kettesben maradt Vértel. Vért rögtön megkérdezte:

— Mi a programjuk, tanár úr? Sokáig időznek itt nálam, vagy tovább is mennek?

— Nem tudom.

— Benéznek talán a tanyára is?

— Fogalmam sincs róla.

— Mert inkább a csépléshez kellene elkocsikázni. Ha szabad ajánlanom. Az érdekesebb.

— Lehet.

— Vért elhallgatott és elnézett a messzeségbe. Elmerengett tekintete a túlontúl ismert táj felett és most igen únta a látványt. Sehogysem akart belőle úgy ömleni a szó, mint az előző napon, amikor Nagyrévi először találkozott vele. A merengő Vért valami új jelenség volt Nagyrévinek.

— Na, egér! Ott is egy. Amott is! — kiáltott fel Nagyrévi és mosolyogva nézte a kis egereket.

— Van itt döggel. Kétmillió macska sem lenne

elég, hogy szakadatlanul egye az egereket. Nem lehet eléggé irtani őket. Mit beszélek, egyáltalán nem lehet irtani őket.

— Macskával legkevésbbé, mi?

— Csak úgy mondtam a macskát.

— Sejttem. Nehéz lenne elképzelni, hogy itt két-millió macska enne az egereket. Undok állat.

— Az, undok. Én is utálok az egereket.

— Én a macskáról mondtam, hogy undok.

— A macska? Már hogyan lenne a macska undok?

Hasznos állat az, kérem.

— Undok, mert kínozza az egereket.

— Hadd kínozza. Arra való az egér.

— Magának talán az is tetszik?

A kasznár nevetett:

— Becsszavamra, nekem tetszik. Szeretem is nézni.

Jót mulatok rajta. Némely embert is valamiféle nagy-nagy macskának kellene a karmaiba adni. A lusta cselédet, a dologkerülőt, a hazugot, meg a tolvajt. Harapna egyet rajta, aztán eleresztené, kicsit hagyná szaladni, aztán megint elkapná és újra harapna rajta egyet, csak kicsit, nehogy megsántuljon.

Vérfi jóízűen kacagott, közben, amíg ezt elmondta, mozdulatokkal utánozta a nagy macskát, nyilvánvalóan azért is, hogy Nagyrévit felborzolja.

Nagyrévi ránézett Vérfire, csak a fejét csóválta. Azt akarta neki mondani, hogy: maga beteg. De ezt nem mondta. Otthagyta Vérfit és Andráshoz sétált. András megnézte az óráját és ezt kérdezte Nagyrévitol:

— Elhajtsunk még a csépléshez?

— Fölösleges. Ismerem a cséplést jól. Inkább menjünk be a tanyára.

— A tanyára? — szólt közbe Vérfi. — Hisz ott, tanár úr, nincs semmi érdekes.

András rágyujtott egy cigarettára, Nagyrévit is megkínálta, annak nem kellett, szótlanul álltak. Végre András visszasétált a kocsához, felült a bakra. Nagyrévi és Vérfi követték, a kocsi mellett megálltak. András szólt Nagyrévihez:

— No, üljön fel.

A kasznár gyorsan haptákba vágta magát és köszönt. De András neki is szólt:

— Maga is jön velünk.

Vérfi habozott. De nem volt kibúvó. A lovához sietett, mely ezalatt a lokomobil kerekéhez kötve állt. Eloldotta a lovat, a kocsi már ment a tanya felé, Vérfi lóháton a kocsi után.

— Megnézzük a göblyöket — mondta András. — Tudja mi a göbly?

— Tudom, hízó marha.

— Szóval tudja. Nem téveszti össze a böggellyel. Hát az meg mi?

— Nagy légy.

— Ez nagyon szép egy városi embertől.

— Nem vagyok olyan túlzottan városi.

A tanya sok épületből állt, melyek a nagy udvar körül négyzet alakban sorakoztak. Az épületnégyszöget árok vette körül, melyet két út szakított meg. Az árok partján szilfák, akácok és nyárfák zöldeltek, egész szép koszorút formálva a tanya körül. A tanyán kívül, tehát

az árkon kívül, mintegy kétszáz lépésnyire a tanyától, sűrű kis nyárfás közt egy úrias ház állott, olyan, mint egy kis kastély.

Nagyrévi, ahogy a tanyát elérték, az első ránézésre meg tudta állapítani, hogy az épületek közül melyik az istálló és melyek a cselédlakások. Kitalálta. Az óriási magas, hosszú épület, melynek szilárd falai nyilván téglából épültek, volt az istálló. Az alacsony, kisablakos, hörtönszerű, füstös alkotmányok voltak a cselédházak. Túlágos leleményesség ugyan már csak azért sem kellett ennek a kitalálásához, mert a cselédházak ajtain ki-be jártak, hol egy asszony, hol egy-két gyerek.

Bementek az istállóba. Két sorban, jászlak elé kötve álltak ott a marhák. Tópusztán egész esztendőben folyt a marhahízalás. Kimustrált ökröket és meddő teheneket hízlaltak, legtöbbször darás répával és szénával, de ilyenkor, augusztus elején, mivelhogy az új répa még nem termett meg, csupán darával és szénával.

Eleinte hallgatagon sétáltak az aszfaltos járdán. De Vérfi hamarosan panaszt emelt ismeretlen tettesek ellen:

— Ezeket a meddő teheneket, azt hiszem, fejk a béresasszonyok. Már figyelem és figyeltetem őket egy idő óta, de senkit sem sikerült még tetten érni.

András nem törődött ezzel. Mintha nem is hallgatott volna Vérfire. Az csak folytatta:

— Ez is károsodás, kérem.

András erre megállt és kíváncsian tekintett Vérfire.

— Mert kérem alázattal, ha a meddő tehenet fejésre fogják, lassabban hízik. Hiába tömjük aztán őket a drága takarmánnyal.

Nagyrévi elnevette magát és Andrásra nézett vára-
kozón. András oktatólag mondta:

— Gazdaságilag ígaza van a kasznár úrnak. Csak
abban nincs ígaza, hogy nekem panaszkodik. Én igazán
nem segítek neki abban, hogy egy-két tolvajt megfogjon.

Nagyrévi gúnyosan mondta:

— Pedig talán tarthatnánk egy kis nyomozást.

— Nem úgy van az, kérem! — ágaskodott Vérfi.
— A hízó tehenek fejése tilos. Éjjel csinálják a disznók.
Egyszer-kétszer már fölkeltem és szemlét tartottam...

— És nem sikerült tettest fognia, mi? Egérkét a
macskának — morogta Nagyrévi.

Andrásnak tetszett, hogy Nagyrévi kötekedik a
kasznárral.

— Nem úgy van az, kérem! — ágaskodott Vérfi
magasabbra. És szinte kukorékolóan szólt a hangja:
— Ha én egyet elcsípek, hát megemelegeti a magyarok
Istenét!

Ez a „magyarok Istene“ mint ékes kifejezés, And-
rás úrnak volt szánva. De András nem törődött tovább
Vérfivel, ennyi is sok volt belőle, indult és utána kellett
szépen vonulniok. Kimentek az istállóból. A szemközti
cselédházak ajtaira, ablakaira rávert a napfény. Az
egyik ház ajtajában tarka csoport látszott, asszonyok és
gyerekek. Nagyrévi önállósítani akarta magát és nagy
léptekkel a cselédháznak tartott. András utána szólt:

— Héj! Hová megy?

Héj! — ezen a szón megütközött Nagyrévi. Csak
úgy, hogy héj! Még hozzá ez előtt a ronda kasznár előtt.
Aki máris elég szemtelen volt. De megállt és felelt:

— Megnézek egy cselédlakást.

— Azt nem ajánlom.

— Miért?

— Csak maradjon itt.

Nagyrévi gúnyos arccal csodálkozott.

— Nagy bennük a bűdösség és sok a bolha. Ha fölszed néhányat, akkor odahaza baj lesz.

Nagyrévi megadta magát és visszakullogott Andrásához. Kezdte unni a körsétát. De azért csak jártakeltek az udvaron, mindenütt András elől. Vérfi nyugtalanul nézelődött körül, elővette az óráját, mintha sürgős dolga lenne, vagy hogy kapjon már észbe András úr és forduljon vissza, hazafelé. András azonban csak járt, vonta magával kíséretét, egyszer csak a kamra ajtaja felé tartott, szinte a végzet által irányítva. Ott megállt és így szólt:

— Ezeket a falakat be kellene már tapasztani.

— Igenis, kérem. Varga! Hol az a vén kucséber? Most hirtelen fájdalmas jajgatás hangzott fel.

András meglepődve nézett körül:

— Hát ez meg mi?

Valaki jajgatott tovább, a szavakat is lehetett érteni:

— Já-á-áj, méghálok, eressenek ki.

András tekintete Vérfire lobbant:

— Mit csinált maga már megint? Nyissa ki azt az ajtót!

Varga valahova elkódorgott, a kasznár dermedten állt meg a helyén, mintha nem is neki szóltak volna.

András maga nyitotta ki az ajtót. Belépett a kamrába, utána Nagyrévi. A cigány a sarokban ült össze-

görnyedve és jajgatott. András hozzálépett. A kasznár már kérdés nélkül beszélt:

— Rendszeresen lopják, könyörgöm, a fát. Az erdőben. A kerülő elfogta ezt a tolvajt és ide behozta. Nem engedhettem még el, mert...

— Jájjájjája-á-á-áj! — jajgatott a cigány.

— Csöndesebben, most már ne óbégasson — szólt rá András a cigányra. — Hát ezek a sérülések mik?

András nézte a cigány arcán az izzó sávot és megemelte az összekötözött kezét.

— Dulakodott a disznó és megtámadott engem.

— Magát? Nem a kerülőt? ... Oldozza ki a kezét.

A kasznár a cigányhoz hajolt és piszmogni kezdett az erős kötéssel. A cigány felordított.

— Vágja el azt a zsineget! — kiáltott András.

A kasznár elővette a bicskáját, de Nagyrévi megelőzte és ő vágta el a zsineget a cigány kezén, lábán. A cigány felsóhajtott és kinyújtózott.

— Csupa vér a keze. Csupa seb. Micsoda kötés volt ez? Ki volt az a kerülő?

— Dulakodott, könyörgöm és meg kellett kötözni, nehogy elszökjön.

— Ki kötözte így meg?

— A kerülő, kérem. Az a kezét, Varga meg a lábát.

— A maga parancsára persze.

— Nem tagadom, könyörgöm. Muszáj volt, hogy amíg a csendőröknek átadjuk...

— Tett már jelentést a csendőrségen?

— Még nem, kérem alázatosan, alig másfél órája, hogy elfogtuk.

A kasznár hangja rekedten szólt, a mondatok végén el-elhalt.

— Hivassa a kerülőt.

— Nem tudom, kérem alássan, Puskás István volt, most künn van már az erdön.

— Küldessenek el érte. Rögtön. Majd szembesítem magával.

A kasznár elindult, hogy valakit kerítsen, akit lóháton elszalajtsa Puskásért. Az udvaron elkiáltott egyik nevet, azokét, akik az istállóban dolgoztak:

— Jámbor, Kari-ká-ás!

— Hagyja! — kiáltott rá András. — Addig nem várhatok, hanem...

— Borzasztó! — sóhajtotta Nagyrévi.

— Á tekintetés kásnár úr — nyöszörögte a cigány.

— Mit csináltál? Mondd el te! — szólt András a cigányhoz.

— Kis gályát sédtem, nágyságos uram, kis hulladékot...

— Lopott! — szólt közbe a kasznár.

— Maga hallgasson! Te beszélj tovább. Loptál?

— Kis gályát sédtem...

— Ki kötözött meg?

— A kásnár úr parancsolta ázs erdőörnek. A lóhozsa kettetett a kásnár úr, a ló farkáchoz.

András megint a kasznárra nézett. Előkerült Varga, az ajtóban állt meg, levett kalappal. Három-négy asszony és néhány gyerek is odacsődült.

— Ilyent még nem is hallottam — szörnyülködött Nagyrévi.

— Kényérégtem a kásnár úrnak... Májd még-háltám.

— Hozzanak tiszta vizet egy tálban, vagy vödörben — intézkedett András. — Meg kell mosni a sebeit és bekötözni. Valami tiszta ruha is kell. Akármilyen tiszta rongy. De tiszta legyen!

Két asszony szaporán indult a cselédházak felé. András megint a kasznárhoz fordult:

— Maga összevissza hazudozik mindenfélét. Úgyis kiderül, hogy mi történt és hogyan történt. Mondja el értelmesen, úgy ahogy' csinálta. Ki fogta el ezt a cigányt?

— Én, könyörgöm. Csak azért, hogy átadhassam...

— Nem vagyok rá kíváncsi. Csak a kérdésre feleljen. Tehát elfogta. Be akarta ide hozni. Ki kötözte meg?

— Puskás, a kerülő.

— A maga parancsára?

— Igenis.

— Aztán... maga köttette a ló farkához is persze.

— Nem akart jönni, kérem. A földre vetette magát, nem bírtunk vele. De nem bántunk vele, kérem, embertelenül.

— Nem, nem. Hiszen az látható is — szólt közbe Nagyrévi.

— Aztán behozták ide, bezárta ebbe a kamrába. Meddig akarta itt tartani? Egyáltalán mit akart vele?

— Csak amíg a csendőrök, kérem...

— A csendőrök. Néhány száraz ág miatt... Hozták már azt a vizet?

Megérkezett a víz is, a tiszta rongy is. Az egyik

asszony megmosta a cigány véres csuklóit és bekötözte.

— Meg kellene orvosnak mutatni — szól Nagyrévi halkan Andrásához.

— Az már az ő dolga — mondta András elég közönyösen.

— Pedig látéletet kellene erről felvételni — dohogott Nagyrévi. De ezt csak Vérfi hallotta, aki ezért gyilkos tekintetet vetett rá.

Megszólalt a cigány, talpra állva, kiegyenesedve. Kissé bátrabban mert beszélni:

— Ázstán, nagyságos gróf úr, hová ménjek én most ezzsel? — és emelgette a kezait. Ki á bínes?

András nem felelt neki.

Ekkor vették észre, hogy három cigány férfi érkezett hozzájuk. Ezek már értesültek arról, hogy mi történt a társukkal és eljöttek, hogy segítsenek rajta, ha még lehet. Mert ők úgy hallották, hogy Sunyót a ló farkához kötve hurcolták be a tanyára, talán már nem is él. Az úton, amerre az erdő felől jöttek, a Sunyó ruhájának foszlányaiból találtak egy-két darabot, azokat fölszedték és magukkal hozták.

— Ni a szemtelen cigány! — tört ki Vérfiből a felháborodás. — A zshiványok még ide merték tolni a pofájukat.

— Jónapot kívánok — szólalt meg az egyik cigány, egy nyúlánk termetű, jóképű fiatalember.

Bátran nézett körül és tekintetét Andrásra szegezve nyugodtan állt.

Lám, habozás nélkül tudja, kihez kell fordulnia — tűnt fel Nagyrévinek.

— Mit akarnak? — kérdezte András.

— Sunyóért jöttünk — és rámutatott a jóképű cigány Sunyóra. — Hallottuk, hogy a lóhoz kötötték. Semmiért!

— Nono! — ütközött meg a hetyke beszéden András.

A cigány jó magyarosan mondta a szavakat, semmi cigányos nem volt a kiejtésében.

— Semmiért! — ismételte meg a fiatal cigány.

Két öregebb társa bólogatott hozzá. Hogy úgy van.

— Látom, be van kötve a keze. Látom a képét! Semmiért! Ki csinálta ezt veled? — kérdezte Sunyótól a cigány, de Vérfire nézett, olyan villanással fekete szemében, hogy félni lehetett tőle. Kalapját a kezében tartotta, dús fekete haja a homlokára hullott, a fogai beszéd közben szinte ragyogtak.

A másik két cigány szótlanul, kissé drukkolva állt. Kis csend lett, mintha mindenki zavarba esett volna, szinte hirtelenében senki sem tudott volna semmit mondani, még kevésbbé tenni. Egyszer csak valami búgó, riasztó hang tört ki az egyik hátul álló cigányból, egy őszülő, szakállas, öregedő emberből:

— Á nyívek rágják lé á húst árul, aki ezst tette veled, Sunyó. Rohádjon el á két kezse, még á két lábál! úgy folyjon ki á séme á két gédrébül, mint a tákony azs órrából. A várják csipkedjék le á húsát á csontjárul. A pátkányok rágják ki á beleit. Á nyelvét ségezszék á...

A nyúlánk cigány leintette:

— Hallgass már, Vazul! Elrohad annak a keze is,

lába is, a szíve is. Elrohad neki — és közben Vérfire nézett, egyenesen bele a szemébe.

András arcát a zavar pírja öntötte el:

— Elég legyen! Ne csináljanak itt komédiát. Mhetnek Isten hírével és vigyék a Sunyójukat.

András most megfordult és a bámészkodó asszonyokra, gyerekekre ripakodott:

— Kotródjanak innen! Nem cirkusz ez! Egy-kettő, menjenek. Takarodjanak!

András, Nagyrévi, Vérfi és a két cigány maradtak egy csomóban. András megnézte az óráját, Nagyrévihez szólt:

— Megyünk haza.

A cigányokhoz szólt, szigorú képet vágva:

— Maguk elmehetnek. Vihetik a Sunyójukat, de mondják meg neki, hogy máskor ne lopjon.

— A Sunyó nem lopott — rázta fejét a fiatal cigány.

András ingerülten nézett rá:

— Magának, barátom, sokat jár a szája. Még nem lopott, de lopni akart. Tetten érték.

— Semmiség. Azért még nem szabad valakit a lóhoz kötni. Mink is emberek vagyunk.

— Csak menjenek, menjenek.

— Aztán kihez forduljunk panasszal? Ki tesz igazságot?

— Az már a maguk dolga.

— Mert mink elmegyünk ám a csendőrségre meg a bíróságra.

— Menjenek, ahová akarnak. Jelentsék fel a tet-

test. Tessék a neve: Vérfi Barnabás, uradalmi kasznár. Tessék. Most már itt semmi dolguk.

A cigányok elindultak. Az egyik öreg cigány vissza-
szólt:

— Fél is jelentjük. Fél mink. Elmegyünk á solgá-
bíróhoz.

— Ne pofázz már! — szólt rá a fiatal cigány. —
Úgyis hiába mennénk akárhová. Látod.

De visszanézett még gyilkos tekintettel a kasznárra.
Az ujját is felemelte fenyegetőn:

— Hanem azért...

A többit elhallgatta.

*

Tó-pusztáról hazafelé lassú poroszkálással mentek
a lovak. András és Nagyrévi a cigány esetéről beszél-
gettek. Nagyrévi tele volt indulattal:

— Én csak azt mondom, hogy szörnyű gazember
ez a Vérfi.

András nyugodt maradt:

— Egyszer majd megjárja. Valamelyik betyár majd
beledöfi a bicskáját. Akadnak ezen a vidéken afféle
humanisták.

És gúnyosan mosolygott.

— És hogy' hazudott. Hogy' köntörfalazott. Ha
kényes volt a kérdés, akkor nem felelt rá. Aljas minden
porcikája.

— Látja, engem nem tudott félrevezetni. Mikor az
udvaron az első óbégatást meghallottam, rögtön tudtam,
hogy már megint Vérfi úr csinált valami disznóságot.

— Disznóság. Nagyon enyhe szó. Talán inkább felháborító, vérlázító gazság. Így bánni egy emberrel. Még ha mindjárt cigány is az az ember. Ezt persze csak azért mondom így, mert figyelembe veszem, hogy mások különbséget tesznek ember és ember közt.

— Azért nem szeretnék a bőrében lenni. Meg van ijedve. Még a hangját is elvesztette. Maga még nem hallotta, hogyan tud ordítani a cselédekre. Nevetni lehet rajta. Ilyen kis ember és akkora hang!

— Disznó gazember az ordításával együtt. Ordít, persze, hogy ordít, ha hagyják.

— Lehet, hogy éppen azért ordít, mert kicsi. Ha csak úgy cincogna, nem félnének tőle.

— De miért kell, hogy féljenek tőle?

András erre a kérdésre nem felelt. Beszélt tovább, Vérfiről, csaknem kedélyesen:

— Akkor látná, mikor az apámmal beszél. Megrövidül vagy tíz centiméterrel, hápog és olyanná válik a hangja, mint egy beteg kappané. Nem nagyon tud kukorékolni.

— Gazember, gyilkos.

— De jó kasznár. Dolgoznak a keze alatt.

Nagyrévi elhallgatott. Komor volt.

— Maga persze azt hiszi, hogy a cselédekkel finoman kell bánni. Kedves János, legyen olyan szíves és adjon abrakot a lovaknak, ha meg nem sértem.

— Hát... körülbelül. Ha nem is így, mert ez karikatúra. De lényegében megbecsüléssel kell bánni velük.

— No igen. Érdemes lenne egyszer kísérletet tenni

és magát bízni meg valami munka elvégzetetésével. Nemcsak, hogy nem dolgoznának, hanem a bánásmódja miatt még ki is nevetnék.

— De csak azért, mert még nem tapasztaltak olyant.

— Akadt már földesúr, aki kipróbálta ezt is. És megbukott vele. Olyan ember kell ide, mint Vérfi. A tapasztalat ezt bizonyítja.

Nagyrévi csodálkozva bámult Andrásra:

— Csak nem akarja megvédeni Vérfit? Csak nem akar napirendre térni a gaztettén?

— Nem. Védje meg Vérfit az ördög. Egyhén szólva túlzásba esett.

— Nagyon is enyhén szólva. Olyan enyhén, hogy az már botrányos.

— Nono. Azért nem lövetjük mindjárt agyon. Nincs is rá jogunk.

— Szóval... Lehetséges, hogy Vérfinek nem lesz semmi büntetése?

András habozott:

— Az... attól függ.

— Mitől függ? Nem nagyon értem.

— Én mindenesetre elmondom apámnak, hogy mi történt.

— És?

— A többi már apámra tartozik. Annyi bizonyos, hogy legalább is alapos fejmosásban lesz része a kasznár úrnak.

— Fejmosás? Emberkínzásért? Ilyen gyalázatot?

— Lehet. Nem tudom.

— Fejmosás. Mi az? Összeszidják. Meg sem kottyán neki. Dühét megint valami szerencsétlenül tölti ki.

— A szerencsétlen meg egy másik szerencsétlenül. És ha más nem akad, hát egy ökrön vagy egy kutyán. Orronvágja a járomszöggel a Bimbót. Vagy oldalba rúgja a Morzsát. Vagy a saját kölykét vágja fejbe. Így van az. Tud ellene valami orvosságot?

— Szóval megmossák a Vérfi úr fejét. Hogy tiszta legyen, nem?

— Az nem bizonyos, hogy csak dorgálást kap. De nem is fontos, mert az ilyen ember előbb-utóbb igazán pórul jár. Megnézte maga jól azt a cigányt, aki a prókátoruk volt?

— Igen. Semmi különöset nem láttam rajta. Csak hogy szép legény.

— Nem látta a szemét? A tekintetét?

— No és? Egy-két gyilkos tekintetet elbír Vérfi úr.

— Csakhogy az a tekintet, hogy úgy mondjam, sokat ígért. Maga persze azt hiszi, hogy a cigányok is humanisták. Egy kicsit koldulnak, aztán hegedülnek és fuvoláznak. Nem hallott még, nem olvasott még a rablásaikról, a gyilkosságaikról? A Balog Tuta magának kutya?

— No igen. Csakhogy a gyilkos az gyilkos, akár cigány, akár nem. Sokféle gyilkos van és van szelíd cigány is.

— Persze. Például a prókátor vagy vajda, vagy mi a fene, aki úgy jártatta a száját.

— Ugyan mit tudna csinálni?

— Azon tűnődjön Vérfi. Én csak azt láttam, hogy

nagyon is szemtelen volt és legjobban szerettem volna...

András elhallgatta, hogy mit szeretett volna. Megeresztette a lovakat, feszesen tartotta a gyeplőt és mint-ha teljesen a hajtással lett volna elfoglalva. Nagyrévi rágódhatott azután. Mert hát mit szeretett volna András legjobban? Persze, hatalmaskodni a cigány felett. Mert az ki merte nyitni a száját. Mert hát ez az, amit a legkevésebbé szabad. Hallgatni kell. Tisztelettel és alázattal hallgatni. És várni a jó sorsot. Most várni az igazságszolgáltatást. Barlangváry gróf lesz a legfőbb bíró. Ő ítélkezik majd Vérfi kasznár úr felett. Megmossa a fejét. Vagy ha nagyon megharagszik, akkor talán még el is csapja. Vérfi úr aztán mehet, nem oda, ahol a part szakad, hanem más birtokra, üzni megint a cselédet. Kukorékolni az ottani Vargára, maga bűdös paraszt, maga akasztófavirág, magát kirúgom, elcsapom, a ló farkához köttetem és úgy hurcoltatom a tanya körül, ha az én szavamra nem áll olyan haptákban, mint a cövek és nem ugrik úgy, mint a nyúl.

Nagyrévi hallgatagon sanyargatta magát. András megérezte a gondolatait és kicsit ingerelte őt ez az okvetetlenkedő, meg nem nyugtatható szegény fiatal-ember. Amikor pedig valami kis légy, valami muslica száll a szemébe, olyan düh öntötte el, hogy legjobban szerette volna Nagyrévit lelökni a kocsiról. De egy-két perc múlva csillapodott, a muslicát sikerült kidörzsölnie a szeméből, akkora volt, mint egy pont, a fene a szemtelen férgét, még hogy az ember szemébe mer repülni, az ostoba, — ekkor kedvesen fordult Nagyrévihez és ezt kérdezte:

— Még nem éhes?

— Nem — válaszolt Nagyrévi egykedvűen.

Már a falu közelében jártak, a birtok végeláthatatlan táblái elmaradtak és egy gyatra szomorúfűz után, az úttól jobbra-balra a parasztok keskeny földszalagjai sorakoztak. Az egyik szalag tarló volt, a másik viruló kukorica, a harmadik krumpli, majd megint tarló, igen vékony szalagon lóhere, aztán krumpli, tarló, kukorica, répa. Egy paraszt szántott, két ló húzta az ekéjét és a paraszt az eke szarvát fogva baktatott. A lovak kicsinyek voltak, erőlködve dőltek neki a hámnak, az eke lassan mozgott előre. — Ne-e-e-e! — hangzott fel a paraszt biztatása. András megszólalt:

— Látja, ez a butaság.

Nagyrévi nem kérdezte meg, hogy mi az a butaság. De azért udvariasan, kérdőleg emelte tekintetét Andrára. András aztán magyarázta:

— Az ilyen embernek itt van egy holdja, amott van egy másik holdja, a sákorban harmadik holdja, a határ szélén két holdja. És műveli a földjét. Ide-oda mászkál ezekkel a patkányaival, szánt, vet, boronál, de akármit csinál, alig tud megélni. Két óra eltelik, mire az ekéjével kiér a határ szélére. Egy nap eltelik, míg egy ilyen földsávot felszánt. Gözekével egy nap alatt ezt az egész területet, vagy hatvan ilyen szalagot felszántanak. És akkor nincs dűlőút meg árok, meg határsáv és más eféle földpocsékolás. Minek az ilyen embereknek a föld?

Nagyrévi ezt felelte:

— Ehhez nem értek. Kisbirtok, törpebirtok, nagy-

birtok, hallottam már ezekről a kérdésekről. Hogy az egyik rendszer célszerűbb a gabonatermelésre, a másik meg a kerti növények termelésére és aprójószág tenyésztésére. Nem értek hozzá.

— Pedig ezek fontos kérdések. Legalább olyan fontosak, mint azt Papini, Papagena, vagy ki is írta?

— Papinianus.

A kastélyba jóval vacsora előtt érkeztek meg. Leszálltak a kocsiról, János már ott állt, a fogatot átadta neki András.

— Most megmosakszunk, mert egy mázsa port magunkra szedtünk — mondta András, nyilván azért, hogy Nagyrévinek is ajánlja a mosdást.

Nagyrévi is bement a szobájába. A por csakugyan alaposan belepte arcát, ruháját. Levetkőzött, már hogy levetette kabátját, mellényét és ingét és mosdani kezdett. Azután a ruháját keféltette jóideig. Még nem öltözött fel, amikor betoppant a szobájába András. Átöltözve, másik ruhában. Olyan volt, csakúgy ragyogott. Megállt az ajtónál és jól megnézte Nagyrévit:

— Mi a fenét csinált maga Pesten? Birkózott, vagy mi?

És nézte a Nagyrévi izmait. Nagyrévi a balkezüben tartotta a kabátját és a jobbjaival kefélte. Ezek alatt a mozdulatok alatt jobbkarjának, mellének, hátának izmai játszottak.

— Mindenfélét csináltam. Tornáztam, birkóztam, súlyt emeltem.

András odalépett Nagyrévihez és megfogta a karját. Megtapogatta a bicepszét és a deltaizmát:

— Feszítse meg!... Tyűfene! Jó kemény... Majd birkózunk néha.

— Szívesen.

András már el is kezdte. Nagyrévi ledobta a baljában tartott kabátot a kanapéra és játékos harc indult meg köztük az alsófogásért.

— Várjon! Leteszem és is a kabátom. Összegyűrődne.

Folytatták a birkózást. Egy-két perc múlva Nagyrévié volt az alsófogás. Átkarolta András derekát, alaposan magához szorította és fölemelte a levegőbe. András fölnevetett, mintha megcsiklandozták volna és kiáltott:

— Elég! Eresszen el!...

Nagyrévi eleresztette.

— Félek ebben a ruhában. Elszakad vagy hepszakad.

Egymásra mosolyogtak, sportszerűleg kezét fogtak. András megnézte az óráját:

— Mit csinál most? Nemsokára vacsora lesz. Menjünk, nézzünk egy kicsit szét.

Nagyrévi felöltözött. András is fölvette a kabátját és elindultak. András elől, Nagyrévi utána. Ez a sorrend szükségszerű volt, de nehezebbre esett Nagyrévinek.

Az egyik vendégszoba ajtaja éppen kinyílt. Egy sportruhás fiatalember lépett ki rajta. Dús barna haja volt, a szemén monokli, szinte nyírtva kiáltott fel:

— Szehe-hevvusz Bandi! Szehe-hevvusz!

— Szervusz — örvendezett András is. — Már itt vagy?

— Most érkeztem. Ügyszólván ebben a percben.

A két fiatalember megölelte egymást.

— Holnapra vártunk.

— Egy nappal előbb érkeztem ide. K.-éknál voltam, de máv elég volt. Tudod, a Tasziló bácsi! Megvallom, hogy vettentően úntam. Gondoltam, jobb itt nálatok.

— Nagyrévi úr! — mutatta be András Nagyrévit.

— Pravonszky gróf — mondta a barátja nevét is.

Nagyrévi kicsit meghajolt, Pravonszky ügyszólván rá sem nézve nyújtotta feléje a kezét.

— Mond csak, Bandi, van máv valaki nálatok?

— Te vagy az első vendég.

— Mint mindig, ugyebár... Hová indultál?

Nagyrévinek feltűnt, hogy nem neki mutatta be András Pravonszky urat, hanem őt mutatta be Pravonszkyknak. Ez még csak hagyján. Hanem az a nyegle kéznyújtás! És most egyes számban kérdezi: Hová indultál? Mintha ő nem is létezne. Mintha András egyedül lenne. És az a kínai bajusz. A monokli. A raccsolás. A sportruha spangnival és a nadrágból kinyúló pipaszár lábakkal. Szentisten! Micsoda alak! Nagyrévi kissé félrehúzódott.

— Gyerünk velünk — szólt András Pravonszkyhoz.

Pravonszky gróf önkénytelenül Nagyrévi felé pislantott:

— Hisz' mindjárt vacsova lesz.

— Nemsokára.

— Akkov, kévlek, megyek átöltözni.

— Arra még van időd bőven.

— Nem, kévlek, nem akavok elkészni. Nem szeretném, ha váváni kellene vám. Ó vövoáv! — és sietett vissza a szobájába, melynek ajtajától beszélgetés közben kissé elkerültek.

András és Nagyrévi átmentek az udvaron. Elhadtak a kastély bejárata előtt. Nagyrévinek eszébe jutott a tengerszelet a öreggel. Fúrta az oldalát a kíváncsiság, lesz ami lesz, ő megkérdezi erről a fiatalurat:

— Valami érdekel engem, csak úgy... Mondja, ki volt az az öreg, akire a gróf úr tegnap este olyan szigorúan rászólt?

— Micsoda öreg? Nem tudok semmiről!

— Nem hallotta? Egy öreg toprongyos ember ült itt a folyosóról nyíló egyik kis szobában, a gróf úr benyitott és...

— Ja! Az éjjeli őr. Vén számár. Nem szabad a kastélyépületben tartózkodnia.

András kissé zavart volt. Nagyrévi érezte, hogy ostobaság volt kérdezősködni. Kedvetlenül elhallgatott. Haragudott önmagára. Bár... a kérdés bizalmas közlekedés is volt Andráshoz, amelyet az elutasított.

De azért mentek tovább. A kastély egy szárnyépületébe egy kis ajtón belépett András. Egy előhelyiség után a konyhába érkeztek. A konyha valóságos terem volt, egészen különbözött azoktól a konyháktól, amelyeket Nagyrévi a kispolgári lakásokban eddig látott. Nagy ablakai a parkra nyíltak. A terem maga világos volt, a falai fehérek, fehér volt benne a sok ismeretlen

rendeltetésű bútor: szekrények, kis ládák, asztalok. Óriási nagy, négyzetalakú tűzhelyen főttek, süttek az ételek. Sok étel, mert a személyzetnek is itt készült a vacsorája. A kecskeszakállas szakács állt a tűz mellett, akit Nagyrévi a konyhakertben már látott. A konyhában három konyhalány foglalatoskodott.

— Ez Schauta úr, — szólt András — a mi szakácsunk.

Schauta mosolyogva köszönt. Németül.

— Szerintem a legjobb szakács az országban — dicsérte Nagyrévi.

Schauta úr szerényen a fejét rázta erre a dicséretre. Nem éppen tagadólag, hanem inkább csak kételkedőn.

— Nemcsak hogy jól főz, hanem kitűnő kunsztokat is tud. Udvari bohócnak is szerződhetnének.

Schauta úr mosolygott és jóváhagyólag bólintott.

— No, Herr Schauta!

Schauta úr nem kérte magát, rögtön bemutatott egyet-mást a tudományából. Éppen palacsintát sütött. Fölvetette a palacsintát a magasba és az a levegőben megfordulva hullott vissza a sütőre. Ez volt az első-számú mutatvány, melyet egy-kétszer megismételt. Azután felfüggesztette a palacsintasütést, sodrófát fogott a két végénél és a két karját kinyújtva föllendítette, úgyhogy a sodrófa a feje felett átlendülve a hátára került. A sodrófát megint előrelelendítette, ezt a kunsztot is megismételte. Majd meghajolt, ahogy az artisták szoktak a cirkuszban.

Még néhány palacsintát sütött Schauta, akkor befejezte a munkát és így szólt:

— Alles ist fertig, Herr Schauta kann weggehen.

— Aber wohin?

Schauta úr ravaszul nevetett:

— Á szep lánokhoz.

— Hol vannak azok? — kérdezte mohón Nagy-révi, látszólag mintha csak tréfásan kérdezné.

— Kommen Sie mit mir. Jejen velem.

— Majd máskor. Egészen komolyan elmegyek.

— Natürlích.

— Na gyerünk! — indult el András.

Az öreg kulcsárnőt csak üdvözölték. András a szakácsról beszélt:

— Most megy haza. A tálalást már nem ő végzi. A leglustább disznó az egész házban. Mindig otthon ül az odujában. A konyhakerti kis házban van a lakása. Reggel bejön a konyhába, a cselédeknek már glédában kell állniok, kiosztja nekik a munkát, aztán elmegy. Ebéd előtt félórával megjelenik, akkor már minden a keze alatt van, a krumpli, tészta, hús, főzelékek, szóval minden, ami az ebédhez kell, ő aztán az egészet nyélbeüti félóra alatt. Soha el nem késik, nem is volna szabad elkésnie, mert akkor kidobnák. Különben nagyon szeretem, mert vidám ember és nagyszerűen készít el minden ételt. Előtte folyton változtak a szakácsok, de Schauta úr már hat éve van nálunk...

András megállt:

— Menjünk csak vissza, valamit elfelejtettem. Rendelek nála egy kis májpástétomot, hogy azt is szervírozzák nekem a reggelihez.

Visszamentek. András hosszadalmasan suttogott

Suhauta fülébe, tüzetesen elmagyarázva, hogy milyen-
nek óhajtja a májpástétomot. Schauta megértően bólo-
gatott, rendben van, meglesz, úgy lesz. Ez alatt Nagy-
révi az ajtó közelében állt, benn a konyhában, egy kis
fehér láda mellett. A ládán fölfedezte azt a kis köny-
vet, melyet esténként vacsora után Barlangváry grófnak
nyujt az inas, melybe Schauta úr a következőnap i étla-
pot írja be. Kezébe vette a könyvet és nézegette. Láta
a gróf kihúzásait és javításait. Schauta úr kalligrafiku-
san írt, mint egy iskolásgyerek, de a gróf kézírása olyan
volt, mint a macskakaparás. Egy helyen Schauta javaslat
keményen át volt húzva és ez volt föléje írva: Entrecote
de boeuf avec des petits pois. Persze hibásan, a boeuf
szó így festett: Beuf. Nagyrévi gyorsan visszatette a
könyvecskét a helyére s elhúzódt mellőle. Nehogy
András rajtakapja a kis indiszkréción.

Siettek azután a pipázóba, mert éppen ideje volt.
Pravonszky gróf már ott ült a legöblösebb karosszék-
ben és élénken diskurált Barlangváryékkal. Hamarosan
kiderült, hogy András és Nagyrévi a tanyán jártak.
Hogy sok mindent megnéztek. A grófné ezt kérdezte:

— Csak nem mentek be valamelyik cselédházba?

— Nem, nem — sietett András megnyugtadni
anyját.

András azután apját az ablakhoz vonta és halkan
elmondta neki, hogy Vérfi mit csinált egy szerencsétlen
cigánnyal és hogy a cigányt kiszabadította és elengedte.
A gróf szótlanul hallgatta végig az esetet, itt-ott kérde-
zett valamit, szintén halkan. És közben néha Nagyrévi
felé nézett. A végén csak ennyit mondott:

— Rendben van.

Nagyrévi csak néhány szót hallott és legvégül ezt a megállapítást, hogy: rendben van.

Arról sejtelve sem lehetett, hogy ez mit jelent. Azt-e, hogy a gróf tudomásul vette a történeteket és majd intézkedik, vagy azt, hogy most már minden el van intézve, mégpedig megfelelően.

A vacsorához az asztalt, amely toldható volt, kissé meghosszabbították. Pravonszky ült a háziasszonytól jobbra, utána következett sorrendben Nagyrévi, majd Barlangváry gróf, végül András. A vacsora sokáig tartott, egész idő alatt Pravonszky vitte a szót. Nagyrévi csak evett és hallgatott. Őt nem vonták be a beszélgetésbe, amely különben is neki ismeretlen családi, rokoni és társasági dolgokról folyt. Mindössze kétszer történt meg, hogy Barlangváry gróf egy-egy szavát hozzá intézte, láthatólag udvariasságból. Így: Ugye, Nagyrévi úr? Ez a „Nagyrévi úr“ is olyan idegenül, szinte kíméletlenül hangzott. Illetve a barátságos hangot eltorzította az úr. Mennyivel közvetlenebb lett volna csak ennyi: Nagyrévi. Ugye, Nagyrévi? Hozzá még a két esetben, amikor a gróf beszélt hozzá, Pravonszky úgy tekintett rá, mint valami egzotikus állatra, hogy vajjon mit felel ez a kellemetlen lógós, nem mond-e valami bárdolatlanságot, nem dadog-e, nem lehet-e rajta mosolyogni. Nagyrévi kényelmetlenül érezte magát és lassanként egész búbánatba esett. Andrástól várt, szeretett volna valami lelki segítséget, egy kis kiszakadást a társalgásból, de András ügyet sem vetett rá, sorsára hagyta.

A beszélgetés alatt szó esett Sz.-ről, hogy egy óriási

túzokat lőtt, D.-ről, hogy két hétig Bécsben volt, H.-ról, hogy három hétig Pesten tartózkodott, mert a Lukács-fürdőbe kellett járnia, azt mondja, hogy Pest most szörnpén unalmas, nincs benne egy lélek sem; K.-éknál nemsokára megkezdődnek a vadászatok, J. a tavasszal belelőtt egy hajtóba, kártérítési pert indítottak ellene; K.-ék a nógrádmegyei birtokukon tartózkodnak, a v.-i kastélyukba betörtek és sok műtárgyat, ékszert elraboltak. Sz.-ék, D.-ék, H.-ék és a többiek persze mind grófok és bárók voltak, sőt egy hercegről is szó esett. András a palacsintát, Schauta úr mesterművét dícsérte. Senki úgy nem tud palacsintát sütni, mint Schauta. Mert a palacsintának sárgának kell lennie a tojástól, kell, hogy legyen benne egy kis tejszín és úgy kell megsütni, hogy ne maradjon félig nyers, ne legyenek égett szélei és részei, mindamellett kis barna foltok ékesítsék.

Amikor Pravonszky a szegény J. malőrjét említette, részvéttel, hogy belelőtt abba a hülye hajtóba és majd esetleg kártérítést kell fizetnie, kis vita indult meg erről a témáról. Pravonszky fel volt háborodva az olyan igazságszolgáltatáson, amely ilyen esetben esetleg kártérítést ítél meg. Ábszurdumnak mondta. A hajtó, amikor elmegy hajtani, akkor vállalja a „vizikót“. Ha meglovik, az az ő baja. Ha félti a bővét, ne menjen hajtani. „Hogy jövök én ahhoz, hogy ha egy ilyen címeves ököv a fegyvevem elé botovkál, akkov én fizessek? Mintha Pravonszky úr gondosan úgy válogatná össze a szavakat, hogy minél több „ev“ legyen bennük. A grófné tagadóan rázta a fejét és ezt mondta;

— De hiszen agyon is lőhatték volna azt a szegény embert.

Pravonszky nevetett:

— Úgy van. Majdnem agyon is lőtte J. De szándékosan. Mevt dühbe jött az ügyetlensége miatt. Amikor meghallotta az éktelen jajveszékelt, oda futott hozzá és vá fogta a fegyvevét. Ne ovdíts, te disznó, mevt vögtön lelőlek!

— Ez nagyon helytelen volt. Nem volt igazságos.

— Én lelőttem volna.

— Ne mondjon ilyent, kedves Endre. Magának nincs igaza. Maga agyon tudna lőni egy embert minden ok nélkül?

— É-én? A legóviásibb nyugalommal. Szemvebbe-nés nélkül.

Nagyrévi ült, hallgatott és ámult. Nem volt semmi észrevétele, de nem is lehetett, nem kérdezték a véleményét. És ha kérdezték volna, akkor sem tudott volna mit mondani, mert csak indulatszavai lehettek volna. Ült, hallgatott és azon töprengett, hogyan lehetne neki a társaság feloszlása előtt elmennie. Talán... egyszer csak feláll és bocsánatot kér, hogy neki valami teendője van, talán... Hogy leveleket kell írnia. Vagy... hogy fáj a feje. Nehezen tudta, nehezen merte magát rászánni, hogy valamit tegyen, hogy szóljon. Attól tartott, hogy illetlenséget követ el. Végre Andráshoz húzódott:

— Mi lenne, ha én előbb mennék ma a szobámba?

— Csak menjen egész bátran, semmi akadálya sincs. Elvégre lehet valakinek hasmenése is.

— De mégis... Kicsit fáj a fejem.

— Az megint más.

András hangosan folytatta:

— Nagyrévi úr panaszkodik, hogy a feje fáj.

— Az kellemetlen — mondta a grófné. — Vegyen be valami csillapítószer.

— Nem érdemes. Annyira nem fáj — védekezett Nagyrévi.

— A fejfájást jó még a kezdetén elmulasztani. Várjon... Van nekem valamim. Aszpirint szokott szedni?

— Soha.

— Akkor az aszpirin nagyon jó lesz.

A grófné kis táskájából egy aszpirinos dobozt vett ki:

— Tessék. Két szemet vegyen be.

Nagyrévi kivett két szemet a dobozból.

— Különben várjon csak. A feketekávé is jót tesz. Igyon meg két csészével.

És Nagyrévinek meg kellett innia két csésze feketekávé. És bevett két félgrammos aszpirin tablettát.

— De most legjobb lenne lefeküdni — segített neki András.

Nagyrévi felállt, meghajtotta magát, köszönt és elment. Egyenesen a szobájába.

Meggyújtotta a lámpát és leült a dívánra. Nagyot sóhajtott. Azután felállt s föl-alá járt. Valósággal kétségbe volt esve. Micsoda emberek vannak a világon! Az ember nem is hinné.

*

Nagyrévi sokáig gyöttrődött azon, amit Pravonszky gróf mondott az emberölésről. Azonosította magát a szenvedővel, tehát a gyilkossal is. Ha valakit megölne! Borzalom még csak el is képzelni. Egy élő ember, élő test és lélek. Halálos sebet okozni neki, a seb fáj, a sérült ráeszmél arra, hogy mi történt vele, megriad, elsápad, elakad a lélekezete, elesik és hörög és vonaglik és meghal. Az élő emberi test megszűnik és hullává lesz. Amíg az eszmélet tart, irtózatossá lehet a fájdalom és rémület. Hiszen egy egyszerű elájulás is olyan fájdalmas. Olyan, mintha egy kérlelhetetlen kéz megfogná és összeszorítaná az ember szívét. És ezt okozni egy másik embernek! Azután látni őt, amint szenved és menthetetlenül elpusztul. Viselni a tudatot, hogy ezt én cselekedtem. Megbánni később, de hasztalanul. Következik azután a büntetés. Halál vagy börtön. Hordozni kell egy életen át a tett emlékét. Megtudni a család, a gyermek, az anya, a házastárs szenvedését és gyászát. Tűrni a megbélyegző nevet, hogy gyilkos.

Mindez észbontó. És van ember, aki ezt vállalná! Ez a semmiházi léhűtő például, ez az ingyenélő, ez a sátán. Csodálatos teremtményei vannak az Istennek. Olyan azzal a rongy kínai bajuszával, mint egy hóhér. Egy szabályos piperkőc, monoklit dugdos a szemébe. A fegyver, a gyilkos revolver, mint a gyengék, a nyomorultul gazok ereje. Az ilyen férget még pofon sem lehet ütni. Mert nem üti vissza az embert, hanem hátra húzódik, előkapja a revolverét és a hasába lő annak, aki őt megfenyítette. Irtózatossá! Talán még föl is mentenek. Hiszen a pofont törölte meg. Jogos önvédelem,

felháborodásban elkövetett emberölés és a többi. Az ilyen még bátor ember is. Üriember, ahogyan Szirt úr mondaná. Bár Szirt nem ilyen, ő csak egy ártatlan majom. Szirt úr egy eredeti, hamisítatlan üriember-utánczat. Na, majd elmeséli Szirt úrnak ezt a kis esetet, mihelyt alkalma lesz rá. De hát mi is történt tulajdonképpen? Egy-két szó hangzott el, egy vélemény, melyben azonban egy lélek mutatkozott meg. És ez a lélek nem magában álló, hanem típus. Mit is mondott ez a kínai-bajuszú a kártérítésről? Hogy az nem jár a sérültnek, akibe beelöltek. Ilyen gondolkodás! És András úrfinak semmi ellenvetése nem volt. Az emberölés esetleges következményeire nem figyelmeztették Pravonszky urat. Arra, hogy van jog is a világon, büntetőjog, amely tiltja és megtiltja az emberölést. Pravonszky úr bizonyára azt gondolja, hogy a tilalom órá nem vonatkozik. Hogy a tilalom csak azt jelenti, hogy *őt* nem lehet büntetlenül megölni. Azzal a kajla kínai-bajuszával. Mert hát micsoda igazságszolgáltatás lenne az, amely *őt* is sujtaná. Ábszuvdum lenne.

Lehet, hogy a sok erős feketekávé és az aszpirin is okozta, hogy Nagyrévi fölélénkült, föl-alá kellett járnia és képtelennek érezte magát arra, hogy lefeküdjön és megpróbáljon elaludni. El kellett volna rohannia hazulról és járnia órák hosszat, mint Pesten szokott. Vagy le kellett volna néhányszor csapnia az asztalra, szóval valami társ kellett volna, akivel vitatkozzék, akit össze-
szidjon, akinek beszéljen, hogy végre is megnyugodjon. Ha most itt lenne Szirt úr! Ha most kopogna az ajtón, belépne és az ő vigyorgó mosolyával közeledne feléje.

Jaj, mennyire megörülne neki! Átölelnék egymást és nyomban megkezdénék a viharos tárgyalást. Más ember lenne, a megszokott világból ide betévedő, ebbe a középkorba. Szólnia kell a fölényes, vidám Szirthez.

Papirost vett elő a szekrényből, leült az asztalhoz és írni kezdett:

„Kedves Barátom! Megérkeztem Barlangvárra és itt vagyok. Már két napot töltöttem itt el, de a jövőmet még nem sikerült megalapoznom. Várok azonban és remélek. Itt minden nagyszerű, kivéve néhány csekélységet. A kastélyban, illetve a vendégházban lakom, van egy szép szobám, melynek elég nagy ablakai a parkra nyílnak. A koszt elsőrangú, jobb mint a Bauernál, a Mari néni-ről nem is szólva. Egyelőre nem unatkozom, bár semmi olvasnivalót sem hoztam magammal. Az ebédnél és vacsoránál inasok szolgálnak ki, késsel és villával eszem, no meg kanállal és a spenótot nem kenem a fejemre. Azt hiszem, ha látnál, meg lennél velem elégedve.“

Itt megállt Nagyrévi és szünetet tartott. Vagyis inkább elakadt. Sehogyan sem tetszett neki, amit írt. Mert hát mi történt? Háborgott a lelke és társat keresett, aki előtt elmondhassa mindazt, ami bántja. Az indulatait akarta szabadjára engedni, vádolni akart és panaszkodni, komoly, sőt tragikus hangon — és ez lett a szándékból. A szokott akasztófahumor. Viccelődés önmaga felett. Szerette volna a levelet eltépni, hogy újra kezdjen. Azután mégis folytatta:

„Az idő legnagyobb részét eddig tanítványommal töltöttem. Tanulásra persze még nem sikerült rákapatni.

Hogy sikerül-e később, ez a kérdések kérdése. Ettől függ, hogy én adom-e el majd negyedévenként a tópusztai hízott marhákat, hogy én leszek-e a nemes gróf Barlangváry-család jogtanácsosa, vagy a Banlangváry-birtokok jószágigazgatója és hogy kétlovas hintón járok-e.“

„A kastély egy parknak a közepén áll, a park elég nagy és igen szép. Hogy a kastély milyen stílusban épült, ezt Te, ha látnád, bizonyára meg tudnád mondani, hiszen Téged érdekelnek a főúri kastélyok, én azonban az ilyesmikhez, amint tudod, annyit értek, mint hajdu a harangöntéshez. A háziak, már mint a gazdáim, igazi úriemberek, a szó jó és rossz értelmében, talán még Nálad is úribbak, ami szinte lehetetlenség, pénzük minden esetre több van, mint Neked.“

„A tanítványom, az a bizonyos András gróf, nem érdektelen figura. Csakugyan nem buta, amint azt dr. Pakulár, — aki engem ide ajánlott, s aki az elődöm volt, hisz' beszéltem róla — meg is mondta, hanem vadembernek eléggé vad. Tüzes taplót ugyan még nem dugott a fülembe, rozsdás szöget sem vert még a székbe, amelyre le kellett ülnöm, skorpiót sem eresztett az ágyamba, de azt már megkísérelte, hogy a nyakamat kitörje, bár igaz, hogy ha terve sikerül, együtt törtük volna ki a nyakunkat.“

A fene egye meg ezt a Szirtet, — gondolta félig bosszúsan Nagyrévi, — ezzel én nem tudok komolyan beszélni, ennek én komolyan még írni sem tudok. No de mindegy, majd rátérek a tárgyra.

„Ma délelőtt volt az első római-jogi lecke. Ez abból

állt, hogy a fiatalúr alaposan megleckéztetett engem, miért nem tudok angolul, franciául, németül, olaszul és svédül, hogy miért nincs állandóan egy-kétezer korona a zsebemben. Ezzel a lecke véget is ért, folytatását a jövő hétre halasztottuk, kölcsönös megegyezéssel. Délután kikocsiztunk a faluhoz, illetve a kastélyhoz legközelebb eső pusztára, az úgynevezett Tópusztára, két vad ló húzta a kocsit, egy vad ember hajtotta a lovakat, már mint András úrfi. Hajtott árkon-bokron át, dombnak fel, völgynek le, domboldalon, árok partján és árok medrében, kátyus utakon, néha a levegőbe emelkedtünk és úgy szálltunk, néha felfordultunk, de csak félig, egyszer-kétszer úgy fölvágódtunk, hogy a levegőben szaltót csináltunk, mielőtt az ülésre visszapottyantunk. Szóval ki akart próbálni a fiatalember, de hát nagy számár szegény, mert olyasmivel akart ijeszteni, amitől én nem félek, ahelyett, hogy például békát csempészett volna a zsebembe, amitől viszont a guta megütött volna s most már egy halott írná Neked ezt a levelet.“

„Kiértünk tehát a tanyára és láttam a gazdaságot. Láttam gőzekét, istállót és sok-sok hízómarhát, majdnem akkorákat mint Te. Ezt úgy értsd, ezt a mondatot, hogy nem akkorákat, amekkorákat Te láttál, hanem amekkora Te vagy. Mindez azonban nem fontos, mert fontos csak az, amit azután láttam. Pedig már el is feledkeztem a látványosságokról, mert azóta egyéb dolog izgat, amiről tulajdonképpen írni akartam Neked s ami most a levél későbbi szakaszára marad. Mert előbb még azt kell elmesélnem, hogy láttam egy kezére, lábára megkötözött cigányt, akit a ló farkához kötözve hur-

coltak be a tanyára és ott bezárták egy sötét kamrába. No, mit szólsz ehhez? Szeretnék mögötted állni, amikor levelem olvasod, már ezt a részét, és szeretném látni az ábrázatodat. Vigyorogsz-e, elképedsz-e, csóválod-e a fejed? A cigányt az uradalmi kasznár tettenérte, amikor az erdőn száraz gallyat szedett, nyilván azzal a szándékkal, hogy a zsákmányt elvigye. Szóval a cigányt lopáson kapta a kasznár és ez elég volt ahhoz, hogy a ló farkához kötözzé. Az erdőkerülő segített neki, az ő parancsára.“

„Azért ne ijedj meg túlságosan, mert a cigányt nem végezték ki. Lehet, hogy azért, mert mégis csak az Úr ezerkilencszáznegyedik esztendejében élünk, de még inkább azért, mert éppen akkor jajveszékelt a kamrában, amikor én és András úrfi a tanyai épületek közt ólálkodtunk. Igen, felfedeztük a cigányt. De milyen állapotban bukkantunk rá! Az arcán hosszú és vastag lila véraláfutás, ostorcsapás nyoma. A kezét agyon-sanyargatta a zsinég. Csupa seb volt a csuklója és vérzett. Vérlázító látvány, vérlázító eset. Kiszabadítottuk persze a szerencsétlent. A kiszabadításban ugyan én nem vehettem cselekvő részt, de András úr intézkedett és inpézkedésében valószínűleg befolyásolta szerény jelenlétem is, kissé röstelte a dolgot. Hogy most mi lesz azzal a gazemberrel, már mint a kasznárral, egy bizonyos Vérfi Barnabás nevűvel, arról sejtelmem sincs. Közbevetőleg: Mit szólsz a nevéhez? Vérfi Barnabás! Hát lehet, hogy ez a Vérfi megbűnhődik, de az is lehet, hogy a hajaszála sem görbül meg, csakhogy már ennek még a lehetősége is felháborító!“

Megint abbahagyta a levélírást. Felugrott és gyors léptekkel járkált a szobában. Mit kellene tennie? Elég, ha tétlen szemlélő marad? Ha csak háborog, de különben hagyja az egész ügyet a maga medrében folyni? Nem kellene-e... Mit is kellene, mit lehetne csinálni? András úr félrevonult az apjával, amikor az esetet előadta. Ő tehát még csak véleményt sem mondhatott. Talán mégis tegye szóvá amit látott és mondja meg, hogy mit tart a kasznárról és cselekedetéről? Vagy... igen, föl kellene keresni azokat a cigányokat és felvilágosítani őket, hogy mit tehetnek. Vétessen fel az a Sunyó vagy hogyan hívják orvosi láttelelet, menjen el a csendőrségre és tegyen feljelentést Vérfi Barnabás és Puskás erdőkerülő ellen, testisértés és személyes szabadság megsértése miatt, hivatkozzon tanukra, őrá és Andrássra és a tanyai néhány emberre... Sajnos Sunyó az esetleges tanui nevét sem tudja. Már itt az első elakadás. Azután: orvosi láttelelet. Ki tudja, mit tehetne az orvos? Nem lenne-e már a láttelelet megírásánál cinkosa a kilencezer holdnak? Azután: személyes szabadság megsértése! Azt hazudnák, hogy nem zárták be, nem tartóztatták le a cigányt, hanem csak sebei kimosása és bekötözése végett vitték be a tanyára. Hogy a ló farkához kötötték, azt sem ő, sem András nem látta. A megkötözést a kasznár áthárítja a kerülőre. Ha a kerülőt megbüntetik, részesül majd egy kis fájdalomdíjban. A kezét gallytördelés közben sértette meg. A kamrában csak azért adtak neki helyet, hogy kipihenje magát. A kerülő rendes ember, soha még büntetve nem volt, kirónak rá valami pénzbüntetést, azt az uradalom fizeti.

És így tovább, végeláthatatlan a kibúvók sorozata. Lehetetlenség a sok akadállyal megküzdeni. Csak vesztés maradhat a magányos igazságkereső ember. Különben is... hol találná ő meg azokat a cigányokat? És ha mégis beszélne velük? Az kitudódna és hűtlenség, hálátlanság, rosszindulat lenne a 'gazdái' iránt. Talán nem akadna ember, aki emiatt meg ne róná, illetve el ne ítélné. A legjobb esetben is az lenne a vélemény, hogy: butaságot követett el... Az istenit az anyádnak! — kapott dühösen a szúnyoghoz, amelyik makacsul röpködött az orra és a füle körül és zúgta elszánt nótáját. Visszaült az asztalhoz:

„De hagyjuk a cigány esetét. És térjünk rá a gyönyörű aranyköpésre, vagy minek nevezzem. Hegyezd a füled, mereszd a szemed, tátsd a szád, vigyorogj, illetve ne vigyorogj, hanem olvasd tovább, ami következik. Egy igazi, neked való úriemberrel ismerkedtem meg később, amikor a tanyáról hazaértünk. Pravonszky Endre grófnak hívják az illetőt. Egy vékonydongájú, arisztokratikus, sőt avisztokratikus alak, sportruhában, lelógó kínai bajusszal, monoklival, amit Te csak szeretnél hordani, domború háttal, lapos mellel, tarkán, sápadtan, szemébe hulló barna hajjal, szóval egy ilyenféle látvánnyal. Ez az ember, pardon úriember, most vendég a háznál, ma jött és úgy látszik, néhány napig szerencsétlen bennünket, illetve szerencsétlenít engem, ez az úriember azt mondta, hogy ő... de várjunk csak, nehogy rosszul adjam elő, tehát előrebocsátom, hogy egy hajtó (vadászati!) véletlen meglövéséről volt szó, így, úgy, szóval

hogy ő (ez a Pravonszky) szemrebbenés nélkül tudna egy embert lelőni, a legóriásibb hidegvérrel, meg sem kottyanna neki. Egy embert, — ezen persze olyan hajtófélét, bérest, cselédet, munkást, csavargót, szegény ördögöt kell érteni. No, mit szólsz ehhez? Hát csak ezt akartam kérdezni: Mit szólsz ehhez? Igazi úriember, mi? És én ezt a kijelentést nyugodtan, azaz nyugtalanul hallgattam, nem kaptam föl a hamutálcát, hogy a fejéhez vágjam. Tehát, amint ez az előkelő viselkedés is mutatja, egy kicsit már én is úriember vagyok. Talán a Te nevelésed, a Te gyakori oktató leckéid és tanácsaid folytán. Hiába, az ember, ha holtáig nem is, de addig, amíg fiatal, mindig tanul.“

„No, hát csak ezt akartam Veled közölni. Meséld el Rónának és Gergelynek is, a többi fiúknak is kalandjaimat, észleleteimet, aggályaimat és düheimet, tárgyaljatok rólam ott a kávéházban, ahhoz képest amit én iszom, igazán gyenge feketekávé mellett, de szabadon, felelőtlenül, hencegve és röhögve, boldog emberek. Üdvözlöm a fiúkat. Jó lenne, ha közületek legalább is egy most itt lenne. Mert itt valójában egyedül vagyok. András és más senki körülöttem. András meg nem számít. Ferencről pedig, az inasról, nem is beszélek. Azaz, ha már eszembe jutott ő is, éppen hogy beszélek róla. Hallatlan egy pofa. Szívem szerint ő áll hozzám legközelebb — bármint csóválod is a fejed, — de hát hiába, megközelíthetetlen. Urasági inas. Merev, fából van. Csak inas módjára felel a kérdéseimre. A barátkozást, a bratyzást ridegen visszautasítja. Egy emberi szó, egy mosoly nem jelenik meg az ajkán. Ő a legnagyobb úr a kastély-

ban, már ami a viselkedést illeti. Úriember, még Nálad is úribb úriember... Azonban még egyszer üdvözlöm a fiúkat, majd egy-egy levelet nekik is írok és lehet, hogy később vidámabb levéllel tudlak megörvendeztetni Téged is. Most pedig zárom levelemet, hála Istennek egészséges vagyok, melyhez hasonló jókat Neked is kívánva, satöbbi, szervusz, ölel barátod István. Írjál!"

Megint felállt és sétált. Kinézett az ablakon. A déli égbolton magasan egy fényes csillagot látott, amely jóval nagyobb volt, mint a többi. Vajjon melyik csillag ez? Nem tudta. Szégyen, hogy az ember még a főbb csillagokat sem ismeri. Amit most lát, az nem lehet a Vénusz. A Vénuszt magyarul est-hajnal-csillagnak nevezik, nyilván azért, mert este és hajnalban látható, hol a nyugati, hol a keleti égbolton. Hogy ilyenkor, tizenegy óra tájban, magasan az égen álljon, az nem valószínű, illetve az lehetetlen. Tehát nem a Vénusz a fényes csillag. Ámbár... vagy nem így van? Hogyan van hát? Mégis csak képtelenség, hogy az ember csak a Tejutat, a Holdat, a Göncöl szekerét ismeri a csillagok közül. Az ember nem ismeri a csillagokat, nem ismeri jól a növényeket, a bogarakat, a kőzeteket, az ember nem tud semmit. Az ember csak olyanokat tud, ki volt Julius Caezár, Kossuth Lajos; hogy milyen az elefánt és a víziló, hogy melyik a tölgyfa és az akác, meg hogy ki írta a Szózatot vagy a Coriolánust. Mennyit kellene tanulnia! És nem hozott magával egy könyvet sem. Itt? Itt aztán nincs könyv az egész házban. Ha csak családi levéltár nincs, meg gótai almanach és valami kalendárium, meg vasuti menetrend. Még gazdasági könyvei is

bizonyára csak Csillag úrnak vannak, esetleg még Vérfi úrnak is, meg a többi kasznárnak ... Már megint Vérfi! És Pravonszky gróf.

Visszaült az asztalhoz és anyjának is írt egy levelet. Keveset írt, amennyi egy levelezőlapra elfért volna, de zárt levelet akart küldeni. Minek tekintsen a levélbe idegen szem?

„Kedves Mama! Itt vagyok Barlangváron, minden renben van, nincs semmi ujság. Ha még van otthon zoknim, szedje össze, a lyukasakat stoppolja meg és küldje majd el. A szennyes ruhát illetőleg úgy határoz-
tam, hogy felküldöm és maga majd küldi a tisztát. Nem akarom itt a holmijaimat mosásba adni, mert nem valami elsőrangúak. A címem: Barlangvár, gróf Barlangváry-kastély. Így, ahogy írom. Ha ír, levelet írjon és ne nyílt lapot. Címzésül ne írjon, se Tek.-et, se Ngs.-t, se T. C.-t, hanem csak egyszerűen írja a nevemet és a foglalkozásomat így: Nagyrévi István úrnak, joghallgató. Csókolja István.“

A két levélnek a megírása még inkább fölélénkítette Nagyrévi agyát. Kissé megnyugodott a háborgásában, de semmi álmosságot nem érzett. Ha Pesten lett volna, elment volna hazulról éjnek idején is, bár elképzelhetetlen, hogy ilyenkor, ilyen korán, már otthon lett volna. Elment volna és csavargott volna az utcákon, bement volna egy kávéházba, megint csavargott volna, esetleg hajnalig. De itt, a barlangvári kastély vendégházának egy szobájában fogoly volt. Még csak a parkba sem mehetett ki sétálni. Mert hátha kutyák őrzik ilyenkor a kastélyt. Meg aztán az éjjeli őr, a takarodsz ki te

kutya. Rátámadna, mert azt hinné, hogy betörő. Aztán jelentené másnap, hogy ez az úr csatangolt az éjjel a kastély körül.

Olvasgatni kezdett a Vécseyből. Egyebet nem tehetett. Csak nagysokára kezdett elálmosodni. Amikor már elfáradt a szeme, a könyvet letette, a lámpát elfújta és ábrándozott, majd félálomba merült. Pravonszky gróffal vívódott. Fantáziái álmokképekké alakultak át, Pravonszkyt, csodák csodájára, András ragadta meg a lábánál fogva, fölemelte a levegőbe és fejfelé lógatta s a fejét a padlóhoz ütögette.

*

Másnap már korán reggel beállított egy vendég a kastélyba. Rokon volt az is, amint Nagyrévi megtudta Ferencről. Gróf Karánty, unokatestvére a grófnénak. Kocsin jött, nem nagyon távoli birtokáról. Inast is hozott magával. Az inast Tamásnak hívták, Karánty gróf Tominak nevezte. Ez a Tamás igen értelmes fiatalembernek látszott. Mialatt Karánty gróf a szobájában mosdott, piszmogott, azalatt Nagyrévi megismerkedett Tamással. Tamás nem volt olyan szűkszavú, mint Ferenc, nem kellett belőle harapófógóval húzogatni a szavakat, beszélt magától is. Bár Nagyrévi kérdezgette. Ki ez a Karánty, mekkora a birtoka, hogyan él, mik a szokásai? Nagyrévit valami tanulmányozási kedv lepte meg, érdekesnek kezdte látni a figurákat, akik közé került. Tamás meg szívesen oktatta őt. Élvezte az ámulását. Mert Tamás középiskolába is járt, hat gimná-

ziumot végzett és nagyon is bele tudta magát képzelni Nagyrévi helyzetébe, tudta, milyen meglepetések egy szegény fiatalember, egy diák számára azok a csodabogarak, amiket a nagyúri gazdagokról hall. Mintegy előadást tartva közölte Nagyrévivel, hogy Karándy gróf ötvenéves, agglegény, van öt törvénytelen gyermeke, három különböző nőtől. A gyermekekről és a nőkről igen szépen gondoskodik. Szigorú, de jó ember, a birtoka hatezer hold, de prima föld, sokat jövedelmez, adóssága a grófnak nincs. Fölváltva él a birtokán és Budapesten. Budapesten van egy kis háza, ha felmegy, ott száll meg. Nagyokat unatkozik Pesten, leginkább alszik, vagy nőkkel szórakozik. Mihelyt megérkezik a palotájába és jelenlétét elárulják a felhúzott ablakredőnyök, meg a kapuban megjelenő kapus, az ide-oda futkosó inas, már mint ő maga, Tamás, akkor már elkezdenek a ház táján sétálni a nők. Tisztességes úriasszonyok és még tisztességesebb úrilányok. Csöngetnek a kapun és be akarnak jutni Karándy grófhhoz. Neki kell őket tapintatosan elhárítani, illetve csak azt szabad bebocsátani, akiket a gróf úr éppen hajlandó fogadni. A méltóságos úr még nincs Pesten, a méltóságos úr már elment hazulról, a méltóságos úr csak holnapután érkezik, a méltóságos úr rosszul érzi magát, a méltóságos úr még alszik, — ezek a kifogások, melyekkel a bebocsátást meg lehet tagadni. Néha jelenteni kell a méltóságos úrnak, hogy egy hölgy akar vele beszélni. Ezt már a nő külsejéről, fellépéséről és apró jelekből lehet megállapítani. Akkor Tamás leírja a nőt, hogy ilyen és olyan. Mert a nő a viláért meg nem mondaná a nevét. Azaz,

hogyan van, aki mond egy keresztnévet. Akkor a méltóságos úr üzen ki valamit. Esetleg csak ennyit: Sajnálom, ma nem fogadhatom. Legtöbbször azonban az történik, hogy a méltóságos úr nem üzen ki semmit, hanem kér Tamástól egy borítékot, beletesz egy ötvenest vagy egy százast, néha csak egy huszast és azt küldi ki. A hölgy gyorsan beledugja a táskájába a borítékot és elsiet.

Az előadás megakadt, mert Tamásnak be kellett mennie Karándy grófhoz, segíteni az öltözködésnél, illetve átöltözésnél. Félóra múlva újra megjelent a vendégház folyosóján és várta Nagyrévit. Véletlenül találkoztak.

— No és most mi a program? — kérdezte Nagyrévi.

— Az öreg programja?

— Igen.

Tamás mosolygott:

— Már átöltözött és megreggelizett. Most várja az ebédet.

— Ebédet? Hiszen még csak tíz óra.

— Vár félegy óráig. Addig nincs mit csinálnia.

— Tíz-től félegyig? Mivel tölti el ezt a hosszú időt?

— Sétál a szobában. Hátrateszi a kezét, összekulcsolja az ujjait és föl-alá jár. Mindig így szokta várni az ebédet vagy a vacsorát, ha valahol vendégségben vagyunk és nincs éppen vadászat.

Nagyrévi felment a kastélyba, András szobájába. Ha nem is volt még esedékes az első lecke, azért ott

kellett lennie, hogy leplezzék az időpocsékolást. András még az ágyban hevert. Kiüzent Ferencsel, hogy kéreti Nagyrévi urat a hálósobájába.

— Üljön le, — mutatott egy székre.

Óriási ágyban feküdt és cigarettázott.

— Gyujtson rá. Nem kerül pénzébe. Ja, igen. Szóltam apámnak az előlegről. Van nálam egy százas a maga részére.

Kivette a pénztárcáját az éjjeli szekrény fiókjából, és egy százast adott át Nagyrévinek:

— Tessék... Rögtön öltözöm. Ferenc!

Ferenc megjelent. A ragyogóra pucolt, sámfára húzott cipő már ott állott az ágy mellett. A friss inget is már kikészítette Ferenc s a kezelőjébe beletette a kis ezüstmombokat. Az ágy mellett egy széken állt egy tálca, azon edények és a reggeli maradványai, kiflivégek, barackmag, morzsák.

András kikelt az ágyból. Hosszú hálóinge volt, mely a térdén alul végződött. A hálóing nyaka szétnyílt és Nagyrévi látta, hogy András nyakát egy vékony aranylánc övezi, azon amulettül zöld, négylevelű lóhere fityeg. András állt, ásított, nyujtózott egyet, majd visszauilt az ágy szélére s kinyujtotta a lábát. Ferencnek kellett lábára felhúznia a hosszú harisnyát és a cipőt. Rövid alsónadrágot is vett fel András, a hálóinget csak azután vetette le. Izmos teste volt és kissé rózsaszínbe játszó fehér bőre. Megmosdott, a haját megfésülte, bajusza szélét megnyírta, arcát, nyakát, felsőtestét bedörzsölte kölnivízzel.

— Ez kellemesen frissít. Ajánlom magának is. Tes-

sék! — Egy üveg kölnvizet kivett a szekrényből és Nagyrévi kezébe nyomta.

Nagyrévi szó nélkül zsebrevágta az üveget.

Fölvette azután András az ingét, egyszínű, mintáztatlan kék inget, majd kinyitotta a ruhaszekrényt, hogy nyakkendőt válasszon ki. A szekrény két ajtajának belső oldalán kifeszített zsinóron lógtak a nyakkendői. Az inghez égszínkéék nyakkendőt választott, melyet vékony piros vonalak csíkoztak. Úgyesen, gyorsan kötötte meg a nyakkendőt és azt egy biztosítótű formájú aranytűvel tűzte az inghez. A tűt egy kis szekrény fiókjából vette ki, onnan is egy bársonybélésű tokból. Egész sereg ilyen tok állott a fiókban. Egy másik szekrényt nyitott ki András, abban a ruhái lógtak. A kabátjai a kabáttartón, a nadrágjai vasaltan, egy prészerű faszervezettel az alsó szárazon összefogva. Egy sötétbarna ruhára mutatott és azt Ferencnek kellett kiemelnie a többi közül. Ferenc ügyetlenséget követett el, mert az egyik kabát leesett.

— Hülye! — szólt rá András.

Ferenc elpirult és nagy zavarában, mikor a kabátot föl akarta emelni, kétszer is melléje fogott. Persze, mert fel-felpislogott András úrra, annak a keze irányában. Talán attól félt, hogy pofont kap.

András a szekrény tükrében megnézte magát. Igazított egyet a mellényén, melynek legalsó gombját nem gombolta be. Ferenc kimehetett a szobából.

— Van elég nyakkendője? — kérdezte András Nagyrévitől. És már nyúlt is a nyakkendőkhöz.

— Van — felelte Nagyrévi.

Egy pillanat alatt átvillant az eszén, hogy András most egy-két nyakkendőt akar neki ajándékozni, hogy jó lenne néhány ilyen szép és drága nyakkendő, hogy kedves is Andrástól ez az ajándékozás, talán majd másra, komolyabb ajándékaira is sor kerülhet egyszer, de ... jó is, nem is az ilyesmit elfogadni. Használt ruhadarabot! Van ebben valami megalázó. Használt ruhát viselni, van ebben valami undorító. Azután ... mit csináljon ezekkel a nyakkendőkkel? Nem illenek az egyéb ruháihoz. Hogyan passzol az, készen vett ruha Imhof Mór-nál a Rákóczi-úton és tizenötkezes nyakkendő! Meg itt a kastélyban fel sem vehet ilyen nyakkendőt, mert ráismernek. Elfogadni kínos, visszautasítani nehéz, csaknem lehetetlen, mert hát mit is mondjon kifogásul?

Mindez úgy villant át az eszén, mint fény lobbanása, olyan hirtelen és villámgyorsan. Kicsit elhúzódtott a szekrény közeléből és új cigarettára gyújtott izgalmában. A cigarettát az asztalon levő dobozból vette ki, egyszerű princesas volt, azt szívott András. András forgatta, nézegette a nyakkendőket, egyet lehúzott a zsinór-ról, majd visszatette. Végül ötöt kiválasztott és mielőtt a szekrényajtót becsukta, Nagyrévi felé nyújtotta azokat:

— Tessék. Hogy meg ne fázzon a nyaka.

Ezt viccnek szánta és nevetett hozzá.

Nagyrévi tehetetlenül nyúlt a nyakkendőkért.

— Köszönöm — morogta kedvetlenül.

Azután egész fesztelenül nézegetni kezdte a nyakkendőket. Forgatta, vizsgálta, majd hogy meg nem szagolta azokat. És mindegyikben felfedezett valami hibát.

Az egyikén egy enyhe foltot látott, a másiknak egy fonalala kifoszlott, a harmadiknak, negyediknek a bélése kandikált ki egy kis feslésen. Nagyrévi egyelőre letette a nyakkendőket az asztalra és jóképet vágva igyekezett zavarát elpalástolni.

Átmentek a dolgozószobába. Leültek és hallgattak. Beszélgetniök kellett volna, de miről beszélgessenek? Eddig még csak ment valahogy, valami ismerkedéské, kérdések, rövid válaszok, egy kis bemutatása András részéről a környezetnek, de mi lesz ezután? Mindketten rágyújtottak egy-egy cigarettára és így, rövid időre, mintegy jogossá vált a hallgatásuk. A hallgatást András bírta jobban. Füstölt, nézett a levegőbe, néha Nagyrévre esett a tekintete és akkor enyhe gúnnyal mosolygott. Nagyrévi törte meg a csendet.

— Mi lenne, ha megszegné az ígéretét?

András felütötte a fejét és kíváncsian várta, mi sülik ebből. Nagyrévi folytatta:

— És nem várnánk meg a keddet.

András jóízűt nevetett:

— Nem, nem. Amit ígértem, azt megtartom. Ma még nem tanulunk. Holnap sem. Ma különben is vasárnap van.

— És kedden?

— Jó, majd kedden... Hányadik cigarettát szívja így hamarjában?

— A harmadikat.

— No látja, egészen beletanult.

— Ha megszokom, sok pénzembe kerül majd.

— Az bizonyos.

- És annak maga az oka.
- Meg kell keresnie a cigaretta árát.
- Majd időnként benyujtom a számlát.
- Jó. Nincs kizárva, hogy néha ki is fizetem.

Megint hosszabb hallgatás következett. Egyszer csak András vizsga tekintettel nézett Nagyrévi szemébe és váratlanul ezt kérdezte:

- Hogyan áll a nőkkel?

Nagyrévi csodálkozva bámult erre a kérdésre. De András mereven nézett rá, nem ismételte meg a kérdést, nem magyarázta, hanem feleletet várt. Nagyrévi felelt is.

- Köszönöm kérdését, valahogy csak-állok.
- No de hogyan?

Nagyrévi tréfára akarta fordítani a dolgot és fejének integetésével és megfelelő kézmozdulattal ezt mutatta:

- Így, úgy.
- Van barátnője?
- Nincs.
- Hát akkor? Mert prostituált nőkre aligha van pénze.
- Nem igen van.
- Szóval néha van. Ritkán, mi?
- Elég ritkán.
- Az baj.
- Nagyobb, mint gondolja. Bár Ambrus Zoltán kétségbevonja a fiatalok nemi nyomorúságát.
- Kicsoda?
- Ambrus Zoltán.

— Ki az?

— Ambrus Zoltán egy kiváló, neves magyar író.

— Vagy úgy. De... nem az a fontos, hogy az az úr mit mond, hanem hogy magának mi a véleménye a dologról.

Nagyrévi zavartan mosolygott, de egyszer csak megkönnyebbült. Eszébe jutott, hogy nem muszáj magát vallatásnak alávetnie és felelnie a kérdésekre. Sőt neki bátorodott és ő kezdett kérdezni:

— Fordítsunk egyet a szerepünkön! Én kérdezem öntől, kedves Lord Byron, hogy hogyan áll a nőkkel. Bár bizonyosra veszem a feleletet: kitűnően.

András összeráncolta a szemöldökét:

— Miért Lord Byron?

— Hasonlít hozzá.

— Ezt nem tudtam.

— Nos? Hogyan áll a nőkkel?

András egy kicsit gondolkozott, csak azután szólt:

— Én őszintébb leszek, mint maga. Köszönöm, rosszul.

Nagyrévi hátravetette magát a kanapén nagy elcsodálkozásában:

— Hogyhogy? Ezt nem értem.

— Magyarul feleltem. Megismétljem angolul?

— Azt is mondhatnám, hogy igen, ismétlje csak meg. De hát fölösleges lenne, mert akkor sem érteném.

— Maga persze azt hiszi, hogy úton-útfélen a lábaim elé fekszenek a nők.

— Valahogy így gondoltam.

— Há-át... nem gondolta egészen rosszul.

— Akkor hát?

— Tudja, nagyon bonyolult dolog ez. Mindig az a nő fekszik az ember lábai elé, aki nem kell neki. Érti?

Nagyrévi a fejét ingatta, hogy érti is, nem is. András folytatta:

— Ámbár amit mondhatnék, ez mind a multra vonatkozna. Mert a szabad csatangolás korszaka lezárult nálam. Menyasszonyom van és ezután érthető, hogy most már nem foglalkozom nőkkel.

— Menyasszony. Ilyen korán — ámuldozott Nagyrévi.

— Igen. Szeretnék mielőbb megnősülni.

Nagyrévi elhallgatott. Sok minden járt az eszében, efélék: a házasságot egyáltalában nem helyeslem, a korai házasságot még kevésbé, de nem tartom illőnek, hogy véleményt nyilvánítsak. Kis habozás után mondta:

— Akkor meg fog nőülni. A házasságának bizonyára nincs semmi akadálya.

András erre már nem akart válaszolni. Szétnézett a szobában, mintha valami után kutatna, az ablakon is kiröppent a tekintete, szép napos idő volt, azután meg nézte az óráját. Nagyrévi várta, hogy már felálljanak és az órának vége legyen. András azonban ülve maradt. Tűnődött és mégis csak megengedte magának, hogy kissé bizalmas legyen Nagyrévihez:

— Semmi sem olyan egyszerű, mint az ember gondolná. A menyasszonyom ugyan arisztokrata nő, de a családja elszegényedett. Anyámnak az ellen is kifogása van, hogy a menyasszonyom három évvel idősebb, mint én.

Ez ellen Nagyrévinek is kifogása volt. Hallgatott tehát és igyekezett igen értelmes képet vágni, hogy ő mindent ért és megért. András mintha megbánta volna, hogy túlságosan sokat mondott önmagáról, kissé hátravetve magát székében megint előszedte orrhangját és fölényesen kérdezte:

— Maga mikor akar megnősülni?

Nagyrévi nevetett:

— Ezen még nem gondolkoztam.

— Csak nem akar agglegény lenni?

— Az még egyelőre nem vagyok.

— De majd lesz. Ha már van házasság a világon, ami szerintem helyes, akkor jobb minden férfinak minél előbb megnősülnie. Nem vagyok híve annak a felfogásnak, hogy a férfinak előbb ki kell tombolnia magát. Vagy magának ez a nézete?

Nagyrévi csodálkozott ezen az egész beszélgetésen, azon, hogy az eredeti témától mennyire eltértek, a felvetődött kérdésekhez alig tudott hozzászólni, csak gyerekesen nevetett:

— Én mindenesetre szeretném magamat egy kicsit kitombolni, mert eddig ugyancsak nem volt még alkalmam rá.

— Nekem volt. Ne higgye, hogy attól boldog lesz az ember.

— Mindenesetre megpróbálnám egy-két évig.

— Hát csak tessék.

— Csakhogy ahhoz pénz is kell.

— No látja. Éppen azért kellene korán megnősülnie.

— Ahhoz is pénz kell.

András elmélázott és meglepetésszerűen ezt mondta:

— Az igaz. Szóval nincs pénze, hogy megnősüljön.

Egy és ugyanaz a bajunk.

— Önnek nincs pénze?

— Nekem? Egy vasam se. Annyi se, mint magának.

— Nono. Ez már túlzás. Sőt ebben egy kis tréfa is lehet.

— Úgy van, ahogyan mondom. Maga néha keres valamit, leckeadással, meg miegymással. Most is van száz koronája. De én a szüleim nyakán élek, az övék minden, én csak ellátást kapok és zsebpénzt. Amikor nem kapok pénzt, akkor nincs pénzem. Nem érti ezt?

— Mondjuk, hogy értem. Azért, bocsásson meg, szívesen cserélnék magával.

— No hiszen nem cseréről van szó, hanem arról, hogy nekem nincsen saját pénzem. Hogyan is mondjam, én nem rendelkezem önmagammal. Velem az történik, amit a szüleim akarnak. Azt hiszi, hogy ez olyan kellemes?

— Semmi esetre sem tragikus.

— Néha még tragikussá is válhat az ilyen helyzet. Maga persze ezt nem érti. Pedig hát... itt van mindjárt a házasságom kérdése. Nem tehetem, amit én akarok.

— Belátom, hogy az baj.

— No ugye. Aztán... mit mondjak még, adósságaim is vannak. Amikről a szüleim nem tudnak. Magának biztosan nincsenek adósságai.

— Több mint önnek.

— Hogyhogy?

— Mert ha én tartozom ide-oda kétszáz koronával, azt sokkal nehezebben tudom megfizetni...

— Eh, lárifári. Nyugodjon csak bele, hogy nekem is megvannak a magam bajai.

András megint megnézte az óráját:

— Nem gondolja, hogy már eleget tanultunk?

— Én igen.

— Úgy értettem. Megtanulta, hogy a gazdag ember élete sem fenékig tejfel.

Nagyrévi gúnyosan legyintett:

— Majd az lesz.

— De mikor? Esetleg negyven év múlva. És nekem még azt kell hozzá kívánnom, hogy minél későbben legyen. Mert igazán nem kívánhatom a szüleim halálát.

— Éltesse Isten őket sokáig — mondta Nagyrévi szinte papos hangon, megerőltetve magát, hogy ilyen udvarias szólamot kíválgjon —, de azt hiszem, hogy az ön sorsáról még életükben gondoskodni fognak.

András kedvetlenül biggyesztette el a száját:

— De ez a függés! E miatt nincs kedvem semmihez sem. Most ez az ostoba vizsga. Ezt erőltetik. Kell az ördögnek. Én úgysem mehetek valami hivatalba. Az egész jognak nem veszem semmi hasznát. Ha hagynák, szívesen gazdálkodnék. Az szép dolog, egy darab földön gazdálkodni. Nem?

— De igen.

— Gondolt már erre?

— Soha.

— Maga biztosan nem tudja még a rozstarlót sem megkülönböztetni a búzatarlótól.

Nagyrévi gondolkodott:

— Rozstartló, búzatarló. Ejnye, lehet, hogy igaza van. A rozstot a búzától meg tudom különböztetni, de a tarlójukban nem vagyok biztos.

— Egyszer majd megpróbáljuk... Menjünk. A nyakkendőket itt ne hagyja... Várjon, majd adok egy kis papirost... Bennhagyta őket a másik szobában.

*

Hogy a nők mennyire lángra lobbannak András úrnak még a láttára is, azt még azon a napon délután tapasztalhatta Nagyrévi. Úgy öt óra tájban elindultak gyalogosan a faluba. A kastélytól, amely egy kis emelkedésen állt, a lejtős, kacskaringós úton lesétáltak a park nagy vasrácsos kapujáig, onnan egy kis fenyőfák övezte úton eljutottak a megyei útra s csakhamar elérték az első házakat. Ezen a megyei úton egyszer már elkocsiztak. A parktól gyalogjárással körülbelül tíz percrenyire kezdődött a falu. Csunya falu volt, de a környékében lehetett gyönyörködni. Lapályon terült el, három oldalról dombok koszorúzták. Az út egyik oldalán árok volt, annak partján ritkás sorban fák következtek, akácok, szilfák és nyárfák. Szép idő volt, derűs ég, itt-ott báránnyelűvel. A házak nagy udvaraikkal, csüreikkel jókora távolságokban sorakoztak. Egy, az utcáról letérő zörgő szekér nyomában akkora porfelhő szállt fel, hogy alig lehetett rajta átlátni. Magának a megyei útnak egy szakasza, jobbról-balról a házakkal, ez volt a falu legfeljebb néhol ágazott el a főutcaból egy-egy keskenyebb

rövid mellékutca. A házak fehérre voltak meszelve, de nem túlságosan tündököltek a nyugati égről rájuk verő napfényben. Némelyik ház fala repedezett, vedlett. Az egyik udvaron éppen nyomtattak, a másikon csépeltek, kézi cséplővel. A cséplésnél négy ember verte a földre terített kévét, magasan forogtak a hadarók és ütemesen csaptak le a gabonára. Két templom látszott, egymástól nem nagy távolságra. Az egyik katolikus templom volt, a másik református. A református templom felé tartottak. Csendben, alig szólva egymáshoz.

Beállítottak a református paphoz. Az a paplak verandáján ült éppen és valami lapocskát olvasott. Fölállt és mosolyogva sietett vendégei elé:

— Á-á, alázatos szolgálja, minek köszönhetem a szerencsét? — így köszönt a pap.

Középtermetű, pápaszemes, borotváltképű ember volt. Semmi papos nem látszott rajta, inkább valami doktor lehetett volna.

András bemutatta Nagyrévit. Hogy a pap minek köszönheti a szerencsét, erre a kérdésre fölöslegesnek tartotta a feleletet.

— Bemenjünk, vagy jobb lesz itt künn? — kérdezte a pap.

— Majd itt a verandán — szólta András. — Mit csinál, Kemenes? Már megint valami...

A pap a szavába vágott:

— Igen, egyházi lapot olvasok. A jó pásztornak mindig buzgólkodnia kell.

Nagyrévi kezébe vette az asztalon heverő folyóiratot: Dunántúli Egyházi Közlöny.

— Mindig van valami — beszélt a pap. — Ennek a lapocskának minden szavát elolvasom. Tájékozódni kell mindenről, ami az egyházban történik.

— Hol vannak a gyerekek? — kérdezte András.

— A gyerekek a kertben csavarognak és a macskát üldözik, vagy egymással harcolnak életre-halálra, mint jó pap gyermekeihez illik.

— És a tiszteletesné?

— A tiszteletesné, már mint Ilonka, valószínűleg a konyhában van és a cselédlányt sanyargatja, hogy kezdjen hozzá a vacsora készítéséhez, mert nem csak igével él az ember.

A pap diadallal nézett körül, hogy lám, minden kérdésre sikerült cifra választ adnia.

— Csak úgy látogatóban, kérem, minálunk? Ebben az eldugott kis faluban? — kérdezte a pap Nagyrévitől, feléje fordulva.

Nagyrévi helyett András felelt:

— Nagyrévi úr a mi vendégünk, engem sanyargat a jogtudományokkal.

— Vagy úgy! — szólt a pap. És egy kicsit hallgatott, nem tudott mit mondani. Azután Andrásra nézett:

— Szólok a feleségemnek, talán egy kis uzsonnára megtisztelnének...

András sietve tiltakozott:

— Szó sincs róla. Nem uzsonnázunk.

András ilyen kisembereknél, mint pap, tanító, gazdatiszt, ha életében egyszer-egyszer bevetődött a házukhoz, sohasem fogadott el ennivalót. Hozzá volt szokva a legfinomabb ételekhez, italokhoz, a világért meg nem

ivott volna olyan kávét vagy teát, amivel egyszerű háznál traktálták volna. Egyszer esett meg vele, hogy valahol gyanútlanul elfogadta a kávét, akkor sem tudta meginni. Köszönöm, nem ízlik — mondta nyersen, hogy végét vesse az erőltetésnek. Ez az eset azóta nem ismétlődött meg vele. Hanem a papnak volt sajátfőzésű barrackpálinkája. Azt hajlandó volt egyszer megkóstolni és ízlett neki. Most is kért belőle:

— Uzsonna nincsen, de olyan kis papramorgót adhat.

A pap bement a házba, teli üveggel és két kis pohárral tért vissza. Töltött a vendégeinek.

— És tiszteletes úr? — kérdezte Nagyrévi, mielőtt a pohárhoz nyúlt.

— És szeszesített nem iszom. Elég sok iszákos van a híveim között, legalább én járjak elől jó példával. Nem iszom és nem dohányzom, a mértéktelen dohányzás ellen is szoktam prédikálni.

És mereven nézett Nagyrévi szemébe, vajjon meg van-e vele elégedve, vagy van valami megjegyzése.

Nagyrévinek kezdett tetszeni a pap. Abban a feltevésben jött a házába Andrással, már amikor a ház felé vezető kis útra befordultak és nyilvánvaló lett, hogy hová mennek, hogy valami jópofát talál majd, valami el-parasztosodott káromkodós, durva papot, aki csak ámítja híveit, prédikálja a vizet és bort iszik. A pap első humoros szavaiból is ezt sejtette, bár az előtte álló jelenység, az egész alak, az arc, az értelmes, nyílt tekintet, már mást sejtettek. Kíváncsi volt most már a papra és kissé kötekedő kedvvel szólt:

— Tiszteletes uram azt mondta, hogy a híveinek jó példát mutat. Elismerem, hogy az iszákosság baj, hogy a túlságos dohányzás egészségtelen, de nemcsak a reformátusoknak, hanem minden embernek egyformán árt az alkoholból is, a nikotinból is a sok. Miért csak a híveivel törődik? Úgy lenne talán, hogy a többi embert, a katolikusokat, az evangélikusokat, a zsidókat, egye a fene, azokért nem kár?

A pap végighallgatta figyelmesen, bólintott, mintegy helyeselve a kérdést és felelt:

— Minden jó emberért kár, akármilyen vallású. Én azért akarok elsősorban a híveim előtt járni jó példával, mert csak azoknak a tekintete fordul felém. Mások nem törődnek velem. Illetve csak akkor törödnének, ha megbotránkoztatnám őket. Kénytelen vagyok tehát azt mondani, hogy a másvallásúak gondját viselje a saját papjuk.

— Igen — mondta Nagyrévi és nem tudott a pap kijelentésébe belekötni.

No, nem baj, gondolta, majd még egy kicsit levizgáztatom. De kilépett a házból a papné, aki, úgy látszott, valahogyan megsejtette, hogy vendégeik vannak és hogy ki az egyik vendég. Áradó örömmel, felragyogó szemmel sietett Andrásához és kezet nyújtott neki:

— Jónapot.

— Jónapot — köszönt András is felállva, udvariasan mosolyogva.

Nagyrévi is felállt, a pap is, Nagyrévit ő mutatta be. Az asszony nyújtotta ugyan neki a kezét, de annyira belemerült Andrásba, hogy nem ért rá Nagyrévire még csak rá sem tekinteni.

— Kezét csókolom — Nagyrévi így köszönt.

És észrevette, hogy András csak azt mondta: jónapot. Tudomásul kezdte venni, hogy ilyen előkelő úrfitól egy falusi papnénak nem is jár ki a kezét csókolom. De azt is látnia kellett, hogy ez sértődést nem okoz.

— No, üljenek már le — szólt a papné. — Ne álljanak itt glédában, mint a katonák.

A férfiak visszaültek helyeikre, az asszony állva maradt. Mintha egy kicsit még mutogatni akarná magát. Szép fiatal asszony volt, szinte ragyogott az üdéségtől, különösen szép volt az alakja. Nagyrévi látta, hogy az asszony tetszik Andrásnak. Észrevette ezt a tekintetéről, ahogy ránézett. Lehet, hogy azért is jöttek látogatóba a paphoz.

— Nem kínálom magukat uzsonnával, — beszélt a papné — mert úgyis tudom, hogy maga kosarat ad nekem — ez már Andrásnak szólt.

— Az uzsonnát illetőleg igen.

— Csak az uzsonnát illetőleg?

András nevetett. A pap kissé feszengett, ezt soknak vélte. Kissé fordította is már a fejét, hogy ránézzen a feleségére, de meggondolta magát.

— Mikor volt Pesten? — kérdezte a papné Andrásról.

— Több mint egy hónapja.

— Mi ujság ott? Hogy bírja a pesti élet után ezt a csendes Barlangvárt?

— Könnyen. Remeteéletet élek.

— Meddig?

András nevetett és nem felelt.

— És mit szólnak ehhez a szép pesti nők?
— A nők? Talán nem is érdekli őket.
— Nana. Nem hiszem. Az a kis táncosnő az operából. Tudok róla.

Az asszony leült, csaknem egészen András mellé:
— És mondja, mivel tudja itt eltölteni az időt? Nekem dolgom van, vezetem a háztartást, foglalkozom a kerttel, néha Jánosnak is segítek, másolok, most már gépelni is megtanulok, még gyomlállok is és mégis akkorákat unatkozom, hogy majd belehalok.

A pap közbeszólt:

— Aki unatkozik, az megérdemli, hogy unatkozzék. Értelmes és egészséges ember sohasem unatkozik.

Nagyrévi feszélyezve hallgatott. Egészen kiesett a társaságból. A papné alig ült le, máris hirtelen felállt és így szólt Andrásához:

— Jöjjön velem a kertbe, megmutatom a gyerekeket.

— Hívasd ide őket! — indítványozta a pap.

De már András is felállt, készségesen.

— Tudod, hogy milyen engedetlenek. Hiába hívatám őket, mert Jancsika most éppen fenn van a szilvafán.

— Nézzük meg hát Jancsikát és Juliskát — segített az asszonynak András és elindultak a kert felé.

A pap utánuk nézett, majd nyugodt arccal visszafordult Nagyrévihez. Egymás szemébe tekintettek és mielőtt Nagyrévi szólhatott volna, a pap kezdte meg az ő vizsgáztatását, mert minden kertelés nélkül ezt kérdezte tőle:

— Hisz Ön Istenben?

Nagyrévi meglepődött. Nem botránkozott meg a kérdésen. Az egyenes feleletet egyelőre elhárította:

— Nehéz kérdés.

— A kérdés könnyű. Talán csak felelni nehéz rá. Nem kötelező a felelet.

— Azért felelek. Kétkedő vagyok. Nem vagyok istentagadó, csupán, mint mondtam, kétkedő. Úgy is mondhatnám, hogy hívő vagyok, csak tökéletlen a hitem.

A pap hallgatott. Igen nyugodtan. Nagyrévi kevésbbé bírta a hallgatást és beszélni kezdett:

— Tudja, én általában hajlamos vagyok a kétkedésre. Én kétkedem a hívőben is, de meg az istentagadóban is. Én tudni szeretnék. Tudni kétségtelenül, így: Én tudom, hogy most Barlangvár községben vagyok, Kemenes János református lelkésznel. Én nem *hiszem* azt, hogy itt vagyok, hanem *tudom*. Úgy tudom, hogy abban kétkedni aztán lehetetlen.

— Szóval bizonyosságot szeretne.

— Csakis. A bizonyosságom nincs meg. De ismétlem, az istentagadókban is kétkedem, azokról is azt tartom, hogy ők is kétkedők. És azt tartom, hogy a hívő is epedve vár egy kis bizonyosságot.

— Tetszik nekem, amit mond. Mert nem beszél gőgösen és nyilvánvalóan őszinte. Nagy szó!

— Habozok, csupa kétely vagyok, ebben az állapotban könnyű őszintének lenni. Ha hívő volnék vagy tagadó, akkor már az én helyzetem is nehezebb lenne. Egy határozott álláspontot kellene védenem.

— Tehát a hívő nem lehet egészen őszinte?

— Ha soha semmi kételyről nem nyilatkozik, ha a kelletténél jobban erőlködik, akkor aligha.

— Érdekes. Lehet, hogy a kísértések örökkévalók... Szokott ön imádkozni?

Nagyrévi gondolkozott, hogy feleljen-e. Az első gondolata az volt, hogy azt mondja: erre a kérdésre nem felelek. Azután más elhatározásra jutott:

— Szoktam. Esténként elmondom a Miatyánkot. Kétszer, háromszor is.

— Ez afféle önbiztosítás, hogy hátha mégis.

— Lehet róla gúnyosan is beszélni. Elismerem, hogy ilyen okaim is lehetnek.

— Helyes, hogy elismeri. Szeretném, ha egy lépéssel előbbre jutna. De... még nem kérdeztem meg, hogy milyen vallású.

— Evangélikus. Már hogy annak keresztelték. A tételes vallásokkal azonban nem tartok kapcsolatot. Egyelőre csak az istenhitről beszélhetünk.

— Nem szerencsés lelki elhelyezkedés így a félúton állva maradni.

— Mondtam, hogy szerintem senki sem áll az útnak egyik vagy másik végén.

— Csak tessék szabadon kételkedni. Egész bátran.

— Inkább majd félénken teszem ezentúl is.

— Ön lenéz engem, mint bigott papot. Vagy irigyel, mint hívő embert. Nem?

— Nem nézem le, mert értelmesen beszél. Nem is irigylem még. De hajlamos vagyok arra, hogy irigylem. Ha csakugyan erőt ad Önnek a hite és nem fél az élettől, nem fél a haláltól, a betegségtől, a fájdalomtól,

akkor irigylem. Ha jobban állja az életet, a veszélyt, a halált, mint én.

— Én azt hiszem, hogy a hit erőt ad az élethez.

— Tudja, vagy hiszi?

A pap küzdött egyideig, azután csak ennyit mondott:

— Azt hiszem.

— Ez kevés!

És csodák csodájára a pap most valamit mondott, de azt sem mondta gúnyosan:

— Tehát úgy áll a dolog, hogy ha Ön egész bizonyosan tudná, hogy a hit boldogít, hogy hittel jobban jár az ember, mint hit nélkül, szóval a hitnek hasznát lehet venni, akkor hajlandó lenne hívővé válni.

— Bizony... Majdnem így áll a dolog.

— Azt hiszem, megint csak hiszem, hogy valamire tudnék önnel jutni.

— Meg lehet próbálni. De most én is kérdezek valamit. Ön persze szokott imádkozni...

— Természetesen. Bevárom a kérdést.

— Mit imádkozik?

— Miatyánkot. A legtökéletesebb ima. Minden hála, könyörgés és dicséret benne foglaltatik. Azonfelül szabad szövegű rögtönzött imát is mondok.

— Nos, mi az?

— Ugyancsak dicséret és könyörgés.

— Miért könyörög? Mit kér az Istentől? Ezt azért kérdezem, mert valamire ki akarok lyukadni. Valami nehéz kérdésről van itt szó, amire magam sem tudok felelni.

— Halljuk a kérdést.

— Nem, nem. Előbb csak feleljen. Mit kér az Istentől?

— Erőt, egészséget, hogy az ő dicsőségére és az emberek javára munkálkodhassak.

Nagyrévi várakozóan nézett a papra, még nem elégitette ki a felelet. A pap megtoldotta, amit mondott:

— No igen, és kérem Istent, hogy óvjon meg engem, feleségemet, gyermekeimet a gonosztól és óvjon meg betegségtől, csapástól, félelemtől.

— Köszönöm, elég. Tehát azt kéri, hogy *önt* óvja meg, *önön* felül még a *feleségét* és a *gyermekeit*...

— Értem. Csakhogy én az embertársaimért is imádkozom.

— Hogyan?

— Ugyanazokat kérem az Istentől nekik is.

— Minden embernek, a rossznak is? A gonosznak is?

— Nem. Így mondom: És segíts meg minden jó embert.

— Mi lesz akkor a szegény gonoszokkal? A gyilkosokkal, a kegyetlenekkel, a másokat sanyargatókkal?

— Azok elkárhoznak.

— Itt a földön ritkán. De ha mégis elkárhoznak, nem igazságtalan-e a bűnhődésük? Ők maguk okai-e a gonosz erőknnek, mely lelküket eltölti? Nem rabjai-e, tehetetlen rabjai oly ösztönöknek, mely velük született, vagy oly erőknnek, amelyeket mások plántáltak beléjük?

— Rendben van. Mától kezdve imádkozom a gonoszokért is.

— Hohó! A gonoszokért imádkozni! Rumpf Nepomuk Jánosért? Hogy adjon az Isten neki erőt és egészséget még több kéjgyilkosság elkövetésére?

— Majd úgy imádkozom, hogy: Szabadítsd meg Uram őket az ő gonoszságuk terhétől. Tedd jóra képessé őket.

— Hát... gratulálok. Igen ötletesen csinálja.

A pap mosolygott:

— Könnyű nekem, mert nincs bennem rosszindulat. Rólam azt mondják, lépten-nyomon, hogy jóember vagyok. Hát... ezt így nem fogadom el. De magam is állítom, hogy szakadatlanul törekszem a jóra. Azonban...

Most a pap kissé nyugtalanul fordította el a fejét:

— Hanem... Álljunk fel és menjünk ki a kertbe.

— Mert a legyek itt a verandán túlságosan szemtelenek — nevetett Nagyrévi.

— Igen — hagyta rá a pap.

— Bár a legyek is Isten teremtményei.

— Az igaz. De bizonyára Isten rendelése az is, hogy irtsuk a legyeket.

— Csak a legyeket? Félek az irtástól. Még ha a legyeken kezdjük is. Sokféle *légy* van.

— No de nem is a legyek miatt megyünk ki most a kertbe, hanem megnézzük, mit csinál ott a kis társaság. Tudja, a feleségem, a tiszteletesné asszony, őszintén szólva egy nagy számár. Túlságosan tetszik neki ez az András. Menjünk tehát és óvjuk meg az ő lelkét.

— Ahogy parancsolja.

— A maga barátjának szinte ellenállhatatlan a vonzóereje. A naív nőkre, szóval a nőkre.

— Barátomnak?

— No ez csak olyan üres szó. Tudom, hogy könnyebb a tévének a tű fokán átmenni, mint a szegénynek és gazdagnak barátságot kötni.

Nagyrévi hallgatott. A pap folytatta:

— Ámbár ne legyünk mi, szegények, telhetetlenek. Ez is barátság, ez a mi viszonyunk András úrral. Ha meggondoljuk, hogy az őseinek pallosjoguk volt és ezt kétszáz évvel ezelőtt még gyakorolták is.

— Gyakorolták?

— Igen, igen. Egy kicsit érdeklődtem Barlangvár multja iránt s többek közt ez is kiderült. Persze nem Kovács Xavér távoli kollegám kis családtörténetéből, amelyet ön talán már látott is.

— Igen, láttam.

— El is olvasta?

— Még nem.

— Nem sokat vesztett vele. Bár a családi dicsőségnek is van valami alapja. András úr dédapja nagy hazafi volt, börtönben is sínylődött s a börtönben szerzett betegségében halt meg.

— El fogom olvasni a kis könyvet. Ha... még lesz rá időm.

A kertben kis fapad volt, ezen ült a papné és András. Előttük álltak a gyerekek. A papné és András nem egymással beszélgettek, hanem a gyerekekkel. András sápadt volt, gúnyos és fölényes, még ránézésre is, az asszony pedig átszellemült. Kelletlenül nézett fel a férjére, amikor odaérkeztek hozzájuk. Nagyrévit megint nem vette észre. Valami belső feldúltság ömlött el az

arcán és az a kéjes boldogságtól szinte ragyogott. Nagyrévinek kimondhatatlanul tetszett. És reménytelenül. Mert András, azaz lord Byron mellett egészen megsemmisült. Lord Byron ráfogott megint az orrhangjára és elnyujtva, végtelenül rendelkezően szólt:

— Azt hiszem, Nagyrévi úr, hogy most már mehetünk hazafelé.

A papné szinte fölriadt:

— Ne siessen. Még ráér.

Csak így, egyesszámban.

*

Vérfi Barnabás az utóbbi napokban igen megkívánt egy „gyenge csibét“, Marikát. Ez a Marika ugyan tizenhét éves volt már, de egészen gyereklánynak látszott. Kistermetű volt és sovány. Az arca szeplős, a szeme vízszínű. Törékeny teste és riadt tekintete tette annyira kíváncssá. Vérfi kerülgette a lányt, sugdosott a fülébe. a lány félt tőle. Szeretője is volt már a lánynak, egy más tájról való feketehajú, kis pelyhedző bajszú legény, igazában gulyásbojtár, de most az istállóban dolgozott, a göbolyök körül. Marika félt a kasznártól, de nem szólt sem az anyjának, sem ennek a legénynek, akit Karikás Marcinak hívtak. Attól félt, hogy ha szól, még nagyobb lesz a baj. Bár Marci már észrevette a kasznár settenkedését, vad féltékenység lobbant föl benne és arra gondolt, hogy ha valami történik a kedvesével, ő leszúrja a kasznárt. Hogy elítélik majd és becsukják? Inkább leüli azt a két-három esztendő, de bosszúlatlan

nem viseli el a szégyent. Azután megnyugodott a Marci, mert úgy látszott, hogy a kasznár békében marad. Üldözte ugyan őt a kasznár, különösen az apadt tehenek dolgában sanyargatta, miért nem vigyáz jobban, miért olyan mamlasz, hogy nem csípi el a tetteseket, akik a teheneket fejkik, mert fejkik, az bizonyos. De Marci tűrte az üldözést.

Az előző nap a kasznár elfogta Marikát és estére berendelte magához. Nem kell későn jönnie, mert akkor a szüleinek feltűnik, hogy nincs a házban, jöjjön vacsoraidőben. Azzal az ürüggyel, hogy egy köcsög tejet kell vinnie a kasznár úrnak, aki aznap tejet vacsorázik. „Ha nem leszel ott, megfojtalak!” — sziszegte a kasznár fenyegetően, de szerelmes hévvel is.

A kasznár a tanyaépületektől nem messze fekvő kis kastélyszerű épületben lakott. Magányosan, még csak cselédje sem volt. Kis nyárfás kertben állott az épület, valamikor a régi uraság lakóháza volt. Amikor a Barlangváryak megvették többi földjükhöz ezt a birtokot is, Tó-pusztát, a kastély megüresedett. A Barlangváryak nem használták, nem volt rá szükségük. Ideiglenesen a kasznár, mindjárt Vérfi kapta lakásul, amíg majd felépül részére a külön kasznárlak. A kasznárlaknak tisztára az volt a célja, hogy a kasznár ne lakjon egy ötszobás kastélyban. Még akkor is, ha a kastély azután üresen áll az idők végtelenségéig.

Vérfi, amikor ide szállásolták, két szobát bútorozott be, úgyahogy. A kastély emeletes volt, két szobája és a mellékhelyiségei a földszinten voltak, három szoba az emeleten. Vérfi a két földszintes szobát lakta, illetve

bútorozta be, de használni csak az egyiket használta. Kétablakos szoba volt ez, alacsonyan fekvő nagy ablaka a tanyától messze földekre nézett. A kasznár kora reggeltől késő estig dolgozott a gazdaságban, este vonult vissza a szobájába és akkor petróleumlámpa világításánál szerkesztette a kimutatásokat, írta a jelentéseket, munkája befejezése után még gazdasági könyveket is olvasott. A szoba igen egyszerűen volt berendezve, ágy, asztal, székek, egy kis kanapé éppen Vérfi rövid testéhez szabott, szekrény, éjjeliszekrény, — ez volt a bútorzat s néhány használati tárgy szanaszét. Egy beresné takarított a kasznárra, az tartott némi rendet. A négyszögletű asztal a szoba közepén állott, azon túl, az ablakkal szemben levő falhoz támaszkodott oldalával az ágy, mellette, szinte a szabadban lebegve állt az éjjeliszekrény. Amikor késő este Vérfi lefeküdt, olvasgatott. Hajnalban kelt, frissen, kevés alvással beérve.

Estefelé már hét órakor bement Vérfi a házába. Várta Marikát. A ház ajtaját tárva-nyitva hagyta, a szobáét is. Föl-alá járkált a szobában, még a kalapját sem tette le. Dühös volt, nem bízott a lányban. Fél a szelíd kis csibe — gondolta. És már előre készült, hogy haragját kiontja azokra, akik kedvtelésének útjába állanak. Az egyik Karikás Marci, a betyáros legény. A másik a lány szemfüles anyja, a ravasz parasztasszony, talán éppen ő a tolvaj, ő feji lopva a teheneket. Ha esze volna az ilyen buta népségnek, inkább a kezére járnának, inkább segítenék Marikát, hogy hozzá jöhessen és akkor legalább némi kárpótlásban lenné részük, szemet húnyna a tolvajlásaik fölött.

Az idő múlik, már negyednyolc, már félnyolc, már alkonyodik. Az Isten ferdítse el a képét annak a haszon-talan kis penészvirágnak.

De jött Marika. Hozta a tejet. Mindkét kezével fogva tartotta maga előtt a zöldmázas köcsögöt, vigyázva, hogy a tej ki ne loccsanjon. A kasznár szótlanul fogadta, betette utána az ajtót és bezárta kulccsal. A szobaajtót nyitva hagyta. Az egyik ablak eddig tárva volt, azt is becsukta, az alsó ablak függönyét behúzta. Marika letette a köcsögöt és zavartan állt. Pedig hát megfordulva el is köszönhetett volna, mert nem hallotta, hogy a kasznár az ajtó zárában megfordította a kulcsot. De tudta, hogy nem szabad mindjárt elmennie, nem azért kellett jönnie.

— No, Marika, mit szepegsz? — szólt hozzá a kasznár halkán. — Ül le ide mellém — és a kasznár leült a pamlagra.

Marika mozdulatlanul állt és nézett vízszínű szemével, mint egy béka, akit a kígyó megbűvölt.

— Hát ül le ide mellém. Ül már le, no. Ne komédiázz.

Marika leült. De úgy összehúzta magát, mintha görcs fogta volna el. A kasznár szavaira nem válaszolt, annak erőszakos próbálkozásai megtörtek rajta. Félt rettentően.

Múlt az idő, bealkonyodott, Karikás Marci beállított Marikáékhoz:

— Hol van Marika?

— Ejnye, már itt lehetne. Egy köcsög tejet vitt a kasznár úrnak.

— Mikor?

— Nemrég. De már itt lehetne.

Marci csak állt, nézett, egyszer csak hirtelen megfordult és elkezdett sietni a kis kastély felé. Csaknem szaladva ért oda, de az ajtónál megtorpant. Csak egy-két pillanatra. Láttá, hogy az ajtó csukva van, az ablak is. Ki akarta nyitni az ajtót. A zárt ajtó nem nyílt. Kopogott. Nem jött senki sem ajtót nyitni. Verte, rázta az ajtót mindig jobban. Mindegy, akármi lesz, ha kell, betöri az ajtót, ha muszáj, megöli a kasznárt. Vitte az indulat, de az esze is dolgozott: összevesz vele, megsérti és ha a kasznár rátámad, akkor öli meg. Kicsit várt, fújva. Az ablakhoz ment, benézett, újra zörgette az ajtót. Kiabált is:

— Nyissák ki az ajtót! Nyissák ki, mert betöröm. Marika jöjjön ki. Nyissák már ki, azt a szentséges...

Az ajtó kinyílt. Ott állt az ajtóban a kasznár, felfehéren, szinte láthatóan reszketve:

— Mi az, Marci, megbolondultál?

— Itt van a Marika?

— Itt hát. Éppen most jött.

— Az nem igaz.

— Ha mondom, most jött. Ebben a percben.

— Minek volt zárva az ajtó?

— Az ajtó? Nem volt az zárva. Marci. Részeg vagy talán?

Marika már ott állt a kasznár mögött.

— Itt van Marika, már megy is. Mit akarsz tőle?

— É-én? Még nem tudom. De...

— No eredj, Marika. De Marci! Nagyon megfeled-

keztél magadról. Most menjetek, de azután számolok veled. Mert így aztán nem lehet egy gulyásnak...

— Gyere! — szólt rá keményen Marci a Marikára.

Marika szaporán lépdelt ki a házból, mindketten köszönés nélkül hagyták ott a kasznárt. Az állt az ajtóban és nézett utánuk. Marci visszatekintett. Tekintete elől a kasznár besomfordált a lakásba.

— Mit csinált ez veled? — kérdezte Marci a Marikától.

— Semmit. Mit csinált volna?

— Ne hazudj!

— Semmit.

— Te! — és Marci ökölbeszorult keze meglendült.

— Semmit, csak akart.

A Marci keze visszahullt:

— Akart?

— Akart hát.

Marci megállt. Habozott. Hogy visszafordul.

— Gyere. Csak te gyere.

A kasznár bezárta az ajtót, dühösen járkált a szobában, majd meggyújtotta a lámpát. Leült az asztalhoz, de semmihez sem tudott kezdeni. No megállj, gazember! — forrt benne az indulat. Majd adok én neked. Kitekérem én hamarosan a nyakadat. Ez a csitri meg, ez a haszontalan... Még szerencse, hogy az a zshivány nem nyúlt a bicskájához. No de majd... Mert ha az ember az egyiknek enged, már más tíz kap tőle vérszemet. Nem lehet azután bírni velük. Még hogy ide szemtelenkedett. És verte az ajtót, az ablakot. Az ő Marikájáért, a csitriért. Végig kellett volna vágnia rajta a korbács-

csal. Akkor meghunyászkodott volna. Ez a kis ringyó mondta meg neki, hogy idejön? Hát így állunk? No megállj te is!

A kasznár fölugrott, fejére csapta pörge kalapját, melyet persze fűrjtoll díszített és elindult, hogy bemenjen a tanyaépületek közé egy kis késői szemlére. Hogy rend van-e mindenütt.

Az idő hűvösre fordult, az eső is szemerkélni kezdett. Visszament hát, bőrkabátot kanyarított magára. A kezébe vette a kis korbácsot is. Mikor az első épületekhez ért, veszett ugatással rohanták meg a kutyák. Mintha haragudtak volna rá, mintha sohasem látták volna, majdnem leszedték a lábáról. Először az igásökrök istállójába nyitott be. Egy öreg béres aludt az istállóban, a vacca fölött olajmécses pislákol. A kasznár csak szét. nézett a homályban, a béres fölkel, ahhoz nem szólt, állt egy ideig, azután ment tovább. A béres dohogott: Tán azt hiszi, hogy lopják az ökröket.

A szín felől egy alak iramodott az egyik cselédház felé. — Héj! — kiáltott rá a kasznár. Az alak megállt. A kasznár odament hozzá, megismerte. Kerék Jani. — Mit ödöngesz itt éjszaka? Miért nem alszol a vackodban? Koslatsz tán, mint a kutya? — Kerék Jani csak állt és hallgatott. A kasznár otthagya. Megint megállt és tűnődött, hogy bemenjen-e a hízlaló istállóba. Ma este nem is nézte meg a takarmányozást. Habozott, mert azért mégsem akart újra találkozni a Marcival. De azután nekiindult és becsörtetett az istállóba. Ebben az istállóban is mécses világított, csak mivel az istálló óriási volt, több mécses égett az egyik fal mentén, jó magosan. Egy béres

még motoszkált a marhák körül, a másik kettő már aludt. Az egyik alvó vackának a végében, lenn a földön, egy kutya feküdt összegémbereedve. Vérfi korbáccsal rávágott a kutyára:

— Takarodsz ki!

A kutya nagyot vakkantott és elszaladt. A béres, a kutya gazdája, fölriadt álmából:

— Mi az? Ki a fene...

De már észbe kapott. Hogy a kasznár úr.

— Nem megmondtam magának, vén lókötő, hogy a kutyát ne szállásolja ide be éjszakára? Ha még egyszer meglátom idebenn ezt az ebet, hát agyonlövetem.

A marhák körül matató béres morgott:

— Az ebet, vagy ötöt?

Vérfi máris ment tovább, haragosan beszélve magában:

— Hiába ugat nekik az ember. Mintha a falaknak ugatna. Nem és nem. Nem teszik meg, amit az ember parancsol.

Magához intette a matató bérest és végigjárta vele az istállót. Hogy mit akarhat, mit? — tűnődött a béres. Ilyenkor éjszaka.

— A Karikás? — kérdezte a kasznár.

— Itt van valahol.

— Nem látom.

— Akkor... nem tudom, hol van. Tán kiment valahova.

— Jól tette. Majd nemsokára kimegy innen végleg. Sok van már a rovásán.

A béres egykedvűen hallgatott.

Künn az udvaron még szétnézett a kasznár. Láta, hogy az egyik cselédház ablakai világosak. A cselédház szemben volt az istállóval, benn csak most gyujthattak fel, mert különben már az előbb észrevette volna a világosságot. Mi a fenét csinálhatnak ilyenkor? Ahelyett, hogy dögölnének.

Egy és ugyanazon szobáé volt ez a két ablak, a szobák kétablakosak mind, nagy helyiségek, függönyökkel részekre osztva és egy-egy szobában több család lakott. Odament a világos ablakokhoz, benézett a szobába. Morgott: A többit se hagyja békén aludni.

Egy öregedő ember ült az ágya szélén és valamivel kenegette a lábát. Lassan és igen nyugodtan. Na, kutyazsír talán, köhögés ellen. Az ostobák. Persze hiába papol nekik az ember a pókháló meg egyéb orvosságaik ellen is.

Ment tovább. A szemerkélő eső már elállt. A hold kibújt a felhők közül és világossága előntötte a tanyát. A kutyák megint ugattak. Közéjük kellene lőni. Vissza akart menni a lakásába. A szemlét befejezte, semmit sem lelt. Azután megint mást gondolt. A tehenek és a tiltott fejés! Csak ilyenkor tehetik, amikor már beáll az éjszaka és mindenki alszik. Valamelyik asszony fönnmarad, azután bemegy az istállóba és megfej két-három tehenet. Talán nem is egy asszony, hanem többen csinálják. A két béres, meg Karikás Márton szemethúnynak, tehát cinkosok. Talán kapnak is valamit, mert hogy hagyják a dolgot. Zsivány mind, nincs köztük egy becsületes ember sem.

Visszament az istállóba. Hát ezt meg mi lelte? —

tűnődött az egyik béres. Gyanakszik ez már nagyon. Szólni kellene az asszonyoknak, nehogy...

— A répavágót meg nem tisztították meg — lár-mázott a kasznár. — A kosarakban is maradt darás répa. Talán a saját disznaikat is az uraságéval hízlalják? Vagy maguk eszik meg?

A béres hallgatott.

— Mondja, Mihály? Ezeket a teheneket fejk, úgye?

— Nem feji azokat senki, kasznár úr.

— Nem-e?

— Nem is fejhetik. Nem adnak azok már tejet. Elapadt a tőgyük.

— Éppen az, hogy némelyiké már megint nem apadt.

— Már hogyan fejnék, kasznár úr? Ki fejné és mikor? Itt vagyunk mink mindig.

— Nekem maga beszélhet. Tavaly is elcsíptem egy asszonyt, akkor is itt voltak maguk...

— Én ugyan nem.

— Maga nem. Mert maga tavaly még nem az istállóban dolgozott. De a Rezes, az itt volt. El is csapatam. Akkor is fejték a teheneket, aztán, hogy meg ne lássék a tőgyükön, fejés után bekenték trágyával. Hozza csak ide azt a mécsest.

De nem is várva meg a mécsest, gyufát gyújtott a kasznár:

— Itt van, la! Úgye mondom? Egészen megduzadt már a tőgye. Vigyázzanak, mert elcsapatom mind a négyüket.

— Én nem tudok semmiről, kasznár úr. Én ártatlan vagyok.

A béres már akkor sem ártatlan, amikor megszületik. Már akkor tolvajláson töri a fejét. Meg hogy hogyan játssza ki a gazdáját... Na jól van. A fene leselkedjék magukra. Majd kitudódik egyszer a csíny. Majd összevesznek, azután az egyik elárulja a másikat.

— Jóéjszakát, kasznár úr.

A kasznár megint elhagyta az istállót. De nem ment még haza, az egyik ól mögött megállt és várt. Lesben állt. Sokáig. Talán egy óráig is. Megvolt hozzá a türelme. Mert égett benne a vágy, hogy valakit valami bűntevésen rajtacsípjén. Anélkül a nap nem végződhetett.

A hold világosságánál az egész tanyát, udvart, a házakat látni lehetett. A kutyák elhallgattak. Messze valahol vakkantott egyet-egyet az, amelyik elkóborolt a tanyáról. Talán a holdat ugatta. A kasznár csak várt. Nem volt fáradt, nem volt álmos, nem fázott. És nem únta a várást. Bízott a jószerencséjében. Úgyis olyan sok bosszúság érte két nap alatt. Az a piszkos cigány. Meg hogy András gróf rápirított a cselédség előtt meg az előtt a nyavalygó városi firma előtt. Talán még keletlenlenség is éri az eset miatt. Mert már ez így csak attól függ, hogy a gróf úrnak milyen kedve lesz, amikor bevádolják nála. Ámbár hogy följelentik, számaráság. Hanem az a másik cigány megfenyegette. Az ilyen félvadakról sohasem lehet tudni... Nini! Az egyik cselédházból tgy asszony sompolyog ki. Utána egy férfialak. Hát persze, hogy többen vannak a latrok. De hiszen ez

a Karikás Marci. Abban a házban laknak Marikáék. No lám!

Az asszony és a férfi az istálló felé tartanak. Bemennek. És benn maradnak... A kasznár várt még néhány percet, majd óvatosan odaosont az istállóhoz. Belépett az ajtón. A tehenekhez sietett. Ott ült egy gyalogszéken a Marika anyja és fejte az egyik tehenet.

A kasznár halkan beszélt. Csak úgy suttogott. Minden rendben volt, nem kellett már ordítani, hogy elcsapatja valamennyit. Megvagytok, zsványok. Az asszony sírt és esküdözött, hogy csak ma teszi másodszor. Hogy ezt is azért, mert Marika elvitte a köcsög tejet, nekik nem maradt egy kanálka sem. A kasznár nem is haragudott. Nagyon jól van ez így, a Marika szipirtyó anyja a tettes, Karikás Marci is benne van a dologban.

Most már nyugodtan elmehetett a kasznár haza, aludni. Lefeküdt, kicsit ábrándozott. Ezek a zsványok. Az embernek annyi a baja velük, hogy az ki nem mondható. Halálra bosszantják az embert. Ha nem vigyáznak rájuk, ha nem üznék őket, szétszednék. Nem dolgoznának, nem csinálnának semmit és ellopnának mindent. Még az épületeket is ellopnák. És mindenért neki kell felelnie. Ha baj van, ő a hibás. Akkor is, ha valami nem megy jól, akkor is, ha valami elvész, ha elkésnek a munkával, ha elkapja őket az eső, ha beázik a gabona, ha megdöglik egy jószág. És mi a fizetség? Csak annyi, hogy éppen megélhet. Mi lesz a hála? Semmi. Mert hallja, hogy maholnap Csillagnak is bealkonyul. Talán már holnap. Milyen jó lenne néki a Csillag fizetése. Aból már többet küldhetne Veszprémbe az öreg anyjára.

nak és a szegény kis húgának. Megélne a fizetéséből, úriasan. Ő nem lopna. Mint a Csillag!

*

Vasárnap egész napon át érkeztek a vendégek a kastélyba. Ebédkor Pravonszky gróffal együtt már három vendég ült az asztalnál: egy gróf Mendeyné nevű hölgy és egy Faddy nevű öreg báró, a volt megyei főispán. Egy-két úr délután érkezett, a többiek meg az esti vonattal. A vacsorát el is halasztották nyolc órára. Az étkezőtermet a szokottnál is jobban kivilágították. Az ebédlőasztalt betétekkel megnagyobbították. Barlangváry gróf és a felesége megbeszélték, hogy milyen sorrendben ülnek majd a vendégek az asztalnál. Mert társadalmi rang és kor szerint kellett őket elhelyezni. Aki ritka vendég volt és nem rokon, annak előbbvaló hely járt. De csak ha megvolt hozzá a rangja.

Vacsora előtt a pipázóban már tizennégyen ültek. A társaság kisebb csoportokra oszlott és élénk beszélgetés folyt. Mindenki vidám volt vagy vidámságot mutatott. Nagyrévi társtalan maradt. Egy Zubkovics nevű öregedő ember ült a közelében, az néha rápillantott apró szemével, de mélyen hallgatott. Nagyrévinek alig volt módja tájékozódni arról, hogy kiknek a körében ül. Inkább csak nézelődött és csak lassan tudott egy-egy adatra szert tenni, hogy ki ez az úr, ki az a hölgy. Zubkovicsról tudta, hogy a ház öreg barátja, sem vagyona, sem címe nincsen, hogy mi a barátság alapja, az titok

maradt. Őszülő nagybajuszú és oldalszakállas ember volt ez a Zubkovics, sportruhába öltözve, valahogyan úgy, hogy neki ezt is szabad. A férfiakkal tegeződött, András-sal is. Mendey grófné volt a társaságban a szép aszszony. Lehetőleg állt, ide-oda libegett és bekebelezte a ráirányuló tekinteteket. Zubkovics úr is pislogott feléje és egyszer közel hajolt Nagyrévihez és halkán így szólt:

— Jó bőr ez a Mendeyné! Adnék neki egy óráért egy százast.

Nagyrévi ilyent még nem hallott a kastélybeli társaságban, kicsit fel is üdült a pajzán hangtól, de csak zavartan mosolygott. Zubkovics beszélt tovább a fülébe:

— Sajnos, nem adhatok. Még pedig két okból. Először nincs arra való százasom, mert százasom egyáltalában nincsen, másodszor mert kevés lenne neki. Vagy ingyen tenné, vagy egy százezrest kérne.

És Zubkovics halkán nevetett. Nyikorgásszerűen és ahogy mondják, huncutul. Látszottak nagy sárga fogai, kis szeme egészen parányira zsugorodott és behúzódott arcának ráncai közé.

Nagyrévi azt hitte, hogy most tanult valamit. Mert ha Zubkovics úr mondja, akkor lehetséges a kaland ingyen is, meg százezerért is.

Nyolc órakor mentek be az étkezőterembe. A helyek kiosztása gyorsan megtörtént. Nagyrévi most ugyancsak nem következett a háziasszony után. Sőt az asztal másik végére került, a népség és katonaság közé. Közvetlen szomszédja lett Hauner kapitány. A kapitányról már hallott egyet-mást Nagyrévi. András mondta el róla, hogy valamikor az Indiai óceánon utazott és hajó-

törést szenvedett. Valami hajóroncsba kapaszkodva másfél napig lebegett a tengeren, míg végre fölfedezte egy hajó. Nagyrévi képzeletét megragadta ez az élmény és mindenáron kérdezgetni akarta róla a kapitányt. Nem látszott könnyűnek a dolog, mert a kapitány mogorvának és csodálatosan szótlanak mutatkozott. Zömök ember volt különben, kis fekete bajusza meg úgy ült az orra alatt, mintha valami felragasztott színházi bajusz lett volna. Mintha a kapitány arcának mozdulatlanságával szüntelenül arra vigyázott volna, hogy a bajusza le ne essék. Nagyrévi szaporán pislogott a kapitányra; de az csak evett, tányérjára nézett és olykor köhögött egyet, de akkorát, hogy vezényszónak is beillett volna a kaszárnya udvarára.

Nagyrévi várt. Magányosságában szétnézett a teremben, a felszolgáló inasokat és a falakat bámulta. Csak most vette észre, hogy a falakon aranyozott keretes olajfestmények lógnak, a képek egy-egy férfit vagy nőt ábrázolnak, régies öltözetben. A szigorú arcú férfiakon zsinóros, díszes vitézi ruha, a nőkön csipkék, bársonyok és ékszerek. A férfiak mind bajszosak, némelyik szakállas. Valószínűleg a Barlangváryak ősei, bár a férfiak sem hasonlítanak sem az idősebb, sem az ifjabb Andráshoz.

A vacsorázók egészen belemerültek az evés gyönyörűségeibe. Egy-egy szót váltottak egymással, akik egymás mellett ültek. A halkán beszélőnek csak a szájmozgását lehetett látni, a hangosak olykor átszóltak a vizavijukhoz is. A felszolgáló inasok száma megszapordott, Tamás is az asztal körül sürgött-forgott, éppen

olyan merev arccal, mint a többi inas, csak a tekintetéből áradt valami kis gúny. Lehet, hogy csak Nagyrévi látta így, mert tekintetük egyszer találkozott s Tamás akkor mintha a szemével mosolygott volna. Azt is tudta már Nagyrévi, hogy melyik a Tamás gazdája. Eléggé magas, kövérkés, kocsmáros-formájú férfi volt ez a Karándy gróf, barátságos arcú, de Nagyrévit szinte útálat fogta el láttán, mert az járt az eszébe, amit a grófról és a nőkről beszélt el Tamás, azaz Tómi. Ez az útálat persze nem Karándynak szólt, hanem a nőknek.

Nagyrévi egy-két szót hallott csak abból, amit a tőle távolabb ülők beszéltek. Mert a második sült után már kevesebb buzgalommal folyt az étkezés és több lett a csevegés. Gyakran tettek megjegyzést az ételekre, Sári néninek kedves étele a birkasült, szalonnával spékelve. Igen, spékelve és nem — tüzdelve. Alfonz — vajjon ki lehet ő? — soha levest nem eszik, D. János fél halat enni, mert kiskorában egyszer szálla akadt a torkán és majdnem megfulladt. Kérlek alássan, a hal csak szálkásan jó, ha szálkátlanítják, veszít az igazi halízéből.

Három férfi a politikáról is kezdett beszélni. Tisza már készíti a házszabálmódosító javaslatot és még az ősz folyamán a Ház elé terjeszti. Kár, hogy Tisza engedékenységet mutat. Az ellenzéket vaserővel kellene letörni.

A tészta után valóságos sajtsendélet állt az asztalon, két óriási tálban. Lehetett válogatni a különféle sajtok közt, volt ementáli, zöldes gorgonzola, sárga eidami piros héjjal, camembert ezüsthéjú burookban és még többféle sajt. Sári néni csak a bűdös sajtokat szereti. Sári néni

tehát férfias karakter, aminthogy az is. Sajt után korá-
érésű szőlőt is felszolgáltak. A szőlőből mindenki vett
a tányérjára. Nagyrévi látta, hogy a tányérok elé helye-
zett üvegedény vizében megmártogatják a szőlőt, az-
után úgy eszik, hogy a héját a tányérba visszaköpik. A
szőlőevésnek ezt a módját még nem ismerte. Ő is kezdte
kiköpdösni a bogyók héját. Kissé feszélyezetten, zavar-
tan tette. De észrevette, hogy Hauner kapitány nem al-
kalmazkodik a szabályhoz, egyszerűen lenyeli a szőlő-
szemeket. No, akkor ő is úgy tesz és egészen megkön-
nyebbült. Odahajolt Hauner úrhoz és halkán beszélni
kezdett hozzá:

— Hallottam, hogy kapitány úr egyszer hajótörést
szenvedett.

A kapitány nem szólt, csak ránézett a véreres sze-
meivel. Várta, hogy ugyan mi sül ki ebből.

Nagyrévi gondolkozott, hogy hogyan is fogalmazza
meg kérdését. Azután, kissé akadozva és bizalmatlanul
a kapitány iránt, így szólt:

— Mondja, kapitány úr, milyen érzés volt az, egye-
dül egy darab deszkába vagy mibe kapaszkodva úszni
a tengeren, sehol egy embert nem látni, szárazföldet
se látni, csak vizet és eget?

A kapitány csak evett szótlanul.

— Halálos veszélyben lenni, mert ha nem érkezik
segítség, akkor el kell pusztulnia.

Befejezte és várta a feleletet. A kapitány megint
ránézett, most még véresebbek voltak a szemei, az alsó
szemhéja valósággal tüzelt, de nem tudta, mit kérdez
tőle ez a fiatalember.

— Nos? — kérdezte biztatón.

— Hát... milyen érzés lehetett az?

— Kellemetlen volt — felelte a kapitány és ette tovább a szőlőt.

Nagyrévi elcsodálkozott a kapitányon. Azt hitte, hogy valami tökfilkó. Akinek akkor sem volt egy gondolata sem, amikor élet és halál közt lebegett. De irígylte. Mert ez a nyugalom, amiről most tett tanubizonyságot, akkor is meg lehetett benne. Mindenesetre visszavonult és nem szólt többé hozzá.

A pipázóban azután élénkebbé vált a beszélgetés. Feketekávé, cigaretta következett, némelyik férfi szivarra gyújtott, a nők egymáshoz közelebb helyezkedtek el. Faddy báró is szivarra gyújtott, még az ételeken járt az esze, mert csak úgy maga elé ugyan, de hangosan és mindenkihez intézve a szavait, ezt mondta:

— Milyen különös is az élet!... Hol itt az igazság? Mi most ötnegyed órán át ettünk, jobbnál jobb ételleket, húsokat, tésztákat, sajtokat, gyümölcsöt, sokkal többet, mint amennyi a normális táplálkozáshoz szükséges. És vannak szegény emberek, akiknek talán betevő falatjuk sincs.

Ezt gondolta, ezt mondta a báró és ugyanakkor igen élvezve szíttá a szivarját és szürcsölte a kávé.

Kissé furcsa volt az ellentét a gondolat és tett között, Nagyrévi mégis meglepődött azon, amit hallott. Hosszasan elnézte a bárót. Sasorrú, őszhajszú ember volt, kis szúrós szemekkel, az arca szigorúnak látszott. És lám, mégis így gondolkodik. Legalább is van ilyen gondolata is. Jó lenne ezzel az emberrel beszélgetni —

gondolta Nagyrévi. Elindulni azzal, hogy van a világon szegénység is, nyomor, nélkülözés, szenvedés. Azután figyelni, hogyan szövi tovább gondolatait az öregúr. De azt is érdemes lenne kinyomozni, hogy, amint pestiesen mondják, hogyan jön egy ilyen úr ahhoz a gondolathoz, amelynek kifejezést adott. Jó ember lehet ez a báró. De ha csakugyan jó, milyenek az ő cselekedetei? Tehet valamit a jó ember a világért? Mert hát a jó ember is meg-
eszi az ő adagját, elszívja az ő szivarját.

Az egyik úr a japánokért lelkesedett.

— Igazi hősi nép. Habozás nélkül, rettenthetetlenül mennek a halálba. Ezrével és ezrével. Tanulhatnánk tőlük.

— Keleti nép. Egzotikus nép.

— Rokonunk!

Zubkovics gúnyosan szólt közbe:

— De csak abban, hogy keleti nép.

— Te csak hallgass. Te horvát!

A háziasszony halkán beszélgetett Mendeynével. Senki sem hallotta a szavakat sem. Mendeyné szüntelenül mosolygott, látszottak a szép fehér fogai. Néha hangosan felkacagott. A grófné ilyenkor is csak mosolygott. Nagyrévi Mendeynét nézte. Annyira tetszett neki, hogy egészen lángra gyúlt és menthetetlenül elábrándozott róla. Hátha! Történt már ilyen eset. Hiszen az is megtörtént már, hogy az úrnő a kocsissal barátkozott. Ámbár vagy tízszer történhetett ez meg Árpád vezér óta, nem többször, s az ilyen eseteket azután túlságosan dőbra verték. A reménytelenek lelki tápláléka lett azután, hogy: egyszer volt, hol nem volt.

Mendeyné önkénytelenül is fel-fellobogtatta a fiatalember lángját, mert amint mosolyogva nézett körül, rá is esett egy-egy tekintete, akkor is mosolygott és úgy látszott, hogy rá mosolyog. Nagyrévi a jobbik eszével mégis tudta, hogy ezt hinnie bolondság.

— Ki ez a Mendey grófné? — kérdezte hirtelen a szomszédjától, Zubkovicstól.

Zubkovics készségesen szolgált felvilágosítással:

— Mendey Ádám gróf özvegye. Igen gazdag asszony. A férjének is nagy vagyona volt, birtok, házak Pesten és Bécsben, a vagyont az asszony örökölte, gyermeke nincs. Neki magának is volt vagyona, legalább akkora, mint az urának. Két év óta özvegy. Ő a víg özvegy. Volt már vagy két tucat kérője, de valamennyit kikosarazta. A grófné nagyon szereti. Hiszen látja, ugy-e? Egész estéken át el tudnak így egymással susogni. Hát... jó bőr, mi?

— Nagyon szép nő.

— Szép nő? Csak úgy, fiatalember, mint otthon: jó bőr! Ez a fontos. Maga is adna érte egy százast, mi?

Nagyrévi nevetett:

— Nekem sincs százasom.

— No hát, ha arra kerülne a sor, öcsém, én kölcsönadnék magának egy százast. Az igaz, hogy nekem sincs, amint már mondtam, de erre a célra kölcsön kérnék valakitől. Ha mástól nem, tőle magától, hehehe... Nem lenne rossz, mi? Aztán amikor meg kellene adni, azt mondanám, hogy már megkapta, megküldtem magával, mi? Hehehe. Nem lenne rossz, mi? Látja, milyen jó vicceket lehetne csinálni, ha úgy lehetne?

— Az oroszoknak ebben a háborúban nincs jó hadvezérük — hangzott fel egy erőlyes hang. — Ha volna egy Napóleonjuk, megvernék a japánokat.

— Az kérdéses. Ma már nem számítanak a Napóleonok.

Nagyrévi cigarettázott, nem unatkozott, figyelt, nézte a társaság tagjait. Egészen különös állatkert volt. Persze, mindnyájan finom ruhába öltözve, ápoltan, az arcukon nyugalommal és öntudattal.

Annak a képnek, ahogyan a közfelfogás elképze-
li az arisztokratákat, még leginkább Pravonszky gróf felelt meg. Vékony, hosszúra nyúlt lábszáraival és merev ábrázatával, mely akkor is monoklis pofa volt, amikor nem ült a szemén a monokli. Mendeyné egyszerűen szép nő volt, András pedig szép fiatalember. Ha valamenyit levetkőztették volna, például csakugyan megjelentek volna a rablók és ezúttal tréfás kedvüket töltötték volna ki, hát éppen olyanok lettek volna meztelenül az urak és hölgyek, mintha egy vállalati iroda alkalmazottain esett volna meg a csúfság. Ha azután egy kicsit megdolgoztatták volna őket, a nőket egy kis sikálással, a férfiakat egy kis kapálással, egy-két óra alatt egészen demokratizálódtak volna. Barlangváry gróf aligha különbözött volna bármelyik béresétől. Faddy báró még kevésbé. Karándy gróf egy kis torzítással éjjeli örré válhatott volna. Eszterágh grófot nem is kellene megkapáltatni, őt egy kis átöltöztetéssel, néhány simítással pompás borbélysegéddé lehetne varázsolni. Ez az Eszterágh különben rókaképű ember. Igen, az emberek hasonlítanak az állatokhoz. Ki a rókához, ki a buldoghoz.

ki a majomhoz, Barlangváry gróf... Ejnye, ő nem róka, nem is buldogg, de meg majom sem, hanem tulok. Kosfejű. András gróf zavarban lenne meztelenül. Szégyelné, hogy nem egészen egyenesek a lábszárai. Tragédia. Éppen azért, mert minden porcikája hibátlanul szabályos. Westarp báróné, ő, neki csak a haját kellene szétborzolni, máris kártyavető cigányasszony lehetne. Érdekes, még a beszédében is van valami cigányos. Mindannyiszor becsület szavára állítja, amit mond, néha meg is esküszik rá. Beszédmód, viselkedés talán összefügg a külsővel? Furesa. De hát hiába, Eszterágh gróf, a róka-képű, az inkognitóban megjelent borbélysegéd, udvarias, szolgálatkész. Talán még az inasnak is meggyujtaná a cigarettáját, ha az inas cigarettázhatna. Fésülést is méltóztatik parancsolni, kremássan? — várná az ember olykor a kérdést.

— Napóleon, az kalandor volt — jelentette ki Pravonszky gróf. — Mondhatnám csivkefogó.

— Ha nem is csirkefogó, de hát mégis csak egy fiskálisnak a fia.

— Csivkefogó! Nem hódító volt, hanem teleszemtelenkedte Euvópát.

— No, de császár volt.

— Tagadom, hogy császárv volt.

— Nono! Elveted a sulykot, Endre. A kétségtelen tényeket nem lehet tagadni. Legalább is nem érdemes.

— Nekem nem volt császárv. Nekem egy fiskális fia nem lehet császárv. Éppen azért volt kalandor, mevť császárvnak geválta magát. És minden ávon be akavť tola-
kodni az uvalkodók közé.

Barlangváry gróf felállt a helyéről, a dohányos szekrényhez ment és újabb doboz cigarettákat rakott az asztalokra. Aztán Nagyrévi közelében ült le, Faddy báró mellé:

— Ahány ember, annyiféle gusztus. Mi általában princesast szívunk. Én nem szeretem a tok nélküli cigarettákat.

— Én meg inkább csak szivarozok.

— De tehetséges ember volt — hangzott Napóleonról.

— Minden kalandor tehetséges. Ez a tehetség nem évdem. Mindig az a kévdés, hogy mive használja az ember a tehetségét.

Egy harmadik úr:

— Kétes ez a tehetség is. Mert a végén csúfosan megbukott. Amit alkotott, az összeomlott, és a karrier Szent Ilonán végződött.

Pravonszky helyeselt:

— Ugy van. Kolosszális kudavccal. Nagyon helyesen jegyezted meg, kedves bátyám.

— A tehetsége elvitathatatlan. Csatákat vezetett és majdnem minden csatáját megnyerte. Intézményeket létesített. A Code Napoleon se kutya.

— Semmi! Azt a jogászok és egyéb skviblevek csinálták.

— Én már csak azt ismerem el tehetségesnek, aki mindvégig győz. Ha nem is éppen csatákban. Tehetséges ember, aki jól él, aki elkerüli a bajokat és aggkorában hal meg, szép nyugodtan. No nem?

— Lehet vóla beszélni.

Kellemetlen fráter ugyan ez a Pravonszky — gondolta Nagyrévi —, de nem olyan buta, mint ahogyan hozzá illő lenne.

Vérfi! Ez a név ütötte meg Nagyrévi fülét. Figyelt. Barlangváry gróf beszélt Vérfiról, Faddy bárónak. A báró ingatta a fejét és elmélázva ezt kérdezte:

— Láttad azt a cigányt?

— Nem. Az egész dologról csak annyit tudok, amennyit a fiam mondott el.

— Most mit csinálsz azzal a Vérfivel?

— Még magam sem tudom.

— No, de hát ez, kérlek, csúnya história, nagyon csúnya. Hogy egy ember ennyire megtévedjen!

— Az is bosszant, hogy kompromittál engem. Nálam ilyesminek nem szabad megtörténni.

— És mégis megtörtént.

— Hát éppen ez az. Képzeld el, hogy az ujságokba is belekerülhet. Éppen azért nem szeretném, ha valami bűnügy lenne belőle. Nem tudom, hogy azok a cigányok tettek-e, vagy tesznek-e feljelentést, de ha tesznek, eltussolni az ügyet nem akarom.

— Nem is szabad.

— Akkor már menjen a maga útján. Mindenesetre nem bánnám, ha előkerítenék nekem azt a cigányt. Beszélnék a fejével és azt hiszem, valami fájdalomdíjjal beérné.

A báró a fejét ingatta:

— Nem helyeslem, András.

— Hát mit csináljak? — kérdezte a gróf és szét-tárta a karjait.

— Csapd el a kasznárt.

— Megbüntetni megbüntetem, ez elhatározott szándékom. Elcsapni nem szeretném, jól végzi a dolgát. Jól vezeti a rábízott gazdaságot, szorgalmas, tud is valamit és tanul. A cselédséghez eleinte a kelleténél brutálisabb volt, de attól eltiltottam.

— Látod, hogy hiába tiltod, hogy mit csinált azzal a szerencsétlen cigánnyal. Ki hallott már ilyent?

— Az nem cseléd. Az cigány.

— A cigány is ember, kérlek.

— Ember, az igaz. De nem kell őket túlságosan védeni. Dologkerülő, tolvaj népség. Némelyik rabol is, talán gyilkol is. Itt volt a dánosi eset. Ki tudja, mi van annak a Sunyónak a füle mögött?

— Jól mondod, hogy ki tudja. Mert ez azt jelenti, hogy még nem tudunk róla semmi rosszat. A pusztá fel-tételezés pedig nem ok arra, hogy így bánjanak vele. Különben is nem Vérfi a bírása. Ez a fontos, András.

Barlangváry gróf kedvetlenül legyintett:

— Vérfi egy nagy számár. Vagy talán bolond is. Az előző gazdájánál is elkövetett valami disznóságot, azért kellett elmennie. Nekem nagyon fogadkozott, amikor fölvettem. Tudod, az ilyen férget is meg kell érteni. Ez a Vérfi egy kistermetű emberke, lekonyuló utálatos vörös bajusszal, meg-megbicsakló rikoltó hanggal. Az ilyen ember azután túlmegegy a határon, ha hatalmat adnak a kezébe. Nekem elmondta az esetét az előbbi gazdájánál, Temesynél. Valami lusta legénykével akadt baja, akin nem segített a szép szó, a gorombaság, a fenyegetés. Ha rászólt, hát szájalt, mégis csak kibújt a munka alól, mu-

lasztásokat követett el, károkat okozott, a többieket is heccelte. Tudod, gazdaságban nem lehet ám szőrmentén bánni az emberekkel. Némelyik ember olyan, mint a bivaly. A bivaly is csak akkor húz, ha vasvillával döfködik. Te persze nem gazdálkodtál soha, mert bérbeadod a földjeidet. De ha neked kellett volna bajlódnod cselédekkel, gazdatisztekkel, akkor...

Faddy báró most olyanformán ingatta a fejét, hogy valami megértést is mutatott. Hogy nehéz az élet, az ember sohasem tud benne elég okosnak lenni.

— Mondom, ez a Vérfi bolond. Pedig már kombinációba vettem a Csillag helyére is, no csak úgy, egy-egy pillanatra.

— Hogyhogy? Mi van a Csillaggal? Beteg?

— Túlegészséges. Az a gyanúm, hogy fáradhatatlan a lopásban. Nyugdíjaztatni akarom.

— Ejnye.

— Vérfiről persze, mint utódról, szó sem lehet. Fiatal is, meg nem régen szolgál nálam. Aztán a külalakja sem olyan, hogy jószágigazgató lehessen. A jószágigazgatónak reprezentálnia is kell.

— No persze. És ez után az eset után...

— Hát most már szó sem lehet róla.

Karándy gróf közelebb dugta a fejét a beszélgetőkhöz:

— Mit mondasz Csillagról?

— Csak azt, hogy gyanús nekem.

— De úgy hallottam, hogy új jószágigazgató kellene neked.

— Valószínűleg kell.

— Vedd át tőlem a Szeniczeyt. Én eladom a gallai birtokomat.

— Szeniczey. Miféle ember?

— Megbízható, képzett, becsületes ember.

— Szóval keveset lop!

— Semmit!

— Azt már nem hiszem. Akkor csal.

Ebben a pillanatban teljes csend állt be a társalgásban. Barlangváry szavait mindenki hallhatta. Néhányan nevettek a szentencián, hogy aki nem lop, az csal. Eszterágh gróf kedélyesen árulta el, hogy ő például szeret ceruzát lopni. Mendeyné egy hölgyismerőséről mondta el, hogy az, bár gazdag és egyáltalában nem smucig, ha csak teheti, lop valami apróságot. A lopásért azután kárpótolja a károsultakat, ajándékokat ad nekik, mindig sokkal nagyobb értékűeket, mint amit ellopott tőlük. Tőle, Mendeynétől, ellopott egyszer egy könyvet, ami talán két vagy három korona a boltban, ő a személyzetet gyanúsította. Csak akkor tudta meg, hogy ki a tolvaj, amikor a hölgy egy Jókai-sorozat-tal ajándékozta meg.

Nevettek. Pravonszky a fejére mutatott:

— Kicsit plemplem volt, nem?

— Igen. Ez kleptománia.

— Érdekes felfogása van a népnek a lopásról — szólt most Barlangváryné. — A saját fülemmel hallottam ezt a dolgot, nem is hinném el, ha más valaki mondaná. Tegnap délután bekocsiztam a faluba, Magdát, a komornámat vittem el az orvoshoz...

— Hogy gyógyítsa ki a kleptomániából?

— Nem, nem. Magda becsületes lélek. Nagyon szeretem. Hanem valami kezelésre kell járnia és hogy el ne hanyagolja, mindig én viszem el. Az orvos háza előtt megállt a kocsi, Magdát beküldtem, én a kocsiban maradtam és vártam. János ült a bakon. Kellett egy negyed-óraig várunk. Azalatt akaratlanul is kihallgattam négy-öt parasztember beszélgetését. Álltak és valami lopási esetet tárgyaltak meg. Meg tudtam konstruálni a tényállást. Egy özvegy asszonynak az előző éjszaka ellopták a szilváját. Néhány szilvafa van a kertjében, ezeket a fákat leszedték. Az öreg asszony nagyon szegény, ez a szilva sokat számít nála.

Nagyrévi figyelt, egy kicsit mosolygott: számít nála. No persze, hogy urak és nem parasztok, akik most csevegnek. De úgy érezte, hogy még a hiba is kedves, amit a grófné elkövet.

— Sirt, jajveszékelt az asszony, amikor reggel fölfedezte, hogy meglopják. Ez az eset, semmi több. Hát erről beszélgettek. Nagyon méltatlankodtak és elítélték az ismeretlen tolvajt, de az egyik parasztember ezt mondta: Még ha egy gazdag embertől lopott volna, nem szólnék semmit, de hát egy ilyen szegény özvegyasszonytól lopni, az már istentelenség.

A társaság tagjai hangosan derültek azon, amit hallottak, mulattatóan furcsának tartották a paraszt véleményét.

— És a többiek mind igazat adtak neki — folytatta a grófné. — Engem annyira meglepett ez a különös, helytelen felfogás, hogy egészen paff voltam tőle. Ilyent még nem is hallottam. Hát hogyan tanítják ezeket az

embereket az iskolában? Nem részesülnek ezek vallás-
oktatásban? Nem tanítják nekik a tízparancsolatot? Ne
lopj! Hogy aki lop, az bünt követ el. Függetlenül attól,
hogy kitől lop.

— Igen, — szólt közbe Mendeyné — ez csakugyan
különös gondolkodás. Ők úgy képzelik, hogy ha valaki
kilop a táskából egy százast, akkor meg kell olvasni,
hogy hány százast volt benne és ha sok volt, akkor már
nem is történt lopás.

A grófné nevetett:

— Csakugyan, tőled nem is lehet lopni. Legalább
is kicsit nem. Már e szerint. Nem tudom, hogy általános
felfogás-e a népnél, vagy csak éppen ez a néhány paraszt
gondolkodik így. Hallott már ilyesmit, Nagyrévi?

A kérdés tehát Nagyrévinek szólt, váratlanul, talán
azért, mert ő foglalkozott a jogtudománnyal, ő készült
ügyvédi vagy bírói pályára, de meg talán azért is, mert
ő volt a társaságban az egyetlen szegényember, talán ő
közelebb áll a jó néphez és tud valamit. Nagyrévi hir-
telen elszántsággal felelt:

— A nép egészen jól okoskodik. A büntető tör-
vény nem ismer ilyen különbséget, de hogy úgy mond-
jam, emberi szempontból szegénytől lopni nagyobb bűn,
mint gazdagtól.

— Á-á-áhh! Hangzott fel több oldalról a megrökö-
nyödés. De inkább vidám csodálkozás formájában. Csak
Pravonszky csattant fel:

— Hogy' lehet ilyent mondani?

Neki nem felelt Nagyrévi. Szeretett volna már
visszavonulni, de a grófné tovább kérdezte:

— Hogyan érti ezt? Magyarázza meg.

Nagyrévi habozott:

— Ha ennyire idegenkedve fogadják ezt a felfogást, akkor nehéz megmagyarázni. Én azt hittem, hogy nem is kell magyarázat, annyira nyilvánvaló a tétel igazsága. De megpróbálom.

— Káv — mondta Provnoszky. — Nincs válszükség.

— Csak tessék! — szólt a grófné. De már előre elzárkózott attól, hogy Nagyrévinek igazat adjon, mert még megtoldotta:

— Úgy látszik, hogy én nem tudok helyesen gondolkodni. Kíváncsi vagyok az okfejtésre.

Barlangváry gróf is figyelt, de meg a többiek is mind. Faddy báró halkán mondta:

— Nem érdektelen.

Zubkovics mosolygott és ezt gondolta: No, nagy számár ez a derék fiatalember, hogy nem hallgat el.

— Igazán nem is tudom, mi itt a különös — vergődött Nagyrévi. Valakinek, egy koldusnak, van egy batyuja, benne van minden cókémókja, az minden vagyona, azzal jár faluról-falura kéregetni. Ha ezt a batyuját ellopják, mindenét elveszíti. Talán el is pusztul. Ennek a batyunak az értéke, mondjuk húsz korona. Azután mégis csak ellopja valaki ezt a batyut. Csaknem megöl egy embert. Micsoda gonoszság kell ehhez! Nem nagyobb bűn-e Isten és ember előtt az ő cselekedete, mintha valaki onnan lop el húsz koronát, ahol még marad elég, ahol a károsodás csak egy kevéske anyagi megrövidülést okoz, meg egy kis bosszúságot. A koldus

sír, jajveszékel, kétségbeesik, soha többé nem tudja megszerezni azt, amit elvesztett, megsemmisül. Nem kegyetlenebb-e ez a cselekedet, már hogy a koldustól lopni, bármiféle más lopásnál?

— Ó-ó, hamis okoskodás — rázta fejét a grófné. — Ott kell kezdenünk és végeznünk, hogy a lopás bűn, akárkitől is lopunk. Mindenképpen bűn.

— Nagyrévi nem hagyta magát:

— Bizonyos különbséget még a büntetőjog is tesz lopás és lopás közt. Azt nem veszi figyelembe, hogy kitől lopunk, illetve mennyi a vagyona annak, akitől lopunk, hanem egy bizonyos összegen alul a lopás csak vétség és kisebb büntetéssel jár, gondolom kétszáz koronán alul, azon felül pedig büntett és súlyosabb a büntetése.

Pravonszky gróf eltorzult arccal, dühösen rikácsolta:

— De évtse meg, kévem, hogy a lopás az lopás. Év-vől van szó, nem évti?

— Érteni értem, csak nem erről van szó. Hanem arról, hogy mikor nagyobb bűn a lopás és mikor kisebb. Hogy helyesen okoskodott-e az a bizonyos paraszt, amikor így szólt: Még ha egy gazdagtól lopott volna, nem szólnék semmit. A törvény még más megkülönböztetést is tesz. Kismennyiségű élelmiszer és tüzelőanyag lopását még vétségnek sem mondja, csupán kihágásnak. Azt hiszem, tíz koronán alul, az összeget nem tudom, mert még nem tanultam meg magam sem a büntetőjogot. De mindegy. Tovább mehetünk. A bírói joggyakorlatban sok olyan emberség nyilvánul meg, amiről a bün-

tető törvény tételesen nem intézkedhetik. A bíró sines azon az állásponton, hogy a lopás az lopás, mert mérlegeli az összes körülményeket, mielőtt a büntetést kiszabja. Néha talán fel is menti a bíró a tettest, például azt az anyát, aki éhező gyermekének egy darab kenyeret tulajdonít el.

Pravonszky tanácstalanul nézett szét:

— Lávifávi! Nem évti mi a kévdés, mevt... mevt... nehéz a feje a tanáv úvnak.

Nagyrévi meglepődött. Szerette volna a kezeügyébe eső hamutálcát felkapni és Pravonszky gróf fejéhez vágni. Ezt persze nem tehetette. Elhallgatott hát. Rágyujtott egy cigarettára és láthatóan úgy viselkedett, hogy a vitát a maga részéről befejezte.

András szúrós szemekkel nézte Nagyrévit, nem helyeselte a viselkedését. Barlangváry így szólt, inkább Pravonszkyhoz:

— Nem kell heveskedni. Nagyrévi úr elmondta a maga álláspontját és punktum. Érthető, úgy látszik, hogy Nagyrévi úr szociálista. Hát... ez is álláspont.

A gróf ezt félig-meddig tréfás minősítésnek szánta, mosolygott is hozzá. Még segíteni is akart ezzel Nagyrévinek, hadd tekintse a társaság az ő gondolkozását valami kuriózumnak és térjenek fölötte napirendre.

A grófné sem vitatkozott tovább, mert látta, hogy Pravonszky ingerült és máris udvariatlanságot követett el. Ezt nagyon rosszalta, bár rosszalását csak elhallgatásával fejezte ki. Egy-két pillanat alatt elmúlt a feszültség, másról kezdtek beszélni, mintha mi sem történt volna. Megint a politika következett. Hogy mit akar

Justh. És a pártja. Nagyrévi magába süppedt, nem figyelt senkire. Csak ez ütötte meg a fülét:

— A szerbek nagyon készülnek Petár megkoronázására! Úgy látszik, ősszel lesz a koronázás.

No, ez igazán nem fontos — vélte Nagyrévi. Csak beszéljete, ostobák! És azon kínlódott, mit lehetne ezzel a Pravonszkyval, a pimasz fráterrel tennie. Semmit? Semmi nem áll módjában?

Egyszer csak, megüresedvén a mellette levő karos-zék, melléje ült a grófné. Nagyrévi megérezte, hogy ez valami kiengesztelés akar lenni. Meg is hatódott. A grófné ezt kérdezte:

— Hogyan megy a tanulás, kedves Nagyrévi?

Nagyrévi majdnem azt felelte, hogy még el sem kezdtük. De hirtelen eszébe jutott, hogy akkor talán azt is meg kell mondania, miért nem tanultak eddig, mivel töltötték az időt, hogy András keddre halasztotta az első leckét, hogy közlései miatt Andrást majd megróják és ő lesz az árulkodó. Így felelt hát:

— Remélem, jutunk majd valamire. Azt már látom ugyan, hogy András húzodozik a tanulástól, de mégis azt hiszem, hogy le lehet szerelni az ellenállását. Ezt próbálgatom most.

— Úgy, úgy, kedves Nagyrévi. Csak bánjon vele ügyesen. Ne törődjön a szeszélyeivel, magának kell megtalálnia a vele való bánás módját. A mi szavunk nem fog rajta. Sem az apja szigora, sem az én kérlelésem. Mindkettőt megszokta már és így nem hat rá. Maga persze nem teheti meg, sajnós, hogy szigorú legyen hozzá, de legyen leleményes. Többet ésszel, mint erővel.

András nem rossz fiú, csak kissé könnyelmű és aféle vadóc. Nagyon hálásak lennének magának, ha sikerülne egy kicsit megváltoztatnia. És remélem is, hogy a maga nyugodtsága és szelídsége hatni fog rá.

És mintha ártatlan ravaszsággal, ügyesen, Nagyrévi szeretetét akarná fölkelteni a fia iránt, folytatta:

— Áldott jószívű gyerekek különben. Kijár a tanyákra és soha nem mulasztja el, hogy érdeklődjön a bajban levőkről! Az utolsó ingét is oda tudná adni a szegényeknek.

Ez csakugyan hatott Nagyrévire. András felé tekintett, tekintetük találkozott. András éppen Mendeynével és Westarp bárónővel volt elfoglalva, azt magyarázta nekik, hogyan kell jó húslevest csinálni. Az ebédre szánt húslevest már előző nap este kell megfőzni. Többféle hús főjön benne. Az elsőrendű marhahúson kívül például tyúkhús is. A marhahúst az igazi húsleveshez Bécsből kell hozatni. Igen, igen, ez nem vicc, itt hízlalják a marhát, a javát Bécsbe küldik ki, a jó hús csak onnan jöhet. Onnan hozatja a Hungária is. Bár igaz, hogy azért ott mégsem kifogástalan a húsleves. A húsleveshez is Schauta, az ő szakácsuk ért legjobban a világon.

Ilyen kedvére való témába nyakig elmerülten is látta, hogy édesanyja és Nagyrévi róla beszélnek. Kiereszte néhány jelből azt is, hogy Nagyrévi hűséges hozzá, nem árulja el. Ezért elismerő kegyes pillantással jutalmazta.

*

Reggel a Barlangváry gróf postájában egy levél akadt, aláírás nélküli, női kézírással írott. A levélíró mint a Barlangváry grófi család tisztelője és hálás jó-akarója közölte Barlangváry gróffal, hogy András fia Budapesten tékozló életet él és adósságokat csinál. Lelketlen uzsorástól szerzi a pénzt, aki azt meg nem engedett kamatra kölcsönzi. Az uzsorást a névtelen levélíró nem tudja megnevezni, de azt tudja, hogy pontos felvilágosítással a Barlangváry-birtokok Csillag nevű jószágigazgatója szolgálhat. Mert vagy ő a közvetítő András és az uzsorás közt, vagy saját maga kölcsönzi a pénzt. Mindenesetre gyanús a jószágigazgató, mert értelmetlen módon szaporodik a vagyona, pénze van a bankban és legutóbb is nagyobb összegű betétet helyezett el a K. bank veszprémi fiókjában. A fiatal gróf úr tartozásának összegét nem áll módjában közölni a levélírónak, mert azt ő maga sem tudja, de annyi bizonyos, hogy a tartozás sokezer korona. A méltóságos gróf úr bocsássa meg azt a merészséget, már hogy mindezt közölte vele, de hát ő a család és a fiatalúr javát akarja szolgálni és nem nézheti tovább felháborodás nélkül, hogy mi történik a méltóságos úr háta mögött és hogy egyes nők és lelkiismeretlen emberek az áldott jó fiatalurat hálójukba kerítették. A levélíró még egyszer bocsánatot kér a méltóságos gróf úrtól és állítja, hogy az ő lelkiismerete tiszta és ismétli, hogy levelével csak jót akart cselekedni.

Barlangváry gróf elolvasta a levelet, azután még egyszer elolvasta azt a részét, ahol a fia tékozló életéről és arról volt szó, hogy uzsorástól szerzi a pénzt. Letette

a levelet az asztalra és egy kis szívdobogást érzett. Szólt rögtön a komornyikjának, hogy menjen át András úrhoz és mondja meg neki, hogy...

Úgy akarta üzeni, hogy: azonnal jöjjön át hozzám. De hát ezt a kifejezést, hogy azonnal jöjjön át, a komornyik nem mondhatja András úrnak még üzenet formájában sem, tehát így folytatta: jöjjön át hozzám. Várjon! — szólt hirtelen a komornyikra. És gondolkozott, hogy az üzenet kevés, nincs benne a sürgősség. Megtalálta azután a formát: ha még nem kelt fel, öltözzön fel és jöjjön át hozzám, már várom. Így.

Izgatottan járt föl-alá a szobában. Magában beszélt, egy kissé népiesen. Az istenit annak a gazfickónak, ezt... ezt... ezt én... én nem is tudom, mit csinálok vele. Hallatlan! Abszurdum! De hát sejtettem. Most már a Csillag repülni fog.

András megkapta az üzenetet és nyomban szorongást érzett. Sejtette, hogy valami kellemetlen történt. Félöltözött, tőle telhető sietséggel, hiszen az apja már várja, Ferencnek a segítségnél ugyancsak kellett szorulnia. Átment az apja szobájába, halkán kopogott az ajtón:

A gyáva kutya, halkán kopog! — Ez volt Barlangváry gróf első gondolata. Ő maga nyitotta ki az ajtót:

— Csak gyere, kérlek.

Már igyekezett úrrá lenni az indulatain.

— Jóreggelt! — köszönt András, feltűnően fátyolos hangon.

Hát persze, hogy bűnös. Holtbizonyos, hogy igaz a dolog — vélte a gróf.

— Tudomásomra jutott, hogy neked adósságaid vannak.

András hallgatott. Már látta az asztalon heverő levelet.

— Vannak, vagy nincsenek? — kérdezte a gróf, feleletet várva.

András motyogott:

— Valami van... talán... kevés... nem is tudom pontosan...

— Ne kertelj fiam, hanem mondd meg úgy, ahogy van.

— Egy-kétezer korona.

— Egy-kétezer. Ez nem felelet. Egy-kétezer. Az lehet tízezer is, ötvenezer is.

András hallgatott. Falfehér volt az arca, az ajka remegett. Kicsit a lába is.

Barlangváry gróf elfordult a fiától és izgalmaiban megint föl-alá kezdett járni. Mindkét kezét a nadrágzsebébe dugta. Talán tudattalan óvatosságból, hogy ha rájuk kerülne a sor, ne legyenek kéznél. Legyenek elbújva, mintegy megszökve, mélyen, görcsösen a nadrágzsebben. Csaknem egy percig hallgattak mind a ketten. A fiú úgy érezte, hogy semmit sem mondhat, legföljebb csak a várható kérdésekre felelhet. Az apa torkát szorongatta a nagy indulat. Kínjában ordítania kellett volna, de úrhoz méltóan kellett magát viselnie. Felnőtt úr a fia is, meg nem sértheti. Egyelőre csak azt érezte, hogy megállt az esze. Az első szó, amit ki tudott mondani, ez volt:

— Hallatlan!

András az ajtó felé pislantott. Ha elszaladna! Vagy ha valami történne, ami hirtelen végét vetné ennek a gyötrelmes helyzetnek. Ha kigyulladt volna a kastély s valaki berontana jelenteni. Mert így elviselhetetlen. Elviselhetetlenül megalázó. Amiatt a rongyos pénz miatt, ami kellett neki, menthetetlenül.

— Kártyáztál?

András hallgatott.

— Hiszen te nem kártyázol. Tudnék róla.

András hallgatott.

— Persze, a nők! Más nem lehet. Csillag adta a pénzt?

András nem felelt.

— Csillag? — ismételte meg a kérdést az apja.

András most sem felelt. Az apja nem is várt feleletet. A fiának kötelessége a diszkréció. Talán a becsületsszavával fogadta meg, hogy nem árulja el Csillagot.

— Tudom, hogy Csillag. De majd egész kétségtelenül meg fogom tudni. Persze, a jó cimborák! A Wenckheim-fiúk. Megismétlődött a magyaróvári história. Akkor a vén bolond kifizette az ifiúr adósságait. Mondtam, hogy a barátaidat meg kell ugyan válogatnod, nem érintkezhetsz holmi hétszilvafásokkal, de a Wenckheimekkel te nem tarthatsz a mulatozásaikban, mert azokhoz képest te egy kódis vagy! Te nem állhatsz neki százezerholdasokkal meg ötvenezerholdásokkal pezsgőzni, meg cigányozni, nőket tömni pénzzel. Talán valami színésznő fosztogatott?

András nem felelt.

— Hallatlan! Nem vagy te púpos, se sánta, se fél-

szemű. Te épkézláb, rendes férfi vagy, mit hagyod magad? Az ember megadja annak a k... nak az ötvenest, a százast, azután el van intézve. Hát mi vagy te? Te... te... balek vagy?

András hallgatott. Szeretett volna rágyújtani egy cigarettára, hogy valamit csináljon, de nem lehetett. Haptákban kellett állnia. Így illett.

— Aztán... mennyi adósságod van? Lehet vagy tízezer korona, ahogy téged ismerlek. Talán még több is.

Barlangváry gróf megállt az ablaknál és kinézett az égre. Hosszasan. Amikor visszafordult, folytatta:

— Csak azt szeretném tudni, mi volt a... a... a gondolatod. Mit terveztél általában? Miből akartad az adósságodat kifizetni? Ezt... ezt nem értem. Sehogyan sem értem.

András most sem felelt.

— Erre akartál te megnősülni? Az adósságokra? Hogy előttem eltitkolod, de az asszony családja majd kifizeti? Majd rendezi a fiataalkori adósságait egy Barlangvárynak? Nem szégyenled magad, fiam?... Erre akarsz te nőülni? Csillag úrral a hátam mögött. Kijátشانak kettesben... Hiszen hallottam én a pesti viselt dolgairól. Hogy reggel jársz haza és délig alszol. Sejtettem, hogy valami disznóság sül ki majd ebből, de hát erre nem számítottam... Ma már nem élünk olyan világot, hogy az ember dobálja a pénzt. A pénz sokfelé kell. Csak valami ringó lehet ebben a dologban. Én szégyelem magamat tehelyetted. Anyád azt mondja, hogy szép fiatalember vagy. Büszke rád. Én is látom, hogy a nők pislognak rád. Mendeyné majd fölfal a szemével meg a

szájával, amikor te a húslevesről tartasz neki előadást. Hát... hát ilyen mamlasz lennél? Haszontalan fruskákra, bestiákra szórni a pénzt? Nézz meg más úriembereket. Jani bátyád a borítékjaiban ötveneseket megtalál talán huszasokat adat át nekik. Fiatal, csinos lányoknak és tisztességes polgárasszonyoknak. Pedig ő már nem mai legény, különben sem valami Adónisz. Éppen téged fosztogatnak? Hát, fiam, ezt nem tételeztem volna fel rólad.

András csak állt és hallgatott. Az apja hozzálépett és a szemébe nézett, úgy folytatta a mondókáját, lihegve, el-elakadva. Ő kerülte az apja tekintetét. Az apának tetszett a fiú konok hallgatása. De nem tetszett neki, hogy a fiú sápadt és egy kicsit remeg. Elvárta volna, hogy olyan kemény legyen, mint a vas és egy idegszála se rezdüljön meg. Tünődött. Hát... ilyen ez a fiú. Az ő fia. No, de azért konok. Bizonyára elszánt is. Folytatta azután ott, ahol elhagyta:

— Mert mást nem tudok elképzelni. Mire költhetnél másra? A lakásod nem került pénzbe, az inasodat én fizettem és kosztoltam, mire kellett annyi pénz? Jól van, az ebéded a Bristolban, mondjuk napi öt korona. A vacsorád ugyanannyi. A reggelid két-három korona, otthon. Persze, nem kell orosz kaviárt enni, meg kis halakat. Kis halakat! Ki hallott már ilyen?

A gróf kivette zsebéből a kezét, mert hadonáznia kellett a kis halakhoz. Kis halakat, kis halakat!

— Tudom, hogy délben kétfogatút hozatsz és úgy jársz ebédelni. Rendben van. Nem járhatsz se konflison, se villamoson. Ez rendben van. Nem élhetsz úgy, mint

egy fiskális, vagy egy ... egy ... urológus. Ki is kérném magamnak. De mindez kikerül havi öt-hatszáz koronából. Te meg elköltöttél ... Talán kétezret is elköltöttél. Vagy még többet. Hát szabad ezt neked megtenned? Amikor az én jövedelemem nem több havonként tízezer koronánál. Bárhogyan csodálkozol is. És abból azután nagyon sokfélére kell jutni. Barátom, amióta nyugdíj van meg kegydíj, meg adakozás mifene, az embernek meg kell néznie a garast. Százfelé megy a pénz. Vagy ... nem tudsz számolni? És nem akarsz észretérni? Már akkor papoltam neked, amikor az óvári disznóságaid kiderültek. És most megint ide jutottunk.

Kis hallgatás után:

— Nem is merem anyádnak megmondani.

— Köszönöm — mormogta András. Ez volt az első szava.

— Ne köszönd fiam, ne köszönd, mert nem a te két szép szemedért teszem, hanem kímélni akarom anyádat. Hanem ... azt azután nem tudom, hogy mi lesz majd. Nem tudom, mikor fogod rászánni magad, hogy közöld velem, hogyan is állsz, mennyi az az adósság, kinek tartozol vele és mikor esedékes. A Csillag patrónusoddal majd leszámolok. Te meg ... te meg ... most elmehetsz. Majd meggondolom még, hogy milyen pórázra fogjalak. Lehet, hogy itthon maradsz, nem mégy fel többé Pestre, csak vizsgázni. Itt legalább szem előtt vagy. A házasságoddal meg várhatsz. Azt egyelőre elfuseráltad.

Újabb kis szünet után:

— És tanulsz-e vajjon? Mentek-e valamire? Vagy ezt a derék fiatalembert is úgy vezeted az orránál

fogva, mint Pakulárt? Mert ezzel a Nagyrévivel, ha megbecsüli magát, szándékaim vannak. Tanultok egyáltalában?

András csak habozás után felelte, elég határozatlanul:

— Igen.

Barlangváry gróf legyintett. Úgy látszik, ez nem igaz — vélte. Mert igen volt ugyan a felelet, de áruló volt a hang. Még egyszer megismételte:

— Most elmehetsz.

András meghajtotta magát és kiment a szobából. Barlangváry gróf az asztalhoz lépett, fölvette a levelet, ránézett, de újra elolvasni már nem volt kedve. A zsebébe gyűrte. Azután megparancsolta a komornyikjának, hogy valaki sürgősen menjen ki Tó-pusztára és délután hatra rendelje be Vérfi kasznárt. És most már sietett sorra felkeresni a vendégeit, mert azok már készülődtek az elutazásra, a vonat ugyanis délelőtt érinti Barlangvárt.

András bevonult a szobájába. Az ágya még vetetlen volt, leheveredett rá ruhástól. Kezét a homlokára fektette és sóhajtott. Nagyrévinek üzent, hogy nem jól érzi magát, ma elmarad az óra. A szobalányt is kiküldte, amikor az takarítani akart. Amikor elfáradt a sóhajtozásban, felállt, hogy valamit tegyen, hogy mozogjon, valamivel foglalatосkodjék. Nagyrévire gondolt, hogy mégis jobb lenne, ha beszélhetne vele. Valakire, valami társra szüksége lenne, ha más nincs, Nagyrévi is megfelelne. Pravonszky gróf nem alkalmas, előtte titkolni kell a történeteket, mert eljárna a szája és két-három

nap alatt az egész ország tudná, Felvidéktől Erdélyig, hogy Barlangváryéknál családi botrány tört ki apa és fia közt. De hát Nagyrévi? Előtte meg ilyen bizalmas családi ügyeket nem tárhat fel. Nem volt más, mint hogy befogasson és elinduljon kocsizni. Hajtani, úzni a lovakat, testileg elfáradni.

Az ebédhez még maradt két-három vendég, persze köztük Pravonszky is. Barlangváry gróf vidám volt és csipkelődő, mint legtöbbször, András szótlanul ült az asztalnál. Senki nem vett észre semmit. Barlangváry egy szót sem váltott a fiával, de ez nem tűnt fel senkinek. Csak a grófnének nem tetszett András bús ábrázata. Gyöngéd kérdezősködéseire András azt felelte, hogy fáj a feje.

— Már megint? — aggodalmaskodott a grófné.

— Mostanában inkább nem szokott fájni.

— Dehogynem, fiam. A multkor is panaszkodtál.

— Egyszer.

— Többször is. Még mondtam is, hogy meg kellene magadat vizsgáltatni. Menj el Bauerhoz.

András biggyesztette az ajkát:

— Mit tudhat a fejfájáshoz egy egyszerű községi orvos?

— Bauer doktor nem egyszerű községi orvos. Több annál. Már többször hebizonította, hogy kitűnő orvos. Tudod, hogy mit köszönhetsz neki.

— Az más. Tüdőgyulladás, ahhoz érthet. Az a szakmájához tartozik. De az ilyen fejfájások...

— Menj csak el hozzá. Háttha tud adni valamit. Talán vérszegény vagy. Olyan sápadt vagy.

- Voltam egyszer a télen Jendrássiknál.
- No és? Ezt nem is mondtad nekem.
- Ő sem tud semmit. Idegesség. Roncegnói vizet rendelt. Ittam is néhány üveggel, azután abbahagytam.
- Kár volt, ha egyszer rendelte.
- Abbahagytam, mert a fejfájásom is elmaradt.

Barlangváry ránézett Andrásra és ezt gondolta: Persze, hogy az ellen nem tud semmit az a Jendrássik, amitől a fiatalúr feje fáj. Nem is fáj, hanem fő a feje a haszontalannak.

Ebéd után Nagyrévi elment sétálni a faluba. Egyedül. Az járt az eszében, hogy talán bemegy a református paphoz. Folytatni a hitvitát. Ment végig a hosszú utcán, el is jutott a református templom, illetve a paplak közelébe, de azután elment a kedve a látogatástól. Az egyik ház kisajtaja előtt három gyereket látott játszódzni, az anyjuk benn dolgozott az udvaron, a gyerekek piszkosak voltak, rongyosak és mindegyiknek a feje, arca, teste tele volt kis sebekkel. A sebekre minduntalan legyek szálltak. Az egyik gyerek éppen evett, piszkos kezében egy darab kenyeret tartva. A hitvita elmarad — gondolta Nagyrévi. Állt és hosszasan elmézte a gyerekeket, kikapart a zsebéből egy kis pénzt és mindegyiknek adott tíz fillért.

— Vegyetek rajta körtét.

András, hogy elkerülje az anyját, annak aggódó, kémlelő tekintetét, a vendégekkel foglalatoskodott. Leginkább persze Pravonszkyval. Az volt a kedves barátja.

Este hatkor megjelent Vérfi Barnabás. A kastély egy földszintes sarki szobája volt az iroda. Barlangváry

gróf már ott várta. Vérfi kocsin jött. Öt perccel hat előtt érkezett meg. Jaj lett volna neki, ha késett volna. Így is tele volt aggodalommal. Mert mit akarhat tőle a méltóságos úr? Ilyenkor, a legnagyobb munka idején, amikor három-négy helyen is ott kell lennie. Nincs-e valami baj? Talán az az átkozott cigány? Vagy valaki, valami más? Szinte fuvolázó hangon köszönt:

— Alázatos szolgálja vagyok méltóságos uramnak.

Barlangváry az íróasztalnál ült, szemén pápaszem volt, gazdasági iratokat nézegetett. A kasznár köszöntését nem fogadta, ezt különben is így szokta csinálni az alkalmazottaival. De a pápaszemét levette és mit sem sejtetően, nyugodtan nézett a kasznárra.

— Tisztelettel jelentkezem — rebegette Vérfi.

Barlangváry gróf nem ültette le a gazdatisztjét. Ezt is így szokta. Állva kellett az alkalmazottainak jelentést tenni, utasítást meghallgatni, esetleg hosszú, néha egy óráig is eltartó tárgyaláson résztvenni.

— Mit csinált maga azzal a cigánnyal?

Vérfi elpirult. Dadogni kezdett:

— É-én? Kérném alázatosan... É-én, méltóságos uram...

— Ne ötölgjön-hatoljon. Mindenről értesültem. Maga, Vérfi, egy kötni való ökör.

Ez nyersen, szigorúan hangzott. És a gróf tekintete sem volt már nyugodt. Fenyegető indulat lobogott a szemében.

— Maga nagyobb ökör, mint amilyeneket odakünn a pusztán a béresei hajtanak...

— De könyörgöm, méltóságos uram...

— Ne könyörögjön itt nekem. Maga súlyosan vétett az én gazdaságom jóhíre ellen. Nálam ilyesminek nem szabad megtörténni. Én nem törődöm azzal a cigánynyal, én fütyülök rá, tőlem maga cigányt, parasztot, zsidót ehet, amikor nincs a birtokon, mondjuk, ha szabadságra megy, de amikor itt van és amíg itt van, addig tartozik tisztességesen viselkedni. Én nem akarom, hogy engem megszóljanak és nem akarok belekerülni az ujságokba...

— Bocsásson meg, méltóságos uram, könyörgöm...

— Én már megmagyaráztam magának, hogy az emberrel is úgy kell bánni, mint a jószággal. A jószágnak sem törheti el a lábát, nem ütheti le a derekát, mert akkor hasznavehetetlenné válik. A cselédet sem lehet megnyomorítani.

— Cigány az, könyörgöm, méltóságos uram. Hiszen ha cseléd lett volna...

— Aki a cigánnyal így bánik, az a cseléddel sem tud másként bánni. Azt én megértem, hogy maga, amikor a cseléd elé áll, akkor hiába kukorékol neki ezen a kappanhangján, hiába ágaskodik, de ha nem tud a szokásos és megengedett eszközökkel rendet tartani, akkor menjen a fenébe. Akkor nálam nincs keresnivalója.

Barlangváry gróf hangja recsegett, az arca kipirult a haragtól, a szeme egészen kidülledt, majdnem kiugrott az üregéből. És egy félóráig ontotta a haragját. Szidta Vérfit, mint a bokrot. Részvét nélkül, kíméletlenül. Most csakugyan hasonlított a fiakeros kocsihoz. Vérfi csak állt, hápogott, megszólalni már nem is mert; egyik lábáról a másikra nehezedett, szeretett volna a föld

alá süllyedni. Dorgálás közben a gróf föl-fölállt, Vérfihez lépett, a kezével hadonászott, ugyanazokat a szavakat ötször is elismételte, úgy látszott, hogy végét nem éri az indulatkitörés. Amikor azután mégis véget ért a kemény lecke, Vérfinek még állnia kellett, alázatos tisztelettel, félig-meddig haptákban, mert a gróf még nem bocsátotta el, nem mondta, hogy mehet.

A gróf elhallgatott, fújt néhányat, hosszú ideig mintha tűnődött volna, hogy mit tegyen még az előtte álló embervakarcossal. Majd elővette a zsebéből a névtelen levelet és Vérfi felé mutatta:

— Ezt nem maga íratta?

Vérfi csak bámult meredten, tekintetét a levélre szegezte, nem tudott felelni.

— Nőírás. Pesten adták postára.

— Nem tudom... fogalmam sincs, hogy mi, méltóságom uram.

— Talán valamit mégis tud Csillagról. A kölcsönökről.

— A kölcsönökről?

— Igen, igen. A kölcsönökről. Tudja már kinek.

— András gróf úrnak?

— No látja. Valamit mégis csak tud.

— Fogalmam sincs semmiről, méltóságos uram.

Nem is sejtem...

— Elég, ne mosakodjék! Majd még visszatérünk erre is. Most hordja el magát.

Vérfi megsemmisülten távozott. Rogyadoztak a lábai, amíg a kocsijához ért. Barátságosan, szinte gyöngéden szólt a tanyai kocsisnak:

— Mehetünk haza, Gyuri.

Hm! Ez alighanem beteg — vélte Gyuri. De az ő baja. Nemrég még egészséges volt, most beteg, úgy látszik odabenn hirtelen kilelte valami. Megyünk haza, Gyuri. Hm!

Otthon egyenest bement a lakásába. Vesszen minden, egyen a fene mindent. Nem folytatta a nagy inkvizíciót sem, amit még reggel megkezdett. Korán reggel ugyanis, csaknem hajnalban beállított hozzá a Marika anyja. És kérlelni kezdte, hogy az ő lányának hagyjon békét. Még sírt is, úgy rimázkodott, hogy Marika az ő egyetlen gyereke. Hogy Marikát eddig megóvta minden veszedelemtől, mert vigyázott rá. Hogy Marikát elveszi feleségül a Karikás Marci és nem akarja, hogy szegény lánnyal valami csúfság essék meg. Amikor a kasznár ki akarta kergetni az asszonyt, az a könyörgésből fenyegetésbe csapott át. Hogy az urának nem is mer szólni, mert olyan haragos, bosszúálló ember az ő ura. A Marcit is alig tudták lebeszélni, ő meg Marika, hogy valamit ne csináljon.

A kasznár ekkor kezdte meg a nyomozást, a vallást, hogy az asszony régebb idő óta és rendszeresen feji-e a teheneket, és kik fejik még. Faggatta az egész tanyai népet. Ki is derült, hogy az egyik gulyásné is bűnös a fejésben. No, kiderül majd még több is. Még más lopás is. A derék emberek elárulják egymást és egy kis kertelés után hamar egymásra vallanak. Azután majd elbánik az egész bandával. Repül innen a Marika egész családja, a Karikás Marcijukkal együtt.

A kasznár reggel estére halasztotta a további sa-

nyargatását a tanyaiaknak. Mert még több tanut akart szerezni, teljes bizonyosságot akart s lehetőleg még másokat is szeretett volna leleplezni. De estére, miután megjárta a kastélyt, elment a kedve még az élettől is. Lefeküdt korán és hánykolódott, nyögött az ágyában, mintha csakugyan súlyos beteg lenne. Még az a levél is! Ő nem mondta, hogy írjanak. Ő csak arról beszélt, hogy mindez a hamisság a gróf háta mögött történik, hogy nem ártana, ha a gróf úr valakitől valahogyan megtudna egyetnást a jószágigazgató viselt dolgairól.

*

András és Nagyrévi csak a vacsoránál találkoztak, hiszen ezen a napon a lecke, a tanulás szimulálása elmaradt. Vacsora után elég korán bomlott fel a társaság, látszólag zavartalan, sőt kedélyes beszélgetés után.

András a folyosón odaszólt Nagyrévinek:

— Nehogy lefeküdjön! Várjon meg, majd elmegyünk valahova.

— Hova?

— Majd meglátja. Egy kis kiruccanásra.

— Kettesben?

— Nem. Pravonszky is velünk jön.

— Akkor én...

— Ne okoskodjon! Miféle gyerekség ez!

— Én nem megyek.

— Pravonszky nem haragszik magára, akkor maga se fenekedjék. Szamárság az egész.

— Én nem mehetek. Mégis furcsa lenne...

— De ha én kérem rá. Legyen esze. Ma... szükségem van magára. Majd elmondok valamit.

Nagyrévi cigarettára gyújtott, a gyufát heves mozdulattal dobta el, mintha azt felelte volna: Egyen meg a fene benneteket! És megadta magát:

— Jó.

— Majd bemegyek a szobájába. Nemsokára. Csak... ilyenkor este anyámtól még külön el kell köszönnöm.

— Megjegyzem, hogy holnap esedékes a tanulás. Kedd van!

— Ahogy akarja!

— Természetesen úgy akarom, hogy kezdjük el.

Tíz perc múlva berobogott Nagyrévi szobájába András. Nem egyedül, vele volt Pravonszky is.

Pravonszky szétnézett a szobában. A mosdószekrényen meglátta a kölnivizet.

— Á-á, a tanáv úv kölnivizet is használ? Bvávó! Nem is hittem volna.

— Nagyrévi nem szólt. Elhatározta, hogy mindent ráhagy Pravonszkyra. András kedvéért. András, ha nem is mondta ki, ma estére kezességet vállalt Pravonszkyért. Rá is szólt erélyesen.

— Hülye vagy, Endre.

Pravonszkyban azonban dúlt a pajzánság és folytatta:

— Látja, tanáv úv, ha ezt tudtam volna, igazat adtam volna abban az evedeti nézetében, hogy lopni évdem. Így most utólag nem tehetek mást, minthogy bocsánatot kévek. Annyi bocsánatot, amennyit csak pavancsol.

— No, gyerünk! — vezényelte András.

Borús este volt, csillagfény és holdvilág nélkül, alig láttak. Nagyrévi András után botorkált, aki úgy látszott, sötétben is ismerte az utat. Kimentek a parkból, mentek a falu felé. Pravonszky egy távolságjelző kőben úgy megbotlott, hogy majdnem hasra esett. Bárcsak kitörnéd a nyakad — gondolta Nagyrévi.

Egyszer csak egy emeletes épület előtt állottak meg. Ezt már ismerte Nagyrévi, ez volt a kocsmá. Szálloda és kocsmá együtt. Bementek az ivóba. Az ivó meglepően nagy terem volt. A bejárattal szemben dobogó állott, azon egy-két kulissza, látni lehetett, hogy ez most ideiglenes színpad. A termet megtöltötték az emberek, férfiak és nők, akik székeken és padosorokban ültek. A dobogó mellett két kifestett alak ült egy kis asztalnál, egy férfi és egy nő.

— Á-á, a vipacsok, a vipacsok! — szólt hangosan Pravonszky, úgy, hogy mindenki hallotta.

András most szolgált az első felvilágosítással:

— Mindjárt következik a műélvezet. Egy kis színesztrupp.

Helyet kerestek, lehetőleg elkülönített helyet, de nem láttak sehol. A kocsmáros szaladt eléjük. Nagy lelkendezéssel külön asztalt állított fel nekik.

— Látott már ilyeneket? — kérdezte Nagyrévitől András.

— Még nem.

— Ha okos ember, akkor jobban fogja élvezni, mint egy nemzetibeli előadást. Mert ez az igazi. Én nagyon szeretem őket. Képzeld el, hogy egy ilyen — és

a dobogó melletti kis asztal felé mutatott a tekintetével — elszavalja a Hamlet monológját.

A színész és a színésznő összehajoltak és suttogva beszéltek, közben sűrűn tekintgettek az előkelő társaság felé. Felállították az asztalt, melléje székeket raktak, leültek. Egy kis oldalajtón belépett egy színész, felment a dobogóra. Fekete zakó és nagykockás pepita nadrág volt rajta. A fején cilinder, a kabátja gomblyukában virág, a kezén kesztyű. Kesztyűs kezében vékony nádpálcát tartott. A dobogó mellett zongora állt, mellette lobogó sörényű zenész. A sörényes zongorázni kezdett, a színész rázendített a dalra:

„A suszter meg a snejdermejszter
mek, mek, mek, mek,

A vasárnapi szünetnek nagyon örülnek...“

Ez abban az időben már ósdi kuplé volt. De a kocsma közönsége jót mulatott rajta. Kissé rekedt és meg-megcsukló volt a komikus hangja, annál jobban tetszett a produkciója. Éneklés közben izgett-mozgott, billegette magát, énekét megfelelő fintorokkal kísérte s a szemét forgatta. Nádpálcájával is, az üres kezével is hadonázott.

„Már előre beszentelik jó hegylevével,
Promontorra mennek inni egy-két literre.“

Ezt az utolsó szót, hogy „literre“, a színész úgy énekelte, hogy „literrel“. Úgy látszik, a rím kedvéért. Az egész teremben ezt a hibát csak Nagyrévi vette észre. Ő aztán kötelességének érezte, hogy fanyalogjon. And-

rásnak tetszett a komikus, azaz gigerli. Annak egész torz lénye, buzgó és félszeg ágálása.

„Visszafelé az országút nagyon keskeny vót,
Nem akart nekik kitérni egy szekeres tót.”

A vót-ra és a tót-ra úgy hívta fel hallgatóságának figyelmét a komikus, hogy megnyomta ezt a két szót, szinte bőgte, s ugyanakkor a levegőbe bökött a pálcájával.

A kacagás mind nagyobb mérvű lett, mivelhogy az italos emberek akkor is nevettek volna, ha semmi sem történt volna. De a tót és a vót olyan szellemes vót, hogy az emberek szájából visszafolyt a sör a kancsókba. András és Pravonszky is kacagtak. Ők azon kacagtak, hogy a többiek kacagtak. Mert kacagtató is, hogy min és hogyan mulat a nép.

Nagyrévi tovább fanyalgott:

— Ez a mai humor! Csúfolni a vasárnapi munkaszünetet.

András leintőleg legyintett a kezével. Hogy ne filozofáljon. Nem kell ezt magyarázni, nem kell komolyan felfogni. Egy pincérlány arról érdeklődött, hogy mit rendel, azaz mit parancsol a finom társaság. Pravonszky rámutatott Andrásra. Ez nyilván azt jelentette, hogy ő és a másik úr Andrásnak vendége, rendeljen ő és fizessen is ő. András először elküldte a lányt, hogy jöjjön később. Később arról érdeklődött, hogy van-e itt pezsgő. Pezsgő nem volt. Hát akkor mi a csodát igyunk? Mi van általában? Pravonszky bocsisbovt ajánlott. Csakis kocsisbov a stilszevű.

— Azt nem iszom — tiltakozott András.

— Miévt nem? Kocsisbov, ha nem kocsisok isszák, a legelőkelőbb ital.

— Ég tőle a gyomron. Nem bírom.

— Én bivom. Úgy, mint egy fuvavos. Mint egy stvávkoksis.

Nagyrévi azon tünődött, hogy milyen leleményesen tudja összeválogatni Pravonszky a legerbetűsebb szavakat, ha már egyszer nem tudja kimondani az erret.

— No, mi van hát? — sürgette András.

Portwein lett a tanácskozás vége. A portweint a pincéből kellett felhozni. Mire az asztalra került, már két-három kuplét is elénekelt a komikus. Utána egy nő következett. Csizmás, huszárruhába öltözött, domború idomú nő. Sikere még nagyobb volt, mint a férfikolle-gájának.

Meg kellett ismételnie a nótát, hogy:

„A nagyságos kisasszony fölmászott a fára,
Belement a faszálka a lábaszárába...”

Ezzel a számmal véget is ért az előadás, mert már régóta folyt, András és társai a végefelé érkeztek a színhelyre. Még előadás alatt elkezdtek a színészek Andrásék asztalához szivárogni. Először a komikus érkezett meg, üdvözölte az urakat és az asztal előtt állva, hosszú bókokat mondott. András leültette. Utána a nő jött, az, akit legelőször láttak s aki Andrástra már mesz-sziről epedő tekinteteket vetett. Csakhamar hatan ülték körül őket. András igen barátságos volt hozzájuk, bár kissé gúnyolta őket. Különösen a nőket.

— No, mit isznak a művésznők és a művész urak?
Sört óhajtottak. Az egyik nő fesztelenül kimondta:
— Előbb ennék valamit.

Ettek és ittak azután mindnyájan. A sörrel is kocintottak. András, Pravonszky és Nagyrévi itták a portweint. A nők odahúzódtak a férfiak mellé, már mint András és Pravonszky mellé, Nagyrévit mellőzték. Rögön tisztában voltak vele, hogy ő csak aféle lógós a társaságban, nem számít, különösen pénz nem néz ki belőle.

A nézők lassan oszladozni kezdtek. Nemsokára kiürült a terem, öten-hatan maradtak mindössze, Andrásékon kívül. Egy asztalnál ismerős arcot látott Nagyrévi. Igen, ez az utitárs — állapította meg. — Az utazó volt, akivel egy fülkében utazott a múlt héten Barlangvár felé. Az láthatóan már régóta kereste Nagyrévi tekintetét. Most, hogy tekintetük találkozott, örömmel üdvözölték egymást, az utitárs felállt és sietett Nagyrévi felé. Nagyrévi lassan emelkedett fel székéről, azalatt az utitárs már ott állt az asztalnál. Kezet fogott Nagyrévi-vel, hogy van, hát itt van, hogy érzi magát? — elhangzottak a kérdések. Ekkor az utitárs önhatalmúlag beakart mutatkozni az uraknak:

— Krausz vagyok — mondta és a kezét nyújtotta a hozzá legközelebb ülő Andrásnak.

András felütötte a fejét, arcát megint elöntötte a gőg, nem fogadta el Krausz kezét, hanem ezt kérdezte:
— Hogyan?

Krausz úr zavarba esett, dadogva megismételte a nevét.

— Nem értem! — kiáltott rá András.

Krausz úr most elszántan, hangosan mondta:

— Krausz Jenő vagyok.

András úr fölényesen:

— Krausz Jenő. Látja, tud maga értelmesen is beszélni.

Kezet persze nem fogott Krausz úrral.

Ez nagy diadal volt egy tolakodó emberkén. Az el is szégyelte magát, zavartan nézett Nagyrévire, ezt motyogta: csak köszönteni akartam, örültem, hogy látom — és elsompolygott az asztaltól. Nagyrévi rettentően szégyelte magát. Mert igaz, hogy Krausz urat nem hívta senki, Krausz úr egy kicsit tolakodott, de mégis — az ő ismerőse volt, nem lett volna szabad így bánni vele. Mirevaló más embert így megalázni? Egészen elkedvetlenedett, nem szólt többé és nem ivott. Igaz, hogy máris sokat ittak mind a hárman, körülbelül részegek voltak. A részegség Andrásnál abban jelentkezett, hogy elkezdett utálatos orrhangon fölényeskedve beszélni és rosszindulatúan gúnyolódott, Pravonszky pedig megsezelődött és úgy röhögött folyton, mint egy fakutya. Nagyrévi meg mélabúba esett. Az idő múlt, a színészek túlságosan bizalmaskodókká váltak, Pravonszky belement minden mókájukba, András még zárkózott tudott maradni. Az egyik nő ezt mondta Nagyrévinek:

— Maga savanyú úr!

A másik nő kijavította:

— Mondd csak úgy, hogy savanyúság.

— Igen. Savanyúság. Uborka.

Nagyrévi elhatározta, hogy angolosan távozik. Egy-

szer csak felállt, észrevétlenül kiosont a tereméből és elment haza. Alig talált el a parkig. Egy árokba bele is esett, ruhája, keze csupa por, föld lett. Otthon lefeküdt, de nem tudott elaludni. Sokáig forgolódott és még ébren volt, amikor lépteket hallott s kopogtak az ajtaján:

— Én vagyok, nyissa ki az ajtót — szólt András.

Ajtót nyitott. András bejött, megállt a szoba közepén. Dúlt arccal, komoran, kuszált hajjal:

— Már aludt?

— Még nem.

— No de lefeküdt. Kár. Beszélni szerettem volna magával.

— Tessék. Ébren vagyok.

— Nem itt. Nagyon kérem, öltözzön fel és jöjjön fel hozzám. Únom ezt a szobát. Öltözzön fel, no, egy-kettő.

— Nem értem.

— Nem baj. Csak ne keresse magát.

Nagyrévi felöltözött, még sietett is. Szótlanul mentek át a kastélyba, föl az emeletre, be az András hálószobájába. Ferenc ott állt a szoba előtt, a folyosón.

— Ez a Ferenc miért nem alszik? — kérdezte Nagyrévi.

— Meg szokta várni, amíg lefekszem.

— Nem rossz.

András leült az ágy szélére, leültette egy székre Nagyrévit. Cigarettára gyujtottak. András lehorgaszott a fejét és a padlót nézte. Sokáig. Majd tekintetét Nagyrévire emelte, belenézett mélyen a szemébe, már

nyílt az ajka, hogy szóljon, de csak hallgatott. Egyet sóhajtott és a fejét megint lehorgasztotta.

Így ültek jó sokáig. Nagyrévi türelmesen várt. Sejtette, hogy Andrást valami baj érte és panaszkodnia kellene, panaszkodni szeretne, de... nehezen szánja rá magát. Várt tehát türelmesen. Majd szól, ha úgy látja jónak.

— Boldog ember — mormogta András, Nagyrévire nézve.

Nagyrévi fanyarul mosolygott.

— Miért szökött meg? — kérdezte András, nyilván megpróbálva, hogy másról beszéljenek.

— Elég volt.

— Nem mulatott jól?

— Nem.

— De kényes ember! Mi baja volt már megint?

— Semmi különös. Nem fontos.

— Nem akadályozta meg senki, hogy jól érezze magát.

Hosszú csend következett. András gyötrődött, egyet-egyet sóhajtott. Megint ránézett Nagyrévire, végignézte tetőtől-talpig, elidőzött a cipőjén, mintha azzal nem lett volna megelégedve. Megint csak sóhajtott. Egyszerre azonban váratlanul kibökte:

— Valaki beárult apámnál, hogy adósságom van.

Nagyrévi várakozón hallgatott.

— Kellemetlen história — mondta András, erőt véve magán.

— Igen — hagyta rá Nagyrévi.

— Kellemetlen!

— De hát... nem lehet valami végzetes baj.

András legyintett. Hogy micsoda tévedés! De még mekkora baj!

Majd fölállt, kicsit járt a szobában és vetkőzni kezdett. Nagyrévi is felállt:

— Ne menjen még.

— Pedig mennem kellene. Reggel korán kell kel-nünk. Tanulás.

András riadtan nézett rá. Valami haragosat akart mondani, de lenyelte. Levetkőzött, levetette az ingét is. Közben Nagyrévi látta a meztelen felsőtestét. Szép test volt. Szabályos, fehérbőrű, izmos, mégis síma. A háló-inggel kissé késlekedett András, mintha mutogatni akarta volna magát egy kicsit. Végre lefeküdt az ágyba. Új cigarettára gyújtott.

— Maga nem is értheti meg, hogy milyen következményei lehetnek az árulkodásnak.

— Majd kiheveri a következményeit.

András most meg a mennyezetre bámult. Sokáig szótlanul. Szemét könny borította el. Az ágya mellett ülő Nagyrévi kezéhez nyúlt és megfogta azt. És megszorította. Mélyeket lélekzett. Nagyréviben zavaros érzések hánytorogtak. Már majdnem sajnálta Andrást. De elnyomta a részvétérzését. Várt. Valami közvetlent, valami egyszerű emberit. És attól tartott, hogy erre hiába vár. Ő csak személyzet. A lélek nem nyílik meg előtte. Talán ha Pravonszky ülne a helyében. Ó, az egészen más lenne. Az ember. Egyenrangú úr. Várt, szinte boszúsúan. Az nem jutott eszébe, hogy a másik fiatalembernek talán segíthetne nagy öröklődésében. Hogy no csak,

ki vele! Beszéljen hát, kíváncsi vagyok, együttérzéssel hallgatom, talán valami okosat is tudok mondani.

András megint cigarettára akart gyújtani. Nem volt a tárcájában cigaretta. Megkérdezte Nagyrévit:

— Van magánál?...

— Nincs.

— Legyen szíves, menjen be a másik szobába, gyújtson gyufát, az asztalon kell lenni cigarettának.

Nagyrévi átment a másik, a dolgozószobába. Gyufát gyújtott és az asztalon nem látott cigarettát. Átkiáltott:

— Itt nincs.

— A fiókban nézze meg.

Egy-két fiókot kinyitott, végre az egyikben néhány doboz princesast talált. Kivett egyet és visszament a hálószobába. Nagy meglepetésére és rémületére András kezében revolvert látott. András sápadt volt, szeme könnyezett s hanyattfekve szorongatta a revolvert. Az éjjeliszekrény fiókja nyitva volt, nyilván onnan vette ki a fegyvert.

Nagyrévi nem szólt semmit, odament az ágyhoz, leült a szélére, megfogta balkezevel András csuklóját, a jobbkezevel a revolvert:

— Mit akart ezzel?

András ellenállt. Nem túlságosan. Félig-meddig birkóztak is, de a revolver elég könnyen került Nagyrévi kezébe. Zsebetette:

— Ezt most magamnál tartom. Mit akart? Csak nem akart komolyan valami bolondságot csinálni? Éjszaka idején, a szülői házban, ahol éppen alszik az édesanyja...

András nem felelt. Behúnyta a szemét és nem nyitotta ki. A szemhéjai körül könnyek szivárogtak. Elfordult a fal felé, arcát beletemette a vánkosába. Mozdulatlanul feküdt, mintha nem is lélekzett volna.

Nagyrévi csöndben várt. Egy kicsit meg volt hatva. Nem túlságosan. Várt, hogy ha majd elfárad, akkor lassanként egészen lecsendesül és elalszik a fiatalember. Sok mindenre gondolt. Kissé önző módon arra is, hogy: jó lenne, ha most csakugyan megmentette volna András életét! De hát... aligha áll így a dolog. Márhogy aligha nevezhető életmentésnek, amit tett. Akár itt is hagyhatná a revolvért. Nem lenne veszélyes. Bár... mindenestre elviszi. Talán... nincs megtöltve!

Hosszú idő múlva András fölemelte a fejét. Halk hangon, szinte gyengéden szólt:

— Köszönöm, hogy feljött velem. Ha aludni akar, most már elmehet.

Nagyrévi nem akart rögtön felállni. Hátha tudna valami megnyugtatót mondani. De mit? Hiszen nem tudott semmit, nem tudta pontosan, hogy mi történt Andrással. Azért csak beszélt:

— Most már majd tud aludni? Úgy érzi?

— Mindegy. Ne törődjön velem.

Nagyrévi vállat vont.

— Ezt elviszem magammal — és Nagyrévi megérintette kezével a zsebét, melyben a revolver volt.

— Itt hagyhatja.

— Lehet. De azért nem hagyom itt.

— El is viheti. Nem törődöm az egész dologgal. Hiszen a menyasszonyom is... Eh!

— Most már csak nyugodjon meg. Rossz kedve volt, azért látta a kelleténél sötétebben az esetet. Talán a szeszessel is rossz hatással volt önre.

András legyintett, hogy: hagyjuk!

— Hát... jóéjszakát.

— Jóéjt.

Amikor az ajtóhoz ért, András még rászólt:

— Várjon egy kicsit! Szeretnék magának ajándékozni egy pár cipőt.

— Nem, nem kérek. Fölösleges.

— Ne legyen olyan kényes. Csak fogadja el egész bátran.

Nagyrévi határozatlanul állt és hallgatott.

András kikelt az ágyból, kinyitotta a szekrényt, ebben sámfára húzva egész sereg cipő állt sorjában.

— Hányas lába van?

— Negyvenkettes. De mondom, hogy...

— Akkor éppen jó lesz.

Kivett egy pár cipőt, csaknem egészen újat:

— Tessék!

Nagyrévi nem nyúlt a cipőért.

— No, fogja már! A teremtését.

— Mit csináljak vele?

— Egye meg.

— Tudniillik, itt úgysem viselhetem.

— Mi a fenének nem?

— Mert megismeri mindenki. Nevetséges lenne.

— Nem nézi azt senki.

— Mindenki! Ferenc is, amikor pucolja.

— Ferenc nem számít.

— Nálam számít.

— No vigye. Jóéjt. Köszönöm, hogy feljött. Ne haragudjon, hogy nem hagytam aludni... A folyosón ne túlságosan kopogjon, mert meghallhatják.

*

Nagyrévi reggel korán kelt. Fölébredt, még álmos volt, éppen azért kelt fel, nehogy újra elaludjon. Kedd volt, megállapodtak abban, hogy ezen a napon kezdik a tanulást. Felöltözött, megreggelizett, a reggelijéhez már szőlőt is kapott, azután elővette a Vécseyt és olvasgatott belőle.

Eloolvasta az előismereteket. Még tovább is olvasott, ezt az anyagot tudta jól, csak egy kissé fölfrissítette emlékezetében. Időnként megnézte az óráját. Kilenc előtt néhány perccel átment a kastélyba, föl az András szobájába. Már előre zavart érzett, hogy mi lesz most, az előző éjszakai viszontagságok után. András úr bizonyára álmos és kezdődik megint a huza-vona. Esetleg késni is fog.

Meglepetésére András már talpon volt. Egy-két percig kellett csak rá várni. Belépett a szobába, nyugodtan, sőt vidáman. Megint majszolt valamit:

— No, hogy' aludt?

— Tűrhetően.

— Elég volt az alvás?

— Nem.

— Hát miért nem aludt tovább?

— Hohó! Hogy én követtem volna el a mulasztást?

Azt nem lehet. Éppen ideje, hogy munkába kezdjünk. Hiszen tudja.

— Mit hogy tudok?

— A méltóságos asszony már érdeklődött, hogy haladunk-e.

— Azt tudom. Maga persze azt mondta, hogy szépen haladunk.

— Azt éppen nem mondtam. Már hogy szépen. Valamit dadogtam, azt igazán nem vallhattam meg, hogy még egy betűt sem tanultunk.

— Nagyon helyes.

— Remélem, most azután...

— Most?

— Persze, hogy most! Ma van kedd.

— Igen, de kedd van egész napon át. Nem halaszthatnánk a dolgot délutánra? Maga álmos.

— Már nem vagyok álmos. Magán pedig látom, hogy egész frissen ébredt — vitatkozott Nagyrévi.

András tűnődött. Mit tegyen?

— No, tessék csak leülni, majd meglátja, milyen egyszerű az egész. Megy majd, mint a karikacsapás.

András ráncolta a szemöldökét, habozott, sóhajtott egyet, de aztán leült, szemközt Nagyrévível. Már az asztalon feküdt kinyitva a Vécsey. Nagyrévi elkezdte:

— Hát először egy kevés az előismeretekből. Mindenekelőtt arról, hogy mi a jog. Már hogy mi a jog tárgyi értelemben és alanyi értelemben.

András még jobban ráncolta a homlokát. Amit hallott, azt máris nem értette. Mert hát mi az, hogy tárgyi értelemben és mi az, hogy alanyi értelemben? Mi az

például, hogy mi a kutya? A kutya négylábú, emlős állat. Ez rendben van. De mi az, hogy kutya tárgyi vagy alanyi értelemben? No de nem szólt semmit. Nézett maga elé és hajlandó volt figyelni:

Ami itt áll az első fejezetben, azt felolvasom. Egyszerűbben én sem tudom megfogalmazni. Tehát: Tárgyi jog. Társas életet követel az emberi természet és rendeltetés. Mások tápláltak, ápoltak, neveltek bennünket, mink sem vagyunk csupán magunkért, hanem másokért is. A társasélet külső viszonyainak kötelező szabályozása célszerű. Ennek a szabályozásnak kötelező tételét fejezi ki a szokás és a törvény. Itt latin szavak vannak zárójelben: iubet, iussus, iustum, iustitia.

— Azokat hagyjuk — rázta a fejét András.

Nagyrévi kissé nekihevülve, szinte átszellemülten olvasott. Bizonyára valamelyik professzor mint mintakép lebegett előtte és azt utánozta. Talán éppen Vécsey Tamást, aki az előadói emelvényen mint egy szószéken állt és valósággal prédikált. András kezdett ingerült lenni. Miért olyan hetyke ez a fiatalember? Azért, mert bevágta ezt a maszlagot? Talán még be sem vágta, mert hiszen egyelőre csak olvassa. Mit is olvasott eddig? András egy szót sem értett belőle. Nagyrévi felnézett a könyvből és egy kis szünetet tartott. Azután a saját szavaival egyszerűsíteni próbálta, amit eddig olvasott.

— Az egészből az a fontos, hogy a jog tárgyi értelemben cselekvés, magatartási szabály. Utasítás. Parancs. Amihez a társadalom minden egyes tagjának alkalmazkodnia kell.

— Nono! — gondolta most András dacosan. De

nem szólt semmit. Már azon járt az esze, hogy ígéretének eleget tett, valamit tanultak, azt pedig ő nem ígérte meg, hogy sokáig fognak tanulni. Kezdetnek, első órának, elég ennyi is. És várt. Készen arra, hogy véget vessen a leckének. Nagyrévi megint olvasni kezdett, ezzel a kis bevezetéssel:

— No, éppen itt van, amit mondtam: Külső viszonyaink kötelező és kényszerrel is rendelkező szabályozása a jogtétel, vagyis jog, ius. Tárgyi értelemben...

András már egészen felbőszült ettől a tárgyi-tól. Sehogysem tudta megérteni, hogy mi akar az lenni. Nagyrévi csak folytatta:

— A szabályozó tételhez, vagyis jogtételhez, legyen az tiltó, vagy parancsoló, alkalmazkodni tartozunk. Jus est norma agendi. Különben bekövetkezik a kényszerítés.

Ezt Nagyrévi, föltekintve, szinte fenyegetőleg mondta. No, ezen akár össze is tűzhetnének mindjárt.

— Ami jó és méltányos, azt gyakoroljuk, az önkényt pedig megtoroljuk. A jogtételek a szellemi, erkölcsi és közgazdasági állapotokkal fejlődnek a célszerűnek vélt irányban.

András elmélázva nézett ki az ablakon. Még egy-két percig hagyja szavalni ezt a nekilódult fiatalembert, aztán...

Nagyrévi folytatta:

— Most pedig lássuk, mi a jog alanyi értelemben. Viszonyainkat az emberekhez és a dolgokhoz szabadon alakíthatjuk és rendezhetjük, a jogtételek korlátain belül, hol az egyéni akarat rendező hatalma végződik. Az

a szabadság, hatalom, melyet a tárgyi jog biztosít az alanynak, hogy tehesse mindazt, ami a jogtételekkel nem ellenkezik, az a jog alanyi értelemben. Facultas, potestas agendi. Az alanyi jog, vagyis jogosultság, az a rész, mely az alanyt megilleti az élet javaiból.

Most Nagyrévi megint fölemelte tekintetét a könyvből és Andrástra nézett. Kis szünetet tartott, utána felvetette a kérdést:

— Mi tehát a jog?

Mivel tudta, hogy András még csak bele sem tud kezdeni a feleletbe, kis gúnyos mosoly rezdült meg az ajkán. András észrevette ezt, egy kis dühhullám öntötte el és így szólt:

— Kérdezni, barátom, azt már nem! Maga csak olvasson, vagy beszéljen, de ne kérdezzen.

Ejnye a teremtésit! Ez aztán különös. Nagyrévi valami vaskos gorombaságot szeretett volna mondani. Azután mégis így szólt:

— Akkor a falaknak beszélek.

— Körülbelül.

— No de hát...

— Most nem tudok figyelni. Hagyjuk.

— Hiszen egész vidám volt az előbb is. A tegnapi balesetet már kiheverte, amint látom. Ha most nem tud figyelni, akkor máskor sem tud.

— Az lehet.

— Mit csináljunk hát?

— Nézze, hagyjuk az egészet. Majd én elolvasom az első részt a könyvből és ha nem értek valamit, megkérdem.

— Hiszen ha elolvasná!

— Igaza van. Mert lehet, hogy el sem olvasom. Nem érdekel.

— Akkor . . . akkor nekem nincs semmi feladatom többé. Akár csomagolhatok.

— Magának az a feladata, hogy várjon. Most ideges vagyok. Fontos, hogy hagyjon békén és ne bosszantson.

Nagyrévi elakadt, elcsüggedt. Tünődött. Majd ezt kérdezte:

— Megpróbáljuk délután?

— Lehet. Még nem tudom. Ha véletlenül kedvem lesz hozzá, hát megpróbáljuk. Most elég volt, menjünk. András már föl is állt.

— Hová?

— Mindegy. Akárhová. No, jöjjön. Dühös vagyok.

— Rám?

— Hát ki a fenére lennék dühös? Ki más macerál, mint maga?

— Ezt nem értem.

— Nem érti, mert . . . — itt elnyelte a szót, de keze már önként emelődött, a fejére mutatott és ez a mozdulat bizony nem jelenthetett mást, minthogy: mert nincs elég esze hozzá.

Elindultak. Kedvetlenül, szó nélkül lépdeltek egymás mellett. Bagoly mondja a verébnek — gondolta bosszúsan Nagyrévi. Az udvaron elköszönt Andrástól, hogy megy a szobájába.

— Csak nem csomagolni? — kérdezte András gúnyosan.

— Még nem. De úgy látom, hamarosan arra kerül a sor.

— No ne okoskodjon. Maradjon nyugton. Most például minek megy be? Mit csinál?

-- Magam sem tudom.

— Bemegyek én is magával.

Leültek a Nagyrévi szobájában, András is a dívánra ült Nagyrévi mellé. Szótlanul mosolygott Nagyrévire és mivel az elszontyolodva csüggesztette le a fejét, megragadta a nyakát és jól megrázta. Ez aféle vigasztalás lett volna. Nagyrévi majdhogy nem ezt bökte ki: Menj a fenébe. De hallgatott.

— Nincs velem megelégedve? — kérdezte András tréfás kötekedéssel.

Nagyrévi erőt vett magán. Elhatározta, hogy újabb próbákat tesz még, szépszerével, esetleg kérlelő rábeszéléssel. Így szólt:

— Magammal nem vagyok megelégedve.

András rántott egyet a szemöldökén:

— Az helyes. Önmagunkban kételkedni mindig jogos.

— Ön is szokott kételkedni magában?

Ez túlságosan bizalmas kérdés volt, András úr nem felelt rá. Hanem kis szünet után benyúlt a zsebébe:

— Ja igaz, ezt majdnem elfelejtettem átadni. Ferenc az én leveleimmel adta be reggel.

Egy levelezőlapot vett elő és Nagyrévi elé tette az asztalra. Nagyrévi édesanyja írt a fiának, nyílt lapon, így kezdődött a levél: Kedves *Fijam!* Az írás maga is igen kezdetleges volt, olyan, mint egy elemistáé. Pedig

megírtam neki, hogy zárt levelet írjon! — bosszankodott Nagyrévi. Elpirult, gyorsan eltette a lapot.

— No menjünk! — szólt András és felállt.

Nagyrévi nem mozdult.

— No, jön, vagy nem jön? Talán búbánatba esett?

Nagyrévi megint csak meggondolta magát. Fölállt, indult az ajtó felé. András, szokatlan előzékenységgel maga előtt tessékelte ki a szobából. És mögötte maradva végignézett rajta, a fejétől a talpáig, különösen a nyakszirtjén akadva meg tekintetével. A cipőt nem vette fel, a saját cipőjében jár! Nehéz egy ember. Mennyi baj van vele. Mennyi bosszúságot okoz az embernek, akaratlanul is. Konok. Sértődékeny. Okoskodó. Azt hiszi, hogy ő találta fel a spanyolviaszkot. Valami lecke nem ártana neki. Csak valami kis lecke. Mert Andrásban az ősemler nagyon is feszengett és legjobban szerette volna ezt a Nagyrévit agyonütni.

Egymás mögött mentek kifelé a vendégházból, elől Nagyrévi, utána András, ütemesen kopogtak a lépteik. Nagyrévinek nehéz volt a lelke, azt érezte, hogy minden törekvése, önuralma hiábavaló és az is lesz. A sors meglobogtatott előtte valami szép reményt, de az hamarosan szétfoszlik majd. Kongott lépéseik alatt a deszkapadló. A vendégháznak a homályos folyosója kriptához volt hasonló. Szinte várta az ember, amikor benne haladt, hogy mielőbb kiérjen a napvilágra.

András kicsit elmaradt, de amikor Nagyrévi ahhoz a bizonyos vasajtós oduhoz ért, hirtelen, mint egy párdúc, rávetette magát. Bal lábával ügyesen kivágta az ajtót, amely most nem volt a reteszével bezárva,

átkarolta hátulról Nagyrévit és igyekezett a földre teperni.

Nagyrévit megriadás helyett most, annyi önfékezés után, éktelen düh öntötte el. Megvetette a lábát, kifeszítette magát a szorító kezek közül, megfordult és ő kezdett támadni. Ezen András még a küzdelem lihegő hevében is elcsodálkozott.

A kezek, a karok küzdelme folyt egy ideig. Nagyrévi lobogó tekintettel, elszántan küzdött, Andrást valami nevetőinger zavarta, mert még mindig tréfának érezte a birkózást. Sikerült Nagyrévi jobbkarját két marokkal megragadnia, erősen szorította azt és Nagyrévi egy percre tehetetlenné vált. De kihúzta karját András vaskos markaiából, újra hadonáztak a kezek, András egy kicsit hátrált, Nagyrévi villámgyorsan alsófogásra kapta el. És ekkor vad, felfokozott erővel, a düh, az elkeseredés és lázadás minden indulatával fölemelte a levegőbe és úgy vágta le a padlóra, hogy csak úgy nyekkent. Egy pillanat alatt föléje térdelt, lefogta, földhöz szorította, nehogy szabadulhasson. És ügyes fogásokkal hengerített rajta egyet-egyet, közelebb vitte a testet az oduhoz.

András kétségbeesetten védekezett már. Érezte, hogy fele sem tréfa annak, ami történik. Úgy lihegtek mind a ketten, mint a fujtatók. Nagyrévi száján idomtalan hangok törtek elő, csak hangok voltak, a szavakat csupán rágondolta a hangokra. Az anyád keserves istenit! Egy lökéssel bedugta Andrást a fülkébe, a fejével előre, azután begöngyölítette az egész embert és amikor benn volt, rácsukta az ajtót, s a reteszt lecsapta. Felállt, fújt néhány nagyot és megkönnyebült. Nem

gondolt a következményekre, nem törődött semmivel. Ott dögölj meg! Kiment a parkba, hogy járjon egyet, hogy a még benne maradt izgalmat is levezesse. Halotta, hogy András ordít:

— Nagyrévi! Nagyrévi! Elment az esze? Eresszen ki! — és verte belülről a vasajtót.

De Nagyrévi nem fordult vissza. Győzött, diadalát fenéig ki akarta élvezni. Lesz ami lesz, nem bán már semmit.

András egyre ordított, Ferencért, az inasért kiáltozott és verte, rúgta teljes erejével a vasajtót. Pravonszky gróf, aki a vendégház egyik szobájában aludt, felébredt a kiáltásra. Először bosszankodott, azután csodálkozott, majd amikor megsejtette, hogy mi történt, elnevette magát. Azt hitte, hogy a tanár urat tréfálták meg. Más el sem tudott volna képzelni. Hamarosan megismerte azonban András hangját. Erre elkomorult. Kiugrott az ágyból s úgy ahogy volt, pizsamában, sietett ki a folyosóra. Kinyitotta az ajtót.

— Hol az a csirkefogó? — kérdezte András, ahogy kitápaszkodott. — Hova ment? Ha megtalálom, lelövöm.

Pravonszkynek leesett az álla:

— Bavátom! Téged? Ő?... Hihhettetlen! Meg kell büntetni. Szigovuan meg kell büntetni!

András leverte ruhájáról a port, a falat, kiment a vendégház elé, szétnézett. Merre ment Nagyrévi úr? — kérdezte rekedten, csak úgy a falaktól, vagy hátha hallja valaki és felvilágosítást ad. Futott a parkba. Ott megtalálta Nagyrévit. Az egyetlen padon ült. Neki akart rohanni. Nagyrévi felállt és izgatottan bár, de mindenre

elszántan várt. András az utolsó pillanatban megtorpant. Megállt, fanyarul elmosolyodott és így szólt:

— Jó. Majd lesz ennek folytatása is.

— Várom. Talán... megsértődött?

— Ó, nem. Csak én akartam magát bezárni, magának sikerült engem, ez az egész.

— Csakugyan. Semmi több.

— Majd visszaadom a kölcsönt. Semmi különös nem történt. Hogy maga számár, azt úgylis sejtettem. De maga se sértődjön meg, hogy ezt megmondtam.

Egymás közt pillanatnyilag valahogyan elintézték a dolgot. Nagyrévi azonban már tudta, hogy Barlangváron nem maradhat ezek után. Legjobb lesz, ha még ma elutazik.

Elindult a szobája felé.

Útközben gondolt az eltávozás formaságaira, pénzre, kudarcra, a Pesten rá váró nyomorúságra, de — jól érezte magát.

Az asztalán egy levelet talált, mely postán jött, nyilván Ferenc adta be. Megismerte a borítékon barátjának, Szirtnek az írását. Felbontotta a levelet. Hogy lélekben rögtön el is szálljon innen, hogy egy kicsit már Pesten legyen.

„Kedves Barátom, István! Bár úgy is szólíthatnálak, hogy Te marha! Vagy hogy meg ne sértődj, nagy betűvel Te Marha! Mert biztosra veszem, hogy azóta már csináltál néhány jókora marhaságot. Nem Te lennél Te, ha nem csináltál volna. Elolvastam nyekergő leveledet és a fiúknak is felolvastam, természetesen a

Japánban. (Ez a Japán egy kávéház az Andrássy-út és Gyár-utca sarkán, ha már elfelejtetted volna.) Szóval olvastunk téled és beszéltünk Rólad, én, Róna, Gergely meg Lakatos. És igen vegyes volt az állásfoglalásunk. Én kinevettelek, még hogy ilyen dolgokon fennakadni, hogy mit mond egy olyan gróf Csampanek Agenor, vagy ki, a nevét már elfelejtettem. Hogy szemrebbenés nélkül tudna egy embert lelőni. Először is nem kell komolyan venni, amit egy olyan húszegynéhányéves tacsó mond. Hincegett valaki előtt, talán Te előtted. Másodszor, ha tudna, ha nem tudna, mi közöd Neked ahhoz? Mit szívod mellre az ilyen kijelentéseket? Harmadszor ha „ember”-t is mondott, nem angyalra gondolt. Hanem valami rablógyilkosra, vagy mire. Kár volt tehát úgy felháborodnod az eset miatt, hogy rögtön tollat ragadj és panaszt és vádiratot íráj. Ez az én véleményem. Gergely azonban, aki veled egy húron pendülő marha (jól írtam?), neked adott igazat. Sajnálkozott rajtad és mondogatta, hogy szegény István, szép dolgokat kell annak ott abban a barlangban lenyelnie.

A cigányügy pedig bagatell. Az a gyanúm, ne vedd rossznéven, hogy egy kicsit kiszínezted az esetet. Persze, nem linkségből, ami távol áll Tőled, hanem merő rémlátásból. Mert hátha nem voltak olyan nagyok annak a cigánynak a sebei, hátha nem is volt olyan ártatlan az a szegény cigány, hátha két nap előtt ő követett el a társaival együtt valami kis kéjrablógyilkosságot. Gergelynek ebben az ügyben is más a véleménye. Ő éppen úgy felháborodott, mint ahogyan

Te felháborodtál. Pedig csak levélből olvasta a történeteket és nem volt közvetlen szemtanúja az utolsó felvonásnak sem, mint Te. No de láthatod, hogy tanítványod alapján véve mégis csak úriember.“

„Gergely és én, helyesebb sorrendben: én és Gergely vitatkoztunk a dolgokon, elég súlyos gorombaságokat mondtunk egymásnak, de nem vesztünk össze, mert tudod, hogy én úriember vagyok és engem egy Gergely nem sérthet meg. Róna habozott. Nyugodt volt, ami nem csoda, de bölcs is akart lenni és kettőnk között ingadozott, hol az én pártomat fogta, hol Gergely mellé állt. Lakatos meg csak azt leste, hogy mit mond Róna s bólogatott neki, mert — a vita végén, azaz a társaság feloszlásakor kölcsön kért tőle öt koronát. Látod, ha nem is vagy úriember és nem is rajongsz az úriemberekért, azért el kell ismerned, hogy a szegényember sem fenékgig tejföl.

„No, de hagyjuk ezeket az ostobaságokat, ne foglalkozunk velük érdemüknél nagyobb mértékben. Máskor, ha ilyen élményeid lesznek, ne is írsz nekem róluk, mert nyavalygásaidra gorombaságokkal fogok válaszolni. Fontos az, hogy jól megy a sorod. Jó a koszt, jobb mint a Bauernál, jobb mint a Mari néniénél, rendben van, és hogy jó a szobád. Reményeid még nem valósultak ugyan meg, de nem is foszlottak szét. Azaz durva kezekkel Te magad még nem tépted azokat szét. Tehát vigyázz! Légy okos. Viselkedj úgy, ahogyan méltóztattalak kitanítani. Ha uradalmi ügyész vagy jószágigazgató leszel, úgyis jelentkezek a tandíjért.“

„Mit csinálsz nőügyileg? (Szép szó?) Van ott valami csinos, Hozzád bevezényelt szobalány? Mert ha nincs, akkor követelőzz. Szerintem ugyanis ez hozzátartozik az ellátáshoz. Vagy talán még ennél is előkelőbb módon tudod a „Szíved“ időnként való háborgásait elcsitítani? Talán sikerült az ottani társaság valamely szép hölgyét, ahogy mondják: meghódítanod? No, ezt nem kérdezem komolyan, mert ilyen ügyességet nem tételezek fel rólad. Olyan okos fiú Te nem vagy, hogy rejtett főhercegi származásodról, Rád váró tízezer holdakról hints el álhíreket, hogy kalandokat adj elő, hogy elérnéd a... Jaj, mennyi hogy-ot szabad még írnom? Nem használhatok egyszer egy miszerint-et? Hiszen nincs itt Zlinszky tanár úr, aki megrójon! — Szóval hogy elárul, miszerint — pukkadj meg, ha nem tetszik a kötőszavam —, igenis miszerint egy szép asszonynak ketten udvaroltatok, Te és egy vetélytársad, de a vetélytársat inzultáltad, azután párbajban megölted. Ja, igaz, most jut eszembe, hogy a párbajdolgot már javasoltam, de hiába javasoltam, csak hallgattál, mint a sült hal, holott, ha egy-két párbajról szépen elpanaszkodtál volna, illetve dicsekedtél volna velük panasz formájában, akkor az a Pravoszláv vagy micsoda grófod a monoklijával bizonyára nem merte volna jelenlétében azt a bizonyos kijelentést megtenni.“

„Miről is volt szó utoljára? Igen, a nőügyekről. Hát sajnállak, ha ott hervadoznod kell, de hát elárulom Neked, hogy mi is nagyokat hervadoztunk itt Pesten, kivéve Rónát, mivel hogy neki, szegénynek sok a

pénze. A napokban a banda nagy lumpolást rendezett, banda alatt értem a következőket: Én, Lakatos és Gergely. Tehát egy úriember és két proletár. Gergelynek volt valami pénze, hogy hol sikkasztotta, az még nem derült ki, mindegy, elmentünk hát a Braunhoz vacsorázni, ő fizetett, azután bementünk természetesen a Japánba, igen szép nyári idő volt, ragyogtak a csillagok, a hold, Lechner bácsi francia udvariassággal köszönt az utcai lányoknak is, nem volt szívünk hazamenni, elsétáltunk tehát a Casino de Paris nyári helyiségébe és ott, ha pezsgőt nem is, de bort ittunk. Igen jó nőket láttunk, azaz láttam, mert Gergely és Lakatos nem számítanak, de kiderült, hogy én sem vagyok igazi úriember. Belátom, barátom, hogy az úriemberiséghez pénz is kell. Mi hárman már azzal lefokoztuk magunkat és önként beálltunk a segédhivatali tisztviselők és efélék kategóriájába, hogy nem pezsgőt ittunk. Köröskörül folyt a pezsgő és a tündérek — szerényen szólva — mellőztek bennünket. Én mégis kikezdttem egy helyes kis nővel, egy olyan Noked valóval, aki karcsú volt és mégis volt bőven mire ülnie. A kis nő, látva örgrófi öltözetemet, egyideig barátságos is volt hozzám, csak Gergely és Lakatos népies lénye zavarta a kedélyét, azok felől azután megnyugtattam, mert diszkréten megsúgtam neki, hogy ezek az erdőőreim — ez az ötlet a leveledből ered — és csak világot látni hoztam őket magammal. Már-már kedvező kilátásaim nyíltak, de azután a kis nő leégetett. Angyali ártatlansággal. Nem tagadom, hogy bánatba estem, mint egy gimnázista, vagy mint egy Nagyrévi és nem maradt

más hátra a bandának, minthogy tovább éjszakázzunk, de a szegényekre jellemző módon, egyszerűen csak fennmaradva, csavarogva, fölösleges evéssel és még fölöslegesebb ivással bolondítva magunkat, hogy hát mi is mulatunk, no de a számlát mindenhol Gergely fizette. A ligetből gyalog mentünk be az Erdélyi-borozóba, ott sört ittunk — borra! — és bablevest ettünk kolbásszal. Már világos hajnal volt, mondhatnám reggel, amikor tovább mentünk a Millennium-kávéházba, a lumpok reggeli gyülekező helyére. Akkor már száguldoztak befelé a Ligetből a különféle mulatókból a gumirádlisok, bennük kacagó szép lányok és mindegyik mellett igazi úriember, igazibb mint én: tőzsdés, kereskedő, háztulajdonos, sikkasztó és a legúrabb, egy-egy könyv- vagy deszkaügynök. Nem volt kellemes e gyönyörű nyári éjszakában statisztának lenni.“

„Szóval az élet itt sem mindenkinek paradicsom, azért hát csak maradj a Barlangban nyugodtan és törekedj következetesen valami érdemes célra. Cél: a lábát megvetni az embernek valahol a földtekén. Tanítsd a csemetét, tanulj Magad is, ha pénzed lesz majd egyszer, akkor más színben fogod látni a világot, velem együtt. Azaz félre ne érts, én is más színben látom majd, de nem akkor, ha Neked lesz pénzed, hanem ha nekem is lesz. Geld regiert die Welt, szoktam hallani a jó Schwartz nagypapától, akit persze most már mint Szirt letagadok.“

„Szervusz, eleget írtam, többet mint Te, tehát adósságomat leróttam, öllelek baráti szeretettel a vi-

szontlátásig, mely minél később történjék, mert ha hamarosan látlak, az csak rosszat jelenthet. Lajos.“

A levélhez, amelyet Szirt bizonyára a kávéházban költött, Gergely írt néhány sort: „Szervusz István! Csak azt akarom mondani, hogy Neked van igazad valamennyi ügyben. Hamutálcát nem kell annak a bárónak a fejéhez vágnod, de undorral el kell fordulnod tőle és nem kell vele többé szóbaállni. Ez az egész. Szóval ne hallgass Szirtre, mert az egy nagy számár, hiszen tudod. Azért egy kis megalkuvás nem árt. Talán sikerül ott maradnod az állásban, talán sikerül valami. Lakatos már feni a tollát, hogy egy kölcsönkérőlevelet írjon Neked. Ölel Gergely.“

Nagyrévi egy szuszra olvasta el a levelet és gyakran mosolygott olvasás közben. Igen, olvasás közben már félig otthon volt a barátai közt. A végén Gergely sorain csóválta a fejét: jellemző Gergelyre, hogy Pravonszkyt már bárónak tudja. Egy kis rossz memóriáért nem kell a szomszédba mennie. Lehet, hogy ha pénze van az embernek, az emlékezőtehetsége is jobban működik.

*

Pravonszky rohant a grófnéhoz és elmondta, hogy mi történt. Nagy felháborodással beszélt, el-elakadt. Azt az alakot el kell innen távolítani, jelentette ki. Ki kell dobni. Példátlanul vakmerő szemtelenséget követett el. Ilyent ő még nem is hallott. Hogy... egy... egy... egy alkalmazott ilyesmire vetemedjék!

A grófné a meglepetéstől nem tudott mit mondani. Hihetetlen volt neki, amit hallott. Talán valami tévedés van a dologban. Talán csak tréfálkoztak, birkóztak és András elbotlott. De nem történt meg az, amiről Pravonszky beszél.

— Bedugta az odúba és bezávta! Becsületszavamva — erősítette meg állításait Pravonszky.

Nem, nem lehetett elhinni. Az a szerény, tisztességesnek látszó fiatalember ilyent nem tehetett.

— Csak az uramnak meg ne mondják. Isten ments! Nem is tudom, mi történne. Amilyen hirtelen haragú ember.

De már késő volt. Barlangváry gróf is értesült az esetről. Ferenc a jelenet végét a kastélyajtóból látta, elmondotta kaján rémüldözéssel a komornyiknak, az meg elmondta a grófnak. A gróf elkomorodott és így szólt a komornyikhoz:

— Száját befogni! Megértetted?

— Igenis.

— Nahát.

A gróf rövid tünődés után ezt kérdezte:

— Tud még valaki róla, rajtatok, rajtad meg Ferencen kívül?

— Pravonszky gróf úr. Ő nyitotta ki az ajtót.

— Ügy. Szólj rögtön Ferencnek. És kéretem Pravonszky gróf urat.

— A gróf úr a méltóságos asszonynál van.

— Ügy. Tehát már ő is tudja — gondolta Barlangváry gróf. De ezt a gondolatát nem közölte a komornyikkal. Sietett a grófnéhoz. Ott találta Pravonszkyt.

— Mondd el csak, Endre, hogyan is volt?

Pravonszky megint előadta az esetet. Igen részletesen.

— Én még nevettem, amikor a dövömbölést és a kiáltozást hallottam. Azt hittem, a tanáv úv kevélt az odúba. De egyszer csak föleszméltem és elállt eveimben a vév. Hiszen ez Andvász hangja!

Az előadás végén ezt a kérdést tette fel Barlangváry:

— Szóval a padon ült Nagyrévi. Ott lelte meg Andrász.

— Igen, kévlek.

— Ott persze ... vitatkoztak. Láttad, vagy hallottad?

— Messzivöl. Én, őszintén szólva nem mevtem odamenni, féltem, kévlek, önmagamtól. Mevt ha ott valami tövténik, ha ez a fvátev tovább szemtelenkedik, én, ahogy ismevem magamat, elővántom a vevolvevemet és habozász nélkül bele evesztek egy golyót. Egyenesen a hasába.

— Jó, jó. Láttá, hallotta ott őket valaki?

— Ezt ... ezt kévlek nem is tudom. De azt hiszem, a kevtészek, vagy valami más cseléd. Ez valószínű.

Barlangváry kedvetlenül legyintett:

— Szóval az egész házban már mindenki tud a dologról. Ha most talán még nem is, de félórán belül biztosan. Hallatlan.

Pravonszky lihegett:

— Nagyon enyhe kifejezéseket használasz, bátyám. Hallatlan, az kevés. Bovzalmas! Vévlázító! Én ... én ...

én nem is tudom... én egészen magamon kívül vagyok. Hogy hogyan támadhat egy ilyen... ilyen vongy embevek ilyen gondolata? Hát ilyent én még nem is hallottam. Ilyesmi Ávpád vezév óta nem fovdult elő az ovszágban.

— Most mit csináljunk vele? — kérdezte Balangváry gróf a nejétől, elég nyugodtan.

A grófné csak ingatta a fejét. Csak nagy nehezen mondta ki azután, szinte sóhajtvá:

— Sajnos, itt nem maradhat.

— Nem — erősítette meg Barlangváry. — Majd én még ma kiadom az útját. Az ebédjét a szobájába kell küldeni.

— Csak... azért kíméletesen bánj vele.

Hosszú tanácskozás következett. Barlangváry, a grófné és Pravonszky tanácskoztak. Amiben Barlangváry és a grófné megegyezett, azt Pravonszky nem helyeselte. Hadonászott, igazgatta a le-lehullani készülő monokliját, föl-alá futtatta az ádámcsutkáját, ő megtorlást követelt. Ezzel tartozik a család Andrásnak és az önmaga tekintélyének. Hiszen híve megy annak a vút históviának a falvakba, a földekve, evvől az egész ovszág beszélni fog!

— Miféle megtorlásra gondolsz? — kérdezte a gróf.

— Hát... hát a legjobb lett volna, ha Andvás ott a pavkban lelőtte volna, mint egy kutyát.

A grófné a fejét rázta tiltakozóan.

— Ne bolondulj már — csitította a fiatalembert Barlangváry. — András már csak azért sem lőhette le,

mert nem hord magánál revolvert. Másodszor, aki mást lelő, ha mindjárt egy koszos házitanítót is, azt bezárják.

Pravonszky az ég felé hányta szaporán a kezait:

— Ábszuvdum! Tiszta Ázsia!

A gróf kissé maliciózan mondta:

— Még ha téged lőne le valaki, azt is megbüntetnék.

Ez csak úgy elszállt Pravonszky füle mellett.

— De hát... ez nem mavadhat fenyítés nélkül. Hidd el nekem András bátyám, hogy nem.

— Párbaj?

— Igenis az. Ha nincs más, akkov pávbaj. Álljon az a fvátev golyó elé.

— Ez is bolondság. Hogy az én fiam üsse lovaggá? Az a fiatalember úgysem állna golyó elé, ahogy te mondd. Mert ha arra kerülne a sor, akkor bocsánatot kérne. Mit csinálsz vele, ha bocsánatot kér?

Pravonszky föl-alá futkosott 'izgalmában:

— Ábszuvdum! Ábszuvdum!

— Jegyzőkönyvet akarsz? Egy bocsánatkéréssel és jegyzőkönyvvel formailag el lenne intézve az ügy, de lényegileg nem, ugye?

A grófné szólt közbe:

— Fölösleges ilyen túlzásokra gondolni. Elmegy és ezzel elintéztünk mindent. Én tulajdonképpen sajnálom szegényt. Nem rosszindulatú, csupán szerencsétlen fiatalember, aki otthon nem részesült megfelelő nevelésben.

— Nem rosszindulatú? — okvetetlenkedett Pravonszky. — Egy embev, egy-egy ilyen senkiházi, aki

védi a tolvajokat? Aki egy úvi távasságban avvól mevé-
szel pvelegálni, hogy a lopás nem bűn?

— Azt nem mondta! — erélyeskedett a grófné.

— Ostoba — mondta a gróf nyugodtan, indulat
nélkül.

— Buta — toldotta meg Pravonszky. — Buta,
mint a tök. Kidevült, amikövé vitatkozni akavt velem.

A gróf hívatta Andrást. Addig, amíg András meg
nem érkezett, csak Pravonszky beszélt. Még mindig
kereste a példás megtorlás módját. Ha mást nem lehet
tenni, ő beleköt a fvátevba.

— Azt megtiltom magának! — szólt a grófné
erélyesen.

András belépett, Sápadt és komor volt. Szégyelte
magát. Az apja jóindulattal kérdezgette. Ő rövid fele-
leteket adott. Azután megpróbálta, hogy akasztófa-
humorral beszéljen az esetről:

— Igazában én akartam őt bedugni az oduba,
hogy egy kicsit hűsöljön benne. Nekem nem sikerült,
de ő bedugott engem. Ez az egész.

Mintha egy kicsit védeni akarta volna Nagyrévit.

— Quod licet Jovi, non licet bovi — mondta
Barlangváry gróf. — Az ökörnek nem lett volna szabad
magát elragadtatnia.

— Igen ököv, címeves ököv — erősítgette Pra-
vonszky.

— Én nem is rá haragszom, fiam, hanem rád —
mondta Barlangváry gróf. — Mert ilyen bizalmas vi-
szonyba nem szabad kerülni az efféle emberekkel.
Neked nem lett volna szabad megkísérelni, hogy bedugd

abba a mifenébe. Neked nem lett volna szabad ilyen bir-
kózó pajtáságba keveredni vele. Akkor ez nem történt
volna meg. Nagy hibát követtél el. Csak nem akarlak
folyton korholni... Hogy Nagyrévi számár és nem tudja
megítélni, mit lehet és mit nem, az az ő baja. Majd most
kiadom az útját és mehet. Mást nem tehetünk vele.

Pravonszky a homlokára csapott csodálkozása je-
léül. — Ábszuvdum, hogy azt a házitanávt nem húzzák
kavóba. Holott kavó is lenne hozzá, meg embev is. Ha
hávom inas lefogná, ő vállalkozna az opevációva.

— Csak még mindig nem értem, hogyan történ-
hetett ez meg. Ilyen erős emberrel, mint te vagy.
Ügyetlen voltál? Sehogyan sem megy a fejembe.

András magyarázkodni kezdett. Már majdnem azt
mondta, hogy Nagyrévi elgáncsolta őt. Mert hát ször-
nyen szégyelte a vereségét. Mégis megtorpant a hazug-
ságtól és csak azt állította, hogy megbotlott.

— Mi a fenébe botlottál volna meg a síma padlón?
— kételkedett Barlangváry gróf.

— Elgáncsolta — állította vaktában Pravonszky.

— Ne-em, azt nem tette — szállt síkra az igaz-
ságért András.

— Rendben van, most már nincs rátok szükségem,
majd én elintézem a dolgot.

A fiatalok kivonultak.

A szülők kettesben maradtak és egy kis ideig nem
volt mit mondaniok egymásnak. A grófné szólalt meg
először:

— Nem értem ezt a szegény Nagyrévit. Mi történt
vele, hogy így elvesztette a fejét?

— Ezen most ne tűnődj.

— Azért bánj vele udvariasan.

— Nincs vele semmi bánivalóm. Majd mindjárt felhívatom, megmondom neki, hogy András most abba hagyja a tanulást, mert hosszabb időre elutazik. Megköszönöm a fáradozását és kifizetek neki hat hónapot. Valami előlege van, azt nem vonom le.

Azután még hozzáfűzte:

— Úgy sem tanultak.

— Bizony még nem. De nem az ő hibája. András olyan nehezen szánja rá magát.

— Úgy látszik, ebből a jogból sem lesz semmi. Pedig kár.

— Hát ha nem akarja, nem lehet erőltetni. Szegény, olyan rosszkedvű mostanában. A fejfájása is aggaszt.

— Ha csinálna valamit, ha nem töltené haszontalanul a napjait, akkor nem fájna a feje.

— Az nem bizonyos.

— Pedig evvel a fiatalemberrel is voltak céljaim. Ha nem követi el ezt az ostobaságot, itt maradhatott volna. Mert különben értelmesnek és tisztességesnek látszik.

— Kár. Belátom, hogy el kell küldenünk.

— Persze hogy el. Csúfságra nem maradhat itt. Kinevetnének az emberek. Aztán nem tudom, milyen lenne ezek után köztük a viszony. Most már csak menjen Isten hírével.

— Viselkedni is tudott.

— Igen. Nagyjából. Mert azért néha úgy ült a

fotőjben, hogy az már nem is ülés, hanem fekvés. Már azon tűnődtem, hogyan kellene figyelmeztetni. Mert az ilyenek aztán érzékenyek, mint a nebántsvirág.

— Nekem csak az nem tetszett, hogy tegnap este elmentek Andrással a kocsmába.

— Kocsmába?

— Igen. Késő éjjel jöttek haza.

— A kocsmból?

— Igen. Valami színészek vannak itt, előadást tartottak. Pravonszky is velük volt. Összeültek azokkal a ... színészekkel, valami rossz nőekkel. Hát ez ... ez nagyon nem tetszett nekem.

— Kitől tudod?

— Ferenctől.

— Képtelenség. Ez az András, ez az András! Sohasem nő be a feleségja.

— De azért, kérlek, ne szólj neki.

— Én már nem szólok neki semmiért. Nem akarok miatta bosszankodni. De hát ... egy ilyen vidéki ripacs társasággal összeülni és inni, világ szemeláttára, ez már mégis csak sok.

— No, nem olyan nagy dolog. Engem is bánt, de hát ilyen fiataloktól minden kitelik. Biztosan Pravonszky ötlete volt. Csak azt csodálom, hogy ez a Nagy-révi is velük tartott.

— Hát ha hívták.

— Csakhogy le kellett volna Andrást beszélnie egy ilyen kalandról.

— Lebeszélni! Felnőtt férfit. Neki magának kellene hogy annyi esze legyen.

Ezalatt András és Pravonszky a folyosón vitakoztak, lassan sétálva a lépcső felé, majd le a lépcsőn.

— Kévélek, nem évttem ezt a nagylelkűséget. Nem ismevek vátok. Atyád máskov sokkal vadikálisabb...

— Nem fontos az egész — mormogta András és ebben a percben szeretett volna már Pravonszkyba belerúgni, hogy végre elhallgasson.

Mikor a lépcsőn leértek, Barlangváry gróf komornyíkjá fordult be a kapun:

— Két tópusztai cseléd van itt, a méltóságos úrnak akarják jelenteni, hogy Vérfi kasznár úr meghalt.

— Vérfi? — kérdezte Pravonszky, kissé meglepődve.

András lassabban reagált a hírre:

— Meghalt?

— Igen. Azt mondják, hogy meggyilkolták. Halva találták reggel a lakásán.

— Ejha! — kiáltott fel András.

— Nem rossz eset — csóválta a fejét Pravonszky.

— No csak siessen a méltóságos úrhoz, a méltóságos asszony szobájában van.

Kiléptek a kapun, ott állt a két cseléd. Egy öregebb és egy fiatalabb férfi.

— Mikor fedezték fel, hogy a kasznár úr halott?

— Reggel, kérem alázatosan.

És elmondták, hogy gyalog jöttek be, mert a kasznár úr kocsijának éppen eltört a kereke, más kocsi meg nincs. Előbb a csendőrségre mentek, benn a faluban, mert odahaza úgy gondolták ki, hogy azt muszáj, meg a csendőrség éppen útba esett. Azért érkeztek meg

csak most. Reggel nyolckor indultak a pusztáról. András kérdésére azt válaszolták, hogy nem lehet tudni, ki a tettes, nem gyanakszanak senkire. Mikor a kasznár úr esie már sötétben az asztalnál ült és az iratokkal foglalatoskodott, valaki belőtt az ablakon. Az ablak nyitva volt. A kasznár úrnak a fejébe ment a golyó.

Megjelent Barlangváry gróf:

— Szóval a csendőrségen már jártatok.

— El is indultak a csendőrök, jelentem alássan.

Barlangváry kissé tűnődött:

— No, menjünk, fiam.

Pravonszkynak otthon kellett maradnia, mert vele kezet fogott a gróf:

— Szervusz. Viszontlátásra az ebédnél... Fogasatok be. Ejnye... Ezt a Nagyrévit is... No, majd ha visszajövök.

Nagyrévi a szobájában volt. Leheveredett a dívánra. Elhatározta, hogy még aznap este elutazik. Egyelőre vár, hogy elküldik-e, vagy neki kell szándékát bejelentenie. Fogalma sem volt, hogy mi lesz az elintézésének módja. Kap-e fizetést? Szerencse, hogy útiköltségre van pénze. Hol fog ebédelni? Mert ő be nem megy a kastélyba. De mit mondjon? Mit tegyen? Milyen jó lenne most, ha ez a Ferenc értelmes ember lenne. A szobájából nem akart kimozdulni.

Hamarosan megtudta, hogy mi lesz a sorsa, mert Ferenc jelentette neki, hogy ma a szobájába hozza az ebédet. Persze kérdés formájában, így:

— Itt tetszik máma ebédelni Nagyrévi úrnak a szobájában?

Azután következett, hogy a méltóságos úr délután öt órakor beszélui akar Nagyrévi úrral, akkorára kéri az irodába.

Nagyrévi megebédelt, azután lefeküdt ruhástól a dívánra, álmoságot érzett az éjszakai kimaradás után. Félőtig mélyen aludt, akkor fölébredt, mintha ébresztőóra verte volna föl. Öt óra előtt néhány perccel jött érte Ferenc.

Barlangváry gróf igen röviden végzett vele. Úgy, ahogy előre megmondta a grófnénak, hogy András elutazik és a tanulás megszakad. A fáradozását köszöni. A fizetését borítékban adta át neki. Eddig ült a gróf, a boríték átadása után felállt. Nagyrévi meghajolt, köszönt, a gróf ezt mondta: Jónapot — és nem fogott vele kezét.

Nagyrévi a szobájába ment vissza és ott, a szoba közepén állt. Majd föl-alá járt. Azután összeszedte és becsomagolta a cók-mókját. Az ajándékcipőt otthagyt a nyitott szekrényben, az öt nyakkendőt is. A revolver még nála volt. Nem tudta, mit tegyen vele. Ferencnek nem akart róla szólni. Azután... örülni akart, hogy vége a barlangvári kalandos vállalkozásnak. De hiába, szomorú volt. A szobájában maradt. Lassan múlt az idő, pedig a vonat csak este negyedtízkor érkezik Barlangvára. Már-már arra gondolt, hogy gyalog megy ki az állomásra, viszi a bőröndjét. Aztán mégis maradt és várt. Háttha András meglátogatja. Legalább hogy elköszönjenek egymástól.

A látogatás megtörtént. András komor volt és végtelenül fölényes. De udvariasan viselkedett:

— Ha akar, maradhat még egy-két napig. Csak hogy én holnap elutazom.

— Köszönöm, ma este megyek. A méltóságos asszonynak a kezét csókolom.

Erre András csak bólintott. Kis hallgatás következett, András hirtelen felállt és enyhe, kicsit torz mosollyal kezét nyújtott Nagyrévinek:

— No, Isten vele.

Nagyrévi kivette zsebéből a revolvert és letette az asztalra. András elpirult. De még egyszer csak ezt mondta:

— Isten vele.

Nagyrévi szólt Ferencnek:

— Nagyon korán szeretnék kimenni a vonathoz.

— Ahogy parancsolja, Nagyrévi úr.

— Ha lehet, most mindjárt.

— A kocsi rögtön előáll.

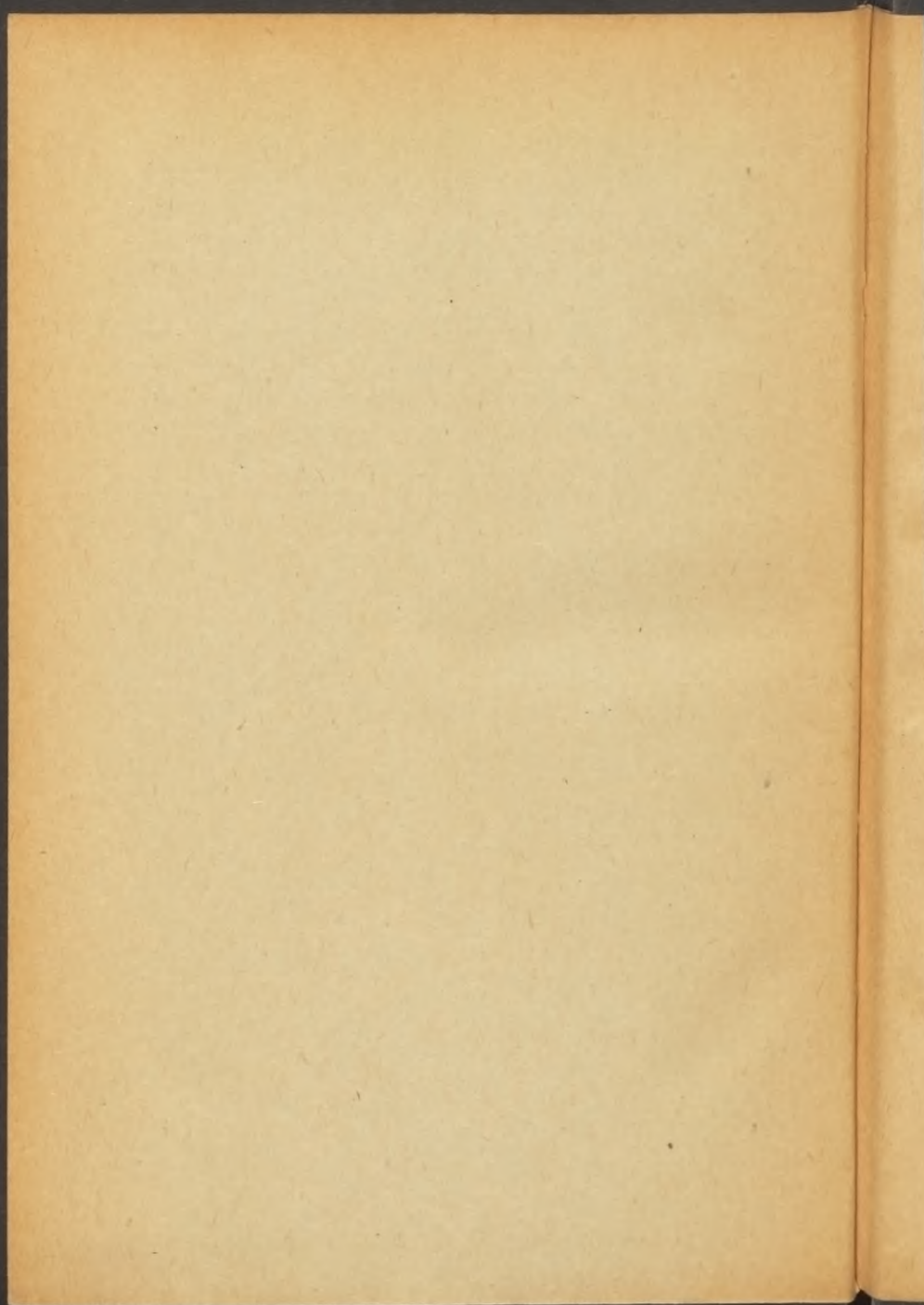
Negyedőra mulva Nagyrévi már künn volt az állomáson. Ott beült a váróterembe és üldögélt. Eléggé elszontyolodva. Szép volt a szobája, teljes a kényelme, anyagiakban pompás az élete, mintegy védelem alatt állt a világ ellenséges erőivel szemben. Mi következik ezután? Újra a régi élet, Mi annak a folytatása?

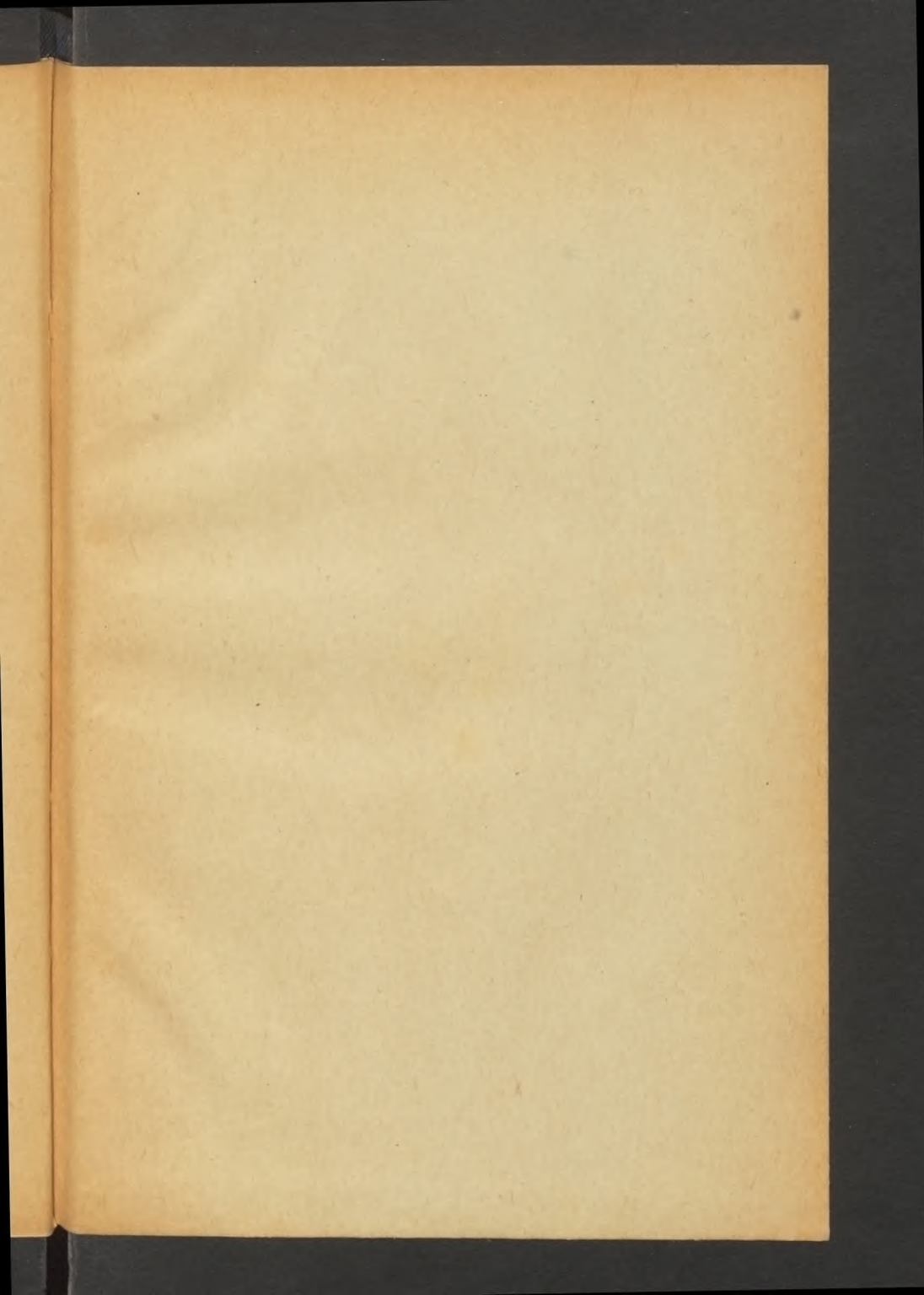
Egy lélek sem volt még rajta kívül az állomáson. Csak hosszú idő mulva, már sötétben szállingózott be néhány utas. Azoknak és a vasutasoknak a beszélgetéséből csak most tudta meg, hogy Vérfi Barnabás uradalmi kasznárt az előző éjszaka, valószínűleg még az esti órákban meggyilkolták.

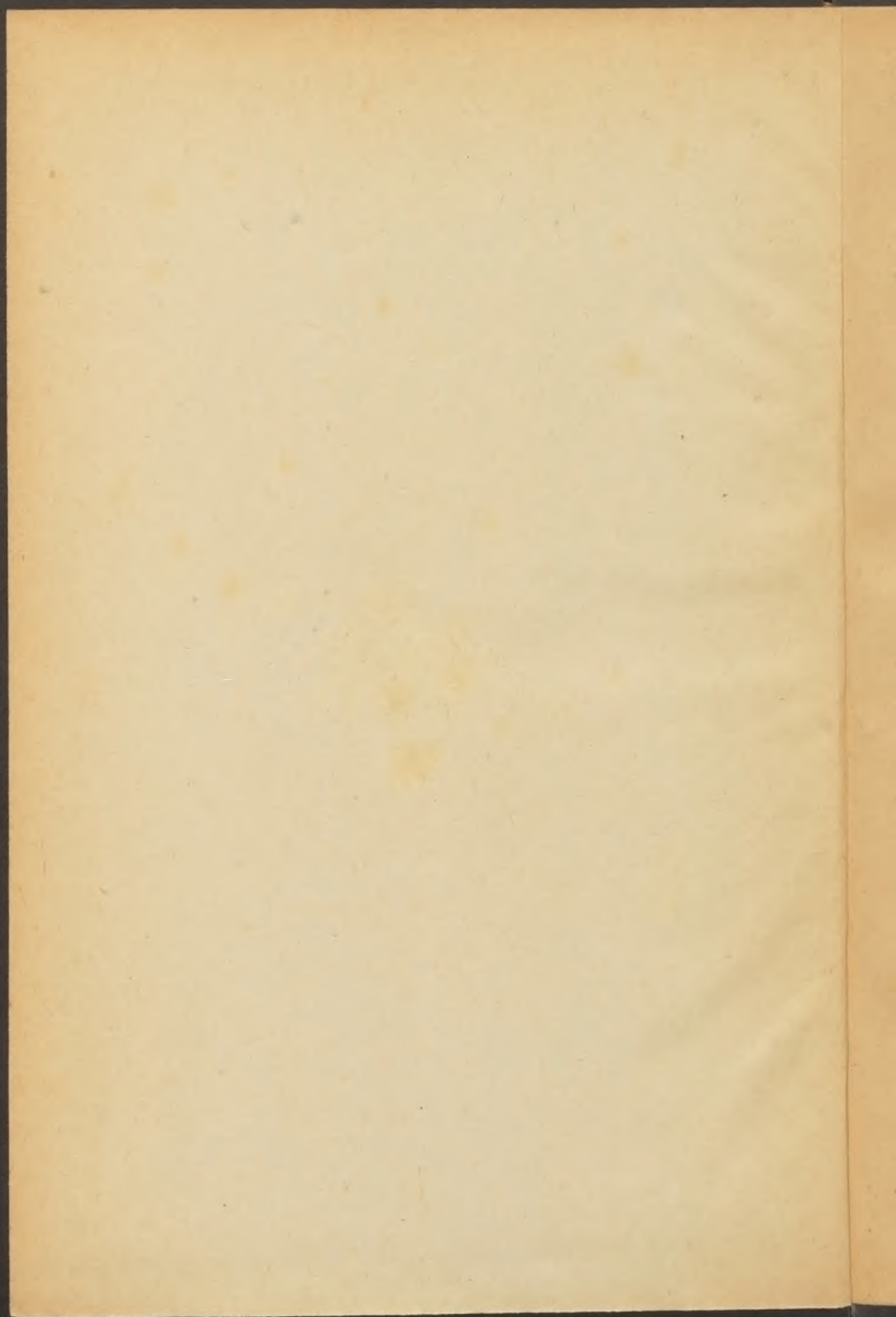
Közünyösen fogadta a hírt. Kicsit fülelt, hallgatta

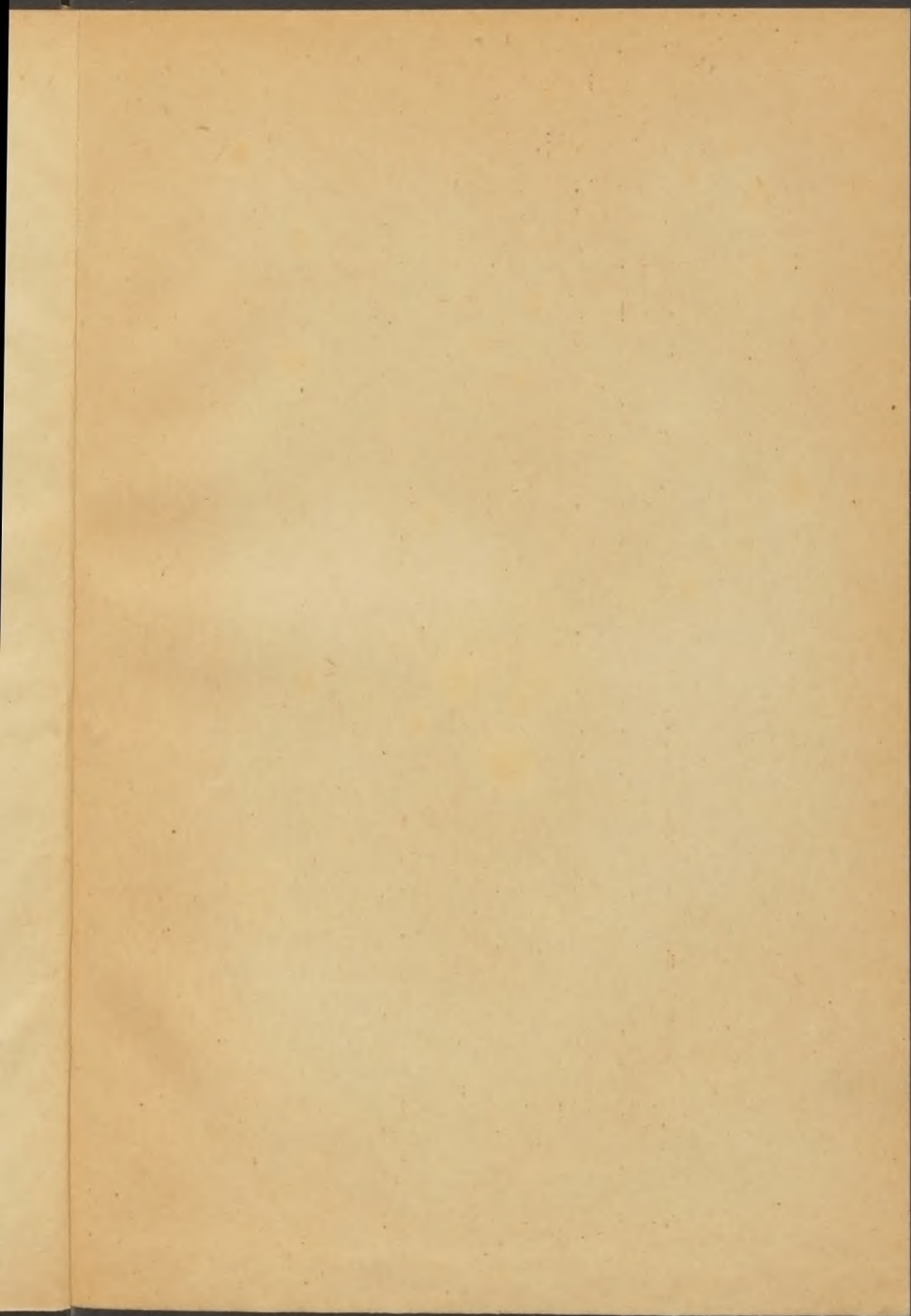
a beszélgetők találgatásait, hogy hát hogyan történhetett, ki lehetett a tettes, azután oda sem figyelt. Inkább az bántotta, hogy ezt a hírt is egész napon át elhallgatták előle. Senki sem szólt neki, még Ferenc sem... Kiment a pályára, hogy jön-e már a vonat. Mindinkább türelmetlen lett.

Másodosztályú jegyet váltott. Amikor már benn ült a kupéban, jó párnás pamlagon, az ablak mellett, és a vonat lassan megmozdult, fellélegzett. Most lepte meg az örömezés. Csakhogy már megszabadult! Nem baj, akármi vár rá. Szabad ember volt eddig — ezt hitte. És hogy szabad ember lesz ezután is — ezt remélte.

26. 948. IV.

